

Эд.Арбенов, М.Писманик

**ТОКИО ВАҚТИ БИЛАН
ОЛТИЮ ЎТТИЗДА**

Совет разведкаси тарихининг шонли саҳифаси

Чекистларнинг ишини, одатда, окопсиз уруш, дейдилар. Бу таърифда чекистлар фаолиятининг муҳимлиги ва ўзига хослиги, улар Советлар мамлакати буюк армиясининг жангчилари эканлиги тўла-тўқис ифодаланган. Дарҳақиқат, разведка ва контрразведка иши узлуксиз жангдир, аммо бу жангнинг фронт чизиги доим ҳам кўзга ташланавермайди, ўзгариб туради. Мазкур чизик қаердан ўтганини қарийб ҳар доим сезиб турамиз. «Токио-вақти билан олтию ўттизда» романидаги фронт чизиги Узоқ Шарқ бўйлаб ўтган. Япон маҳфий хизматининг Иккинчи жаҳон урушидан олдинги сўнгги ўн йил ичida қилган ҳужуми совет контрразведкасининг қудратли тўсигига дуч келди. Машақватли ва узоқ бу жангда чекистлар голиб бўлиб чиқдилар.

Ҳужум олдидан японлар пухта тайёргарлик кўришди. Бутун Манжурия билан Приморье кўпурувчилар мактаблари, жосуслар тайёрлайдиган курсларга тўлдириб ташланган эди. Японларнинг ҳарбий миссиялари системаси Шимолий Хитойни машъум ўргимчак уяси каби чулғаб олган эди. Разведка кадрларини тайёрлашга, ахборотчилар «армиясиги», агентлар, резидентларини боқишига ғоят кўп маблағ сарфланди. Совет Иттифоқи қуролли кучларининг аҳволи, мамлакатимиз саноатининг имконияти ҳақида аниқ маълумотлар олиш учун Япон бош штаби қўлидан келган барча тадбирларни қўллади. Разведка назариётчиларидан бири: «Урушга тайёргарлик кўриш учун жадал суръатда қуролланиш олдидан худди шундай жадаллик билан жосуслик ишлари олиб борилмоғи лозим»,— деган эди. Япония бош штаби бу принципга тўла амал қилди. Япон милитаризми урушга тайёрланарди.

Япон разведкасининг режаси кенг кўламли бўлиб, барча «хужум турлари»ни, шу жумладан, рўпарадан бериладиган зарбани ҳам ўз ичига олар эди. Минглаб айғоқчилар сарҳаддан яккаки ва гурух-гурух бўлиб ўтиб, чегарамизни ўзлаштиришга уринардилар. ~~МАХФИЙ ХИЗМАТИ~~ таалафотлари ниҳоятда матта бўлса ҳам уларнинг

қандайдыр бир қисми ҳар қалай, омон-эсон ўтади ва совет ерида жойлашиб олади, деб хисоблар эди. Узоқ Шарқ ўлкаси чегарасини қўриқлашдаги барча ишлар жуда оғир ва тобора кескинлашаётган оператив вазиятда ўтарди. Деярли ҳар қуни, баъзан эса, қунига бир неча бор иғов гарликлар содир бўлиб турарди. Қантун армиясининг штаби жосуслик-қўпорувчилик ишларида гражданлар урушидан кейин Манижурияда қолиб кетган оқ мұхожир-фашистлардан кенг равишда фойдаланди. Разведка мактабларида таълим олган оқ мұхожирлар япон ҳарбий миссиялари раҳбарлиги остида ва уларнинг топшириклари билан совет тупроғига юбориб туриларди. Улар жойларни ва туб аҳолининг урф-одатларини яхши билганлари учун алоҳида ҳавф туғдирар эдилар.

Япон разведжасининг асосий мақсади — Узоқ Шарқ қуролли кучларининг қўмондонлик доираларига сўқилиб кириб олиш ва Японияга совет ҳарбий сирларини ётказишга қодир агентларни кўлга киритишдан иборат эди. Бу энг асосий вазифа бўлиб, уни бажариш учун бош штаб махфий хизматининг энг яхши кучлари, хусусан, Хитой ва Манижурияда разведка олиб борища жуда катта тажриба ортирган ярим афсонавий швхслар сифатида танилган Доихара Кенди, Итагаки Сейсиро, Янагита Гендзо, Комуцубара Юкиолар ташланган эди. Бу ишга «Катта мухбир» деган сирли ном берилди ва у Ҳасан кўли ва Халхин-Гол дарёсидаги машҳур воқеалар араfasида амалга оширилди.

«Токис вақти билан олтию ўттизда» романидаги совет разведкаси ва контрразведжасининг япон бош штабининг ена шу кирдикорига қарши кураши тасвирланган. Ўта махфийлик вазиятида амалга оширилган бу қарши операция кадрларйизнинг юксак тактик ва стратегик маҳоратларини, бағоят мард ва тадбиркорликларини, жасур ва дадилликларини кўрсатди. Узоқ Шарқдаги совет контрразведжасига синалган большевиклар, профессионал революционерлардан Т. Д. Дерибас ва С. И. Западний бошчйлик қилдилар. Япон ҳарбий разведкасига қарши олиб борилган чоратадбирларда тажрибали чекистларнинг катта бир гурухи, шу жумладан, ҳозир ҳам барҳаёт Ф. К. Пильнов ва Е. В. Арбузовлар иштирок этдилар.

Муаллифлар ўз асарларини, фош қилувчи ро-

ман, деб атаганлар. Буни шаклга ҳурмат эмас, балки ижодий мақсад тақозо этган. Китоб ўн йиллар мобайнида япон разведкачилик хизматининг метиндай мустаҳкамлиги, унинг куч-кудрати тўғрисида тўқилган афсоналарни чиппакка чиқаради, разведкачи-самурай, пихини ёрган ашаддий жосуснинг ҳақиқий баشاрасини очиб ташлайди Тажковуёнкорлик васасаси билан яшашга даъват этилган, ўзида эксплуататорлар ахлоқининг туғма нуқсонларини мужассамлаштирган, очкўзлик дардига мубтало япон разведкачиси кўп ҳоллардә маҳфий хизмат манфаатларига хиёнат қилган. «Самурай руҳи» япон разведкасининг аксари раҳбарлари учун уларнинг мурдорликларини мансабпастлик ва шафқатсизликларини яшириб турувчи бамисоли ҳаё пардаси бўлиб хизмат қилган. Токиодаги суд процесси уларни одамийликка қарши жиноят қилишда айблади ва бу билан босқинчилик уруши олиб боришда ва Осиё ҳалқларини эзишда империалистларга фаол ёрдам берган бутун япон маҳфий хизмати системасини маънавий жиҳатдан қоралади.

Ўтмиш саҳифаларини варәклар эканмиз, вакт хотиримиздан фаромуш қилган ҳодисаларни эслабгина қолмай, балки душман билан бўлган мashaққатли жангда ғолиб келишган чекистларимизнинг жасурлиги, тадбиркорлиги ва истеъоддларига ҳам тасанно ўқиймиз. Ўтмиш ибратлиидир. Яқинда «Япон милитаризмии» ҳамда «СССР чегара қўшинлари» деган тўрт жилдан иборат ҳужжатпар мажмуаси — иккита китоб босилиб чиқди. Биринчи китобда Япониянинг йигирманчи аср бинринчи ярмидаги босқинчилик сиёсатининг келиб чиқиш манбалари таҳлил қилинади, иккинчи китоб эса, Ватанимиз муқаддас чегараларини кўриқлаб турган совет чегарачиларининг, шу жумладан, Узоқ Шарқ чегарачиларининг қаҳрамонликларини кўрсатади. Узоқ Шарқ чегарасида Иккинчи жаҳон уруши арафасидаги мавжуд ҳолатни кўрсатмоқ за Квантун армијаси амалга оширган иғвогарликларни лоақал қисқача санаб ўтмоқ учун бутун бир жилд китоб керак бўлган. 1973 йилда «Прогресс» нашриёти япон муаллифларининг «Япониянинг қора китоби. Америка империализмининг босқинчилик режаларида ҳозирги Япония» деган сермањо номдаги китобини рус тилига таржима қилиб чиқарди. Япон милитаризмининг янгидан туғилиши, дейилади мазкур китобда, бу — нафа-

қат ҳарбий тайёргарлик, бу — унда разведка хизмати ҳам ўзининг муносиб ўрнини тутадиган иқтисодий, сиёсий ва мафкуравий тадбир-чораларнинг яхлит бир системасидир.

Ўтмиш «қаҳрамонлари» ҳозирги куннинг ҳам «қаҳрамонлари» бўлишни истайдилар. Кимларнингдир бадҳоҳона саъий ҳаракатлари билан гуноҳсиз разведкачи-самурай ҳақида афсона тикланаётир. Ора-чора Манжурия жосуслиги рицарларининг номлари кўзга чалиниб қолмоқда. Худди мана шунинг учун ҳам ўтмиш саҳифаларини варақлаб, гапни ҳақиқатнинг ўзига қўйиб бермоқ даркор. Ҳақиқат, пихини ёрган афсонавий жосуларнинг башарасини рўйирост кўришга имкон беради. Ҳақиқат шафқатсизdir ва энг муҳими, у ибратлидир. Аввало, тинчлик ва тараққиёт ишини азиз билганлар учун, эришган ютуқларимизни қўриқлаб, тарих соятини бошқараётганлар учун бу ҳақиқат жуда ибратлидир.

**Л. МЕЛКУМОВ,
генерал-майор.**

І ҚИСМ

ОҚ ҚҮЁШНИНГ ҶОРА КЎЛАНКАСИ

ТОКИО
ДАЙРЕН
ХАРБИН
САХАЛЯН

Чарлз Д. Фруд: Судланувчилар орасидан мен Доихарани бундан бир неча йил мұқаддам Сингапурда босилған фотосуратидан дархол танидим...

Император Пу И: Тарихда күплар захарламоқчи бўлишган, остига неча марта бомба қўйилған иккинчи бир бунақа қирол бўлмаган. Мен фақат сигарета чекишдангина эмас, ҳатто ташналигимни қондиришдан ҳам қўрқардим. Мени таҳтдан йиқитишгандан кейингина илк бор бехавотир, қўлларим қалтирамай пиёлага қўл чўздим.

ХАЛҚАРО ҲАРБИЙ ТРИБУНАЛНИНГ ЯПОНИЯНИНГ АСОСИЙ ҲАРБИЙ ЖИНОЯТЧИЛАРИ ИШИ ЮЗАСИДАН УЗОҚ ШАРҚ УЧУН ЧИҚАРГАН ҲУКМИДАН КҮЧИРМА

«СССРга Қарши Япон Агрессияси

Трибуналга тақдим қилинган далиллар асосида Япония ҳарбий сиёсатида СССРга қарши уруш олиб бориш нияти бош унсурлардан бири бўлиб келгандиги аниқланди...

Бевосита ҳарбий тайёргарликлар билан бир қаторда СССРга қарши қўпорувчилик ҳаракатининг тинчлик даври ҳамда ҳарбий шароитларга мўлжалланиб пухта ишланган программаси белгиланган ва амалга оширилган. Бу ҳақда кейинчалик бош штаб 2-бўлимининг рус бўлинмаси бошлиғи мансабини эгаллаган, япон разведка офицери Канда Масатане томонидан 1928 йилдаёқ тақдим қилинган докладда айтилади. Мазкур доклад бош штабга ва Квантун армияси штабига юборилган ва унда СССРга қарши қаратилган қўпорувчилик ҳаракатининг асосий принциплари ва усуслари байдиң қилинган. Хусусан Шимолий Манжуриядаги коммуникация линияларида, биринчи галда Хитой-Шарқ темир йўлида қўпорувчилик ва ифвогарлик ҳаракатлари ҳам планлаштирилган эди.

Докладда шундай дейилган эди: «Бизнинг Россияга қарши қўпорувчилик фаолиятимиз кўп қиррали характерга эгадир ва бутун дунёга ҳаттиқ этилажакдир».

Доклад автори, собиқ генерал-лейтенант Канда суддаги тергов пайтида бу ҳужжатнинг ҳақиқийлигини тасдиқлади».

БИРИНЧИ ИШ

СУКУТ ФИТНАСИ

КУЛ ГАПИРОЛМАЙДИ

1945 йил 14 август

Токио кўчаларига кўкиш соя чўка бошлаган ва фақат Итаге тепалигидагина тўқ қизил, жазира август қўёши кўриниб турган пайтда ўт чақнаб кетди. Қуёш шафағида гулханлар алангаси сезилмади. Фақат ипакдек енгил тутун шаҳар устида ҳаво ранг зангори лентадек парвоз қилди.

Соат 23 га бориб, император Хирохитоннинг иттифоқчи давлатларниң ультиматумини қабул қилганлиги ҳақидаги рескрипти эълон қилингач, қоғозлардан ёқилган гулхан бениҳоя улкан тус олди. Олов аждари очиқиб қолмасин деб, бутун бир батальон меҳнат қиларди. Ҳарбий Министрлик ҳамда армия бош штаби йўлаклари ва зинапояларида папка орқалаган пакана ва элчил япон солдатлари бўзчининг мокисидек ёлиб-ютуришарди. Улар чумолилар сингари тизилишиб бинонинг асосий эшигидан гулхан ёнаётган майдон томон чаққон ҳаракат қилардилар. Офицерлар пўлат сандиқлар, жавонлар олдиди амр-фармон бериб турардилар. Гарчи ҳамма қоғозларни ёндириш керак бўлмаса ҳам, уларни сархиллаб, ажратиб олиб қолишига фурсат йўқ эди. Иш денгизи қайнаб тошган шундай пайтда «махфий» ва «мутлақо махфий» деган белгилар қўйилган ҳужжатлардан муҳими қайсию, но муҳими қайсилигини ажратиб ўтириб бўлармиди?! Ҳаммасини ёқиш керак. Ҳаммасини кул қилиш керак. Кул гапиролмайди!

МУРДАЛАР ҲАМ ГАПИРОЛМАЙДИ

1945 йил 15 август

Уз-ўзини ўлдиришлар авж олди. Уша куни Япониянинг собиқ бош министри Қоноэ, олий ҳарбий совет аъзоси генерал-лейтенант Иосо Синодзука, Швейцариядаги ҳарбий атташе Окамото, Судзуки кабинетининг министрлари — Кондзуми ва Хосира, генераллардан Тейци Хасимото ва Ҳамада Ҳитоци, ҳарбий асирлар лагерининг бошлиғи полковник Суя,

собиқ Нанкин ҳукуматининг бошлиги Чен Гун-бо ўз жонларига қасд қилдилар...

...Корэтика Анами тонг олдидан яна айвонга чиқди. Бу гал у Йтаге тепалигида гулхан ёнаётганига ишонч ҳосил қилиш учун чиқмаганди. Унинг қўлида калта шамшир бор эди. Ҳарбий министр император саройи томон юзини ўғириб полга ўтирида, шамширни шартта чап кўкрагига санчиб, уни ўнг томонг буради, қорники ёриб, шамширни яна тўғри бурчак қилиб айлантиргач, юқорига кўтарди.

Жони узида қолмасди. Азобли ва даҳшатли дақиқалар ҳали олдинда эди. Анами ўша дақиқалардан қўрқиб кетди. У чап қўли бармоғи билан апил-тапил бўйни ва ундаги катта қон томирларини пайпаслай бошлади. Қўли қалтиради. Секундант Таксасита министрни қўлтиғидан меҳрибонлик билан суяб турарди (самурайлар одати бўйича харакири — ўз-ўзини ўлдириш секундант иштирокида амалга оширилади. Агар ўзини ўзи ўлдираётган киши ўлим олдида ҳолдан тойиб қолса, у ўз-ўзини ўлдирувчига ёрдамлашиб юборади. Одатда ўлим тавласасида қолган маҳкумнинг боши кесилади).

— Секундантлик бурчимни ўташга киришишам мумкинми? — сўради Таксасита. Анами нафаси бўғилиб хириллади:

— Йўқ!

Ниҳоят, қўли қон томирини топгандек бўлди, балки тополмагандир, фақат сўнгги ҳаракатини қилиш зарур бўлгандир. Анами шамшир билан томоғининг ўнг томонини кесди, айвон полига қон тирқираб оқа бошлади.

КИМ ЎЛИШНИ ИСТАМАСА, УНИ ЎЛДИРАДИЛАР

Генерал-лейтенант Янагита биринчи бўлиб тилга олинган, аммо «Япония Лоуренси» ҳақида ҳали бир оғиз ҳам сўз айтилмаган ҳужжат

1945 йил 19 август

«17 августда Дайрендаги Япон ҳарбий миссиясининг солдати Такая менга Совет Иттифоқидан қочиб ўтган Маратов деган аллаким Токиодан келганлигини ва у Дайрен «Ямато» меҳмонхонасида яширинча истиқомат қилишини ва уни қаёққадир узоқроқка жўнатиб юбориш кўзда тутилаётганини айтиб берди. Шу кундан бошлаб японлар гап орасида Маратовнинг фамилиясини тез-тез тилга оладиган бўлиб қолишида.

19 август куни япон ҳарбий миссияси бошлиги Такеока миссия ходими Аrimicuuga госпиталь ҳамда крематорийда ниманидир расмийлаштиришни топширди. Аrimicu у ерга бир неча марта бориб маъмурият миссияга керакли ҳужжатларни расмийлаштиришга рози бўлмаганлигидан ғазаб-

ланиб қайтиб келди. Ниҳоят, кечга томонгина розилик олиниди. Аrimицу госпиталь ҳамда крематорийда бандлигида ҳарбий амалдор Ивамото қандайдир сафар халтани йўлга тайёрлай бошлади. Мен ўша сафар халта ичидаги нарсалар японларники эмас, европаликларники эканлигига, улар Ивамотога тегишли эмаслигига эътибор қилдим.

Соат тахминан кечки 9 да Takeoка кабинетида бирдан чироқ ёниб қолди. Мен миссиянинг навбатчиси бўлганим учун бошлиқнинг кабинетида нима бўлаётганлиги ҳақида ўз ёрдамчимдан қизиқиб сўрадим. Япон ёрдамчим менга: «Takeoка қандайдир мәҳмон билан гаплашмоқда», деб жавоб қилди.

Соат ўн ва ўн яримда Ивамото билан Аrimицу навбатмавобат кабинетга чақирилдилар. Аrimицу Takeoка ҳузурида ўттиз минутча бўлди, кейин эшик очилиб, ичкаридан миссия бошлиғи, унинг мәҳмони ва Ивамото билан Аrimицу чиқишиб, тўрттови зинапоядан паствга туша бошлашди. Улар пастга тушган ҳам эдиларки, бандоғ ўқ овози эшитилди. Хиёл сукутдан сўнг яраланган кишининг инграган овози эшитилди. Ўқ овозини эшитишган миссия ходимлари кабинетлардан ташқарига чопиб чиқиб кетишиди. Капитан Андо Эйдзи иккаламиз навбатчилик хонасидаги ўз жойларимизда қолдик. Биз миссия бошлиғи нарвонда турганлигини билганимиз учун синчковлигимизни сездириб қўйишдан ҳайиқдик.

Пастда: «У ҳали тирик, уни бино ичига олиб кириш керак»,— деган шивирлаш эшитилди. Шу пайт навбатчилик хонасига ранги бўздай оқариб кетган Ивамото югуриб кириб келди. У қўрқиб кетганидан қалт-қалт титрар, қўлида «браунинг» системасидаги тўппонча бор эди. Чамаси, у бир нима демоқчи ёки стулга ўтироқчи бўлдию, бироқ унисини ҳам, бунисини ҳам бажаришга улгурмади. Уни пастдан чақириб келишиди. Ивамото ҳовлига ошиқди, тахминан бир минут ўтар-ўтмас яна ўқ овози янгради. Биз Takeokанинг: «Тез қўрпа олиб келинглар!»— деганини эшитдик. Миссия ходимларидан кимдир, унинг кимлигини энди эслайламайман, хонамизга чопиб кириб навбатчилар учун белгиланганди иккита кўрпани олди-да, пастга югурди, ҳовлида ҳамон Takeokанинг ўша овози эшитилар, у мурдани ертўлага олиб тушишни буюар эди.

Кейин маълум бўлишича, мурдани кўтариб тушаётган ходимлар эшик олдида миссиянинг аёл хизматкори Кояма билан тўқнашиб қолганлар ва ўзларини йўқотиб қўйиб, жасадни тош девор яқинидаги кўмир уюми устига ташлаб юборганлар. Қўрққанидан эсхонаси чиқиб кетган Кояма навбатчилар хонасига югуриб кириб, миссияда қандайдир ғалати ҳодисалар содир бўлаётганлигини, одамларни отиб, ўликларни яшираётганликларини узуқ-юлуқ гапириб берди.

Кояманинг гапини ходимлари ҳамроҳлигига хонага кириб келган миссия бошлиғи Такеока бўлиб қўйди. У хизматкор аёлга ўқрайиб хонадан чиқиб кетишни буюрди. Кейин ҳаммага бугун умрида биринчи бор қабиҳ иш қилганини айтди. «Мен буни истамаган эдим,— деди Такеока,— қотиллик Дайрен миссиясига доғ туширади, аммо генерал-лейтенант Янагита Гейдзо Маратовни тугатиш ҳақида қатъий буйруқ берди, мен бу буйруқни бажардим. Бугун юз берган воқеа давлат сири ҳисобланади, биз уни ҳеч қачон, ҳеч ерда, ҳар қандай шароитда ҳам ошкор қилмаслигимиз лозим. Маратов — қочоқ, уни бу ерда ҳеч ким танимайди. Мурдан ҳарбий госпиталга олиб боришади ва крематорийда кўйдиришади, шундан кейин Будда русмига кўра жаноза ўқилади. Дафн маросимида миссиянинг баъзи офицерлари қатнашадилар.

Кўчада бирорта одам ўқ овозини эшигтан бўлиши мумкин. Агар тергов бошлангудек бўлса, ҳамма «Шимолий манжуриялик ҳарбий амалдор кечаси ўзини ўзи ўлдириди, деб гуваҳлик бериши лозим».

Эртаси куни мен Маратовнинг ўлдирилишининг баъзи бир тафсилотларини билиб олдим. Аввал унга заҳар ичишни таклиф қилишибди. Бироқ у бу таклифни рад этиб, қочиш учун ўзига имкон беришларини сўрабди, чунки совет қўшинлари Дайренга яқинлашиб келардилар. Миссия бошлиғи гўё рози бўлиб, уни машинагача кузатиб қўйишга хоҳиш билдириган. Нарвонда Такеока Маратовнинг кўкрагига отган, аммо ўқ мўлжалга тегмаган, кейин у тўплончани Ивамотога, у эса, Аrimiцуга берган. Аrimiцу эса, Маратовнинг бошига қарата «браунинг»нинг ҳамма ўқини бўшатган. Гарчи навбатчилик хонасига қўлида тўплончаси билан Ивамотонинг ўзи югуриб кирганини аниқ эслаб қолган бўлсан ҳам, гапириб берувчига эътиroz билдирамид. Буни капитан Андо ҳам кўрган эди. Кейинроқ, капитан Андо Маратовга нисбатан қилинган разилликдан ғазабланди. «У Японияга кўп фойда келтирди, бош штаб Маратовсиз муҳим ҳарбий режаларини амалга ошира олмасди, уни эса ўлдиридилар». «У энди керак эмас,— ўз тахминимни айтдим мен,— уруш тугаяпти.— Андо фикримга қўшилмади. Чамаси унда қандайдир сир бўлган, ўша сир йўқ қилиниши лозим бўлиб қолган бўлиши керак».

Маратовнинг жасадини санитар машинага фақат эрталаб олишиб. Машинани япон врачи кузатиб кетди. Аrimiцу бизга туш пайтида ҳамма тартиб-қоидалар бажо келтирилганлиги ва «ўз жонига қасд қилган киши» кўйдирилганлигини хабар қилди. Кечга томон дафн маросими бўлди.

Дайрендаги Япон ҳарбий миссияси ходими
•Павел Михайлович Погребников берган
гуваҳликдан.

Ниҳоят биз «Лоуренс-2»ни учратамиз

1946 йил 3 май

«Судланувчилар орасида фитна уюштирилган, унда ўзга босқинчи давлатларнинг, хусусан, нацистлар Германияси ва фашистлар Италиясининг ҳукмдорлари ҳам қатнашганлар. Бу фитнанинг асосий мақсади — босқинчи давлатларнинг ҳукмронлигини, улар томонидан дунёнинг қолган қисмини эксплуатация қилинишини таъминлаш ва бунинг учун ҳозирги Трибунал Уставида ажрим қилиб берилган маънода: тинчликка қарши жиноятларга, ҳарбий жиноятларга, одамийликка қарши жиноятларга руҳлантириш бўлган».

«Пункт 25. Айбланувчилар Араки, Доихара, Хата, Хиратума, Хирота, Хосино, Итагаки, Кидо, Мацуёка, Мацуи, Сигемицу, Судзуки ва Тадзо 1938 й. июль ва август ойлари давомидá Совет Социалистик Республикалари Иттифоқига Ҳасан кўли районида халқаро ҳуқуқни, битимларни, шартнома ва аҳдларни бузувчи тажовузкорлик уруши бошлаганлар».

Япониянинг асосий ҳарбий жиноятчилари иши
бўйича айномадан.

«Япон Лоуренсийнинг узоқдан кўриниши

«Токио. 1946 йил 7 май

Мен амфитеатрнинг биринчи қаторида ўтирган судланувчига назар солдим. Биз, журналистлар ўтирган партердан у яққол кўриниб туради. Мен уни бундан бир неча йил аввал Сингапурдаги воқеалар муносабати билан матбуотда босилган суратидан дарҳол танидим. У мутлақо ўзгармаган: ҳамон ўша бесўнақай, катта ғилай кўзлари такаббурона боқади, юзи ва бутун қиёфасида ўша дадиллик. Ҳа, у тиниб-тинчимас одам, ўткир зеҳни ва теран ақлли психолог. Эҳтимол у қадар нозик психолог бўлмаса-да, лекин аниқ формулалар билан қуролланган одам. Бу формулалар уни ҳеч қачон доғда қолдирмаган. Аслини олганда, у бошқа одамда инстинктлар йиғиндисини кўрар ва ундан ўзининг тасаввuri вужудга келтирган ситуацияда юзага чиқиши керак бўлган инстинктларни осонликча ажратиб ола биларди. Унинг қурбонлари ҳақиқатан ҳам худди у тахмин қилгандек иш тутишарди. Шуниси ҳам борки, мазкур ситуацияларда ўлим ёки ҳаётни танлаш учун жуда кам муҳлат бериларди. Юздан тўқсон тўққизида ҳаёт танланарди. Ҳаёт — бу усталик билан қурилган тилсим бўлиб, ундан чиқиб кетишга йўл йўқ эди.

Уни «Япон Лоуренс» дейишарди. Мен, эҳтимол, шунинг учун ҳам судланувчининг юзига диққат билан қараётгандирман. Инглиз ва япон жосуларини ёнма-ён қўйиш учун мат-

буотга нима турткى берди экан?.. Бунга уларнинг ҳар иккови ҳам Шарқда ҳаракат қилишгани, иккови ҳам ҳукмдорлар ва давлатлар тақдирлари билан ўйнашганлари сабаб бўлди. Ҳа, худди шундай. «Келажак» шаклланадиган «материал»га муносабатда, улар орасида фарқ мавжуд бўлганидек, ўз мақсадларига эришиш усуслари билан ҳам улар бир-бирларидан фарқланадилар.

Лоуренс — одамлардаги кибр-ҳаво, рашк, очкўзлик, мутасиблик ва диний хурофотга суннадиган нозик томонларнинг барчасини ҳисобга олиб иш кўрадиган ўткир психолог. У ўз қурбонининг чаккасига тўппонча тирамаган, унинг бўйнига сиртмоқ солмаган, ё ҳаёт де, ё ўлим де, дея унга зикналий ҳам қилмаган.

«Япон Лоуренси» фақат ўзини тута билиш инстинктидан фойдаланган. Шунинг учун унинг ён-верида ўқ овозлари янгреган, портлашлар гумбурлаган, қон тўқилган, тархашлик қилган ўжарлар унинг гапига кирмай, қўйдек бўғизланиб, жон талвасасида хириллаганлар.

«Инсон яшашни истайди,— дея мулоҳаза қилган Лоуренс-2,— шунинг учун ҳам у нафас олмоқ, емоқ, ичмоқ ҳуқуқи билан бирга унга бериладиган сиртмоқни бўйнига илиб олади». Темирдай қаттиқ ишонч. Бу эътиқод «самурай»га 1946 йил 3 майга қадар, у то халқаро ҳарбий трибуналнинг судланувчилар курсисида ўтириб, ўзининг номи асосий япон ҳарбий жиноятчилари қаторида санаб ўтилган айномани эшиганигача панд бермаган.

Журналистларга айнома тексти ва судланувчиларнинг қисқача таржимаи ҳоллари ёзилган справка тарқатиши. Ўнда ҳеч қанақа деталь, ҳеч қанақа тафсилотлар йўқ. Лавозим босқичлари кўрсатилган. Мана булар: «Қўзга кўринган разведкачи, Мукден шаҳрининг коменданти ва 1931 йилда Манжурияни босиб олишни бошлаб берган ифвогарликнинг ташкилотчиси. 1931—1940 йилларда юқори қўмондонлик лавозимларини эгаллаган, 1941 йилда авиациянинг генерал-инспектори, 1940—1943 йилларда олий ҳарбий совет аъзоси, Сингапурдаги 7-армия қўмондони, 1945 йилда ҳарбий таълим генерал-инспектори».

У бўлиб ўтган воқеаларга авиация генерал-инспектори сифатида, Сингапурдаги 7-япон армияси қўмондони сифатида, ниҳоят, олий ҳарбий совет аъзоси сифатида жавобгар. Разведкачи сифатида-чи? Лоуренс-2 қандай ҳарбий жиноят қилди?

Судда у Манжурия можаросининг ташкилотчиси деб атала-ди. Ўша йиллар воқеаларини ким эслайди, биз англичанлар, яхши эслаймиз, чунки Манжурияда Фарб билан Шарқнинг, аниқроқ қилиб айтганда, Буюк Британия билан Япониянинг манфаатлари бир-бирига тўқнаш келиб қолди, можаро Узоқ Шарқдаги катта урушнинг дебочаси сифатида юз берди.

Кучлар нисбати, таъсир табиати ўзгариб кетди, Осиё қитъаси харитасидаги ранглар алмашинди. Буюк Британиянинг яшил ранги йўқолиб, унинг ўрнини одатда Япониянинг ерини ифодалайдиган ним бинафша ранг босиб кетди.

Шарқдаги рানгларнинг алмашиши ўша вақтда биз, инглизларга қимматга тушган. Тўғри, у вақтда Япония бош штабининг ҳақиқий ниятларини ҳеч ким билмаган. Танака меморандуми ўша вақтдаги махфий ҳужжатлар ичидаги энг махфийси эди. Европа мамлакатларидан келган кўпчилик разведкачилар сирни — японларнинг асл мақсадларини билиб олиш учун бехуда зўр бердилар, лекин, барибир, ҳеч нарса билолмадилар. Сохта ҳужжатлар учун юз минг долларлаб ва ўн минг фунт стерлинглаб пуллар тўлланди. Жосусларга лагандаги совун кўпигини лаззатли таом деб пулладилар. Бош штабнинг стратегик планлари пўлат сандиқларда иси чиқмай тураверди. Планларгина бўлса майли эди-я! Тактика вазифалари ҳам европалик разведкачилардан ҳеч бирига маълум эмасди. Японларнинг Манжурияда ойлар, ҳатто йиллар давомида тайёрлаган қўпорувчилик ва иғвогарлик ишлари ҳақида биз улар фақат амалга оширилганларидан кейингина билиб қолар эдик. Газеталардан билардик. Мұхбирлар жосуслардан кўра яхши ишлашарди. Иғвогарликларни Лоуренс-2 уюштиради. Жаҳон матбуотини ажабланиб, ғазабланиб, афсусланиб шовқин кўтаришига ўша Лоуренс-2 мажбур этарди. Газеталарнинг биринчи саҳифаларидағи мақолаларнинг шапка ҳамда сарлавҳаларига қанчадан-қанча хитоб белгила-ри сарфлаб юборилмаган дейсиз, элчилар қанчадан-қанча аччик гаплар айтмаганлар! Аммо уларнинг барчаси бўлар иш бўлиб ўтгандан кейин қилинган. Уларни олдиндан билиш мумкин бўлмаган. Худди ана ўшанда Доихара Кенdzi жасур, метин, гуноҳсиз, деган ном қўзониб, жаҳонга довруқ соглан эди-да!

Ҳозир унинг ювошгина бўлиб ўтиришини кўриб, ажабланасан киши. Унинг ўзи ҳам балки бу ясама ҳолатини ҳис қилаётган, изтироб чекаётган бўлса керак. Аммо ўзининг норозилигини ҳеч сезидирмайди. Виждони йўли қўймаса керак! Еки тақдирга тан берган қилиб кўрсатаётгандир ўзини.

Қулоғига наушник тақиб олган. Энди ташқи дунё билан алоқа оқарган чаккаларига пўлат банд ёпиштириб турган ма-на шу иккита қора ликопчалар воситасида олиб борилади. Бу ликопчалар унга ўтмиш ҳақида, бир вақтлар у шерик бўлган нарсалар ҳақида гапириб беради. Ўтмиш Лауренс-2-нинг тасаввуридагидай эмас, балки дунёдаги одамларнинг тасаввуридагидай тусда кўринади. Қечирган шахсий ҳаётини бегоналар кўзи билан кўради. Ўзингга бошқалар кўзи билан қараш — бу ғалати бўлса керак. Шуниси ҳам борки, бегоналарнинг аксарияти, кўпинча сенга хайриҳоҳлик билан қарамайди. Аксинча, нафрат билан тикилади. Кимларнингдир

юрагидаги аламнинг акси садоси эшитилиб қолади. Ахир, бир вақтлар сен жароҳатлагансан-ку, ўша юракларни...

Тўғри, одамлар буни ҳатто Лоуренс-2нинг ўзи ҳам тасдиқлайди, у ўз қўли билан ҳеч кимни ўлдирмаган, дейишидаи. Ҳозир Доихаранинг тиззаларида беозоргина ётган калта, миқти, биттадан қора жун ўсан бармоқли бу қўллар ҳеч кимнинг томоғидан бўғмаган. 1928 йил 4 июнда маршал Чжан Цзо-линнинг вагонини осмонга учирив юборган динамит ҳам Доихаранинг қўли билан қўйилмаган. 1931 йил 6 ноябрда император Пу И га тортиқ қилиб олиб келинган тармевалар ичидаги бомбаларга ҳам у қўлини теккизмаган. 1931 йил 8 ноябрда иргвогарлик билан амалга оширилган ғалаён вақтида Тяньцзинь аҳолисига қаратса унинг «Кольт»идан ўқузишмаган...

Яширин урушда гувоҳлар бўлмайди одатда. Йўқса, у яширин уруш деб аталмасди. Аммо, ҳар қалай, одамлар ниманидир кўришган, ниманидир эшитишган.

Биз Генри Пу И нинг сўроқ беринини кутардик. У, Лоуренс-2 нинг сирли ўтмиши пардасини хиёл кўтариши лозим эди. Ахир худди шу Пу И Доихара режиссёрлик қилган спектаклда асосий роллардан бирини ўйнаган эди да. Асарни саҳналаштирувчи ва ижрочини боғлаётган сценарийиз ҳам актёр билан режиссёр тўқнашишга мажбур эдилар. Парода эса ёпиқлигича қолди.

Пу И кўп гапирди. Қўраловчи томон гувоҳини сўроқ қилиш саккиз кун давом этди. У воқеаларнинг батафсил манзарасини чизиб берди, юзлаб жиноятчиларнинг иомини бирмабир атади, Қвантун армияси штаби офицерлари билан бўлган ҳамма учрашувларни деярли кунма-кун санаб чиқди, Манжурияning келажаги борасида бўлиб ўтган барча сухбатларни сўзма-сўз тиклади. Трибуналга олдиндан маълум бўлган офицерлар орасида кейинчалик Қвантун армияси штабининг бошлиғи ва Япониянинг ҳарбий министри бўлган Итагаки Сейсиро ҳам бор бўлиб чиқди. Лекин император Доихара Кендзи ҳақида бор-йўғи бир неча оғизгина сўз айтди. Лоуренс-2 Тяньцзинга бориб, уни кўргани ҳузурига яширинча кирган ва Цин сулоласининг сўнгги насли яшириниб ётган Концессияга, Шимолга, Мукденга қочишини таклиф қилган. Агар қочишдан бош тортилса, япон армияси қўмondonлиги императорнинг хавфсизлигига кафил бўлолмаслигини айтган. Тяньцзинда тартибсизликлар бошланниб кетади, таҳтнинг ягона валиаҳдини ўлдиришга уринишлар бўлади.

Императорнинг Лоуренс-2 тўғрисида билганларнинг бор-йўғи мана шу. Бу — ҳам кўп, ҳам оз. Шунинг учун кўпки, бундан ортигини ҳеч ким айтмади, Доихара Кендзининг яширин фаолиятини биладиган бошқа гувоҳлар йўқ. Агар узокдан қаралса, у бутунлай бегуноҳдай. Ҳеч нарсага, ҳеч нарсадан бармоғи изларини қоллишади; омади юришишади.

мишлар уни «яширин уруш қаҳрамони», жонли афсонага айлантирган. Афсона! Афсона эса, туман сингари кўтарилиб кетади, бармоқлар орасидан ҳеч нишона қолдирмай ўтиб ғойиб бўлади. Мушт қисилганда қўлга ҳеч нарса илинмайди — бўшлик!

Доихара хотиржам. У бошқалар томонидан ёзилган ўз ҳаёти ҳақидаги ҳикояни эшиитмоқда. Диққат билан қизиқиб эшиитмоқда. Аҳён-аҳёнда кўзлари устига ёпирилиб тушган қуюқ қошлири чимирилади ва бу билан ўзининг норозилигини ёки ажабланганлигини ифодалайди. У бошқа одамнинг ҳикоясини рад қилиши ёки тузатиши мумкин — ҳақиқат факат унинг ўзигагина маълум. Аммо бу ҳақиқатни Лоуренс-2 очмоқчи эмас. Сир унинг ўзи билан бирга қолади...»

Чарлз Д. Фруд, Эксчейндж телеграф
агентлигининг мухбири.

ЛОУРЕНС-2 НИНГ ЯҚИНДАН КУРИНИШИ

Император Пу И нинг одатдан ташқари миссияси

У хотиржам фикрларди. Ҳамма ишлар битказилган ва тергов бериш, ҳужжатлар билан овора бўлиш, юзлаб папкалардаги пароканда материални, гоҳо кўз аранг илғайдиган қилиб майдалаштирилган сатрлар, жумлалар, тасодифан айтиб юборилган сўзларни мунтазам бир ҳолга келтириш учун машаққат чекилган оғир ойлар орқада қолди, зориқиб кутгани хурсандлик лаҳзалари билан бирга эътиборсизлик ҳам, беғамлик ҳам келади. Йинсон сергак бўлмаслик ҳуқуқи олган эди.

Бу ўтган ойлар мобайнида қаттиқ диққатвозлиқ тинкасими қурилган эди. Приамурье да ишлаб юаркан, у кўп нарсаларни эшиитди, кўрди, бошидан кечирди. Ўша кечмишлари ҳозирги воқеалар билан боғлиқ бўлиб чиқди. Унга кўп разведкачилар ва қўпорувчиларнинг йўлини кузатишга тўғри келди. Амурнинг чап қирғогига ўтиб олган кишиларнигина эмас, балки узоқ-узоқлардан келиб дарё қирғоги томон эндиғина йўл олганларни ҳам кузатди. Ушанда Доихара Кендини кўриб қолди. «Япон Лоуренси»нинг юлдузи порлаган худди ўша соатда кўриб қолди. Даставвал юлдуз Пекиннинг яқин-атрофларида санқиб юрди, кейин Мукден билан Тяньцзинга ўтди, Дайрен билан Порт-Артурни ҳам четлаб ўтиб кетмади, Харбинда ҳаяллаб қолди. Сахалянга назар солди ва у орқали совет шаҳарларидан энг яқин, Квантун армияси штабининг кўпдан бери истаги бўлган нарсаси — Благовещенскка ҳам кўз ташлади...

— Хозир.бу — ўтмиш. Уни кўп ҳам ҳаяжонланмасдан хотирмайди. Аксинча, нағиҷистаклар билан инсоний имкониятлар

мос келмасликлари юзасидан ҳатто киноя қилиб гапириш, тақдир йигирма йил давомида уларни дуч келтирмаганидан, юзма-юз тўқнашишга қўймаганлигидан афсусланиш мумкин. У Лоуренс-2 ни ўзининг шахсий рақиби деб ҳисоблар ва як-кама-якка курашига умид қиласди. Энди яккама-якка олишиш мумкин эмас. Лоуренс-2 курашдан чиқиб кетди. У — сабиқ жосус.

Эҳтимол, у шахсий рақиб бўлмагандир. Унинг мамлакатига қарши курашган кишиларнинг ҳаммаси маълум вақт тўсиқнинг нарёғига ўтиб қололмас ва қаршиликка жавоб қайтаролмасди. Лоуренс-2 душман бўла туриб кимнидир бошқа бирорни нишонга олар ва ўзи нишон бўлиб қолган эди. Аммо у майор Язев учун нишон бўлмади. Лоуренс-2 ни қўра олганлиги ҳам фақат одатдаги ҳушёрликнинг кўриниши бўлиб чиқди. Доихара Сахалянда ҳаялламади, гарчи, уни кўрган ва «қабул қилиш»га тайёргарлик кўриб қўйган бўлсалар ҳам, у чап қирғоққа ўтишта уринмади. Майор Язев ҳам тайёргарлик кўриб қўйган эди. Дарвоқе, машҳур разведкачи билан якка-ма-якка учрашишдан ким воз кечарди. Амурнинг бу томонидан юборилган жосуларнинг бир эмас, бир неча хилватгоҳларини фош қилган ва кўп агентларни заарсизлантирган ўша пайтда ғоят тажрибали изқувар Фёдор Пильнов Доихара Кендзи билан учрашувни кутарди. Учрашув бу қирғоқда бўлиши шарт эмасди. Лоуренс-2 Япония бош штаби иккинчи бўлими қўллаган ҳийлагарликтан иборат ишнинг ташкилотчиси ва ҳатто муаллифи бўлиб қола оларди. Бу ҳам учрашиш бўларди.

ОГПУ нинг Узоқ Шарқ ўлкаси бўйича муҳтор вакили, Приамурьенинг биринчи чекисти Терентий Дмитриевич Дерибас «Япон Лоуренси»ни ҳушёрлик билан кузатарди. У разведкачининг тўхтаган нуқталарини харитадан белгилаб, оператив ходимларни: «Доихара чегарадан шунчаки қуруқдан-қуруқ кетолмайди. У Амурга фақат унинг осойишта оқаётган сувини томоша қилиш учун яқин келмайди. Уни кутиб олишга тайёр туриш керак», деб огоҳлантирар эдилар. Лоуренс-2 нинг хитой ва япон махфий хизмати Амурнинг чап соҳилига ташлаш учун агентлар тайёрлаётган Харбиндаги оқ гвардиячилар қўриқхонасида «истиқомат қилиб қолиши» Дерибасни айниқса сергак тортириди. Шимолга бораётган деярли барча қўпорувчиларнинг йўли Харбиндан бошланарди.

Доихара «истиқомат қилган» нуқталар Дерибаснинг харитасида, маълумотларда, ахборотларда сақланиб қоларди. Доихаранинг ўзи эса гойиб бўлар, изини ҳам топиб бўлмасди. Умуман олганда излар бор эди, аммо нима учундир улар Амурга эмас, балки жанубга, Хитойга, Сариқ денгиз соҳиллари томон олиб бораарди. Харбин қўриқхонасидан шимолга ҳалиям ўша-ўша яширин сўқмоқ мавжуд бўлиб, ундан агентлар катта дарёга юрар, йўлни балиқчилар қайифида, қишида эса, муз устидан пиёда босиб ўтардилар; омади юриши-

гандари чап қирғоққа ўтиб олар, омадсизлари сувга ғарқ бўйлар ёки совуқдан тош қотиб, ном-нишонсиз кетарди. Уларнинг ҳар бири кимнингдир буйруғига, кимнингдир амрига амал қиласади. Аммо агентларнинг ҳеч қайси биридан Доихара Кендининг буйруғини топиб бўлмади. Жосуслар бошқаларнинг номларини айтардилар. «Бу унинг қўли эмас,— деди Фёдор Пильнов.— Ёки йўлини ўзгартиргандир, энди ўни Приамурье қизиқтирамай қўйганмикан?» Ҳа, шунга ўхшаш ҳол юз берган эди. Совет Ўзоқ Шарқига қарши кўзлаган ишларидан биттасини ҳам амалга оширмасдан Лоуренс-2 Манжурия плацдармини ташлаб кетди. Гарчи бу плацдармини ҳафсала билан хатарда тайёрлаган бўлса ҳам ташлаб кетди. Бу плацдармни бошқалар: Комуцубара, Янагита, Акикуса, Хата... эгалладилар. Уларнинг услубларини Хабаровскдагилар яхши билишарди, қўпорувчилик планларини ким тузганлиги авторлари услубидан билиб олинарди. Доихара Кенди ўзининг операцияни ўтказишдаги алоҳида, қаттиқ усули билан булар қаторига суқилмас эди. Шундай қилиб, Приамуръеда ҳаракат қилувчилар рўйхатидан Лоуренс-2 ни «ўчириб» ташладилар, уни эҳтимол тутилган, яъни потенциал душманлар ҳисобига қўшиб қўйдилар.

Доихара разведкачи сифатида бутунлай истеъфога чиққанга қадар потенциал душманлигича қолди. У қариб қолганлиги учун ёки штабнинг қарори билан истеъфога чиққани йўқ. Император Хирохито тарихий муборакномага имзо чекиб, жаҳоннинг ҳамма радиостанциялари инсониятга Япониянинг урушдан чиққанлиги ҳақидаги хабарни эшилтирганларидан кейин ҳам бош штаб Лоуренс-2 топшириқни ўтовчи деб ҳисоблади. «Миссури» линкорида таслим бўлиш тўғрисидаги шартнома имзоланди ва Токио аэрородомига иттифоқчи армиялар қўмондонлиги вакиллари тушган самолётлар келиб қўндилар, аммо Доихара ҳамон сафда қолаверди. У фаяқт америка офицерлари— унинг уйига кириб қамоққа олинганлигини эълон қилганларидагина уни тарк этди.

Уша вақт мобайнода Лоуренс-2 нимадан умид қилганлиги номаълум.

Агар урушки давом эттиришга қодир дадил генералларни давлат тепасига қўйишини назарда тутган «Ёш йўлбарслар» уюштирган тўйтиаришга ишонган, дейдиган бўлинса, фитна барбод бўлди, диктаторликка номзод ҳарбий министр Анами ўн бешинчи август тонготарида ўзини ўзи ўлдирди, бу лавозимга бўлақ талабгор йўқ эди. Ёки мўъжиза юз беришини кутдимикан? Ахир меҳрибон Аматэ Япония императорлик сулоласини ирқига ҳадя қилган-ку, нега у энди тарихнинг шафқатсиз тўлқинларидан Японияни қутқариб қололмасин? Ороллардан иттифоқдошлар армиясини орқасига қайтариб юбориш керак, совет қўшинларини лоақал Порт-Артур остоналарида тўхтатиб қўйиш лозим. Ҳеч қандай мўъжиза юз берма-

ди, буни Доихара жуда ҳам яхши биларди. У худоларни ҳам у қадар писанд қилиб ўтирмасди. Ҳар қалай, парвардигорнинг ёр юзидағи ноибларини жаҳаннамга жўнатар экан, уларнинг чаккаларига тўппа-тўғри «осмон меҳробларидағи» тўппончаларини қадаган пайтларида бу ишига оламни яратган қодир худо қандай муносабатда бўлиши тўғрисида зигирча ҳам ўйлаб-нетиб ўтирган. Худоларни ҳурматлаш керак, аммо уларни сиёsat билан ҷалкастириб юбормаслик лозим, уларнинг насиҳатлари оила доирасида яхши, разведкага эса, мутлақо ярамайди, деб ҳисобларди Лоуренс-2. Доихара ҳеч қандай мўъжизадан, ҳеч қанақа илоҳий тақдирдан умид тутмаган. Лекин уни ҳар қалай нимадир сафда ушлаб турган. Нимадир! Номаълум нарса.

Ўша номаълум нарса Язевни қизиқтириши мумкин эди. Бироқ у ҳам бошда келишгинг келмайдиган, охирида ҳар қандай қабул қиласидиганинг узилиб қолган чала гандай бир нарса, холос — ахир уч нуқта ҳам ўзича кўп маънони ифодалайди-ку...

Доихара ҳаётининг сўнгги саҳифаси. Унга кўз югуртириб чиқиши, разведкачининг тақдирни тўғрисида Фикр юритиш мумкин. Фақат шугина. Лоуренс-2 иши тўплантган папкани ёпиб, илова қилинган бир парча қофозга: «Фалон вақтда ўқиб чиқдим. Язев К.» деб имзо чекиши мумкин. Яна кимдир имзо чекади. Яна.. Бу эса, Доихара Кенди билан учрашиш эмас, хайрлашиш бўлади.

Ҳа, гарчи тергов ҳали давом этаётган ва трибунал мажлисларига узоқ бўлса ҳам, у Лоуренс-2 билан ажralишиди.

Агар айблаш юзасидан бўлғувси гувоҳ Генри Пу И Доихара иши бўйича ҳужжатлар солинган папкани яна «очиб» кўрмаганида хайрлашган ҳам бўларди. Суд залида эмас, шу ерда, меҳмонхонада.

Аммо ҳаммасини бир бошдан айтмасак бўлмайди...

Манъчжоу-Го императори, табиийки, собиқ император — агар унвонлар, мансаблар назарда тутилса, ҳозир Токиода ҳамма ҳам собиқ майорнинг қаршисида ўтириб, овқатлар рўйхати билан танишмоқда эди. Тушлик қилиб олиш учун келган барча оқиз бандалар сингари одатдагича ўтириб, одатдагича овқатлар рўйхатини ўрганарди. Бу дақиқада «Само меҳроби»га умрида ақалли бир марта кирган ҳар қандай киши учун мажбурий бўлган илоҳий нур у ёқда турсин, бошларида императорлик тожи ва елкаларида эса зарбоғ мантия бўлиши мумкинлигини ҳам ўйламас эди.

Император русча гапиради, ёмон гапиранса ҳам, ҳар қалай гапиради. Бу унга ёқарди. Гарчи ўн беш йил давомида японлар тузини ичган ва ўз фуқароларидан кўра кўпроқ улар билан муносабатда бўлган бўлса ҳам, японларнинг сўзларини эши-

тишни истамасди. Үзининг ҳукми остидаги фуқаролари ҳолидан хабар олиш, улар қандай кун кечираётганларини билиш учун у аввал маслаҳатчиси — япон генералидан рухсат сўраши, у эса, бу ҳақда юқорига хабар қилиши, юқоридагилар билишса, жаноб олийларининг илтимосларини кўриб чиқиб, қарор қабул қилишлари лозим эди. Бу орада императорнинг фуқароларини кўриш истаги сўниб қоларди. Фуқароларининг ўзлари эса, «Манжурия микадо»сини зиёрат қилишга хоҳиш билдиришмасди. Солдатларнинг уч қатор сафи занжирни билан қуршаб олинган, зирҳли автомобиль уларнинг кўнгилларидагидек эди. Мистер Пу И бу ҳалқадан бошини ташқарига чиқаришга кўрқарди. Хурсандликка унчалик ҳафсаласи йўқ манжурлар ҳазиллашиб уни «зирҳли император», деб атардилар. Маълумки, улар бу бахти қаро автомобильга бомба ташладилар, йўқ, япон зирҳининг мустаҳкамлигини ё бўлмаса бомба кучини синаб кўриб ташлашмади, императорнинг саройига уч марта ўт қўйишди, бу гал ҳам байрам тантанаси учун қўйишмади. Цин сулоласининг ягона ворисини мумкин қадар тезроқ ва ишончлироқ қилиб жаннатга жўнатиш ҳамманинг бирдан-бир хоҳиши эди. Японлар уни император бўлишга «рози бўлмагани» учун ўлдирмоқчи бўлиб кўрқитар, манжурлар билан хитойлар эса—рози бўлгани учун Тарихда мендан бўлак ҳеч қайси қиролга бунчалик кўп оғу берилмаган, тагига шунча бомба қўйилмаган,— деб киноя қиларди Пу И,— мен нафақат сигарета чекишдан қўрқардим, балки одий усул билан ташналигимни қондиришга ҳам қўрқардим. Мени таҳтдан ағдаришди-ю, қўлларим қалтирамасдан косани бамайлихотир ушлайдиган бўлдим».

Балким шу сабабдан ҳам император овқатлар рўйхатини шу қадар ҳафсала ва иштиёқ билан ўрганаётган бўлса керак. Гарчи уни илгаригидай расмий равишда император, баъзан қафасга солинган император, деб атасалар ҳам, энди у ортиқ император эмас эди. Майор Язев бўлса, ҳазиллашиб ўз вассиалигидаги кишига ҳазрати олийлари, деб гап қотади, бунга император эриб кетиб, илжайш билан жавоб қиласди. Бу тортиночқ, кичкинагина (унинг бўйи аранг майорнинг елкасидан келади) одам ҳазилни яхши тушунади ва ўзи ҳам ҳазил қилишини ёқтиради. Қизиқ, у очигини айтганда, императорнинг ҳўрматини ўрнига қўйишни хаёлларига ҳам келтирмаган Қвантун армияси штабининг маслаҳатчилари билан ўн беш йил мобайнидаги муносабатдан кейин ҳам ўзидағи ҳазил-мутойибага мойиллик туйғусини қандай сақлаб қололган экан. Манжурияда ўзларини «оқ қуёш» рицарлари деб атовчи босқинчилар қилаётган ишларини император енгилтаклиқ деб тушунмаслиги учун маслаҳатчилар у билан муносабатда бўлган пайтларида тишларининг оқини ҳам кўрсатишмасди. Юқори мартағали шахсларни қабул қилиш маросимида бўладиган, Ташқи ишлар министрлиги томонидан тавсия

қилинган расмий жилмайиш эса, мамнуният ифодасидан кўра кўпроқ масхарабознинг тиржайишига ўхшаб кетарди.

Мана энди Айсиньцзюэло Пу И жилмаймоқда. Ҳар қалай император бўлмаслик яхши. Мана шундай, Қвантун армияси (табиийки, собиқ) штабининг (у ҳам собиқ) розилиги ни олиб ўтирмай ўзингга соя нўхати билан чўчқа гўштими, бамбукли каракатицами ёки, ниҳоят, ҳали сели қуримаган инглизча бифштексми, бирорта энг оддий таомни буюришинг мумкин бўладиган кун ҳам бор экан-ку.

— Сиз нима дейсиз, майор жаноблари,— дея бошини кўтарди Айсиньцзюэло ёки оддий қилиб айтганда Генри Пу И,— менинг император эканлигимни бу меҳмонхонадагилар билишармикан?

Савол майор Язевни пича қийин аҳволга тушириб қўйди. Очифини айтганда, меҳмонлар рўйхати дафтарига Пу И қандай ёзилганини у эслай олмасди. Одатдагича: процесс иштирокчиси ёки щунга ўхшаш бирор нарса деб ёзилган бўлса керак. Балким император деб ёзилгандир.

— Эҳтимол, дарвозабонларнинг каттаси билар,— дея тахминини айтди майор. Дарвозабон элликдан ошиб кетган, у ўз даврида анча одамларни кўрган, газеталар ҳам трибунал залида гувоҳ сифатида қатнашаётган таникли сиёсий арбобларнинг расмларини босиб чиқармоқдалар. Ҳеч қаердан қолмайдиган муҳбирлар, Манъжкоу-Го императори — айблов гувоҳи, деган гапни бутун жаҳонга шов-шув қилиб бўлдилар.

— Меҳмонхонадагилар биладилар,— деди бир дақиқа ўйлаб турган Язев, ҳалиги дудмал гапига аниқлик киритиб,— аммо сиз ўзингиз яхши кўрган бамбукли каракатицани буюроқчи бўлаётганингиз официант мутлақо сиёsatдан бехабар қиши бўлиши мумкин.

Майор сұхбатдошининг безовталаниши сабабини тушучарди. Узи айбловчи гувоҳ сифатида гапириши лозим бўлган бош штаб иккинчи бўлими агентлари, Итагаки Сейсиро ва Доихара Кенди ҳамон императорнинг кўзи олдидан кетмасди. Узининг ҳарбий министрлиғи пайтида Итагаки императорнинг кўнглида жўш урган ҳаяжонига муносабатини етарли даражада аниқ изҳор этган.

«Сиз ўз халқингизни севмаслигингиз мумкин. Японлардан ва ҳатто шахсан мендан нафратланишингиз мумкин, аммо бу тўйгуларни намоён қиласлик керак. Улар тирик императорга муносиб эмас». Итагаки Сейсиро баъзан нозиклашиб кетар, агар император юзида норозилик, яна баттарроғи, умидсизликни акс эттисса, уни ўлдиражагини тўғридан-тўғри айтмасди. Буларнинг ҳаммаси бу дунёда эмас, нариги дунёда яхши, дерди. Ҳозир ўша, илгариги таҳдидни амалга оширишнинг айни вақти эди. Император фақатгина норозилик билдириб қолмай, ўзининг собиқ «ҳомийлари»ни фош қилмоқчи эди. Итагаки билан Доихара Манжурия тахтига кўриниши

иљвираган шаҳзода Айсинызюэлони ўтказганларига минг-минг пушмон еётган бўлсалар керак. Шуниси ҳам борки, улар кўпроқ керак бўлган эди. Агар шаҳзодага эмас, уларга империя тузилган экан, унга император ҳам лозим бўлардида. Ахир, полковник Итагакининг ўзи таҳти эгаллаши ва ўша вақтдаёқ тепакал бўлиб қолган бошига Манъчжоу-Го тожини кийиб олиши мумкин эмасди-ку?

— Ҳа,— деб қўиди нимадандир император маъюс жилмайиб,— хўжайнинг унинг ўз уйидаги аччиқ ҳақиқатни юзига айтиш ва кейин унинг қўлидан бир коса гуручини олиш уччалик яхши эмас.

— Ҳазрат олийлари, коса ҳамма вақт ҳам тоза бўлмаслиги мумкин, демоқчиларми?— деди Язев ярим ҳазил, ярим жиддий қилиб.

— Худди шундай...

— Нима бўпти, аччиқ ҳақиқатни фақат Манжурия императоридангина эшитишга тўғри келмайди... Бошқалар ҳам тайёр турибди...

Император иккинчи марта менюдан кўзини узиб, майорга ҳайрон бўлиб қаради,

— Уша, бошқалар император бўлмаганлар. Уларга бу дунё билан яқин айрилиқ вайда қилмаганлар.

— Бу дунё билан видолашиб ҳақида, менимча, Осиё тақдирини ҳал қилувчиларнинг ўzlари ўйламоқдалар. Ҳозир уларнинг сиз билан ишлари йўқ, Генри.

Императорнинг шаҳло кўзлари бирдан порлаб, бир бурдагина юзида янайм йириклишгандай бўларкан, ранги ҳам сирли тус олди.

— О, майор жаноблари, янгишадилар. Улар ҳаёт билан видолашиб тўғрисида ўйлаётганлари йўқ...

Бу сафар энди Язев императорга ҳайрон бўлиб қаради:

— Бу галингизни қандай тушунмоқ керак, Генри?

— Мен қандай тушунгандай бўлсан шундоқ, майор жаноблари.

— Наҳотки улар трибунал оқлайди, деб ўйлашса? Еки Нюрнберг мисоли маълум эмасми?

— Генераллар ўzlарини керакли кишилар деб ўйлашади.

— Япониягами?

— Йўқ, иттифоқчиларга.

Императорнинг кўзлари янада сирлироқ тус олди. Язевни худди мана шу қизиқтириб қўйганди. Тергов бераётганларни америкаликлар билан инглизларнинг «раҳм-шафқатлари» эмас, Макартур япон ҳарбий жиноятчиларини зарбага чап бердириб, уларни «келажак» учун сақламоқчи эканлиги ҳақида муҳбирлар очиқдан-очиқ галираётганлари қизиқтиради. Император бундай кашфиёт билан майорнинг бошини қотирмоқчи бўлгани даргумон албатта! Кейин Язев яна савол берди:

— Улар мағлубиятлари сирини сотмоқчи бўлаётганлари йўқми?

Император ҳозир ҳазиллашиш кайфиятида эди. У заррин дарпарда ёнидаги стулга ястанди-да, саволга тантанали қиёфада жавоб қайтарди:

— Мағлубият эмас, ғалабаларининг сирини сотишмоқчى. Ахир японлар ғалаба ҳам қилишган-ку.

— Пирл-Харборни айтъпсизми? — киноя қилди Язев, — ўшани назарда тутаётган бўлсангиз, ахир у хиёнаткорона ҳужум-ку. Худди Манжуриядаги каби. Бунда армия, разведкачалик иш кўрсатмаган. Япон бомбардимончиларини Пирл-Харбор томон немис жосуллари йўллаганлар.

— Манжурияда немисларсиз ҳам иш битган,— аниқлик киритди император,— Доихара жигар ранг кўйлаклиларнинг қилмаган иевогарлиги учун халқнинг жавобгарлиги ҳақидаги ниятларини олдиндан билиб олди-ку.

— Аммо бу унинг кашфиёти эмас. Инглизлар ўз ватандошларини гуё маҳаллий халқ томонидан қилинадиган ҳу жумдан ҳимоя қилиш учун Шанхайга қўшин туширдилар. Бошқа босқинчилар ҳам шундай қилишди. Доихара ҳеч кимнинг ниятини олдиндан пайқаб қолгани, мустамлакачилик сиёсатида ҳеч қандай кашфиёт қилгани йўқ...

«Япон Лоуренси»нинг шарманда қилинишидан император бир қадар озор чекди, ҳатто хафа ҳам бўлди. У қобилиятсиз ўйинчининг қўлида қўғирчоқ эканини тан олишни истамас эди. Борди-ю, Доихара буюк разведкачи бўлмасдан, анчайин майда иевогар экан, унга дастёрлик қилиб келган кишининг қадри нима бўларди? Ҳар қалай читтакдан кўра бургутнинг емиши бўлган афзалроқ-да, ахир. Чунки читтак фақат қуртқумурсқа еб тириклик қиласди.

— Ҳай майли, Доихара ҳеч нарса кашф қилмаган, бегоналар кашфиётидан фақат усталик билан фойдаланган бўлсин. Аммо ўзоқ Шарқнинг сиёсий ошхонасида у биринчи пазанда бўлган. Ўзоқда доим ўт қизиб ётарди, лекин у бирор марта ҳам қўлини куйдириб олмаган.

— Бўлиши мумкин,— дейа ўйчанлик билан бошини қути солди Язев.— Аммо энди қўлини куйдириш у ёқда турсин, бутунлай ёнмоқда. Бу ўтни энди ўчириб бўлмаслигига имоним комил.

Император эътиroz билдиromoқчи бўлди, унинг кўзларидаги мавҳумлик ўринини ҳозиргина майор томонидан айтилган гапларни рад қилишга қатъий қарор ифодаси эгаллади. Аммо бу ниятини амалга оширишига муз солинган ликопча ва фужерлар тўла патнис кўтариб кириб келган официант халал берди. Иссиқ июль кунларида яхобли шарбат ичишга не ётсин? Япон официант қора костюм кийган, соchlарига оқ оралаб қолган, бутун йиғирма тўрт соат давомида илжайиб турувчи одам юзидағи шодлик ифодаси билан қаердандир

пайдо бўлиб, қаергадир ғойиб бўлишини кўриб, ҳар қалай шундай хаёлга боради киши. У, хўрандалар арзимаган нарсадан айб топиб норозилик билдирусалар ҳам ёки ҳатто ғазблансалар ҳам, барибир илжайиб тураверар эди.

Император шодликнинг бу сўнник ёғдусидан қўрқарди. У хизматкорлар худди шундай хушомадгўйлик билан тиржайиб унинг рафиқаси — Хитой аёлига заҳар қўшилган пирожное келтирганларини, кейин унинг ўзига маслаҳатчи худди шундай ишшайиб туриб дафъатан бева бўлиб қолган Манъчжоу-Го ҳокимига Ички ишлар министрлиги қайлиқликка тавсия этган япон қизлари расми бор альбомини берганини гапирганди. Шунинг учун у ҳозир юзини ўғирди-да, официантга қарамасдан туриб, ўзи танлаган таомнинг номини айтди. Танлаган овқати бу гал бамбукли каракатица эмас, намасу — сирка сепилган хом балиқ бўлиб чиқди. Язев императорга, нима учун у ўз одатини бузди, дегандек, савол назари билан каради. Бироқ официант шундан кейин айтган сўзлар ҳамма нарсани аниқлади қўйди:

— Хўп бўлади, ҳазрат олийлари!

Император қалқиб кетгандек бўлди, томоғига нимадир келиб тиқилиб, нафаси қисди, кейин у оғзини очганича официантга тикилиб, анчагача анграйиб қараб қолди. Сўнгра бу билан жилмайиб турган япон ҳамда ажабланган майорга жавоб қилган бўлиб бошини силкиди.

Язев энг оддий, уларда якитори деган ғалати ном билан аталувчи товуқ кабоб буюрди.

Официант сехрли ишшайиб даф бўлди. Аниқроғи, аввал ўзи, кейин ишшайиши даф бўлди. Официантнинг ишшайиши император билан майорнинг хотираларига маҳкам ўрнашиб қолди.

— Мана,— деди император маъюс ҳолда,— маълум бўлишича, у ҳам танир экан мени.

— Шунинг учун сиз намасу буюрдингизми?

— Ҳа. Унинг қўлидан балиқ олиш яхшироқ. Балиқ деярли тирик бўлади...

— Балиқ фақат сузуб юрганда тирик ҳисобланади,— деди Язев дудмалроқ қилиб.

— Сиз менинг гумонларимга қўшилмайсизми? — сўради император ликопчанинг бир четидан қошиқча ёрдамида ўз бакалига майдаланган муз парчаларини эҳтиёткорлик билан соларкан. — Агар у менинг Манъчжоу-Го императори эканлигимни билган бўлса, айблов гувоҳи эканлигимни нима учун билмаслиги керак. Кечирасиз, гувоҳлар энди кимга керак?

— Тарихга.

— Гапиравчи гувоҳларми?

— Табиий...

— Гапирмайдиганлар-чи? — император гўё майорнинг юзида пайдо бўлиши зарур хижолатлик ифодаси кўрмоқчи-

дек унинг юзига тикилди. Аммо ҳеч нарса сезмади.— Гапир майдиганлар керак эмас, уларга сўз беришдан фойда йўқ.

— Гапирмаслик аҳволни ўзгартирмайди. Ҳужжатлар тилга киради, уларга цианли калий таъсир этолмайди.

— Жиноятларни программалаштирадиган, кимларнингdir имзоси билан тасдиқланган ҳужжатлар йўқ. Улар оловда куйиб кетган. Немислар ўз архивларини яшириб қўйганлар, японлар эса пулга айлантирилар. Жонли гувоҳнинг аҳамиятини энди тушунгандирсиз?

Язев ҳам Генрига тақлидан фужерга муз тўлдирида, уни лабига олиб бориб, муз заррачаларини шошилмасдан оғзига торта бошлади. Ичимлик тетиклантириди. Қайфият яхшиланиб, салгина олдинги дилтанглиқ ҳам тарқалди.

— Уни йўқотиш керак,— давом этди абадий таъқиб этиш касалига мубтало Генри.— Гувоҳ гапириб бўлганидан кейин эмас, унгача йўқотиш керак. Усувлар кўп, айгоқчилар истаганча. Харбинга Миллатлар лигасининг комиссияси келганда, лорд Литтон жосуслар ҳалқаси билан ўраб олдилар: пастдаги дарвозабон, юқори қаватдаги швейцар ҳамхона, машиналинг шоффери, фаррош аёл, қоровул — буларнинг ҳаммаси жосуслар эди. «Модерн» меҳмонхонасига ким юз метрдан яқинроқ келса, дарҳол қамоққа олинарди. Литтон яшаган қаватда пайдо бўлиб қолгани учунгина политехника мактабининг талабасини отиб ташладилар... Менинг саройимда ўзимдан бошқа ҳамма айгоқчи эди.

— У вақтда улар озодликда эдилар,— деб қўйди Язев.

— Агентлар ҳозир ҳам ялло қилиб юришибди,— қизгин эътиroz билдири император.— Улар эски кўрсатма асосида ҳаракат қиляптилар...

— Нима мақсадда?

— Ўз маъбудаларининг озодлиги деб, жилла қурса ўшаларнинг тирик қолишлиари учун.

— Бориб турган янгилишиш бу.

— Янгилишиш бўлиши мумкин. Аммо янгилишиш эҳтимолдан холи эмас, у билан ҳисоблашмай бўлмайди...

Император янада муҳимроқ нимадир демоқчи бўлиб мајор томон яқинлашиб стол устига энгашди. Аммо тагин официант халақит бериб қолди. У ликопчалар, графинлар ва қайла идишлари терилган каттакон патнис билан кириб келди. Японнинг боши, оқ оралаган чаккалари, шалпанг қулоқлари-ю, шишинқираган қовоқлари остидаги кичкинагина қийик қўй кўзларини шиша ва чинни идишлар тўсиб турарди. Фақат унинг жилмайишигина яққол кўринар, тўсилиши мушкул бу жилмайиш ҳатто идишлар ортидан ҳам сезилаётганди.

— Ҳозиргина ҳовуздан тутилган,— деди официант императорнинг олдига балиқ солинган тақсимчани қўя туриб.— Бошлиқ иштаҳанглар карнай бўлишини сўрайалтилар.

Императорга қизиқишнинг яна бир белгиси бу! Генри

Язевга хўш, жаноб майор, қалай, деган маънода тантанавор қараб қўйди.— Энди янгилиши ҳақида нима дейсиз? Ҳамма жойда агентура ҳаракат қилмоқда.— У Язевнинг жавоб нигоҳини кутиб турди. Афсуски, Язев бегона одам ғалабасини писанд ҳам қилмади. У мийигидагина жилмайиб қўйди холос. Бу билан императорга, ҳадигингиз беҳуда, демоқчи эди. Генри бош ирғаш орқали официант ҳамда унинг бошлиғига илтифот учун ташаккур изҳор этаркан, ҳом балиқни ейишга киришди. Бошқа иложи ҳам йўқ эди. Балиқнинг ошхонада ҳафсала билан тозаланганига энди шубҳа қолмаган эди. Ҳар ҳолда балиқни тайёрлашга биргина бош ошпаз қизиқиб қарамаганди. Император сирка сепилган бир бўлак қилтириқсиз балиқни ночор ва ҳатто қандайдир маҳкумлик билан оғзига солди. Қейин сертакаллуф ва ғамхўр, идишларни жаранглататётган официант жилмайган қўйи устунлар орқасига ўтиб даф бўлишини кутиб, оғзидағи таомни шошилмасдан чайнай бошлади.

— Ҳом балиқ сизга тўғри келмайди албатта,— деди Язев официант кетгач, императорга ҳамдардлик изҳор қилиб,— одатни тарқ этмаслик керак эди.

— Гап балиқдамас!— майюс жавоб қайтарди император.— Гап шундаки, менинг тахминларим тасдиқланди. Агар портье ва официантларнинггина эмас, балки хўжайниларнинг ҳам алоҳида қизиқишилари назарда тутилса...

Ниҳоят, император балиқ бўлагини катта қийинчилик билан чайнаб ютди. Император оғзидағи таомни худди мажбуран бир мисқол заҳар ёки тирик илонни ютгандек қийналиб ютганди. Заҳар ва айниқса тирик илонни ўз хоҳиши билан тановул қилган одамнинг лаблари бунчалар титраб, кўзлари бунчалар ола-кула бўлиб кетмасди албатга. Ҳозир эса Язевнинг кўз олдида худди шундай бўлди.

— Қандай хўжайнилар?— сўради Язев шунчаки қизиқишибоисидан эмас, балки императорнинг омон-эсон овқатланиб олгани ва унинг суҳбатни давом эттиришга мажоли қолган-қолмаганига қаноат ҳосил қилиш учун.

— Ҳозирча тергов қилинаётганлар...

— Нима учун ҳозирча?

— Чунки улар суддан қутулиб қолиш учун жон-жаҳдлари билан уриниб кўрадилар.

Император бугун ўз фикрларини жумбоқли қилиб ифодаларди. Бугунгина эмас. Язев суҳбатдошининг бундай ғалати қиликларига кўнишиб қолиши ва унинг ўзи мазкур жумбоқни ечиб бергунча сабр қилиб туриши керак эди. Майор эса ўзига хос бўлмаган шошма шошарлигини кўрсатиб қўйди. У сўради:

— Қандай қилиб?

Император ним пушти чизиқлар билан ажаб безалган мармар устунлар ортида официант яшириниб турмаганмикан деб, устунларга диққат билан назар соларкан, жилмаювчи

япон шифтга учиб чиқиб тошдан ясалган нилуфар япроқлари орасига яшириниб оладигандек, нима учундир юқорига қарди. Яқин орада «агент»нинг йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, шивирлаб қўйди:

— Сизга орқа қилиб, майор жаноблари!

Язвенинг ҳам ажабланиш пайти келди. Императорнинг бу гапи ниҳоят даражада ажабланарли, мутлақо ақл бовар қилмайдиган гап эди. Уни ҳазилга йўйиб қўя қолса бўларди. Аммо император жиддий тусда айтди. Язв ўзини босиб турган бир лаҳзалик эсанкирашдан холос бўлиб, жилмайишга уриниб кўрди.

— Ҳазрат олийлари ҳамиша мана шунаقا тўсатдан гумон қила бошлайдилар.

— Гумон?!—Император сирка сепилган ҳом балиқни нари суриб қўйди. Энди официант йўқлигига у қатъий ва дадил гапира оларди.— Нега гумон бўларкан?— Унинг овози жарангли тус олди:— Энг нуфузли одам айтди буни.— Бироқ ҳазрат олийлари кейинги жумлани энди паст овозда гапирди:— Бугун мен билан гаплашди.— Сўнгги иборани эса шивирлаб айтди:— Доихара...

Жилмайишга ҳожат қолмаган эди. Язв дарҳол жиддий тус олди. Разведкачининг исмини эслаш уни ўз-ўзидан ҳушёр тортириб юборганди.

— Доихара Кендзими?— дея ўсмоқчилади майор.

— Мен бошқа Доихарани танимайман. Бошқаси умуман бормикан? Мени тахтга кўтарган киши битта,— леди император алам билан.— Уша вақтда мен унинг устидан кулгандим, уни ўзига бино қўйган, сурбет, энг паст ивогар деб ҳисоблагандим. Аммо у мени жуда тез кунда жилмайишни бас қилишга ўргатди. У бир куни мен тўғримда: «Қоғоздан бёбу ясаганларидек, мен ундан император ясайман...» дебди. Майор жаноблари, бёбу қималигини биласизми? Бор-йўғи дарпарда холос. У менинг ҳаётдаги ўрнимни деярли аниқ белгилаган.

— Нима ҳам дердик. Доихара яна ўзининг яхши кўрган усулини қўлламоқчи бўлиби.— Язвенинг қочириғи унчалик муваффақиятли чиқмади. Фақат тажрибани такрорлаш учун унга генераллик ёки жилла қурса полковниклик погони етишмайди. Ӯшандა у полковник эди шекилли?

— Ҳа,— дея паришон бош силкиди император, бегона одамга қилинган киноя унга таъсир қилмаганди.— Ўттизинчи йилларда Доихара полковник эди... Аммо бунинг нима аҳамияти бор? Мен унинг учун ҳозир фақат воситачигинаман холос. Ҳатто ундан ҳам баттарман, ҳалиги айтганим, бамисоли бёбуга ўҳшаган бир нарсаман, Доихарага сиз кераксиз!

Император Язвега жумбоқ бериб қўйиб, ўзи узоқлашган нарсага яқин келди. Ҳалқа у қадар катта эмас, уни айланиб чиқиш учун ҳам у қадар кўп вақт керак бўлмасди, лекин

майорга ўзи ортиқ даражада узоқ вақт гумроҳликда қолиб кетгандек, Генри бўлса, унинг сабр-тоқатини бемалол синаётгандек туюлиб кетди.

— Худди шу, мен, майор Язев керак эканманми?

— Сиз, Язев, ҳатто майор ҳам бўлмаслигингиз мумкин. Генерал совет қўмондонлиги вакилини изляяпти.

— Лекин мен қўмондонлик вакили эмасман-ку!

— Сиз — совет контрразведкаси офицерисиз,— ўсмоқчилади император.— Шунинг ўзи мутлақо кифоя. Доихарага контрразведка офицери керак...

— Ҳеч нарсага тушунмаяпман!— деб юборди беихтиёр Язев.— Менинг контрразведкадан эканлигимни унга нега айтдингиз?

— Мен айтган эмасман. Сизнинг кимлигингизни генерал билади.

Майорнинг юзида шундай ҳайрат, шундай ранжиш аломатлари аксландики, император сухбатдоши устига ёпирилган шубҳа булутларини тарқатиб юборишга ошиқди.

— У сизни Харбинда бўлганингиздан бўён эслайди.

Иёқ, булут тарқалмади. Аксинча, қуюқлашиб, ҳамма ёқни қоронғилик босгандек бўлди.

— Мен Харбинда бўлмаганман.

— Лекин у ерда Амурнинг нариги томонига, сизнинг олдингизга бориб-келиб турган кишилар бўлган. Ана ўшалар Доихарага сизнинг расмингизни кўрсатишган, фақат сизникинигина эмас. ГПУ ходимининг юзи Доихарани нимаси биландир қизиқтириб қолган, шу тариқа суратингиз унинг хотира сига кўчгану қўйган. Доихара бир нарсани бир бор кўрдими, бас, уни ҳеч адаштирумайди. Бунда унга тенглашадиган одам бўлмаса керак. Энди сурат эгаси билан таққослаб кўрилади — ўзгинаси! Генерал сизнинг у вақтда ким бўлганингизни билди, ҳозир ким эканлигингизни тушуниб олди.

— Шунчаки тушуниб олдими?

— Агар сиз туйруни назарда тутаётган бўлсангиз, унда шунчаки эмас. У севиниб кетди, мен бўлсам, хафа бўлдим. Ким ҳам ўз душманини мамнун ҳолда кўриб қувонарди дейсиз?!

— Доихара мендан нима истайди? Ёки Харбиндаги хотиралари билан ўртоқлашмоқчими?

— Иёғ-э... Утмиш унга ҳозирги даврни ва келажакни яратмоқ учун фақат бир материал сифатидагина керак. Мен бошда айтдим-ку: улар судга чап бериш ниятида, деб.

— Сиз бунга аминмисиз?

— Ха.

— Воситачилик қилмоқчимисиз?

Чатоқ савол. Император уни эшишиб, хижолат тортиши лозим эди. Лекин хижолат тортмади. Бу савол Пу И учун кутилмаган савол эмасди. Буни у, афтидан, ўзига бир неча

бор бериб кўрган ва бир неча бор жавоб топган. Энди император шу саволни Язевга такрорлади.

— Ногоҳ мен ўзимни Таяңцзиндаги яширин резиденция даргоҳида кўргандай бўламан-да, полковник Доихаранинг, «унисими-бунисими?» дейтган овозини эшитаман.

— Ҳозир ҳам шундайми?

— Ҳозирги дақиқада эмас.. Аммо бу ерда жуда кўп дақиқалар бошдан кечирилган. Улар орасида Тяньцзинда кўрган-билгандаримга ўхшашлари ҳам бўлган. Шулардан битаси Доихара билан қилган суҳбатимизга алоқадор.

— У сизнинг ишончли шахс бўлишингизга умид қиладими?

— Ишонади... Мана, кўриб турибсизки, мен генералнинг умидини оқладим. Оғир, ҳатто жирканч вазифа, аммо...

— У бизга нима таклиф қилмоқчи?— сўради Язев боши қотиб.— Доихарада нима бўлиши мумкин?

— Сир... — изоҳлади император.— Ҳозир фақат сир билан савдо қиладилар. Унинг эвазига тирик қолиш, ҳатто эркинликка эришиш мумкин...

Император: «Майор қандай қарорга келаркан? Умуман бир қарорга келармикан, деган маънода пайт пойлаб Язевга қаради. Ўнга бундай ҳуқуқ берилганми?— Хаёlda давом этди.— Йўқ, деб қўя қол!»— дея фикран илтимос қилди.

— Йўқ! Йўқ...

Язев императорнинг бу илтимосини эшитмади. Унинг истагини сеза олмади. Эҳтимол эшитишни хоҳламагандир. Қисқагина қилиб: «Йўқ» дейишни ўзига эп кўрмади, фақат кутммаган бир нарсани айтди:

— Товуқ гўсти кабоби совиб қолди-ку, овқатни еб олайлик, ҳазрат олийлари. Биз бу ерга генерални деб келмаганим-ку, ахир...

ДОИХАРА ЁНМА-ЁН ЎТИРИБДИ...

Эрталаб соат ўнлар чамаси эди...

Доихара Кендзи:

— Мен индамай ўтираверишга ҳаққим йўқлигини тушундим. Айни чоқда, сирни ҳеч кимга, ҳатто ватандошларимга ҳам айта олмасдим. Бу сир менинг душманим бўлган, унга қарши қурашни ўзимнинг муқаддас бурчим деб ҳисоблаб келган мамлакатимга қарашли эди. Бироқ энди ўша сир сабиқ душманга қайтариб берилиши лозим...

У бундай қарорга бирданига келмади. Унда бу фикр пишиб етилгунга қадар уч юз қирқ уч кун бош қотириб, юрагини сиққиб ўйлашига тўғри келди. Бошқа чораси қолмаганилиги, йўли тугаганлиги учун бу сўнгги қадамни босмади. Йўқ,

йўлини давом эттириши, яшashi учун худди мана шу қадам имкон берарди.

Буни у ўзи учун тактик усул деб атади, аслида эса, бу хониллик эди. Баъзан мазкур тушунча қалбини ларзага келтириб юборар, бошқалар ҳам бугун эмас, кейин ҳамма нарса бости-бости бўлиб, шундай ҳаракат қилишига олиб келган сабаб унтилиб кетган пайтда ҳам — шунаقا дейишади, жила қурса шундай деб ўйлашса керак, деган фикрдан юраги орқасига тортиб кетар эди. Шунинг учун ўзининг бу ҳаракати — сўнгги қадамига нисбатан ватандошларининг муносабатларини ўзгартирмаса ҳам, лоақал уни оқлашга қодир бирор восита топиш учун узоқ машаққат чекиб изланди.

— Мен шундай қилишига мажбурман, йўқса, ҳадемай қалаванинг учи йўқолиб қолади,— деб тушунтиради у кўзга кўринмас айбловчиларга. Улар уни тушунишлари, гуноҳидан ўтишлари лозим эди.

«Гуноҳдан ўтиш» жумлаларини тилга олиш нечоғлик оғир эканлигини билсангиз эди. У «ўлим» сўзи билан ёнма-ён турарди. Нима учундир ўлаётганларни одатда гуноҳларини кечиб юборишиади. У бўлса ўлишни истамади, ўлим олдидаги кўркув ана шу сўнгги қадамни қўйишга мажбур этди.

Кўркув яқинда туғилди. Илгарилари у йўқ эди чамаси. Қамоққа олинган пайтда — буни расмий тилда банди қилиниш дейиларди — у ўзини ўзи ўлдирмоқчи бўлди. Анами сингари гиламчада император саройига юзланиб туриб эмас. Маросим кўнгилга сифмасди. У тўппончага ёпишди, тўғрироғи, ўзига таниш ва ҳамиша орқа қилиб юрадиган тўппончалигининг муздек дастасига ёпишмоқчи бўлиб қин тугмасини еди, лекин унга халақит беришди. Иккита забардаст йигит қўйлини маҳкам ушлаб олишди, тўппонча қинидагича қолди.

Ўшанда у ҳаёт билан видолашиб учун қилган ҳаракати зое кетганидан афсусланди. Қелажак оний муддатга, фақат бир лаҳзагина мутлақо равшан шаклда кўринди. Унда: ҳаёлий озодлик ва уқубатли интиҳо учун курашиш, деган маъно бор эди. Муқаррар интиҳо. Мана шу сўнгги ибора энг аниғи эди.

Уни ўша даванги йигитлар олиб келиб, кул ранг машинага, хунук кул ранг машинага ўтиргизганларида ҳам, унда ўз-ўзини ўлдириш нияти сўнмаганди. Ҳаётини узишга қодир нимадир топилармикан деб, у асабий шошилинч ҳолда атрофидаги нарсаларга назар солиб чиқди.

Кейин бир лаҳзада ўлиб кетиш истаги сўнди. У тергов конвейерига тушгани ҳамон сўнди. Бу мунтазам, ҳеч бўшашмай ишлайдиган конвейер эди. Ишлашга тўғри келди. Терговчилар ишлаганидек — чарчагунча, баъзан ҳолдан тойгунча ишлашига тўғри келди.

У кунларни ҳисоб-китоб қилди. Олдинига ўзининг қамалган кунини, сўнгра биринчи сўроққа чақирилган кунини эслаб

ди. Кейин терговчининг столида ётган календарь бўйича санаиди. Яна об-ҳавога қараб белгилади. Терговчининг хонасидан ташқарида ҳаёт давом этар, вақт ўлчови ҳам ўз йўлидан бораради. Нималардир ўзгаради: ёмғир шивалар, булутлар сузар, тақир ялангликларни қуёш йилт этиб ёритар, ҳатто хонага мўралаб, маҳбуснинг қип-қизил гулдор гиламга тегар-тегмас бўлиб турган оёқларига тушарди. Ушанда ўзини гўлликка солиб, оёқларини қўрқа-писа қимирлатиб ўтиради, бу ҳаракатдан аллақандай ҳузур топаётгандай бўларди.

Бир куни у мутлақо кутилмаганда, ҳатто сабабсиз ҳолда ўз вақти умуман, вақт жуда тез ўтиб кетаётганини бирданига аниқ тасаввур қилди. Ўз олдидаги яқин бўшлиқни кўрди. У бу бўшлиқдан ўзини олиб қочди, худди қоронғидагидек атрофини пайпаслаб, таянч излай бошлади, лекин ҳеч нарса тополмади. Беихтиёр ўтмишга интилди. Ўтмишдан, беҳисоб воқеалар орасидан ўзи истаганини топди. Қандайдир бир баҳтли дақиқада истагани қўлига илингандай бўлди. Топган нарсасига гуё бир паноҳдек, унинг устига дарҳол энгашди. Ўзини бўшлиқдан тўсиш учун ўртага ғов қилиб беркитди.

Язв уни мана шундай энгашгани ҳолда қўриб қолди. Қалқон ушлаб турган қўли олдинга ташланган бўлиб, Лоуренс-2ни чекистдан ажратиб туради. Қалқон Язвнинг унга яқинлашишига, оқарган соchlари, шишган қовоқлари сабабини тушуниб олишига монелик қиласарди. Доихара қуролини ташладими? Ёки бу билан тақдирга тан бергандай қилиб кўрсатяптими ўзини? Қалқонни тан олиш керак эди. Лоуренс-2нинг билган нарсалари бош штаб иккинчи бўлимининг сирларини ташкил этарди. Булар ғоят муҳим сирлар бўлиб, Язвнинг ватанига, унинг ўзига тааллуқли эди.

Доихара ҳаммасини гапириб бўлиб, бу гаплари чекистда қолдирган таассуротидан бир оз хижолат тортганича жим бўлиб қолганида майор бирдан сўради:

— Маратов ўлдирилганлигидан хабарингиз бўрми?

Улар ҳозир бошлаган сұхбатларида бу савол бемаъни, ўринсиз, ҳатто маълум маънода ҳурматсизлик эди. Доихара сирни очди, совет конрразведкаси учун бунинг аҳамияти ғоятда муҳим сирни айтиб берди. Зарбага чидай билиш керак — ҳа, бу зарба эди — бунга нафақат чидай билиш керак, мағлубиятга учраганингни тан олиш учун ўзингда мардлик ҳам топа билишинг керак. У бўлса Маратовни сўраб ўтирибди. Е зарбани сезмади, ёки содир бўлган ҳодисанинг қанчалик муҳимлигини назар-писанд қилмади.

Доихара алам билан юзини буриштирди.

— Дайренни штурм қилиш вақтида ўлдирилдими?

— Йўқ, шаҳарни олишдан икки кун аввал ўлдирилди...

Генерал-лейтенант Янагитанинг буйруғи билан...

Хозиргина бошланган сұхбатга бу саволнинг алоқаси бор

экан. Янагита Гендо сирдан хабардор жуда озгина кишилардан бири. Уларни қўлма-қўл деганларилик, Янагитага Лоуренс-2 етказган. Аммо генералга Маратовни йўқ қилиш нега керак бўлган экан? Майор ниманидир адаштиряпти, мутлақо ҳар хил нарсаларни аралаштириб юборяпти. Ўйлаб иш кўришни билмайдиган одамлар мана шундай мағлубиятга учрайдилар-да.

— Демак, сиз Маратовнинг ўлдирилганлигидан бехабар сиз? — сўради Язев.

— Ҳа. Урушнинг сўнгги кунларида япон миссиялари билан алоқа узилиб қолди. Деярли узилиб қолди. Биз императорнинг урушдан воз кечганлиги тўғрисидаги буйруқларини Манжурияга қийинчилик билан хабар қилдик.

— Аммо Маратовнинг Токиодан Порт-Артурга, у ердан Дайренга шошилинч равишда жўнатилганлигини сиз билишингиз мумкин эди. Бу шу ерда, бош штабда ҳал қилинган-ку.

«Йўқ, контрразведкачи бошқа йўналишда фикрлаётгани шундоқ кўриниб турибди. Ўша Маратовни жудаям суриштириб қолдӣ!»

— Албатта, бош штабда ҳал қилишган. Маратов рус масаласи, биринчи галда, Узоқ Шарқ масалалари бўйича референт эди, шунинг учун Токиодан ўзича чиқиб кетолмасди. Уни Манжурияга юбориш учун, афтидан, қандайдир зарурат туғилган бўлса керак...

Доихара босиқ гапиради, лекин овозида қандайдир асабийланиш аломатлари сезила бошлаганди.

— Афтидан? Сабабини аниқ гапириб беролмайсизми?

— Иўқ, мен Маратовни назорат қилган ва йўлга солган босқичларга алоқасизман. Табиийки, сўнгги пайтда. Даставвал у баъзи режаларни тузишда мен билан ҳамкорлик қилган...

— «Катта мухбир» операциясида ҳамми?

— Мен сизга олдин айтганимдек, «Катта мухбир» биз Манжурияда мустаҳкамланиб олганимиз ҳамон пайдо бўлган.

— Аммо операция бир неча йилга чўзилиб кетди, кейин Маратовни ҳам бағрига олганмиди?

— Ҳа.

— Акцияларининг бутун икир-чикиригача таништирилганими?

— Мен таништирмаганман.

— Бошқалар-чи?

— Бошқалар эҳтимол таништиришгандир... Таништиришлари шарт эди, чунки Маратов Амур бўйича референт эди, «Катта мухбир» эса, Хабаровскда асосланганди...

— Демак, Янагита таништирган?

— Шубҳасиз.

— Маратовни йўқотишни ҳам у буюрган... Бу ерда қан-

дайдир мантиқсизлик бор эмасми? Сиз бунга қандай қарай-сиз?

Язев Лоуренс-2ни ўйлашга мажбур қилди. Ҳозир ва умуми ҳам керак бўлмаган нарсани ўйлашга мажбур қилди. Совет контрразведкачиси айтиётган ҳамма нарса ҳозирги ишдан ташқарида ётарди. Аллақачон чизиқ тортилган ва ҳатто жамланган ҳам эди. Жамланмоқда деса ҳам бўлади. Терговнинг айни қизғин пайти. Доихарани ҳар куни ўтмишга зўрлаб қайтиришади. У ўттизинчи йиллар сўқмоқларидан сайр қиласвериб чарчади. У шу ерда, яккама-якка ўтириб ўтмишни таҳлил қилишга, суҳбатдошининг қайсар синчковлигига унинг сўроқларини тасдиқлаш билан чап бериб кетишни ўйлади.

— Мантиқсизлик бор.

Доихара янглишган, қизиқиш ҳали пасаймаганди.

— Ҳа, очиқдан-очиқ мантиқсизлик,— дея ўз фикрини ривожлантиришда давом этди Язев.— Ҳамкасабаларни бунчалик осонлик билан йўқ қилмайдилар, буни сиз яхши билансиз. Сир очилиб қолиши хавфи туғилгандагина ишончли кишини йўқотиб юборадилар. Разведканинг оддий қонуни шунақа.

Лоуренс-2нинг ажинлар кертиб ташлаган тунд юзини хавотир сояси қоплаб олди. Улар тобора қуюқлашиб безовтала на борди. Хавотир кўзларига ҳам ўтди. Милкларни юмиди, уни бегона одамнинг назаридан олиб қочса бўларди, синчковлик билан кузатиб турилганига шубҳа йўқ эди. Акс ҳолда бу қисталанг саволларни берармиди? Аммо Доихара кўзларини юмишга улгурмади, тор, амбразура тирқишлирига ўхшаган туйнук ичидан Язевга ташвишли учқунлар кўриниб турарди.

— Бу ерда қандайдир шахсий нарса бўлса керак,— дея давом қилди Доихара. Сирнинг очилишида иштирок қилиши лозимлигидан ўзини олиб қочишида мана шу йўл қулайроқ эди унга.

— Бу эҳтимолдан узоқ,— деди Язев унинг енгил-елпи хулосасини улоқтириб ташлаб.— Янагита ўзи чиқарган ҳукмни яшириб ўтиргмаган, уни Дайрендаги Япон ҳарбий миссияси бошлиғига бўйруқ сифатида расман юбораверган. Барча ходимлар бу бўйруқни билиб олишарди. Бу ерда шахсий адодат деган гапга ўрин қолмайди.

— Сиз балки ҳақдирсиз.— Доихара унинг назаридан ўзини олиб қочишига яна бир уриниб кўрди, яна муваффақиятсизликка учради.

Язев суҳбатдошининг розилигини шошилинч илиб кетди.

— Мана кўрдингизми, Янагита Маратовни маълум мақсад билан йўқ қилади, бу мақсад эса «Қатта мухбир» акцияси билан боғлиқ бўлади.

— Ўринсиз даъво. Сиз масалани чалкаштириш учун унга ёпишиб оляпсиз. Масала эса равшан. «Қатта мухбир» опера-

циясини унга алоқадор бўлган ҳар бир киши учун Узоқ Шарқдаги зимдан бўлаётган урушда энг йирик стратегик, албатта, тактик ҳам, зарбадан иборат эди. Зарба Совет бош штабининг пўлат сандиқларигача етиб борди ва уни тешиб ўтди. Биз алоҳида Узоқ Шарқ Армияси қўмондонлиги амалга оширган ва оширадиган ҳамма нарсадан хабардор эдик. Биз бу ерда, Токиода Блюхернинг буйруқларини, Сталиннинг кўрсатмаларини ўқидик, хариталарда совет қўшинлари тўпланган жойларни кўрдик ва ҳарбий қисмларнинг Манжурия чегараси бўйлаб жойлаштирилишини кузатиб бордик. Ахборотлар аниқ эди, агар расмий тил билан айтилса — ҳужжатли эди... «Катта мухбир»нинг Маратов тақдири билан аллақандай алоқаси ҳақидаги шубҳа билан бу ажойиб операцияга доғ тушириш, зарбанинг аҳамиятини тушунмаслик демак бўлур эди. Сиз, контрразведкачи сифатида, воқеа-ҳодисани унинг моҳиятига қараб баҳолашингиз ва қилган суҳбатингиз ҳақидаги маълумотингиз билан йирик агентни дарҳол тугатишига ёрдам беришингиз лозим. У Узоқ Шарқ Армияси штабининг ўзида, худди юрагида ўтириби...

— Хабар юборилган.

Доихара юзидаги соя қандайдир тез ва осонлик билан кўтарилиди. У хотиржамланиб, Яzewга аввалгича такабурона ачиниш билан қаради. Бу билан гүё: хўш, у ерда, Хабаровска, қолаверса, Москвада ҳам маълумотга қандай муносабат билдиришади, япон разведкасининг кучли, кучлигина эмас, талантлилигини кўриб, этлари жунжикиб кетса керак, демоқчи бўларди.

— Ташаккур,— деди Доихара бошини эгиб, тантанавор таъзим қиласкан. У енгилган душман ролини эмас, банди ролини ўйнаши лозим эди. У бу ролни руҳланиб ўйнади.— Мен ўз вазифами бажардим, бажарганга ўхшайман...

Ёки йўқми? Яzew хижолат тортмаяпти, кўзларини лўқ қилиб, ўзини гўлликка солиб ўтириби: бу майор душманининг ғалабасини, кўриниб турган ғалабасини тан олмаётганга ўхшайди.

Ҳа, Доихаранинг Амурдан ўтиб келганлиги энди мутлақо равшан. Биз бўлсак уни фақат яширин душман, бегона қирғоқда ўралашиб юриб, Сахаляндан туриб Благовещенски кўргану жанубга қараб жўнаб қолган, деб юргандик, деди Яzew фикран. Бу хато эди. Бир кун кечаси у кўзга кўринмай, хаёлда ҳам йўқ, бизнинг қирғомизига рамзий равища, албатта, худди ана ўша, Сунгарилилек (Лоуренс-2 резидентни шундай деб атаган) қиёфасида чиқди. Кейин «Катта мухбир»га айланди.

Яzew Сунгарилилекни «эсларди». Бир кун қишида тун яримдан оғганда Амур музи устида чегарачилар Манжурия соҳил-

ларига маълумот олиб ўтиб кетаётган алоқачини тутиб олдилар. Тасодифан тутиб олдилар. Қор бўралаб турар, февраль ойининг баджаҳл қор бўрони авжига чиққан, Амур бетини қор будути қоплаб олган, ерни ҳам, осмонни ҳам кўриб бўлмас эди. Бундай об-ҳавода бегона қирғоққа бориш у ёқда турсин, ўз уйингни ҳам топиб боролмайсан. Бўрон алоқачининг кўзини тиндиради, у пирилдоқ сингари бир жойда айланаб қолади, илиқ сув қор бўрони олдидан музни ялаб баъзи жойларда тешик ҳосил қилган, баъзи жойларни балиқчилар ўйиб, тўр ташлаб, ўз омадларини синаб кўрган бўлишлари ҳам мумкин. Кечасига келиб бу ўйилган доирачаларни ҳам қор босиб қолади-ю, аммо улар қотишга ултурмайдилар. Алоқачининг оёғи ўша тешиклардан бирига тушиб кетади. Бечора қичқириб, ёрдам сўрайди. Бақириш ман этилган бўлса ҳам, ўзингни муз остига тортиб кетаётганидан кейин бақирмай иложинг қанча?! Чунки ушлайдиган ҳеч нарса йўқ. Музни ушласанг сирғанчиқ. Унинг овозини дозорлар эшиладилар. Бақириқни шамол эпкини олиб келган бўлса керак. Ёрдамга шошиладилар. Деярли муз тагига кириб кетган, чалажон бўлиб қолган одамни тортиб оладилар.

Унинг алоқачи эканлигини ҳеч ким билмасди, ўзи буни айтмади албатта. Турмада ўтиришга кимнинг тоқати бор дейсиз. Бўронда йўлни йўқотиб қўйдим, муз устига чиқиб қолибман, деб одатдагича бичиб-тўқий бошлади. Ишонишмади. Ўша вақтларда тасодифларга ишонишмасди. Чегара нотинч, ҳар куни бир эмас, бир неча бор уни бузиб ўтиш ҳоллари юз бериб турарди. Бундан ташқари замон оғир эди, ҳушёрлик ғоят кучайтирилганди. Тинтув қилишди, кийимларини чок-чокидан йиртишди, гарчи юпқа хомсурп чокига ҳеч нарса яшириш мумкин бўлмаса ҳам, ҳеч нарсани қолдирмай сўкишди. Барибир топишди, поча пўстинда ҳам эмас, кителда ҳам эмас, ички кийимда ҳам эмас, чап қўнжининг астаридан кичкинагина хат чиқди, мушук панжасидек. «Ярим кечада «Катта» ўйиндан чиқади». Резидент мана шундай содда ва шундай сирли қилиб агентлардан бирининг ишдан четлатилишини хабар қилибди. Бу ҳақиқий ёки ёлғон ниятми— тушуниб бўлмасди. Очиқ текст шифрланган бўлса керак деб ўлашди. Бунда ҳам ҳеч нарсани тушунишмади. Мушук панжасидек қофоз устида бош қотириб ўтиришнинг маъноси йўқ эди. «Катта»ни излашга тушиди. Алоқачи бошда гўё ёрдам беришга уриниб кўргандек кўринди, инграш ва хириллаш аралаш нимадир деди, ипнинг учи топилди-ю, ўша заҳоти узилди. Алоқачи ҳушидан кетди. У сувда қаттиқ Шамоллаган, ҳарорати одатдагидан баланд, алаҳлаб турди-да, ҳушидан кетди. У вақтларда врачлар антибиотикларга эга эмас эдилар, ўпка шамоллашига қарши эски усуллар билан курашардилар, айтмоқчи, улар антибиотиклар билан ҳам алоқачини қутқара олмасдилар. Уни Амур қаттиқ куйдириб қўйган эди.

Ўзига келмасдан ёниб адо бўлди. Шундан кейин «Катта»ни алоқачисиз излашди. Барибир, топишолмади. Хат билан топиб бўлармиди, тагин шундай кичкина, мушук панжасидек хат билан. Хат қофозлар орасида из сифатида қолди.

Ўша вақтда ОГПУнинг мутлақо ёш ходими бўлган Язев «Катта»нинг иши бўйича эмас, бошқа иш юзасидан тасоди-фан бу изга дуч келиб қолди. Қизиқсанлиги учун хотирасида сақлаб қолди.

Хатда қандайдир «с» ҳарфига, балки «е» ёки чала ёзилган «О» ҳарфига ўхшаш имзоқни эслатувчи имзоми ёки белги бор эди. Энди «С», фақат «С» бўлиб кўринди. Сунгарилик! «Сунгарилик» ўстига «Катта» тиркаб қўйилгач, ҳаммаси ўз жойига тушди. Ўша вақтда бу хат устидан кўплар кулган эдилар, энди эса керак бўлиб қолди у...

— Сунгариликнинг ҳақиқий фамилияси қандай эди?

Улар суҳбатни тугатишгандек эди. Доихара шундай деб тушунганди. Илтифоти учун майорга ҳатто ташаккур ҳам из-ҳор қилди. Энди ўрнидан туриб кетиши, илгаригидек эркин эмас, албатта, аммо ҳар қалай мумкин эди. Эшик орқасидаги бир жойда Лоуренс-2ни кокарда қадалган жуда чиройли фурражка кийган мулойим, сертакаллуф, япон генералини кузатиб қўйиши лозимлиги учун гўё кечирим сўрагандек бўлиб кўринувчи конвоир-америқа солдати кутиб турарди. Ҳар қалай деярли афсонавий Доихаранинг қамоқдалигини эслатиб турувчи кузатувчи бор эди.

Бироқ кетиши мумкин эмас. Ҳатто ўрнидан туриши ҳам мумкин эмас. Майор савол бериб Лоуренс-2ни ушлаб қолди. Оҳ, бу саволларга бало борми энди. Улар ҳеч қандай маккорликни, кишини камситувчи нарсаларни тутиб қолмайди. Аммо бу саволлар учрашувнинг аҳамиятини камситади, унинг тантанаворлигини йўққа чиқаради: ахир Доихара муҳим, жуда муҳим гапни айтди-я. Бу гапнинг ўзиёқ муҳитнинг қандайдир хусусиятини тақозо қиласди. Саволлар эса ҳамма нарсани майдалаштириб, кундалик оддий ишларга айлантириб юборади. Ҳозир тергов эмас, ҳатто терговга шама қилиш ҳам мумкин эмас. Доихара ўз ихтиёри билан баёнот берди ва ўз ихтиёри билан майор билан учрашишга рози бўлди. Генерал Доихара қаерда-ю, майор Язев қаерда. 1945 йил августидан аввал бундай даражада учрашиш хаёлга сифармиди.

— Сунгариликнинг фамилиясини билмайман.

— Билмайсизми ёки эслолмайсизми?

— Эслолмайман...

Доихара ўзини синааб зўр берарди. Унинг хотираси яхши, ўтмишнинг жуда кўп излари қаторида Сунгариликнинг изи ҳам сақланган бўлиши мумкин эди. Аммо у сақланиб қолмаган экан.

— Аллақандай фамилия бўлгандир балким. Одамлар та-халлус билан туғилмайдилар-ку. Веспа уни менга Благове-вешченска ташлашимиз олдида таништирган ва кимдир деб атаган эди...

— Амлето Веспами?

— Ҳа.

— Бу италиялик хитойнинг «Катта мухбир» операциясига алоқаси борми?

— Маълум даражада...— Доихара оғзидан чиқариб юбор-ган бу исм учун ўзини койиди. Веспа Европада яхши маълум бўлиб, Япониянинг махфий агенти сифатида ҳам кишиларда қизиқиш туғдирарди.

— Сунгариликни у тортганмиди ишга?

— Ишга тортган деса бўлмасов,— Доихара лабларини бурди,— қаердандир топган... Сахалянда, муҳожирлар ораси-дан бўлса керак.

— Харбиндан эмасми? Сиз Веспани ўша ерда учратган эдингиз.

Доихара бир сапчиб тушди — Яzew келтирган маълумот ҳеч кутимаган гап эди. Майор Лоуренс-2ни фош қилаётгандай, ҳар ҳолда у нимадан ўзини олиб қочаётган бўлса, шунга яқинроқ олиб келгандек бўлди.

— Нима учун у ерда бўларкан?! Мени Веспа билан Хар-бинда учрашган, деган гапни қаердан олдингиз?

— Веспанинг ўзи шундай деб ёзади.

— Эҳ, ҳа... мен ўзимнинг собиқ агентимнинг Манжурия-даги муваффақиятлари ҳақидаги уйдирмаларини унубиман. У кўпинча тўғри гапирмас эди, энг муҳими, мунофиқ одам эди.

— Унинг феъл-автори бизга деярли фотосуратларида-дек бўлиб кўринган эди.

— Веспа дейишдан ташқари,— деди Доихара жаҳл би-лан.— У ўзини разведканинг рицари қилиб тасвирлаган.

Яzew Веспанинг бир вақтлар Ёвропа ва ҳатто Америкада катта шов-шув кўтарган китобини эслади, унда муаллифнинг ўзи ҳақида ёзилган саҳифаларни тасаввур қилишга уринди.

— У ўзини четлаб ўтади.

— Бу шундай бўлиб кўринади,— Доихара қизишиб кет-ди.— Дангаллик йўқ, лекин Япониянинг махфий хизматини қоралар экан, Веспа европаликларга маккорлик ва шафқат-сизлик бўлиб кўриниши мумкин бўлган ҳамма нарсадан ўз шахсини ҳоли қилиб кўрсатади. У японлар келгач, ўз ишла-рини амалга ошириш ҳуқуқидан маҳрум бўлган хитой агент-ларининг тақдири ҳақида кўз ёши тўқади, ҳолбуки Веспанинг ўзи хитой агенти бўлган, худди биз, японлар, уни мах-фий хизматга тортганмиз, биз учун оқ муҳожирлар орасида агентура тармоқларини худди унинг ўзгинаси яратиб бер-ган-ку.

БИРИНЧИ ГУВОҲЛИК

Харбин, 1932 йил 14 февраль

«Ҳарбий миссиянинг штаб-квартирасидаги беш минутлик кутишдан сўнг, мен полковник Доихаранинг кабинетига олиб кирилдим. Доихарани илгаритдан билардим. У мен билан ҳамма вақт ғоят хушмуомалада бўларди. Чет эллик журналистлар уни кўпинча «япон Лоуренс» деб атардилар. Шунга қарамай, мен ўйлайманки, агар унинг опаси япон ворисининг ўйнаши бўлмаганида, Доихара «муваффақиятлари»нинг кўпчилик қисми фақат унинг ўз фантазияси самараси бўлиб қолган бўларди.

У мени заҳархандагами ёки таҳқир этишгами ўхшаш илжайиш билан кутиб олди.

— Шундай қилиб, мистер Веспа,— деди у русчалаб, менга бошдан-оёқ назар ташларкан.— Биз бир-биримизни таниймиз, шундай эмасми? Охирги марта қаерда учрашганимизни эслай олмайсизми?

— Агар янглишмасам, бу Тяньцзинда бўлган эди.

— Мутлақо тўғри. Хотирангиз яхши экан. Сизга бирон-бир нарсани ҳеч қачон икки мартадан тушунириб ўтиришнинг ҳожати йўқлигини айтишиб менга. Асосий мақсадга ўтайлик энди.. Йлгари япон ҳарбий маъмурлари сизга хитойларга ишлашни бас қилиб, биз томонга ўтишни таклиф қилган эдилар. Сиз доимо рад қилиб келдингиз, энди эса ҳамма нарса ўзгариб кетди. Мен сизга таклиф қилмайман, билдириб қўймоқчиман: шу кундан эътиборан сиз японлар учун ишлайсиз! Агар сиз хоҳласангиз, кўп ишлар қила олишингизни, қилганда ҳам, дўндиришингизни биламан. Агар иш оз ва ёмон бажарилса, бу — сиз бўйнингиз ёр бермай ишляпсиз, деган гап бўлади. Шуни билиб қўйингки,— секин ва дўқ аралаш қўшиб қўйди,— агарда кимда-ким бизларга ёмон кўз билан қаарар экан, мен бундай кишиларни отиб ташлаш одатини қўллайман.

Кейин анча вазмин оҳангда давом этди:

— Уруш кетмоқда, мистер Веспа. Унинг расмий равишада эълон қилинмаганлиги ҳеч қандай аҳамиятга эга эмас. Сизнинг қочиб қолиш учун қилган ҳар қандай уринишингизни биз дезертирилк деб баҳолаймиз, дезертирини эса отиб ташлаймиз. Турган гап, Манжурия ҳам Мўгулистанда орттирган жуда кўп дўстларингиз ёрдамида Хитойга ўтиб кетишингиз ҳеч гап эмас. Аммо сиз якка эмассиз, оилангиз бор. Беш кишидан иборат оиласнинг Манжурия ва Мўгулистаннинг бепоён чўлларидан ўтиб кета олишини ўзи бўлмайди. Гапимга тушундингизми? Шунинг учун мен айтган гапларнинг ҳаммасини сартарози қилиб ишга киришишингизни маслаҳат кўраман. Афсус қилмайсиз.

Унинг менга дағал муюмаласидан ажабланганлигимни билдиридим, озроқ пул орттирганим ва бир ҳечча театрларнинг пайларини қўлга киритганим учун гарчи менда япон разведкасига хизмат қилишга у қадар хоҳиш бўлмаса ҳам, ҳар қалай, борди-ю, қилган ишимни етарли қадрласалар, мен билан дўй-пўписасиз гаплашадиган бўлсалар, мен таклифни ўйлаб кўришим мумкинлигини айтдим.

Доихара ҳўмрайди.

— Мен илтимос қилаётганим йўқ, мистер Веспа, бошидаёқ буюраётганимни тушунтиридим-ку, сизга. Буни айлантириб ўтиришга ҳожат йўқ деб ҳисоблайман. Эртага эрталаб соат ўн бирда ҳузуримда бўлишингиз керак: Манжуриядаги япон разведка хизматининг бошлиғи билан сизни танишириб қўяман. Аминманки, сиз у билан апоқ-чапоқ бўлиб оласиз, умуман японларга ўрганиб кетасиз. Эҳтиёт бўлинг, ножӯя қадам қўйманг. Марҳум дўстингиз Суайнхартга нима бўлганини ёдингиздан чиқарманг. Ахир эсингизда бўлса керак? У чўкиб кетган-а, мистер Веспа. Шундоқ эмасми?

Суайнхарт Манжуриядада хитой маъмурларига хизмат қилган америка гражданни эди. Японияга кетаётганида японлар томонидан ўлдирилиб, жасади денгизга ташланган. Токно газеталари Суайнхарт гўё тасодифан чўкиб кетди, деб хабар қилган эдилар.

Эртасига соат ўн бирда мен Доихара тайинлаган жойда ҳозир бўлдим...»

— Веспани бирга ишлашга мажбур қилгансиз,— деди Язев.

— Махфий агентликнинг оғир ва хатарли вазифасини ким ўз ихтиёри билан устига оларди дейсиз,— ўз навбатида жавоб қилди Доихара.— Унинг фош қилиниши ўлим деган гап.

— Вазифасидан бош тортса ҳам ўлади.

— Ҳа,— деда аниқ ва қатъий жавоб қайтарди Доихара.

Язев бегона одамларнинг кучидан фойдаланиш принциплари ҳақида баҳс очмоқчи бўлди.

— Ягона омил — қўрқитиш. Буни ишончли деса бўларми кан?

— Қўрқиш, айни чоқда мўмай ҳақ олишдан манфаатдорлик.— Қўшиб қўйди Доихара,— бутун оламни мана шу нарса ушлаб турибди..

— Ўзингизнинг япон агентларингизни бошқачароқ приципда танлаб олгансиз. Моддий манфаатдорлик деярли ҳеч қандай роль ўйнамаган.

— Эҳтимол,— Доихара яна дарҳол жавоб қилмади. Олдин ўйлаб кўрди, биргина ўзинга маълум бўлган нарсаларни сартарози қилди, шундан кейингина Язевнинг фикрига қўшилди.— Лекин қўрқитиш, чет эл агентларини йўлдан оғдиришда худди ўша ролини ўйнайверган.

— Қўрқитиш?

— Мана шу қўрқитишининг ўзгинаси. Аммо бунга тарбияни ҳам қўшиш керак. Биз ёшларни мактабда алифбони ўргатишдан бошлаб фидойилликка, бурчга хизмат қилишга тайёрлаймиз,— Доихара ўзининг — япон Лоуренсининг, ўзигина эмас, унга ўхшаган кўзга кўринмас армиянинг минглаб солдатларини етиштирган мамлакатнинг юксаклигини гўё бирданнига тушуниб қолгандек Язевга такаббурона қараб қўйди.

Доихара бошштабнинг иккинчи бўлимига жосуслар ва қўпорувчиларни етказиб бериб турадиган «Гэнъёся» — «Қора океан» деган яширин жамият тўғрисида ҳеч нима демади. Тирик жон билан савдо қилувчи тажрибали савдогарлар япон ёшларини синчилкаб назорат қилиб бораардилар, уларнинг ҳар бирини характерлайдиган барча маълумотлар но маи аъмолга ёзилар ва лозим бўлган даражадаги «ҳаётий» материаллар тўпландигандан кейин номзоднинг «Қора океан» сафига киришга яроқли ёки яроқсиз эканлиги тўғрисида қарор чиқариш учун уни жамиятнинг кенгашига тақдим қилардилар. Кенгаш «Ҳа», деб жавоб қилса, назорат остидаги шахс ўз-ўзидан жамиятга киритиларди. Уни кенгаш мажлисига чақиришарди ва «буюк мақсад» йўлида хизмат қилиш шарифига мусассар бўлганлигини эълон қилишарди. Албатта, у маҳфий армия солдати бўлишга розилик бериши лозим эди, уни ўзидан кечишга мажбур қилмасдилар. Аммо рад этиш — жамиятга раҳнамолик қилиб турувчи худонинг ғазабини келтириши, ҳалиги шаккокка унинг қандай жазони лозим кўришини билиб бўлмас эди. Кенгашнинг тагдор, дабдабали услугудаги огоҳлантириши ўзининг аниқ ифодасини орқадан келиб, икки курак ўргасига санчилган пичоқ ёки чойга солинган заҳар шаклида топиши мумкин эди. Шунинг учун «йўқ» дейиш истисно қилинарди, жуда бўлмаган тақдирда у ўзининг босаётган қадамини ўйлаб кўриш учун вақт сўраб олиши мумкин эди. Ҳеч ким билан, ҳатто оиласи билан ҳам маслаҳатлашишга рухсат этилмасди. У ўзининг яқин кишилари билан, шунда ҳам фақат хаёлан хайрлаша оларди. У худди «тонгги тумандай» бир лаҳзага уйдан ғойиб бўларди қоларди.

Танланган шахс «саёҳат қилиш» олдидан кенгаш аъзолари иштирокида имон келтирарди.

«Қуёш маъбудаси номи билан, Буюк Ислам ибодатхонасининг олий кашиши авлиё императоримиз, ота-боболарим, муқаддас Фудзияма тоғи, барча дарёлар ва денгизлар, барча пўртанталар ва тошқинлар номи билан қасамёд қиламанки, ҳозирги дақиқадан бошлаб мен ўзимни императоримга ва Ватанимга хизмат қилишга бағишлайман ва бунда дорилбақонинг ҳузур-ҳаловатидан бўлак шахсий манфаатни таъма қилмайман...»

Танланган шахснинг қўли самовий кучлар ҳукмига топши-

рилганини ифода қилгандек, баландга кўтарилиганча қола-верарди.

«...Мен тантанали равишда қасамёд қиласманки, жамият менга ўргатган ёки кўрсатган нарсани, мени қаерга юборган ёки ўзим бўлган ҳар қандай жойларда билган ва кўрганларимни ҳеч қачон бирор тирик жонга ошкора қилмайман. Мен сўзсиз итоат этувчи, ҳатто ўзимни ўзим ўлдиришимни буюришган бошлиқларим бундан мустаснодир. Агар мен бу қасамни бузсам, ота-боболарим мендан юз ўғирсинлар ва мен дўзах ўтида абадий ёнай!»

Доихара «Қора океан» ҳақида гапиролмасди, чунки бу унинг шахсий сири эмас эди, яна шунинг учунки, унинг ўзи ҳам бир вақтлар Қуёш маъбудасига қасамёд қилган эди. Қасамнинг бузилиши, маълумки, дўзахга олиб борар, дўзах эса, гуноҳкорларга Симбаси чойхонасидағидек, кўзларни қамаштирувчи гейшаларнинг товланиб ўйинга тушадиган, дилрабо ашулалари кишига ором бағищлайдиган жой сифатида таърифланмасди.

— Хўш, дегандек, миллий хусусият,— дея Язев суҳбатдошининг фикрини умумлаштириди.

— Буни миллий хусусият деб аташ мумкин,— бош силкитди Доихара. У атрофдаги ҳамма нарса унинг устунлигини қайд қилиш учунгина мавжуддек ҳамон «сайланган киши» ҳолатида ҳузур қилиб ўтиради. Доихаранинг қарашлари такаббуона, лаблари қатъий қимтилган, таранг ва шунинг учун жонсизга ўхшарди. «Мен бошқа оламданман,— дерди ўз кўриниши билан Доихара.— Агар мени фақат инсон деб ҳисобласалар — биз ҳар хил кишилармиз...»

У ташки қиёфасида кўриниб тургандек, юксак даражага фикран кўтарила олдими ёки бу арzonга тушган ясама кўриниш холосмиди? Ҳарбийлар муҳитида Доихарани кўпчилик ўртамиёна қобилиятга эга шунчаки бир мансабпарат деб ҳисоблардилар. Узоқ Шарқнинг кўзга кўринган разведкачиларидан бири, бош штаб иккинчи бўлимининг топшириқларини бажариш пайтида Доихара Кендзи билан бир неча бор дуч келган Комуцубара Юкио Лоуренс иккинчига худди мана шундай баҳо берганди. Аксинча, Доихара босиб ўтган амал поғоналарининг бошида турган генерал Нанао уни талантли разведкачи, йигирманчи йиллар Япония маҳфий агентураси осмонидаги ёрқин юлдуз, деб атади. Чжан Цзо-линнинг маслаҳатчиси бўлган Нанао Шимолий Хитойнинг тақдирини ҳал қилган ва континентга япон армияси учун йўл очиб берган тадбирни ўз адъютанти полковник Доихарасиз амалга оширолмасди. «У ҳайратомуз режалар тузигина қолмай, уларни ғоят усталик билан амалга ҳам ошира оларди,— дерди Нанао.— Унинг режалари шу қадар дадил бўлардики, биз баъзан довдираб қолар, ҳатто ваҳимага тушардик».

Эҳтимол, Нанао адъютантининг қўпюрувчилик режалари ни тузиш ва уларни амалга оширишдаги ролини таъкидлаш билан жаҳон жамоатчилигининг япон ҳарбийларига Узоқ Шарқда ўтказган қирғинлар бўйича ўз вақтида ва ҳозир ҳам қўяётган айномалардан ўзини четга олиб қолмоқчи бўлгандир. Буларнинг барчасини ўша жасур ва уддабурро Доихара қилган. Бу унинг ташаббуси, унинг ижоди. Бизнинг гуноҳимиз йўқ демоқчи бўлгандир. Совет ҳукуматининг эслатмаси ва норозилигига Япония бош штаби кейинчалик: «Бизнинг қўмондонлигимиз бундан мутлақо бехабар», деб жавоб қилди. Нанао, албатта, ҳаммасидан хабардор эди, лекин гўёки ташабbus ундан чиқмаганмиш. Ҳаммасига Доихарани рўпара қилиб қўя қолди: у жуда ўзбошимча, жудаям бебош. «Мен унга қарши нима ҳам қила олардим!»

Лекин бу фараз холос.

Комуцубара ҳам, Нанао ҳам, япон махфий хизмати «қаҳромонлари» тўғрисидаги ҳикояларнинг кўп сонли муаллифлари ҳам, шу жумладан, Амлета Веспа ҳам, Доихаранинг аниқ қиёфасини ифода қилиб бермайдилар. Уларнинг ҳар бири уни ўз таъби ва ўз мақсадларига мувофиқ ўзгартиради. Манжуриядаги япон разведка хизматининг бошлиги Веспага: «Европаликлар уни (Доихарани) «япон Лоуренси» деб атаганларидан бўён у такаббур ва мақтанчоқ бўлиб қолди», деганида у Доихарада эндиғина пайдо бўлган янги хусусиятни таъкидламоқчи, аммо уни разведкачи сифатида шармандасини чиқармоқчи эмас эди. Тўғри, у Доихарани Лоуренс деб ҳисобламасди. «Мен бир дақиқа ҳам иккиланмасдан айтишим мумкинки, у Лоуренсга мутлақо ўхшамайди,— деганди махфий хизмат бошлиги.— Ўз-ўзидан маълумки, у баъзи ҳолларда бир қадар муваффақиятларга эришганини ҳеч қиминкор эта олмайди». Берлиндаги ҳарбий атташе Доихаранинг яқин дўсти ва ихлосманди Хироси Осима унинг муваффақиятлари тўғрисида ҳамиша гапириб юради. У Доихарани Лоуренс эмас, экстракласс разведкачи, ҳозирги замон Вильгельм Штибери деб атарди.

Хироси Осима ўз идеалини фақат немис қиёфасида кўрар, микадо ҳовлисидагилар айтганларидек, япондан кўра унда нацистлик кўпроқ эди. Япониянинг ўзи унга кимоно кийиб олган учинчи Рейх, Токио эса — фонусчалар билан безатилган Берлин бўлиб гавдаланарди. 1936 йилда унинг ҳаракатлари туфайли нацистлар билан аҳдлашилди ва уч томонлама иттифоқнинг биноси шошилинч равишда тиклана бошланди. Генерал Хироси Осима ўзининг кичкина, аммо чайир қўллари билан машъум Рим—Берлин—Токио ўқини вужудга келтиришга ёрдам қилди. Чжан Цзо-линга қарши ҳаракатда у қоракўйлаклилар усулини кўрди ва буни мамнуният билан қайд қилишдан ўзини қайтаролмади. «Кекса Европа забланмоқда, хўш, нима бўлти,— деди у насиҳатомуз,— биз

эски методлар билан ҳаракат қилолмаймиз, уларнинг фойдаси кам. Отишмалар ва қон тўкишлардан қўрқишади, бу дадил ва кескин ҳаракат қилишдан қўрқиш демакдир. Биз эса, Осиёда кескин ҳаракат қилишимиз керак!»

Хироси Осима Доихарани телба фюнернинг севимли кишиси Отто Скорцени билан тенг қўйиши ҳам мумкин эди, аммо у вақтларда оламга, Хиросининг ўзига ҳам ўлгудек қўрқиб қолган дучени алъп «турмаси»дан планер қанотларида олиб чиқиб кетган «чандиқ юзли» салкам афсонавий одам маълум эмасди. Кейинчалик у бундай қиёсни қиласарди, бу япон нацистининг руҳига мос тушарди, аммо давр ва воқеалар бундай хатарли қиёсдан уни халос этди. Орадан анча йиллар ўтгач, бу ишга бошқалар, Доихаранинг ватанидаги лар эмас, океанинг нариги томонидагилар ботиндилар.

Бу бир-бирига зид барча фикрлар Доихарани очиб беролмади, устига-устак унинг ташқи қиёфасидан аксланиб турган юксакликка тафаккурида ҳам кўтарила олганми, деган масалани ечишга ҳам имкон бермади.

«Мен бошқа оламдан келганман!»— у шундай деб ўйлаши мумкин ва бунга қандайдир ҳаққи ҳам бор эди. «Япон Лоуренси» ҳақидаги афсона бошқа разведкачининг, чунончи, 1934 йилда Қўшма Штатлар денгиз министрлигига қатъий ёпишиб олган Ямагути ёки 1938 йилда ўша ернинг ўзидағи япон жосуслик шаҳобчасининг бошлиғи — элчихона секретари Тэрасаки. Ёки Иккинчи жаҳон уруши олдида Манжурияда бир қатор дадил ҳаракатларни амалга оширган Хата Хикосабуро, ниҳоят, Шимолий Хитойнинг тақдирини ҳал қиласан ифвогарликларга алоқаси бўлган Япония бош штаби иккинчи бўйими бошлиғи Канда Масатанэ, ҳамда биз тилга олган ва Узоқ Шарқда номи яхши маълум бўлган Камуцубара Юкиоларнинг эмас, балки Доихаранинг таржимаи ҳоли асосида яратилган. Бошқалар «япон Лоуренси», Штабер, Скорцени деган ном олиш ҳуқуқига эга бўлмадилар. Ҳатто, агар афсонанинг сўзларини Доихаранинг ўзи тўплаган деб ҳисобланса ҳам, афсона, ахир, қуруқ сўзлардан иборат эмас-ку? Сўзлардан ясалган бу чирмовиқ гул ниманингдир атрофида тўқилган, нимагадир маржондек тизилган, жилла қурса япон разведкаси учун, ўша вақтлардаги Япония бош штаби учун қандайдир муҳимроқ нарсага асосланган-ку.

Узоқ Шарқда ўттизинчи йилларда бўлиб ўтган барча энг муҳим воқеаларнинг бошида ҳамма вақт Доихара турган. Воқеалар баҳоланар экан, у ўз ролини шуддими, шуддизими ўйнагани ҳақида гапириш мумкин. Лекин у ўз ролини ўйнаган. Мукденда, Тяньцзинда, Харбинда ҳаракат қиласалар рўйхатидан унинг номини ўчириб ташлаш мумкин эмас. Агар Доихара томонидан совет контрразведкасига очиб берилган «Катта мухбир» операцияси — таъбир жоиз бўлса, «Бош операция»ни факт деб ҳисобга олинса, унинг Харбин-

даги ишлари ҳам ҳисобга киради. Бу операция деярли ўн йиллар давомида Япониянинг маҳфий хизматини Совет Узоқ Шарқи ҳақидаги, Алоҳида Узоқ Шарқ Армиясининг жанговар тайёргарлиги тўғрисидаги маълумотлар билан таъминлаб турган. Япония бош штабининг стратегияси ва тактикаси мана шу маълумотлар асосида қурилган, энг кўп сонли ва энг босқинчи Қвантун армияси тузилган ва жойлаштирилган. «Катта мухбир» ҳаракатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишга иккинчи бўлим ходимларининг кўпчилиги алоқадор бўлган, Манжуриянинг разведка марказидаги ҳамма ходимлар маълум вақт давомида «Катта мухбир» билан шуғулланганлар. Аммо ўйндаги биринчи юришни Лоуренс-2 бошлаб берган. Шундай экан, Доихарани япон маҳфий хизматининг асосий ходимлари рўйхатидан қандай қилиб ўчириб ташлаб бўлади, Комуцубара Юкионинг ўртамиёна қобилиятга эга шунчаки бир мансабпаст ёки Амлето Веспанинг, Доихаранинг парвозида япон ворисининг ўйнаши бўлган унинг опасигина сабабчи, опаси бўлмаганда Доихара «муваффақиятларининг» «катта қисми фақат унинг фантазияси самараси бўлиб қоларди», деган гаплари билан қандай келишиш мумкин?

Япония маҳфий хизматининг ўттизинчи йилларда расм бўлган ўзига хос хусусиятларини назарга олинса, Доихара йирик япон разведкачиси, муҳими, типик япон разведкачиси бўлган. У ўз мухлислари даврасида бўлганида ўзига нисбатан ҳурматталаб бўлгандир, гердайиб юриш ҳуқуқига эга бўлган бўлиши ҳам мумкин. Физиканинг оддий қоидасига биноан унинг боши ўз-ўзидан баландга кўтарилимаган — Доихара ўрта бўйли бўлгани учун у ўзига ўхшашлар билан бир қаторда туришни ёқтириласди. Ўларни ўзидан узоқроқда тутарди. Аммо унинг йўғон ва оғир гавдаси асосан кичкина ва пакана бўлган япон офицерлари орасида осонгина ажралиб турарди ва Доихара улар олдида баланд бўйли, улуғвор, савлатли бўлиб қўринарди. Лоуренс-2 буни ҳисобга оларди.

Унинг паст, йўғонроқ овози амirona янграр, ҳар бир сўзида буйруқ оҳанги сезилиб турарди. У галини иккита қилувчи-ларни кўргани кўзи йўқ, бошқаларнинг важ-корсонларини эшлишиб билмасди. Ўзи қарор қилган нарсасини ўзгартириш ва унга тузатиш кириттирмас эди, у қарор амалга оширилар, қатъиятлик билан ҳар қандай тўсиқни бузиб, қаршиликни янчиди амалга ошириларди.

Иккинчи бўлимда Доихаранинг характеристини билишар ва унга халақит бермас эдилар. Лоуренс-2 нинг ҳаракати Ташки ишлар министрлигига, ҳатто умуман ҳукуматнинг ўзига ҳам кўнгилсиз воқеа вужудга келтириши мумкин бўлганида ҳам унинг «операция»лари тўхтатилмас эди. Штабда ҳам, министрлар кабинетида ҳам бир оз довдираб ва баъзан эса саросимага тушиб қолардилар: Доихаранинг ҳаракатлари қаттиқ шов-шувга сабаб бўларди-ю, лекин бунинг учун у ҳеч

қачон айбдор қилинмасди. Бош штабга кескин ва шошилинч бурилишлар керак эди — генералларнинг ўзлари Буюк Осиёни яратиш планини бажаришга шошилар эдилар. Ўша вақтлари Япониянинг ҳарбий доиралари орасида: «Автобусга кечикиласин!» Ишқилиб кечикмасак бўлгани, деган гап жуда расм эди.

Доихара кечикмасди. Ўқлар танг қоларли даражада ўз вақтида панғиллар, поездлар портлар, ҳукумат бошлиқлари алмашинар, тахтлар ўрнатилар, янги давлатлар тузиларди. Ўз вақтида! Доихара Кенди шон-шуҳратининг сири ҳам шундада бўлса керак.

«Катта мухбир»-чи, у нима бўлди? Бунда Доихара кечикмадими ёки бу ҳаракатни жудаям эрта бошлаб қўймадими-кан?

Разведка назариётчиларидан бири агрессорнинг разведкачилик ҳаракатини қай пайтда кучайтириши лозимлиги тўрисида галириб: «Урушга тайёргарлик кўриш учун олдин жосуслик ҳаракатини жадал суръатда йўлга қўйиб олиб, ана шундан кейин жадал суръатда қуролланиш керак»,— деб кўрсатма беради. Япон генералитети континентда катта урушга тайёргарлик кўрарди. Биринчи босқич Шимолий Хитойга қўшин киритиш билан тугалланди, иккинчиси — Маньчжоу-Го империясининг вужудга келиши билан тугалланди ва Амурнинг ўнг қирғоғида плацдарм пайдо бўлди. Энди навбатда учинчи босқич — Совет Узоқ Шарқига зарба бериш турарди. Оммавий жосуслик олиб бориш планлаштирилди. Демак, йирик разведка ҳаракати учун фурсат етган эди. Доихара ҳар галгидек, воқеаларнинг бошланишига улгурди. Faflatda қолмади.

У одатда ўзлаштирилган территорияларда, япон қўшинлари томонидан ўзлаштирилган ёки уларнинг назорати остида бўлган территорияларда, жуда бўлмагандан, маҳаллий ҳукумат тартиб ўрнатиш учун кучга эга бўлмаган ва ҳақиқатда ҳокимият йўқ бўлган жойларда иш олиб борарди. Бу ерларда Доихара тиш-тироғигача қуролланган ҳолда ва шахсий соқчилар кузатувида юарди. Ўнга баъзан, масалан, Тяньцзинда, кийимини ўзгартириб юришдек майнавозликка ўтишга ҳам тўғри келарди. Тўғри, бунинг Лоуренс-2 га фойдаси кам тегар, уни ҳамиша билиб қолишар, ғалати йўловчини олиб келган самолёт ерга қўниши, ёки катер қирғоққа яқилашиши ҳамон газеталар: «Доихара Кенди шаҳарда! Аҳвол оғир!» деб, шовқин кўтарар эдилар.

У ўзгаришларнинг хабарчиси эди, ўзгаришлар дарҳол юз берарди — Доихаранинг сабрга тоқати йўқ эди. Осмонни гўё булат қоплар, уларни шамол ҳайдар, бўрон бошланар эди. Бунда Доихара ҳақиқий Лоуренсни — Томос Эдуардни эслатар эди. «Тож кийдирилмаган қирол»нинг пайдо бўлиши Шарқда ҳамиша ўзгаришга олиб келарди. уни, боши-

га бадавлатларнинг салласини ўраб олган ҳолда ҳам, лўли келинчакнинг гулдор шол рўмолини ўраган ҳолда ҳам, будда руҳонийсининг узун чопонида ҳам Доихара эканлигини осонгина билиб олишарди. Уни матбуот, контрразведка фош қилар, дипломатлар у билан кураш бошлар эдилар. Афғонистон ҳукуматининг Т. Лоуренсни Ҳиндистоннинг чегара районларидан чақириб олиш ҳақидаги машҳур норозилиги ҳам писанд бўлмади. Ҳатто чақириб олингандан кейин ҳам у ўзишини қилди, тўғрироғи, у бошлаган иши керакли натижа билан якунланди. Англияга норозилик нотаси юборган Афғонистоннинг ўша ҳукумати балога қолган эди. Унинг ағдариб ташланиши учун саноқли кунларгина керак бўлганди.

Тўғри, Доихарани чақириб олишмади, норозиликлар бўлди-ю, аммо натижа чиқмади, у ўзи бошлаган ишларни охирiga етказди. Лоуренс-2 ниятини муваффақиятли амалга оширганига ишонч ҳосил қилгандан кейингина «ҳаракат» жойини ташлаб кетарди. Одамлар айтганларидек, оёқлари билан кулни топтаб чиқиб кетарди. Кул иссиқ, ҳамиша иссиқ бўларди. Ҳатто ундан ҳовур кўтарилиб туради. Бу ишнинг ким томонидан қилинганини Гарб матбуотининг осонгина билиб олиши бежиз эмасди. Япон маҳфий хизматини «уялтириш» компанияси бошланиб кетарди.

Ҳамма вақт бош штаб, министрлар кабинети балога қоларди. Доихара ғойиб бўлиб кетарди. Шошилмасдан, ҳатто бамайлиҳотир ғойиб бўларди. Япон қўшинлари назорати остидаги территорияда ёки вакуумда у нимадан ҳам қўрқарди? Унинг ғойиб бўлиб қолиши Гарб, жумладан, Хитой матбуоти учун содир бўлган ҳодисанинг гуноҳкорини аниқ белгилашда халақит беролмас, барибир, Доихаранинг номи газеталарнинг саҳифаларидан тушмасди.

«Катта мухбир» операцияси Доихаранинг ошкор қилинмаган биринчи операцияси бўлса керак. Бу ҳақда журналистлар билмадилар, сир бекорчи репортёрларнинг қулоқларига етиб бормади. Балким Лоуренс-2 бу операцияни япон мулкларидан ташқарида ўтказгани ва у билан боғлиқ ҳужжатлар «кио ку мицу»— мутлақо маҳфий деган ёзувли папкада сақлангани учун шундай бўлгандир. Ёзув очиқ қизил сиёҳ билан ёзилган ёки босмахонада худди шу рангдаги бўёқ билан босилган. Папкадагина эмас, бу огоҳлантирувчи ёзувлар ҳар бир ҳужжат тепасида «Мутлақо маҳфий!» деб огоҳлантириб ёниб туради. Ўтмишнинг гувоҳлари бўлган ва энди ўз қимматини йўқотиб қўйган бу ҳужжатларга қараб туриб «кио ку мицу!» ёзувларидан одамлар қанчалик қўрқанликларини ҳатто ҳозир ҳам англаш мумкин. Бундай ёзуби бўлган ҳужжатларга бегона кишининг қўл теккизиши хатарли эди. Бегона кишининг у билан қизиқиши «Кемпейтай»— япон контрразведкаси томонидан қўёш чиқадиган мамлакатга нисбатан ёмон ният билан қараш деб баҳоланган. «Бизга ёмон ният билан қараган

ҳар бир кишига нисбатан,— деган эди Доихара,— мен отиб ташлаш одатини қўллайман».

Пўлат сандиқлар сирнинг исини сиртга чиқармай сақларди. Бегона одамлар унга қўл теккизолмасди. Ундан хабардорлар қасамга амал қилиб жим юрардилар. Хабардорлар доираси тобора торая борарди: бирони шафқатсиз вақт олиб кетар, кимдир уруш йўлларида қурбон бўлар, кимларнидир йўқ қилинарди... Охири нима бўлишини тушуниб бўлмасди. Сирдан огоҳ бўлмаганлар учун тушунарсиз эди. Хабардор қилинганлар нима учун бундай бўлаётганини тушунардилар. Чунончи, генерал-лейтенант Янагита биларди. Маратовни йўқ қилас экан, бунда маълум мақсадни кўзда тутган эди. Доихара билмас эди. Ҳаммадан ажабланарлиги шундаки, операцияни планлаштирган ва амалга оширган худди шу Доихара билмай қолган,

— Миллий хусусият,— дея такрорлади Язев негадир ўйчан ва киноя билан.— Бироқ «Катта мухбир» операцияси учун сиз чет элликларнинг хусусан, Веспа билан Сунгариликнинг хизматларидан фойдаландингиз. Менинг тушунишимича, кейингиси Амур бўйи казакларидан бўлган рус муҳожири эди.

— Шароитга қараб танлашга тўғри келган,— деб изоҳ берди Доихара тантанаворлигини пасайтирамай ва япон разведкаси тўғрисида илгари айтган ҳамма гапларини ҳеч қандай шубҳа остига қўймасдан.— Сунгариликка совет территориясида ишлашга тўғри келди. Веспа ҳам шу фикрга амал қилди. Оқ муҳожирларни у аъло даражада биларди.

— Аммо сизнинг маҳфий хизматингизнинг илгари чап соҳиlda японлардан резиденти бор эди-ку. Абэ Чутани эслайсизми?

Доихара Язевга очиқдан-очиқ ишончсизлик билан қаради. Унга сұхбатдошининг сўзларида макр бордек туюлди.

— Абэ Чута ким ўзи?

— Сиз Харбидаги ҳарбий миссиянинг бошлиғи бўлиб турганингизда у Манъжкоу-Гонинг Благовещенскдаги вице-консули вазифасини адо этган. Тўғри, у сохта фамилияда.

— У вицеконсул бўлганми?— ўсмоқчилади Доихара.

— У япон резиденти эди.

— Совет контрразведкаси буни билар эдими?

— Билиб олганди... Биз агентуранинг изини кўриб қолдик, агентура эса резидентга олиб келди.

Доихаранинг юзидаги ишончсизлик алам билан алмашди. Майорнинг бу хабари япон разведкаси шарафига ҳозиргина бунёд этилган пурвиқор бинони вайрон қилиб ташлади.

— Уни руслар ёки корейслар сотган бўлсалар керак,— деди Лоуренс-2 гуноҳни бошқаларга тўнкамоқчи бўлиб.

— У нўноқ иши билан ўзини фош қилиб қўйди,— дея изоҳ берди Язев.

Бу гап энди пойдеворга тегишли эди: деворни ушлаб турган тошлар олиб ташлана бошлаган эди.

— У разведкачи бўлган эмас,— деди Доихара ўзини, айни чоқда маҳфий хизматни ҳам четга олиб қочиб.

Язев мулойим, ҳатто жиндек узр сўрагандек жилмайди.

— Абэ Чута — маҳсус мактабда ўқиган, Россияда ишлашга узоқ вақт тайёрланган разведкачи. У рус тилини мукаммал билган, менинг фикримга қўшилишингиз лозим, бу осон нарса эмас.

— Ҳа,— дея хўрсиниб қўйди Доихара. Рус сўзларини тўғри талаффуз қилиш устида у бир неча йил мاشаққат чекишига тўғри келганди. Лоуренс-2 Совет Узоқ Шарқида ишлашни назарда тутиб чет эл агенти сифатида ихтисослаштирилган эди. Хитойда ишлаши Амурнинг чап қирғогида бўлажак резидент учун бир тажриба орттиришдан иборат эди холос. Аммо вақт япон маҳфий хизматининг планларини ўзгартириб юборди. Доихара Манжурияда қолиб кетди.

— Абэ Чута ва бошқа резидентларнинг барбод бўлиши,— ўз фикрини давом эттириди Язев,— сизни «чет элликлар» ёрдамига мурожаат этишга мажбур қилди.

— Иўқ, иўқ!— гапни бўлди Доихара,— сиз айтган вице-консул Абэ Чута, унинг барбод бўлиши тўғрисида мен ҳеч нарса билмайман. Биз мутлақо бошқа нарсага амал қилганимиз. Бизга марказнинг ўзидан ахборотчи керак эди, марказга шубҳа туғдирмасдан фақат рус кишиси кириши мумкин эди. Оддий рус киши эмас, Амур бўйини яхши биладиган, маҳаллий халқ билан алоқаси бўлган киши керак эди. Сунгариялик мана шундай киши эди.

— Оқ муҳожирми?

— Оқ муҳожир — бу умуман, анифи — Амур казак офицери.

— Сиз буни Узоқ Шарқ Армияси штабига кириб олмоқчи бўлган одам учун тўла мос келадиган фазилат деб ўйладингизми?

Доихара шубҳали жилмайди: майорнинг шубҳаси унга гўллик, ҳаддан ташқари гўллик бўлиб туюлди. Унинг дилидан япон маҳфий хизматининг раҳбарларини ким деб ўйлаяпти, деган фикр кечди.

— Офицер нариги қирғоққа ўтгач, коммерсантга айланади,— дея лўнда қилиб тушунтириди Лоуренс-2.— Бу режа ўша вақтдаги Благовещенск шароитини яхши билган мутахассислар томонидан ишлаб чиқилган эди...

Энди Язев киноя билан эмас, очиқдан-очиқ калака қилиб кулиши мумкин эди.

— Режа имкониятга кафил бўлмайди, у агентнинг очиқликка чиқиши учун фақат расмий ҳуқуққина беради холос.

Сиз Сунгариаликни Амурнинг гўзаллигини томоша қилиш учун юбормагансиз-ку? У марказга кириб жойлашиб олмоғи лозим, марказ эса резидент шуғулланадиган савдо- ишларидан жуда узоқ.

Доихаранинг оғир гавдаси тебраниб кетди, у Яzewга четдан боқиб, бу контрразведкачи чиндан ҳам шунақа гўлми, маккорлик қилмаётибдими, ўзини гўлликка солаётидими? Ёки ҳақиқатан ҳам энг оддий нарсаларни ҳам тушунмайдиган гўлми? Наҳотки қитъада маҳфий хизмат ходимларини шу қадар ёмон тайёрлашса, дегандай, ўзини орқага ташлади. Суҳбатдоши учун хижолат бўлгандаи ҳис қилди ўзини.

— Сиз резидентни армия қўмондони билан шахсан таниш ва ҳатто у билан бирга жангларда қатнашган одам билиши керак деб ўйлайсизми? — деди Лоуренс-2 киноя билан суҳбатдошини чақиб олиб.— Разведка официант, фаррош ва ҳатто фоҳишаҳоналар эгаси сифатида ишланган резидентларни ҳам билади.

— Шундай, аммо бундай резидентлар ўзлари узвий бօланган муҳитнинг урф-одатларини биладиган кишилар бўладилар. Деярли йигирма йил чет элда яшаган, ватанидан ажралиб қолган оқ гвардиячи офицер— бу чап қирғоқда мутлақо ёт киши-ку.

Доихара ўйланиб қолди: «Ҳа, бу у қадар гўл эмас, барibir содда. Унинг фикрлари мутлақо сийقا».

— Шароитга мослашиш, фантазия, қобилият деган нарслар бор,— деди Доихара контрразведкачининг пича фикр доирасини кенгайтиromoқчи бўлиб,— Сунгариалик мана шундай сифатларга эга эди... Ҳа, айтгандек, у этикдўзлик қиларди.

Доихара ўзининг бу гапидан кейин Яzewнинг оғзи очилиб қолади, қўлларини ёзиб, оҳ деб юборади, жилла курса қониларини чимириб олади, деб ўйлаган эди. Яzew буларнинг ҳеч бирини қилмади. Доихаранинг маълумоти гарчи кутилмаган гап бўлса ҳам уни ҳайратда қолдирмади.

— Этикдўз бўлиб қолганди дейсизми? — Яzew сўз алмаштириш билан гап моҳиятини очиб ташлади.— Офицерларнинг ҳам нафслари бор. Ҳатто Парижда ҳам текинтомоқ муҳожирларни тутиб туришмайди, Харбин тўғрисида эса, гапирмаса ҳам бўлади. У ерда тирикчилик қилиш қонунлари ниҳоятда шафқатсиз.

— У қонунларни биз жорий қилган эмасмиз,— Доихара японлар шаънига айтилиши мумкин бўлган айбнинг олдини олди. Расмий раддияларда бўладигандек рад этиб қўя қолди.— Хитойлар Семёнов армиясига Амурнинг ўнг қирғоғида боғи эрам ваъда қилган эмаслар. У ерда боғи эрам эмас, Гоби саҳроси бор.— Доихара ўтмишга танқидий назар ташлади ва ўтмиш унга пухта ўйланган, ҳатто маълум даражада донолик ҳам бўлиб кўринди,— ўзига тўқ муҳожир мўл-кўл

таомларнинг мазасига ўрганиб қолади. Оч бўрининг ғами ҳамиша қорни эканлиги ҳаммага аён-ку, ахир.

Доихара энди хитойларнинг эмас, ўз шахсий нуқтai назарини айтмоқда эди. Бу маълум навни ўстириш билан шуғулланувчи селекционернинг тамал тоши эди. Мазкур навни ундан анча аввал ўстира бошлаган эдилар, у ишни қабул қилиб олди ва махфий хизмат учун тасаввуридаги энг идеал инсоний материални санчишга тайёр, оч, ўткир тишли маҳлуқни яратди.

— Сунгариалик очмиди? — сўради Язев, Лоуренс-2нинг пухталик билан қўйилган мантиқий холосаси занжиридаги нуқсонни жуда ҳам топгиси келиб. Холосасигина эмас. Аниқ ҳаракатга эга система мавжуд бўлиб, унинг бирорта ҳам таркибий қисми ишдан тўхтамас, тўкилиб қолмас эди...

— Оч... Лекин табиийки, одатдаги маънода эмас. Этикдўзлик унга даромад келтирас, келтирганда ҳам каттагина даромад келтирасарди. Веспанинг айтишича, унга буюртма берувчилар орасида ҳатто Чжан Цзо-лин ҳам бўлган...

Доихара бу номга келгандан бирдан гап тополмай қолди. Узининг ҳам, Язвенинг назарида ҳам шундай бўлди. Кўпроқ Язвега шундай туюлди. Майор ҳозирги лаҳзада диктаторнинг фамилиясини Лоуренс-2 билан ҳеч бирлаштира олмаётган эди. Бу Сунгариаликнинг эдикдўзлик ишидаги алоҳида муваффақиятларини тасдиқлайдиган фамилия, машҳур албатта, лекин атиги бир фамилия эди холос. Шу холос. Аммо Доихаранинг назарида бирлаштириш амалга оширилгандек туюлди. У панд еб, ўзини ва хавфсираган нарсасини ошкор қилиб қўйди. Язвенинг кўзларида дақиқанинг қандайдир бўлагичалик вақт мобайнида ажабланиш аломати пайдо бўлиб турди. Уша лаҳзада хотира ишга тушди. У Доихара билан Чжан Цзо-линни ёнма-ён қўйди. Лоуренс-2 Манжурия диктаторини ўлдирган! Буни ҳамма биларди.

Доихара шошилиб қолди:

— Веспа ҳам Сунгариалик тикиб берган этикни киярди.

— Суратда ўша этикдами? — сўради Язев пўписа оҳангидан Лоуренс-2ни довдираб қолганини яшириш заруратидан қутқариб.

Доихара ўша италиялик тасвирланган «Япония махфий агенти» саҳифасини эслашга уринарди, чамаси. Ҳа, уринаётгани аниқ эди. Унга бегона киши таҳминини тасдиқлаш умуман керак эмасди, у ўз хаёллари билан банд киши ролини ўйнаш имкониятига ёпишиб олди. Доихаранинг катта очилган кўзларида доимо кўриниб турадиган юк гўё эриб кетгандек йўқолди, қандайдир рангиз, ҳеч нарсадан дарак бермайдиган, бўм-бўш тиниқ чуқурлик очилди. Язвега бу бўшлиқдан ўтмишни излаб топиш қийин, Доихара ундан ўтмишни топишга беҳуда уринаётган бўлиб туюлди. Доихара эса ҳеч нарсани изламас, балки ўзини излаётган қилиб кўр-

сатмоқда эди. Савол берилган дақиқада ёк жавоб тайёр эди. Лоуренс-2 Чжан Цзо-лин номини айтиб кўйиш билан қоқи-либ кетган аҳмоқона «дўнглик»дан ўтиб кетди..

— Уна этикларда.. Бундай кўнжаларни биргина Сунгарилик бичарди. Махсус сояли. Бутилкасимон.

Ажойиб тафсилот. Уни фақат моданинг кетидан қувувчи одамларнинг талабчан кўзларигина илғай олиши мумкин. Доихаранинг кўзлари ўшанақамикан? Разведкачининг ўзи ажиб чизиқларни кўриш, бўёқлар товланишини сезишга эҳтиёжманд эдими? Еки бунда, худди рассомларга ўхшаб воқеа-ҳодисани профессионал жиҳатдан икир-чикиригача пайқаб ола билиш, аниқликни ҳис қилиш, кўзга ташланиб, очиқ кўриниб турадиган нарсалардан образ яратиб, уни хотирлаб қола олиш укуви бормикан? Қобилияти иш берармикан? Агар шундай бўлса, Доихара ўзини нимаси биландир ҳайратга солган одамларнинг портретларини дилига жо қилиб олиб юрган. Сунгарилик хомаки расмлар тўла, кўзга кўринмас папкага келиб тушиши лозим эди. Жудаям ўртамиёна шахс бўлмаган у. Оддий агентга бундай ролни топширмас эдилар. Язев шундай хулосага келиб, Доихаранинг қобилиятини дарҳол текшириб кўрмоқчи бўлди.

— Афсуски, фотосурат ёнида бу этикни яратган одамнинг ўзи йўқ..

— Резидентлар раҳсиятни тушмайдилар. Агар расмга тушмасликнинг иложини қилолмасалар, объективга тескари қараб оладилар.— Доихара яна бечора майорга ақл ўргата бошлади.

— Эсизгина,— тақрорлади Язев дили ранжиб.

Доихаранинг ҳозиргина изланётгандай кўринувчи ва бу вазифадан ҳали қутулмаган кўзларида безовталаниш учқунлади: у бошқа нарсани излаган экан! Демак, майорга Сунгариликнинг портрети даркор. Унинг фотографияга қизикишини шундай деб тушуниш керак. Қандай бўлмасин, портрет керак. Хабаровскда резидентни излашмоқчи. Доихаранинг сигнали қабул қилинган.

Портрет эса йўқ. Ҳеч қандай портрет йўқ. Тўққизу ўн икки сантиметрли, бор-йўғи олтию тўққиз сантиметрли картон қофоздан иборат бўлган арзимас нарса топилмаса-я. Бундай картонлардан қанчаси бир вақтлар Доихаранинг қўлидан ўтган, қанча-қанчаси унинг пўлат сандигида, столи ичидиа ётарди. Балким Сунгариликнинг сурати ҳам бўлгандир улар ичиди. Ҳа, бор эди. Резидентнинг сурати, таржиман ҳоли, бармоқ излари, ташқи белгилари тўғрисидаги ҳужжатлар солинган папка ҳозир ҳам қаердадир бор бўлиши мумкин. Уша Харбинда ёки Дайренда. Еки шу ерда, Токиодадир. Бу гумонроқ, чунки 15 августдаги буйруқда барча ҳужжатларни йўқ қилиб юбориш айтилганди. Биринчи навбатда махфийларини.. «Утга ташлансин! Шахсан жавобгарлик ости-

да...» Қовоқлар ўз-ўзидан осилди. Ҳеч қанақа изланиш бўлмайди. Бўшлиқда бекорга санқиб юришдан фойда йўқ. У резидентнинг башарасини эслай олмади, ҳеч нарсани эслолмади. Мияси чарчагани ёки унинг сиймоси хотирасидан ўчиб кетганлиги учун эмас, балки Сунгариялик билан бор-йўғи бир мартагина, ўшанда ҳам наридан-бери учрашган эди. Агарда Сунгариялик бирон алоҳида белгиси билан ажралиб турганида, қиёфасида кўзни ўзига михлаб оладиган бирон-бир ноёб белгиси бўлганида Доихара, албатта, буни эсида сақлаб қолган бўларди.

Ўшанда Сунгарияликни (у пайтда ҳали Сунгарияликмасди), Харбиндаги амалдорларга этик тикиб бериб юрадиган казак офицерини Веспа яширин квартирага олиб келганди. Бу квартира қаерда бўлганини Доихара эслай олмади, япон ҳарбий миссияси ходимларининг яширин квартиралари жуда кўп эди. Агентлар тармоғи тобора кенгайиб борарди. Уларнинг учрашув жойлари бутун Харбинга ёйилиб кетган эди. Бу квартира Модягоуда бўлса керак. Ўзининг қоронғи тор кўчалари, саноқсиз ошхоналари ҳамда нашахоналари билан хитойлар яшайдиган бу кўхна район ҳар қандай учрашувлар сирини яхши муҳофаза қиласарди.

Деразаларига парда тутилган, чоққина хонада фирма-шира ёниб турган лампа мой чироқ ёруғида қазак офицери Доихаранинг кўзига жуда баланд бўлиб кўринди, унинг боши шифтга тегай деб турарди. Дарвоқе, хитойлар уйининг шифти пастак бўлади — қўлингни кўтарсанг, қамиш томига бемалол тегади. Этикдўз Доихарадан баланд бўйли эди холос. Ҳамма гап шундаки, Лоуренс-2 ўзини баланд бўйли киши деб ҳисобларди.

Дераза ёнида курсичалар турарди, Доихара апил-тапил унга ўтирди. Бу билан у меҳмон учун ўзининг раҳбар шахс эканини таъкидлади, ўзини эса, бўйдаги фарқни, маънода хўрлик келтирувчи фарқни сезишдек кўнгилсиз ҳиссиётдан қутқарди... Утирди-ю, орқасига ўтирилиб олди. Чироқ шиша қорнида липиллаб турган аланганинг сариқ тилига тикилди. Доихара агентлар билан учрашган пайтларида шундай қиласди: суҳбатдошининг афти уни қизиқтирмасди. Умуман унинг юзи бормиди? Агент! Сотиб олинган одам! Ёшми, қарими, чиройлими, хунукми — мутлақо аҳамияти йўқ. Уни сотиб олаётганларида фазилатига аҳамият беришди. Балки савдо қилинаётган отга ўхшатиб ҳатто тишларини ҳам кўришгандир. Ҳар томонлама таъбга ўтирди. Веспа ёмон молни олармиди. Хитой фуқароси бўлган бу италияликка Лоуренс-2 тажрибали олиб сотар деб қарап, унга ишонарди.

Энди Доихара маҳфий ишга жалб қилишни Веспага топширганига пушаймон еди. Сунгарияликнинг белгилари ҳозир зарур бўлиб қолди чамаси.

— У новча... баланд бўйли эди,— деди Лоуренс-2 фоят кам маълумоти учун кечирим сўрагандек, майорга гуноҳкорона қараб. «Сиз шуни ҳисобга олишининг лозимки,— хаёлан қўшиб қўйди у,— Благовещенск учун резидентни ишга жалб қилиш ҳарбий миссия бошлигининг вазифасига кирмайди. Мен унинг фақат қобилияти, чап қирғоққа ўтказиш учун ўйлаб топилган афсона билан қизиқишим ва ниҳоят, унга насиҳат қилиб йўл-йўриққина кўрсатишим мумкин эди... Қолгандари — тобе кишиларнинг вазифаси эди». Буларнинг ҳаммасини Доихара кўз қарashi билан изҳор қилиб ва Язвенинг буни тушунганига ишонч ҳосил қилиб, бир оз хотиржам бўлди. Дида эса ўзидан ҳам бошқалардан ҳам, хусусан, ўша Амур казагидан ҳам хафа бўлиб кетди. Ахир миссия бошлиги назаридан, сездирмасдан бўлса ҳам, бир ўтиб қўйса ўлиб қолармиди!

Язвен чуқур нафас олди. Доихара учун бу оғир дақиқада ўзининг ранжиганлигини изҳор қилиб, бу билан узоқ йиллар давомида уриниб-суриниб қурган баланд шоҳсупадан уни итариб юборгандай бўлди. Доихара йиқилаётганини сезиб қолди...

«Ишонишмади!» У майорни ўйлаётгани йўқ эди. Майор ишонмаслиги мумкин. Майли! У ишонмаса ишонмасин! Лекин у ергагилар — Хабаровск, Москвадагилар ишонишмади... Унинг қўллари терлаб кетди. Кафтларидан совуқ буғ кўтарилди. Доихара жигига тегаётган намлик ҳиссидан қутулиш учун кафтларини шимига артиб олди.

— Баланд бўйли... Мен ишлашим керак. Эслашим керак.

Лаънати намлик унинг қўлларидан кетмади, қўллари баттар намланди ва бармоқлари увишиб қола бошлади. Доихара бармоқлари билан клавишларни ургандек, тиззасига уриб кўрди. У даҳшатга, қамоққа олинган пайтда кўз ўнгидан намоён бўлган тубсиз қоронгилик даҳшатидай даҳшатга тушди. Абадий қоронгилик. Ўндан ўзингни ҳимоя қилишнинг иложи йўқ. Фақат вақтни чўзиш мумкин холос. Бутун кейинги ойлар давомида тубсиз жаҳаннамга қараб ўтиришга тўғри келди. Авваллари камроқ қаралган бўлса, ҳозир эса бот-бот қарашга тўғри келди. Бу ўзгариш, шоҳсупадан йиқилиш ҳисси доимий бўлиб қолса, нима бўлади, деган маънода уни қўрқита бошлади. Қамерада у билан бирга ўтирганлар бу заруратни қабул қилишга уриндилар, ўзларини муқаррар нарсага қўнкитирдилар. Доихара уддалолмади. Улим ҳақида ўйлашнинг ўзиёқ уни даҳшатга соларди.

Унинг самурай, императорнинг малайи эканлигини, ниҳоят, ўлимни осмоннинг совфаси сифатида қабул қилиш бурчи бўлган оддий япон эканлигини айтишди. Ҳарбий министр Анамининг ўз ихтиёри билан дорилбақога рихлат қилганини эслатишиди. У эшитди-ю, лекин индамади. Гўё рози бўлгандек эшитди. Аммо кўзларида норозилик, алам бор эди. Доин-

хара ўлимни қабул қилмади. У билан бирга ўтирганлар буни кўришиди.

Дилдаги дард уни бирор илож топишга мажбур қилди, шоширди. Кейин у ҳамма томони берк ҳалқа ичидан туйнук топганга ўхшади. Бу «Катта мухбир»нинг сири эди. Унга «Катта мухбир» сири ёруғ оламга, Сугамо қамоқхонасидан ташқаридағи ўша эски оламга чиқиб кетса бўладиган кенг туйнук бўлиб кўринди ва у ҳар куни маҳбуслар машинаси-нинг темир панжарали деразасига қарайдиган бўлди.

Доихара ўша туйнук томон қадам ташлади, Совет контрапразведкачиси билан учрашув унга ҳар ҳолда шундай туяларди. Аммо шу онда туйнук йўлини казак подъесавули лавозимидағи бу Сунгарилик, ўша этикдўз тўсиб қўйди. Узининг шаклсиз гавдаси билан, ҳа, ҳа, шаклсиз гавдаси билан тўси: у гавдада бирор-бир маълум, аниқ, эсда қоладиган нарса йўқ эди. Аллақандай сояга ўхаш қиёфасиз маҳлуқнинг ўзгинаси. Соя бўлганда ҳам моддий эмас. Афсона, ғоя, орзу. Доихаранинг хом хаёли!

У мана шундан қўрқкан эди..

У суҳбатдан сўнг эзилиб, чарчаб, ўрнидан оғир турди. Сўнгги дақиқаларда гўё кучи етмайдиган оғир ишни бажаргандек қийналиб кетди. Бунга ҳамма нарсани, ҳатто эртанги кунга нисбатан ишончни ҳам бағишлигар эди. Унинг бисотида бўлган ва умр бўйи орқа қилиб келган нарсаларидан энг каттаси мана шу эмасмикан.

ҚЎЛДАН КЕТГАН НАРСАНИ ТОПИШГА ИМКОН БЕРГАН ТАНАФФУС

Үйдирма. Афсона!

Яzew шу ҳақда ҳам ўйлади. Лоуренс-2 гангиг жим қолган ва хотираси тилсимотида Сунгариликнинг белгиларини излайтган арзимаган дақиқа давомида ўйга толиб, тажрибали кекса разведкачининг йўқотишга ҳақи бўлмаган нарсани йўқотиб қўйгани Яzewга алам қилди. Унинг бунга ҳақи йўқ эди. Хўш, йўқотиб қўйгани экан, бу ерга, совет контрапразведкаси вакили билан учрашишга келмаслиги лозим эди. Маълум бир белгиси, фамилияси, бирон-бир нишонаси йўқ бўлгач, резидентни топиб олиш мушкул, мушкулгина эмас, мутлақо мумкин эмас. Благовешченск, Хабаровск ва Москвадагилар «Катта мухбир» ва Сунгарилик тўғрисидаги бор-йўғи умумий маълумотга суюниб уни топиб олишлари амри маҳол эди. Шартли белгилар, тахаллуслар! Булардан нарида нима бор эди?

Бўшлиқ!

Доихара бу бўшлиқни тўлдиришнинг уддасидан чиқолмайди. Афтидан, ҳеч ким ўтмишни тиклашни уддалолмаса керак.

Язев уриниб кўради.

Бир бошдан қараб чиқиш керак.

Тарих Язевга қўйидагиларни таклиф қилиши мумкин:

393-ҳужжат

«Шу йилнинг 26 июнида Дауря чегара отряди заставасида 47 рақамли чегара белгиси олдига Манжурия томонидан иккита енгил машина келиб тўхтади. Машиналарнинг ичидан олти нафар ҳарбий ва битта фуқаро одам тушди. Бу гуруҳ чегарани кесиб ўтиб, СССР территориясининг 500 метр ичкарисига кирди...»

416-ҳужжат

«22 декабрда совет территориясининг Турин Рог шаҳри ғарброғида иккита хитой жосуси ушланди, улардан бири Манъчжу-Го З-пиёда бригадаси 15-полкининг бўлинма командири Хан Мин-фа, иккинчиси эса, Манжуриянинг Оренбай чегара посёлкаси аҳолисидан экан.

Иккови ҳам япон офицерининг Пропастъ тоги шарқидаги ерларни (Турин Рогдан ғарб томонда) кўздан кечириб, йўлдарнинг аҳволини, казармаларнинг қурилиши ва ҳарбий қисмлар ўрнашган жойларни билиб келиш тўғрисидаги бўйруғини бажраганликларини айтди. Иш юзасидан қатъий тергов олиб борилмоқда.

«Правда», 1934 йил 25 декабрь»

418-ҳужжат

«Шу йил, 27 декабрь соат 13 дан 40 минут ўтганида Япониянинг разведкачӣ типидаги самолёти 450 белгиси ёнидан (Градековск чегарачилар отряди участкасида қарашли Сиянхе заставасидан 6 км. жануброқдан) 600 метр баландликда чегарадан учиб ўтиди. Самолёт шимоли-шарқ томон йўналиб, совет территориясининг ичкарисига 12 км. кириб борди, 284 белгига етгач, шимоли-ғарб томонга бурилди. Самолёт Большой Ключ дарёси манбаи районида чегарадан учиб ўтиб, Манжурия территориясида кўздан фойиб бўлди...»

Язев фактларни ўзига керак бўлган изчиллик билан жойлаштириди, Сунгариялик сўнгги вақтларда «об-ҳавосига мослашган» нуқталар билан қиёслаб кўрди. Улар ўзаро мос келмади. Агар ҳатто ҳарбийлардан бирортаси 26 июнда бизнинг территориямизда қолиб кетган бўлганида ҳам назорат остида бўлгани учун узоққа кета олмасди. Ҳарбийларнинг ҳаммаси японлар эди.

Шу сабабга кўра, «Правда»нинг икки жосус ҳақидаги хабари ҳам қизиқиш туғдирмас эди. Фараз қилайлик, чегарадан ўтганлар иккита эмас, уч киши бўлгану, биттаси чегара пости назоратидан четда қолиб, бизнинг территориямизда яшири-

ниб қолган бўлсин. Ушланганлар эртами-кечми — барибир уни айтиб беришарди. Бунақа гап бўлмади. Учинчи фактнинг ҳам кераклиги қолмади. Самолёт шубҳасиз, парашютчи ташлаши мумкин эди. Аммо чегарага тақалган зонада осмон яхши кузатиб турилади, бунинг устига 600 метр баландлик парашютчи ташлаш учун унча қулаймас. Шуниси ҳам борки, чегарани бузиб ўтган самолётни заставадан ҳам, уни таъқиб қилиб бораётган машинадан ҳам кузатилган. Участка пухталик билан тозалаб чиқилган эди.

Аммо қуйидаги тўртинчи ҳужжат Язевни ўйлашга мажбур қилди.

548- ҳужжат

«Июнь-июлдан бошлаб чегаранинг нариги ёғидаги оқ мұхожир фашистларнинг фаолиятлари фавқулодда кучайиб кетди; янги оқ каллакесарлар уюшмалари барпо қилинди; япон ҳарбий миссияларининг раҳбарлиги остида ва уларнинг топшириқлари билан оқ каллакесарлар чегара яқинига ташлана бошладилар; қўпорувчилик, разведка қилиш мақсадларида бизнинг территориямизга уларни, шу жумладан, Масловнинг каттакои тўдасини ташлаш ҳодисалари юз берди...

Ички ишлар ҳалқ комиссарлиги Узоқ Шарқ ўлка бошқармасининг бошлиғи, Давлат хавфсизлиги 1-ранг комиссари Дерибас».

Квантун армияси штабига жонли материал етказиб бериб турган оқ мұхожир-фашистларнинг Манжуриядаги ташкилотига Сунгариялик дахлдор эмасмикан? Ахир ташкилот япон ҳарбий миссиялари томонидан қўллаб-қўлтиқлаб ва пул билан таъминлаб турилган-ку.

Тафаккур қаттиқ ишлаб кетди. Фактларни бир-бирига улашга уриниш бошланди. Доихара Сунгарияликнинг фашист партиясига дахлдорлигини айтмади, у умуман ўз резидентининг сиёсий хайриҳоҳлиги ва акси ҳақида ҳеч нарса демади. У буни умуман билмасди. Мантиқан эса, Сунгариялик Харбин нацистлари орасига тушиб қолиши мумкин эди, бу воқеалар оқими Манжурияга келтириб ташлаган ва японларга хизмат қилишга мажбур бўлган казак офицери учун табиий ҳол бўларди. Оқлар-фашистлар ҳам босқинчиларга хизмат қилганлар ва улар ҳам бош щтаб иккинчи бўлимнинг махфий топшириқларини бажарганлар. Демак, бу ерда боғлиниш мантиққа тўғри келади. Уласа бўлади.

Язевни айниқса бешинчи ҳужжат қизиқтириди. Мазкур ҳужжат Язевнинг таҳминини тасдиқлабгина қолмай, бутун бошли бир режанинг ишлаб чиқилишига йўл очиб берди. Сунгарияликнинг чап қирғоқда пайдо бўлиши манзараси энди аниқ бўла бошлаганга ўхшади. Кимдир бу манзарани ҳаққонийлик билан аниқ чизиқларда чизиб берди.

«Харбинда босқинчилар тұдаси түзила бошланды... ва бу Харбин ҳарбий миссияси раҳбарлығи остида фашистлар томонидан амалға оширилди. Россия фашист партияси — РФП бошлиғи Радзаевский ўзининг бўлим ва район бошлиқлари орқали Хайлардаги айрим фашистлардан ва Хитой шарқий темир йўли — ХШТЙ да жойлашган Яблонь станциясидаги ўрмон концессияси қўриқчиларидан кишиларни тўдага ёлашга киришди.

Июнда тўдани тузиш тамомланди. Ёлланган 35 киши Харбинга етиб келди ва иккита ётоқхонага жойлаштирилди. Тўда қатъян сир тутилди.

Августнинг биринчи кунларида тўданинг тайёргарлиги туғалланди, 5 август оқшомида каллакесарлар Япон ҳарбий миссияси майори Онаучининг уйига тўпландилар, Радзаевский ҳам бир неча фашистлар билан шу ерга келди. Онаучи билан тўда боши йўқлама ўтказди. Радзаевский хайрлашув нутқи сўзлади. Шундан сўнг тўда юк автомашиналарига ўтқазилиб, Лафа-Харбин темир йўлининг Санкашу станциясига жўнатилди. Бу ерда каллакесарлар юк вагонларига ўтқазилиб, вагонлар беркитилди, сўнг печатлаб қўйилди. Поезд станциядан тўдани олиб, Сахалян (бизнинг Благовешченск қаршиисидаги чегара) томонга қайтиб кетди.

8 августга ўтар кечаси Боганци — Сахалян ўрталиғидаги чўлда тўдани вагонлардан туширишди, пиёда тартибда Амур қирғоқлари томон йўллашди, улар бу ерга 8 август соат 24 да етиб келишди ва Япон — Манжурия канонер қайигига ўтқазишди. Каллакесарларни палубага чиқишиларни ман этиб трюмга жойлаштиришди. 9 август эрталаб канонер қайиги иккита япон зирҳли катерлари кузатувида Амур бўйлаб юқри томон сузиб кетди.

Башарти каллакесарлардан биронтаси СССР территориясида қолиб кетадиган бўлса, конспирация мақсадида ва чет билан алоқа қилиш учун ҳар бир каллакесарга лақаб ва шахсий тартиб номери беришди. Тўда худди шу ернинг ўзида қурол-аслача ва кийим-кечак олди. Шундан кейин тўда канонер қайигидан зирҳли катерга ўтқазилиб, Моҳз шаҳрига олиб келинди, бу шаҳарда турган ҳарбий миссиянинг бошлиғи у ерда катерлардан бирига ўтирди. 23 август куни соат 16-да катерлар Амур бўйлаб яна юқорига қараб кетди ва ўша куни соат 23 да Амазар дарёси районидаги совет қирғоги яқинига етиб келди, ўша ерда тўда бизнинг қирғогимизга туширилди. Харбидан бизнинг территориямизга туширилган жойгача тўдани японлардан: Судзики, Ямада, Накасима ва фашист Носов кузатиб келдилар.

Харбин ҳарбий миссияси ва РФП бошлиғи томонидан тўдага шундай вазифа топширилганди: темир йўл линиясига чиқиб, СССРда қоладиган каллакесарлар учун ҳужжат қўлга киритиш мақсадида бир неча поездларнинг ҳалокатини таш-

кил қилиш; ҳужжатларнинг бир қисмини Харбинга жўнатиб юбориш, темир йўлдаги телеграф ва телефон алоқаларини бузиш; темир йўл ва мудофаа объектларининг суратини олиш.

Бундан ташқари, тўда қатнашчиларининг бир қисми маҳсус топшириқлар олди, улар фашистлар ячейкалари тузиш, заараркунандалик, қўпорувчилик қилиш ва ҳукумат аъзолари билан партия раҳбарларига қарши террористик ишларни амалга ошириш мақсадида СССР территориясида жойлашиб қолишлари керак эди. Маҳсус топшириқ олганлар энг яхши тўппончалар билан қуроллантирилган эдилар, улар даставвал СССРнинг марказий районларига бориб, совет шароитларига қўшилиб кетишлири, кейин эса маълум ўринларга ўрнашиб олишлари лозим эди...»

Бу бошланиши бўлса керак. Хабаровск ўлкасида турғун қолишга белгиланганлар орасида Сунгариалик деган лақабли Амур казаги — новчалиги билан Доихарани ҳайратда қолдирган ўша офицернинг ўзгинаси бўлиши ҳам мумкин. Язв тайгадан кетаётган оқларни ва улар ичидаги баланд бўйли; поча пўстин кийган хушбичим офицерни дарҳол кўз олдига келтириди. Сентябрь ойи эди. Амур бўйида бу пайтда совуқ тушиб қолган, шимол шамоллари ачитиб эсиб турибди. Улар одам оёғи тегмаган сўқмоқлардан боришмоқда, илдек ингичка бўлганда ҳам ундан ўзингни эҳтиёт қилишинг керак. Одам бир марта юрган йўлдан иккинчиси ҳам ўтади, хусусан, оқлар ҳозир юриб бораётган сўқмоқдан шундай ўтиб боришмоқда. Улар хилват жойлардан, гала бўлиб, бир йўлни икки марта босмаслик учун сочилиб юришмоқда. Етмишта оёқ қадамма-қадам юрса ҳар қандай қалин ва ўсиқ ўтни ҳам осонгина пайхон қиласди. Кейин қуруқ ердан, топталган ўтлар устидан керак одам изларга қараб тўданинг неча кишидан иборатлигини санаб чиқади ва уни осонгина топиб олади. Ит учун эса, бу шунчаки йўлнинг йўналишини кўрсатувчи бир белги, бўйнингдан боғлангандек сўқмоқ бўйлаб чопавер, адаштирамайди, четга бурмайди.

Қазак офицер тайгадан юрмаганига анча бўлган, болалигидан буён юрмаган, сершоҳ арчалар билан олишишга кимнинг тоби бор: игнали барглари тўппа-тўғри юзга санчилади, қўлларингни савалайди. Йиқилган дараҳтлардан ўтиш яна ҳам мушкул: қуруқ ёғочни олиб ташламасанг, ўтказмайди. Қўллар яра-чақа, смола баданин ачишириди, чарчашдан аъзорий бадан зириллаб оғрийди, озроқ дам олинса бўларди, аммо мумкин эмас. Ҳар бир соат ҳисоблаб қўйилган. Озиқовқат тугай деб қолган. Тамом бўлса — ҳаром ўласан. Тайга боқмайди. Бу ерда тажрибали овчи ҳам ўлжага умид боғламайди, озигини олиб юради...

Йўқ, бу Язв ўйлаб топган гап эмас. Ҳужжат тўда йўлга

чиққанининг тўққизинчи кунида очликка дуч келганини тасдиқлайди. Қўпорувчилар тўғри йўлдан жуда ҳам четлаб кетиб, сўқмоқни узайтириб юборишади. У уларни одам яшамайдиган жойларга обориб қўяди. Одамсиз жой нима чўли биёбон нима — иккови бир гўр. Саккиз киши дармонсизлик туфайли йўлни давом эттиришдан бош тортди. Ҳозирча қувват борида, яхшиси, орқага қайтиш керак. Сунгариялик иродаси сустлар ичиди йўқ эди. Унинг орқага қайтиши мумкин эмас, бунинг учун чап қирғоққа ўтиб олмаганди у. Ҳориб-толиб, оч, азобланиб, дунёдаги ҳамма нарсани, шу жумладан, уни ўлимга йўллаган Доихарани ҳам лаънатлаб, тайга орқали олдинга силжиди.

Бу энди Язевнинг тахмини. Казак офицери бошқалар сингари қийналди, оч қолди, ҳолдан тойди албатта. Аммо у ҳеч кимни лаънатло масди. Ҳозир кетаётган бу сўқмоқни ўзи танлаганди. Веспа ҳам, Доихара ҳам уни бунга мажбур қилишган эмас. Қишини чегарадан ташқарида яшашга ва ишлашга мажбур қилиш мумкинми, ахир? У ерда қўрқитиши ожизлик қиласди, хиёнатчими жазолашнинг иложи йўқ. Фақат илинж, фақат катта мукофотлардан умидворликкина қасамни бузишдан кишини ушлаб қолишга қодир. Яна бурч ҳам бор. Ниҳоят, нафрат. Ҳамма оқлар ажралган барча нарсалари учун советлардан қасос олиш умидида яшардилар. Нафрат ясовулни ҳам чап қирғоққа олиб ўтиши мумкин эди.

Бу ҳам — тахмин. Турган-битгани тахмин. Язев ўзи қўйиб қўйиған нишонларининг қайси бирига қараб йўл танлашни билмай, улар орасида адашиб юрарди. Келажак тўғрисидаги масалани ҳал қилишда Сунгарияликни қасос туйғуси йўлга солғанлиги эҳтимолдан узоқ. У Манжурияга бориб қолганида деярли ёш бола бўлиб, чап қирғоқ томонда содир бўлган ҳодисаларга баҳо бера олиш қобилиятига эга эмас эди. У урушда қатнашмаган. Лавозим отасидан мерос қолган бўлса керак, айтайлик, рамзий — подъесавул. Рамзий бўлмаган нарсанинг ўзи ҳам йўқ, ҳаммаси шунақа, Демак, нафратдан дейилган тахмин тўғри келмайди.

Катта мукофот олишдан манфаатдор бўлиш қолади. Ана шу мукофотни деб Сунгариялик ҳамма нарсадан кеча оларди. Хўш, Сунгариялик нима учун қийинчиликларга бардош бериши, тўданинг бошига тушган оғир қисматни баҳам кўриши, бир парча, нон учун жиноят қилиши керак, деган фикр Язевнинг миясига келди. Унга Амазар станциясининг стрелкачиси Верхотуровни ўлдиришнинг, Калтагай кони ишчиларини, Потайка разъезди билан Колокольний разъезди ўртасидаги посёлка аҳолисини талашнинг, Ушман дарёси қўйилиши ёнидаги чайлаларда қишлиб совқотишининг, кейин тўдага қувиб етиб олган лейтенант Галатин отряди билан отишиб, ўзини ва шерикларини қутқаришнинг, ёмғирда шилтаси чиққан ердан ярадор ҳолда эмаклашнинг кераги йўқ эди. Ўлим, ҳа,

ўлимнинг ҳам кераги йўқ эди. Деярли ҳамма қўпорувчилар чап қирғоқда, бегона қирғоқда ўлиб кетдилар.

Хавфни сезган ҳамоно тўда тарқалиб кетди. Сунгарилик Сахалян билан Амазар дарёси қуйилиши оралигидаги бирор жойда ёки яна бошқа жойда сирли равишда йўқолиб қолганлар ичида бўлиши мумкин эди. Ахир, йўқлама вақтида гурӯҳ ўттиз беш кишидан иборат эди-да. 29 августда, бўлиниш пайтида гуруҳда ҳаммаси бўлиб ўттиз иккита қўпорувчи қолганди: йигирма тўртга саккизни қўшамиз. Сунгарилик мана, қаерда экан! У тайгада адашиб юрмаган. Фақат ўзигагина маълум йўлдан бориб, керакли нуқтага етиб олган. Жуда бўлмаганда чегарачилар билан биринчи тўқнашув вақтидаёқ гуруҳдан ажralиб кетиши мумкин эди. Қўпорувчилар тарқалиб кетишган — ҳар бири қандай қутулиш чорасини ўзи билганча ҳал қилган. Сунгарилик ҳам ўзича ҳал қилган. Агар япон махфий хизматининг резиденти Сунгарилик умуман бор бўлган бўлса... шундай қилган!

ИККИНЧИ ИШ

КУТИЛМАГАН ГУВОХ

ЮК КАТЕРИДАГИ ЙУЛОВЧИ

— 193... йил кузининг октябримиди, ноябрь ойи бошлари-миди, ҳар қалай, кун совуқ эди, биз полковник Янагита билан портга жўнарканмиз, иссиқ астарли плаш кийиб олган эдик. Амур бўйига хос майда, деярли кўзга кўринмайдиган ёмғир шивалаб турарди шекилли. Янагита, бундай об-ҳавода қирғоққа қўниш осон бўлади, деди. У самолётни назарда тутмасди. Гап дарёдаги қайиқ тўхташ жойи устида борарди. Благо-вешченск томондан юк катери келиб, бизга керакли одамни тушириши керак эди.

Мен бу одамнинг кимлигини ва нима учун одам ташийдиган катерда эмас, юк катерида келишининг сабабини билмас эдим, аммо унинг келиши сир тутилиши керак бўлгани учун сузиб ўтишнинг бу усули мутлақо табиийдек кўринарди.

Янагитанинг бутун хаёли бўлажак учрашув билан банд эди. Бошини плашининг баланд кўтарилиган ёқаси ичига олиб, ҳўл тротуардан бир меъёрда қадам ташлаб, диққатини бир жойга тўплаб ўйлаб борарди. Қечкурун Токио вақти билан соат олтию ўттизда (биз ҳамиша ўз кишиларимиз билан шундай шартлашардик ва маҳаллий вақт эътиборга олинмасди) халқаро меҳмонхонада чап қирғоқдан келган «меҳмон» билан гаплашиш ҳақида ўйлаяпти, деган хаёлга бормаслик керак. Агентлар билан учрашувлар, шубҳа қилмайман, жуда кўп бўлиб турар, Янагита бунга кўлдан ўрганиб қолган эди. Уни бошқа нарса — «меҳмон»нинг қирғоқда пайдо бўлиши ташвишга соларди. Полковник шаҳар рус разведкачилари билан тўлиб кетгани ва улар, бизга керакли одамнинг ташрифиди, албатта, қайд қилиб қўйишларига амин эди. Эҳтимол, Янагита ҳақдир. У сабабсиз ташвишланмасди. Бугун эрталаб у асабийлашди, ҳамма нарсага қандайдир шубҳа билан қарагандай туюлди. Ҳатто приchalга ҳам бутунлай бошқа йўлни танлади — Манжурия солдатлари машқ ўtkазаётган ҳарбий майдондан ўтиб келди. Бу каттагина айланма йўл бўлиб, у

бизга орқа томондан «портга кириш»га ва «кузатувчилар»ни гафлатда қолдиришга имкон беради.

Биз қирғоққа катер келишидан йигирма минут олдин етиб келдик. Амурнинг бутун сатҳи кул ранг ёмғир пардаси билан қопланган, ҳаво очиқлигига яққол кўриниб турадиган қарши томондаги соҳил энди ғойиб бўлган эди. Благовешченскдан аллақачон жўнаб кетган катер ҳам кўринмасди. Кемалар гудогининг йўғон овози бўғиқ эштиilar, чегара дозорларининг пројекторлари баъзи-баъзида ярақлаб кетарди.

Причалда биз ҳеч кимни учратмадик. У ерда фақат хитой юкчилар ва таможня амалдорлари юришарди.

— Бу яхши,— деди полковник.— Юк катери кишиларда қизиқиш уйғотмайди, агарда биронтаси кузатмоқчи бўлса, унга бу ерда, порт хизматкорлари ичидаги пайдо бўлиш ноқулай бўлади.

Биз причалдан ўтиб, Манжурия гарнizonи штаби ёнидаги хиёбон ёнида тўхтадик.

Катер қирғоққа қандайдир қирқ-эллик метр қолганда туман орасидан сузуб чиқди. У ўзининг келаётганини эслатиб, узлуксиз гудок берарди, фақат кема тўхташ жойига етгандан сўнггина жим бўлди. Катердан арқонни олиб, тинч сув устида осонлик билан боғлаб қўйдилар — шамол йўқ, тўлқинлар қирғоққа деярли урилмасди. Бу совет катери бўлиб, унинг номи эсимда йўқ, лекин бортининг бошдан охиригача рус тилидаги ёзув кўзга яққол ташланиб турарди, катернинг қўйруғидаги байроқ ҳам қизил эди.

Биз катердан кўра кўпроқ қирғоқни кўздан кечирардик. Юк катерини ким кутиб олишини полковник аниқ белгилаб олиши керак эди. Мен омбор томондан келадиган йўлни кузатиш билан унга ёрдамлашдим. Унинг ўзи қирғоқни Ван Юан-лу кўчаси билан, аниқроғи, шаҳар билан бирлаштирадиган кўпrikни назорат қилди. Шубҳаланадиган ҳеч нарса кўрмадик. Катерга фақат учта таможня ходими яқинлашди ва бортга кўтарилди.

Янагита тушунтириди:

— Бу томонда ҳамма нарса жойидага ўхшайди, катернинг ўзида дум бўлмаса бас.

Таможнячилар ишларини жуда тез битиришиб ярим соатлардан кейин кемадан тушиб кетишиди, уларнинг орқасидан биз кутган одам ҳам чиқди. Мен уни энди кўраётган эдим, шунинг учун ўшами, йўқми эканини аниқлай олмадим, аммо Янагита юзнинг ифодаси ва қандайдир эҳтиёткор босишига қараб, худди ўша эканини тушундим. Ҳали меҳмонхонада эканимиздаёқ полковник: «Диққат билан қаранг. Сизга у билан яна бир марта менсиз учрашишга тўғри келар. «Меҳмон»нинг алоҳидаги белгилари йўқ, қиёфасини хотирлаб қолинг!» деган эди.

Ҳақиқатан ҳам ҳеч қандай алоҳидаги белгилари йўқ эди.

«Меҳмон» Харбинда ва Дайренда менга маълум бўлган рус муҳожирларидан фарқ қилмасди. Тўғри, кейин мен баъзи нарсаларни сездим, аммо ўша куни эрталаб учрашган пайти-мизда мана шу баъзи нарсалар кўринмаган эди. Бир қарашдаёқ кўзга яққол ташланадиган ягона нарса «меҳмон»нинг келишган қомати, баланд бўйи эди. У эгнига қора пальто кийган, ўша вақтлар учун мода бўлган каттакон тўқали белбог боғлаб олган, бу ўзига жуда ярашиб, қоматини кўз-кўз қилиб турарди. Кўтарилиган ёқаси ёмғир ёққан чоғда узоқни кўришга халақит бермайдиган қилиб, кўзини озроқ панараб, пешанасига у қадар кўп туширilmаган шапкасининг орқасига қадар бўйини бекитиб турарди. «Меҳмон»нинг чамадони ҳам, портфели ҳам йўқ эди, чап қўлида ҳозиргина ечиб олган чарм қўлқопини сал ғижимлаб турарди: унга қирғоқ у қадар совуқ эмасдек туюлганди. Эҳтимол, Янагита учун бу шартли белгидир. Шахсан мен икир-чикирлардан бехабар эдим. Дарҳол чекилган папирос ҳам менга пароль бўлиб туюлди. «Меҳмон» тутатишдан олдин бир папиросни эзиб ахлат қутига ташлади. Бу ниманидир билдиради. Яна ўша Янагита учун. Менга маълум эмасди.

«Меҳмон» папиросни тутатиш билан овора пайтида унинг қиёфасини қайд қилиб олдим. Бизларнинг оралиғимиз эллик метрлар чамаси келарди. Аввалига мен «меҳмон»нинг унчалик тиниқ бўлмаса-да, оқиши маллалигини белгиладим. Сочлари деярли кул ранг, соқол билан мўйловлари ҳам. Қалта чўққи соқоли худди осилиб тушган бақбақасининг бир текис чизигини тақрорлаганга ўхшайди. Юзи ўша чўққи соқоли туфайли чўзинчоқроқ кўринади, аслида ҳам юзи чувак эди. Бурни қирра, ихчам, танқа эмаслиги «меҳмон»нинг ён томондан кўринишини аниқ акс эттиради. Бундай кўриниш Амур казаклари учун хос эди. Ҳар ҳолда мен бундай башараларни тез-тез учратиб турардим. Бизнинг миссиямизда чап қирғоқдан келган «меҳмон»га ўхшаш таржимон ишларди, аммо у қўнғир сочли ва соқол қўймаганди. Эсда сақлаб қолиш учун умумий характеристика ҳеч нарса бермасди. Юз тузилиши мутаносиблигидағи алоҳидалик зарур эди. Ҳатто юздаги бир хил белгилар ҳам турлича комбинация қилиниши мумкин. Мен ўша ўзига хосликни излай бошладим. Ўртамиздаги масофа қисқара борди — «меҳмон» биз турган хиёбоннинг ёнгинасидан бошланадиган кўприк томон кела бошлади — шунга қарамай, орамиздаги бир неча ўн метр масофа кишининг ташқи қиёфасини ўрганиш учун узоқлик қиласарди. Бундан ташқари, ундаги ўзига хосликни «излаш» учун шароит ҳам ноқулай, чўнки ҳаво туман ва учрашиш вақти ҳам қисқа бўлди. Мен энди нима қилдим, дегандек ҳафсалам пир бўлиб полковникка қарадим. У мени тушунди, хиёбондан юриб, канал томонга йўл олди.

Бизларни барглари аллақачон тўкилган қатор дарахтлар

билан тартибсиз экилган кўкат девор ажратиб турарди. Рамзий парда, Хоҳлаган пайтда уни тўсиқ девор деб фараз қилиш мумкин эди. Янагита шундай қилди. Бизларни йўл томондан ҳеч ким, айниқса, юк катеридан тушган йўловчи кўрмайди деб, у хиёбон бўйлаб шахдам қадам ташлади. Мен ҳам шундай қилдим. Бошлиқнинг олдида мен нима ҳам қила олардим. Бизни бошқалар кўришадими, йўқми — у билиши керак. Балким ниқобланишнинг йўқлиги уни ҳечам безовта қилмагандир. Менинг тахминим тўғри эканлигига кейинроқ ишонч ҳосил қилдим.

Биз дараҳтзор тамом бўлган жойгача хиёбондан юриб бордик ва кўприк олдида йўлга чиқдик. Катернинг йўловчиси ҳам шу ерда экан. У сал айланиб биз томон юрди. Бир дақиқадан кейин бизлар учрашишимиз ва биргаликда кўприкка чиқишимиз лозим эди. Бошқа томонга қайтадиган жой йўқ: ўнг ва чап томонда канал бор, орқамида — порт. Ҳеч ким орқага қайтишни хаёлига ҳам келтирмас, бунинг учун ҳожат ҳам йўқ эди.

Янагита ўзини ўткинчи йўловчи билан мутлақо иши йўқ, мен билан гаплашишга овора одам қилиб кўрсатди. Полковникда бу ҳаракат у қадар яхши чиқмади. У умуман роль ўйнай олмас эди. Махфий хизматнинг бошқа раҳбарлари каби унинг ўзига бевосита операциялар ўtkазишга тўғри келмаган эди. Амалий разведка ишларини бизлар — оддий ходимлар олиб борардик. Янагита кўрсатмалар бериш билан чекланарди. Қачонки шароит ишни амалга оширишда бирдан бошлиқнинг иштирок этишини талаб қилиб қолгудек бўлса, у ўзининг мутлақо ношудлигини кўрсатиб қўяр, лавашанг шогирда ваччадек ҳаракат қиласиди.

Мана ҳозир ҳам у ўзини ҳамроҳи билан кўчада бирор ишни ҳал қилаётган билармон одам қилиб кўрсатишга уриниши ёмон репетиция қилинган спектаклнинг бир саҳнасига ўхшаб кетди. Мен бу ўйинга жалб қилинганим учун бош чайқаб, қўлларимни ёзиб, жилмайган кўйи шеригимни қўллаб-қувватлашга ҳаракат қиласидим.

Чап қирғоқдан келган «мехмон» кўз олдида биз ана шундай нўноқ актёрлар бўлиб кўриндик ва унинг бизни қалака қилишига имконият туғдириб бердик. Тўғри, у ташқи кўринишдан бизни коювчи бирор белги сездирмади, аммо унинг кўзларида мен қалака қилиш ифодаси сездим. Жин урсин, бу соқолли киши масхаробоз эди.

Мана, менга керакли деталь. Характер ҳамма вақт бирор нарсада намоён бўлади. Ўша дақиқада «мехмон»нинг кайфияти кўз ифодасида қайд этилди. Қўзини ғалати қилиб қисиб қўйди. Ярим юмуқ қовоқлар қандайдир тундлашгандай туюлди, аммо бу тундликда ҳам қандайдир кулги учқунлари сезилиб турарди. Балким бу учқунлар кўзларида ҳамиша ёниб турару, лекин фақат ярим қоронғиликдагина кўринса

керак. Мен бу учқунларни кўрдим. Бу нур полковника тегдими, у ўткинчининг истеҳзосини сездими-йўқми, билмайман. Сезмагандир. Янагита ўз роли билан овора бўлиб, қўлидан келмайдиган ишни ҳал қилиш устида уриниб, катердан тушган йўловчига қарамади. Унинг қараши ҳам керак эмасди. Бу менга топширилган эди.

Ўткинчи билан танишишга ажратилган бир дақиқа сарф-лаб қўйилганди. Ҳатто дақиқа ҳам эмас, лаҳзаларгина. «Меҳмон» қаршимда бир лаҳзагина бўлди, кўзларимиз бир марта-гина учрашди. Менга бундан ортиғи керак эмасди. Вазият тақозо қилмасди.

«Меҳмон» кўпприк томон бурилиб, Ван Юан-лу кўчаси бўйлаб қишки таможня томон юрди. Биз «меҳмон»дан сал кейинроқ унга эргашдик. Айтгандек, бундай кузатишнинг зарурати йўқ эди ҳам, чунки биз «меҳмон» чап қирғоқдан келганини, ўнг қирғоқда саёҳатини ёлғиз ўзи давом эттираётганий аниқлагандик. «Фотография»сини мен олдим. Полковник ишора берди, биз кўпприкдан ўтиб чапга, чегара пости штабига бурилдик. Янагита нималарнидир гапиришда давом этар — сўзамол олғир савдогар роли унга ёқиб қолган ва ундан ҳали-бери аж-ралгиси келмас эди. Фақат штаб орқасидаги Да-Син-цзе кўчасига ўтгандан кейингина, ниҳоят, жим бўлди, полковник энди мен билан савдогарчиликдаги ҳамкасабаси сифатида эмас, балки тобе кишисига қарагандек муомала қилди.

— Эслаб қолдингизми? — дея сўради у.

— Худди шундай, — бош силкидим мен.

— Сунгариялик сизга маъқул бўлдими?

«Меҳмон»нинг оти, тўғриси, лақаби биринчи бор тилга олиниди. Мен ажабланнишм керак эди. Биринчидан, Янагита ўз ишига тааллуқли сирларни оддий ходимларга айтмасди, иккичидан, илгари буни тушунтириб қўймаганди. Мен Янагитанинг ҳамроҳи деган оддий вазифани ўтардим, уни ўз хўжайинини хизматкори қандай кузатса, шундай кузатиб боргандим. Аммо ўзимнинг ажабланганимни сездирмадим. Гап ким устида бораётганини биладигандек ва савол мени ажаблантиргандек қилиб кўрсатдим ўзимни. Аммо ростини айтсан, савол мени ўйлатиб қўйди. Бу Сунгариялик менга ёқадими? Қайси нуқтаи назардан? Одам сифатидами? Агент сифатидами? Қимнинг агенти? Мавхум позиция бўлиши мумкин эмас эди, унинг нима кераги ҳам бор — ахир биз разведкачилармиз-ку.

У барибир агент. Агент бўлганда ҳам бизнинг агентимиз, бўлмаса олтию ўттизда учрашиш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмасди. Шундай экан, катердан тушган йўловчи ҳақидаги таассурот, бу япон ҳарбий миссиясининг маҳфий ходими ҳақидаги таассурот бўлиши керак.

Мен унга шу позициядан туриб қарадим. Сунгариялик менга ёқмади. Нега ёқмаганлигини дафъатан тушунтириб бе-

ролмайман. Қомати келишган, чиройли киши, агар унинг юз қизиқлари тӯғри бўлса, чиройли бўлса бордири. Ўзини муносиб равишда сипо тутади. Причалдан кўприкка қадар бўлган қисқа йўлнинг ҳаммасини ажабланарли даражада содда, табиий, худди бегона қирғоқда эмас, таниш қирғоқдагидай, ундан илгари бир неча марта юргандай босиб ўтди. У илгари бунақа сайдни қилган ва шаҳарни етарлича билган, деб ўйлайман. Ҳатто шундай бўлганда ҳам ўзини тутиши одамнинг ҳавасини келтирадиган даражада бенуқсон эди. Меҳмон ўзини шу ерлиқдай тутарди. Буни қандай қилиб яхшироқ тушунтирусан экан. Ҳозир келиб тушган жойининг эмас, умуман вазиятнинг хўжайини деб ҳис қиласарди. Вазиятга усталик билан мослашмаган бўлса ҳам, ана шу вазиятни ўзи яратди. Биз Янагита иккимиз эса бу вазиятда бегона, меҳмон, гастролга келган актёрлардек бўлиб қолдик.

Сунгариликни мен у ўз ролини бизлардан яхши бажараётгани учун ёқтиримай қолганим йўқ, аксинча, бу билан у мени лол қолдирди — қараши менга ёқмади. Маънодор қараши: Сунгарилик, менинг тахминимча, ҳамма нарсани тушунар, тӯғри баҳолар, маънисига етар ва кўз олдида намоён бўлган нарсалар устидан куларди. Бу таҳлитдаги одамлар ўзлари хизмат қилаётган кишиларга қалбан бўйсунмайдилар. Улар ҳамма вақт ўзларини мустақил ҳис қиласарди, бинобарин, ишончга лойиқ бўлиб чиқмайдилар. Шахсан мен бундай кишини хизматимга олмас эдим. У мендан яхшироқ кўради, мен энди тушунишга ҳаракат қилаётган нарсамни мендан олдин осонгина билиб олади. Энг муҳими — менинг дилимдаги фикрларимни ўқийди. Психолог. Аъло даражадаги психолог деяверинг.

Мен буларни полковникка айтмадим. Журъат этолмадим. Янагита хафа бўлиши мумкин эди. У мақтов эшлиши учун савол берган эди. Мен эса уни ранжитмоқчи бўлдим. Менинг фикрим холис бўлармиди. Бир лаҳзалик учрашув кишига баҳо бериш учун озлик қиласди.

Яна бир андиша мени тўхтатиб қўйганди. Мен Сунгариликнинг ким учун, тӯғрироғи, кимга қарши ишлани билмасдим. Агар бизга қарши ишласа — ҳавфли, душманга қарши ишласа — бекиёс. Балки душманга қарши ишлар. Бу энг муҳими...

— Ажойиб одам,— дедим.

Янагита юмалоқ, олтин гардишли кўзойнагини тўғрилаб қўйди — у ҳаяжонга тушганда шундай қиласарди.

— Топилдиқ.

Мақтовнинг бундан ортиғи бўлмасди. Ҳар қандай агентимиз ҳам бундай баҳога сазовор бўлавермасди. Мен, у полковникнинг ўзининг топилдиғи деб ўйладим. Кейин билсан, Сунгариликни Доиҳара Кенҷзи топган экан. Ажабо, шуҳратпаст, худбин Янагита нима учун бошқа кишининг хизматини

кўкка кўтариб юрипти? Демак, «меҳмон» ғоят қимматга тушган бўлиши керак. Унга яқин келишнинг ўзи кишини бойитиб юборарди.

Энди мен, агар ҳатто мажбур қилган тақдирларида ҳам «меҳмон», тўғрисидаги фикрларимни айтишга ожизлик қиласр эдим. Сўнгариялик бош штаб иккинчи бўлимига тегишли эди.

Ёмғир тинмасди. Осмон худди соат механизми каби Сахалянга бир текисда — кўп ҳам, оз ҳам эмас — намлиқ сочиб туарди. Теварак-атрофнинг шилтаси чиқиб, ҳамма ёқ сариқ ранг аталага айланмагунча бир соат, икки соат, сутка ва ҳафталаб давом эта оларди бу ёғингарчилик. Шаҳарнинг ўзи ҳам сариқ тусга кириб кетарди...

УЗОҚ ЖАНУБИЙ ШАҲАРДАГИ УЧРАШУВ

Бу япон махфий хизмати капитани ҳикоясининг охири, тўғрироги, давоми.

Унинг бошланиши бошқача эди. Язев ҳам, биз ҳам бундай бўлишини кутмагандик.

Тошкентдаги Ички ишлар министрлигига ҳарбий асир Сигеки Мори аризаси солинган пакетни келтириб беришди. У япон ҳарбий асиrlари орасида СССР га қарши разведка иши билан шуғулланган Харбин ҳарбий миссиясининг иккита ходими борлигини, гарчи миссия ҳам, махфий хизмат ҳам юридик жиҳатдан тугатилган бўлса-да, улар миссия ходими, тўғрироги, япон махфий хизматининг ходимлари бўлиб қолишида давом этаётганликларини хабар қиласрди. Бу собиқ ходимлар Сигэкига Харбин ва Дайренда бошлаган ишни давом эттиришни, бошқача қилиб айтганда, ўзининг аввалгича махфий агент ҳисоблашими таклиф қилганлари учун у бу ҳақда совет контрразведкасини хабардор қилиб қўяётганини айтарди.

«Мен 1945 йил 20 августда ўз қуролимни ташлаганман, Совет Иттифоқи билан уруш тамом бўлди,— деб ёзарди Сигеки,— очикроқ айтганда, мен илгарироқ бўшаганман армиядан, мен яна қўлимга, унинг қанақалигидан қатъий назар, қурол олишни истамайман».

Уч кундан кейин Сигеки Мори подполковник Н. кабинетига олиб келинганида, шуларни гапириб беради:

— Генерал-лейтенант Янагита менга ҳеч қандай топшириқ берган эмас. Дайрен ҳарбий округи штабини ташлаб кетиш олдидан бошқа офицерларга ҳам топшириқ берганини эслай олмайман.

— Эҳтимол, Янагита офицерлар билан гувоҳларсиз сухбатлашгандир?

— Буни билмадим. Махфий хизмат офицерлари Қантун армияси штаби иккинчи бўлимининг ёки ҳарбий миссиясини

ихтиёрида бўлган, штаб эса Квантун армиясининг ўзи каби тугатилган эди.

— Кўрсатма Япония бош штабидан берилган бўлиши мумкин. Сиз қандай ўйлайсиз, шундай бўлиши мумкинми?

— Мумкин. Бироқ Токиодан бевосита оддий офицерлар номига буйруқлар келмасди. Ҳар ҳолда миссия бошлиғи ёки штабнинг бирор бўлинмаси раҳбаридан иборат воситачи бўлиши керак, чунки сўзсиз таслим бўлиш эълон қилингандан кейин янги разведка ишлари тўғрисида гап борарди. Менинг билишимча, бош штабда бундай план бўлмаган. Квантун армияси — ҳужумкор армия — бу — ўзак бўлиб, бутун Узоқ Шарқни тобе қилишга қодир бўлган барча кучлар унинг атрофида жипслашган эди. Мен башарти уруш бўлса разведка органлари нима қилишлари кераклиги тўғрисидаги топшириқларни жуда кўп ўқиганман, аммо урушда енгилсак, айниқса сўзсиз таслим бўлсан, шундан сўнг нима қилишимиз лозимлиги тўғрисида ёзилган бирорта жумлага ҳеч қачон дуч келмаганиман. Бу гапни мен фақат 17 августда эшилдим. У менга қандайдир аҳмоқона, Японияга тўғри келмайдиган, сунъий ёпиширилгандек бўлиб туюлди. Шунинг учун ҳам ҳис-туйгуларимизга зид туюлгандир. Бизларга ҳамиша қуролимизнинг устунлиги, юртимизда зиммамизга ортиб олган юксак вазифамиз ҳақида гапирадилар. Бу ақида эмас эди, мен офицерман, мени тушунинг, ҳодиса ва ғояларнинг фарқига етаман. Биз ҳақиқатан ҳам дунёни ўз фойдамизга қайта ўзгартиргандик. Одамларга бундай ўзгартириш ёқадими ёки йўқлиги билан ҳеч ким, шу жумладан, мен ҳам қизиқмаганимиз. Фақат кейинроқ қандайдир адашиш ҳақидаги фикр хаёлимга келди... Кўрдингизми, мен чалғиб кетдим. Япония урушдан чиққандан кейин душман орқа томонида олиб боришга мўлжалланган маҳфий ишлар плани йўқ эди...

— Тахмин қиляпсизми ёки аниқ биласизми?

— Гарчи мен айтганларимнинг ҳаммаси бундай планнинг йўқлигини исботласа ҳам, тахмин қиляпман.

— Бинобарин, ҳарбий миссиянинг икки ходими советларнинг жуда узоқ ичкарисига келиб қолиб — Фаргона Токиодан тўққиз минг километрдан зиёдроқ масофада туради — ўз ташаббуслари билан Япония маҳфий хизмати фойдасига разведка ишларини бошлаганлар-а?

— Худди шундай.

— Эски ишнинг эпкини биланми?

— Ҳа.

— Бир оз ибтидоий, тўғри эмасми?

Орага жимлик, узоқ жимлик чўқди.

— Сизга немис разведка хизмати уруш тамом бўлишидан анча олдиноқ ўз агентураларини, бир куни керак бўлиб қолар, деган маънода бошқа мамлакатларга яшириб қўйганлиги маълум албатта. Германия ҳам, жумладан, таслим бўл-

моқчи эмасди. Гитлернинг мақтанчоқлик билан: «Немис солдати қадами теккан жойдан қайтиб чиқмайди!»— деб айтган гали эсингизда бўлса керак. Ҳудди мана шу пайтда Шеленберг ажнабий давлатлардаги, айниқса босиб олинган территориялардаги разведкачилик нуқталарини яшириб қўйиш ҳақидаги ғоятда маҳфий буйруқларга имзо чекаётган эди. Адресслар, фамилиялар, лақаблар, пароллар рўйхати ёзилган бу буйруқлар шундай чуқур яшириб қўйилганки, уларни ҳозир ҳам топиб олиш осон эмас. Рўйхатларнинг нусхаларини қўлга киритиш учун жаҳондаги барча давлатларнинг разведка ҳамда конрразведкаси изланади. Кўряпсизми, ғалабаларнинг кенг ишланган программаси мағлубиятга учраш ҳам мумкинлиги ҳамда ўч олиш учун кучларни сақлаш ҳақидаги қисқагина моддани истисно қилмайди. Гитлерча маҳфий хизмат системасини ноёб деб ўйламаслик керак. У, балки, ҳатто типикдир. Сиз бунга нима дейсиз?

— Кўп нарсаларда биз немис разведкасига тақлид қиласди, бу тўғри, ҳатто ўз вақтида Вильгельм Штибер системасини қабул қилганимиз, бироқ дастлабки пайтлардагина шундай бўлган. Япониянинг маҳфий хизмати ўз йўлидан борди, соғ япон разведкачисини тарбиялади.

— Суперразведкачими?

— Менга қолса, бошқачароқ — мутаассиб разведкачи деб аташни маъқул кўрадим.

— Унинг қудрати мутаассиблигидами?

— Қудрати ҳам, озиэлиги ҳам... Баъзан у кўрмайдиган бўлиб қолади.

Подполковник унга диққат билан, ғоятда диққат билан қараб туарди. Дастроб у Сигэкига профессионал қизиқиш билан, кейин эса шунчаки одамий қизиқиш билан қаради. Бу Сигэки Мори ғалати шахс. Дарвоҳе, чинакам разведкачи ҳамма вақт ғалати бўлади. Сигэки эса — танқидий фикрлайдиган разведкачи.

— Мен айтган тахмин, Сигэки жаноблари, япон разведкачисига сиз берган характеристикага зид келмайди, аксинча, уни тўлдирса керак. Очиқ урушдаги мағлубият ҳамма вақт ҳам яширин урушдаги мағлубият бўлавермайди. Солдат қуоролини ташлайди, разведкачи уни қўлида сақлаб қолади.

— Агар униси ҳам, буниси ҳам тегишли буйруқ олди деб ҳисобланса. Мен, подполковник жаноблари, бунақа буйруқни олганим йўқ, Акс ҳолда, сизнинг кабинетингизда ўтирмаған бўлардим...

— Сизга нисбатан менда ҳеч қанақа шубҳа йўқ. Бундан бўёнги воқеалар давомида ҳам шундайлигича қолади. Аммо маҳфий хизматнинг бошқа ходимлари бундай буйруқни олган бўлишлари мумкин. Янагита ҳар бир одам билан алоҳида алоҳида гаплашган. Шундайми ахир?

— Шундай... Мен билан у гарнizon штабида гаплашган.

- Учинчи бир одам бормиди?
- Йўқ...
- Янагита бошқаларга айтганидай, сизга ҳам гарнizon солдатларига аралашиб кетиб, бирга асир тушишни айтмаганими?
- Буни мен ўзим ундан илтимос қилдим.
- Рад этишдими?
- Рад этишди... Янагита менга Дайренда юзага келган вазиятдан фойдаланиб яширинишимни талаб қилди.
- Қаерга яширинишингизни айтди?
- Манжуриядан ташқарида.
- Япониядами?
- Туғилиб ўсган уйим мен учун ўша Янагита томонидан беркитиб қўйилган эди. «Агар барча маҳфий ҳужжатлар йўқ қилиб ташланган бўлса,— деди у,— уни тайёрлаган, айниқса, ёзган одамлар ҳам омон қолмасликлари лозим. Душман бизнинг сирларимизни билиши мумкин эмас». У менга шундай деди. «Вақт ўтсин, ола-тўполонлар босилсин. Бизни эсдан чиқариб юборишган пайтда қайтиб келамиз».
- Бўлмаса, Янагита сизга қандай адресни тавсия қилди?
- Даставвал, 15 августда, Жанубий Хитойни атади, порт шаҳарларини, «у ердан Гонконгга ёки Сингапурга ўтиб кетиш осон», деди. Иккинчи марта суҳбат вақтида Формоза тилга олинган эди.
- Тайванми?
- Ҳа... Менинг юз тузилишим японга унча ўхшамайди, бу менинг разведкачи сифатидаги ихтисосимда маълум роль ўйнаган. Мен Амурнинг чап қирғоғидаги корейслар районига ташлашга мўлжаллангандим.
- Сиз корейс тилини биласизми?
- Гарчи мен учун рус тилини билиш асосий вазифа бўлса-да, корейс тилини етарли даражада билардим. Рус тилини ўрганиш учун чет тиллар институтида ўқиб, беш йил вақтим кетди. Практиканни Харбинда, муҳожирлар ҳузурида ўтказдим.
- Чап қирғоқقا юборолмай қолишдими?
- Янагита мени юбормади. Бизнинг иккимиз учун Манжурияда ишлаган дастлабки йилимиз жуда муваффақиятли бўлиб чиқди. Япон элчихонасининг дипкурьери — хат ташувчи дастёри сифатида Хабаровскда фақат бир мартагина бўлганман. Чап қирғоқقا шундан сўнг ҳеч бормаганман.
- Юборишмадими?
- Юборишмадиям, ўзим ҳам мен учун ноқулай муҳитга боришига хоҳиш билдирамадим. Билдимки, об-ҳавосига мослашиб кетолмайман...
- Аммо сиз бунга тайёрланган эдингиз-ку?
- Узоқ тайёргарлик кўрдим. Чегарада бутун ҳафсалам пир бўлди. Сизга қандай тушунтирсан экан. Россия — лек-

цияларда айтилганидек, фотографияларда кўрсатилганидек, ўша-ўша Россия эди ва айни чоқда ўша-ўша эмасди. Ўз ку-
чимга ишонмадим... Бу ғалати. Мен Благовещенски унинг
тасвири бўйича Сахалян ва Харбинга қараганда яхши билар-
дим, ҳатто туғилиб ўсган шаҳрим Токиодан кўра ҳам яхши би-
лардим. Фалон кўча қаерда, писмадон муассаса қаерда, деган
саволлар билан мени мот қилиш мумкин эмасди. Хабаровск-
дан эса, кўзимни боғлаб қўйганларида ҳам истаган еримни
топиб олардим. Соҳилга тушдиму — Благовещенск-Амур-
да билимларим ҳар қаёққа учиб кетгандай бўлди. Адашиб
қолишим мумкин эмасди, ўзимни фош қилиб ҳам қўймасдим,
ўша Благовешченск ёки Хабаровскда жойлашиб олиб, мар-
казнинг топшириқларини адо этишга қобил эдим. Бироқ худ-
ди ана ўша чап қирғоқда менинг йўлим тугагани, жудаям тез
тугагани кўз олдимда яққол намоён бўлди...

Сигэки Морига қизиқиш кучайиб борди. Подполковникни
япон разведкачисининг воқеа-ҳодисаларга биргина танқидий
ёндошишигина қизиқтирасди, Сигэкининг қарашларидаги
ўзгаришлар юзасидан унинг ўзи томонидан шундай шафқат-
сизларча холислик билан қилиб берилган ички таҳлил диқ-
қатга сазовор эди. Сигэки ўзини ўзи тушунишга уринарди.
Гарчи бу жараён совет контрразведкаси ходимлари билан уч-
рашунга қадар бошланган бўлса-да, энди ўзининг актив
палласига етиб келган эди. Подполковника шундай бўлиб
туюлди, аслида ҳам шундай бўлган бўлиши керак. Тушунар-
ли бўлишга хоҳиш Сигэкини ҳамма маълум ва жўн нар-
саларни мўраккаб ҳамда мавҳум нарсалар билан бирлашти-
ришга мажбур қиласди.

— Мен ўз душманимни кўрганим йўқ, тўғрироғи, кўрди-
му, лекин у мутлақо менга Токиода ва Харбинда ўргатганла-
ридай, ўнг қирғоқдалигимда мен тасаввур қилганимдай эмас
эди. Агар буларнинг барчасини кўргазмали қилиб ифодаласа,
унда менинг дастлабки ишим йигма учани тиклаш ўйинини
эслатади. Менинг рақибим бўлакларга бўлиб ташланар, кўз-
дан ўтказилар, ушлаб кўрилар, барча бўлакларига фикран
рақамлар қўйилиб, тартибга солиниб чиқилар, ҳар бирига
биттадан ном берилар эди. Шундан кейин мен уларни схема
бўйича йигардим. Уйча, яъни рақибим пайдо бўларди. То
қўлларим, кўзларим ўз-ўзидан бажарадиган бўлиб олмагу-
нича бу ҳаракат бир неча марталаб тақрорланаверарди. Мен
унинг характеристини, одатларини, майлларини, таъбини билар,
муайян вазиятда ўзини қандай тутишини, менинг қилиқла-
римга қандай қаражини, уларни қандай баҳолашини олдин-
дан била олардим. Мен ҳар томонлама қуролланган эдим.

Қарангки, бунинг ҳожати бўлмади. Хўш, агар мен уму-
ман бекурол, қуруқ кўл билан келганимда нима бўларди. Биз
шартли рус кишини ўрганардик, у эса конкрет бўлиб чиқди.
У ўзининг туғилган вақти ҳамда ҳаёт кечириш билан боғлиқ

эди, бутунлай бошқа, мен тушунмайдиган бегона олам ҳавосидан нафас оларди. Бошқача қилиб айтганда, мен бу одамни танимасдим, бўлаклари қўлимда бўлган ҳалиги уччани тиклолмас эдим. Оқибат натижада, умуман олиб қаралса, ҳалиги уччадан бутунлай бошқача нарса пайдо бўларди. Еки ҳеч бало чиқмасди. Менинг ҳафсалам пир бўлди.

— Сиз ўз мулоҳазаларингизни Янагитага айтиб кўрдингизми?

Учинчи бор орага жимлик чўқди.

— Гарчи фикрим ҳозиргига қараганда бирмунча бошқачароқ бўлган эса-да, айтиб кўрдим деб ҳисоблаш мумкин. Мен унга, чап қирғоқнинг об-ҳавосига мослашишга тайёр эмасман, дедим. Мен ёлғон галиргандим... Ўша пайтдаёқ тайёрлик ҳеч қачон бўлмаслиги равшан эди. Рақибинг оламида истиқомат қилиш учун у ерда туғилган бўлишинг керак...

— Лекин сиз ихтиносингиз, лаёқатингиз бўйича разведкачисиз, ахир. Одамлар бегона шароитга мослашиб кетадилар.

— Балким мен ёмон разведкачи бўлсам керак.

Бу шахсий ожизликтининг тан олиниши эмасди. Шундай қилиб, инсон имкониятларининг чегаралари ҳақида ўйлаб кўрадиган дастлабки нуқтага келинган эди. Подполковник шунинг учун Сигэкининг сўзларига жавоб қайтармади.

— Сиз Харбинда қолдингизми?

— Менинг Янагита Харбинда қолдирди: аввалига Қвантун армияси штабининг иккинчи бўлимида, кейин Харбиндаги ҳарбий миссияда. У мени руслар масаласи бўйича мутахассис ҳисобларди...

— Сиз қандай фикрда әдингиз?

— Янагита янглишган эди... Россияни биламан, лекин разведкачи сифатида ўрганимаганман. Билишда ҳам ҳар хил билиш бор. уни баъзан қизиқсиниш, баъзан эса — ҳавасланиш деб аташади. Менга қолса, буни, аниқроғи ҳайратланиш, деб атардим. Бу ўзинг ишлашинг керак бўлган манзилга профессионал муносабат эмас...

— Янагита сизнинг нуқтаи назарингизга қўшилармиди?

— Йўқ, албатта.

— Коралаганми?

— Ҳеч қачон очиқдан-очиқ қораламаган. Аммо уни кўнглига тутиб, дўппи тор келиб қолган тақдирда ишга солмоқчи бўлиб сиртига чиқармай келаётганини сезиб юардим.

— Дўппи тор келганми?

— 15 августда шундай бўлди.

— Манжуриядан жўнаб кетиш масаласи қачон ҳал қилинди?

— Қочиш тўғрисидаги масала... Биз Дайренни маҳфий равишда ташлаб кетишмиз лозим эди. Мен бу ҳақда галиргандим. Янагита мени шаҳарда қолдиришни истамади. Бунга

асос бўладиган бирон-бир важлари йўқ эди, мен одатдаги важ-корсонларни назарда тутяпман. У менга ишонмаётганини фаҳмлаб қолдим. Бизнинг у билан жуда кўп вақт бирга ишлашимизга тўғри келган. Сахалянга бориш ҳақида икки марта эслатди, благовешченсклик резидентни эслаш-эсламаслигимни аниқлашга уриниб кўрди. Дастлаб буни узоқдан айлантириб олиб келди, ҳеч нарса чиқаролмади. Янагитанинг ўтмишга қизиқиши шу қадар тасодифий эдик, у мени ўтлантириб қўйди, мен ҳам анойилик қилмай, ўзимни гўлликка солиб туриб олдим. Мен бошлиқни нима безовта қилиб қўйганини билиб олишим керак эди. Фақат содда дил одамгина, Янагита кўнглидагини тўкиб солади, деб умид қилиши мумкин эди, у ҳар қандай вазиятда ҳам ичидагини ташинга чиқармаган. Янагита сирларини ўзидан бўлак одам билан баҳам кўрмайдиган шахс эди. Мен ёпиқ эшикка дуч келиб қолдим.

Генерал-лейтенант иккинчи марта очик ҳужумга ўтди. У менга шундай деди: «Сигэки-сан, менга сизнинг хотирангиз ғоят кучли эканлиги маълум, уни ишга солишига ҳаракат қилиб кўринг!» Унга нима учундир резидент ёки, тўғрироғи, чап қирғоқдан келган «меҳмон» суратини хаёлан чизиб беришими керак бўлиб қолган эди. Беихтиёр равища тилим тутилди қолди. Янагитанинг кўзида пайдо бўлган шафқатсиз учқун мени қўрқитиб юборди. Бу таниш учқун эди. «Сенга ҳеч нарса айтмайман,— деда аҳд қилиб қўйдим фикран,— айтиб бўпман!» Аммо бошлиққа қандай қилиб шунача деб бўлади, у ўз тобеларининг паришонхотирлигини ҳеч қачон кечирмайди, алдаётганини билиб олади. Бу эса, ўлим деган гап.

Қандайдир резидентни деб мен ҳам дўстим Ҳизитуро Хаяси сингари ўлиб кетишим керакмиди, билмайман. Балким керак эмасди. Демак, паришонхотирлик хавфли, чап қирғоқдан келган «меҳмон»ни яхши эслайман, деб иқрор бўлиш ҳам хавфли. Мен ярим ҳақиқатни танладим. «Тўғри,— дедим мен бошлиққа,— Моҳэдан келган қандайдир бир кишини биз кутиб олган эдик, у резидентмиди? Ӯшанда сиз уни Радзиевскийнинг фашист партияси томонидан ишга тортилган Комуцубара агенти, деб атаган эдингиз». Янагита аввалига ажабланиб бақрайиб қолди, кейин, гўё мен ўша тирилтиromoқчи бўлган агентидай менга қошларини чимириб, ишончсизлик билан қарай бошлади. «Қатер қаёқдан пайдо бўлди?»— деда сўради бошлиқ. «Мен уни причалдан бир неча метр нарида кўрдим. Амур ёмғир ва туман билан қопланган эди...» дедим. «Рост, ёмғир ёғаётгандай эди,— деда тасдиқлади Янагита. — Чиндан ҳам ёмғир ёғаётувди, мен плаш кийган эдим, сафарга чиққанимда ўзим билан олиб юрадиган кул ранг плаш». — «Мен ҳам плашда эдим. «Меҳмон» эса пальто кийиб келди...» — «Сиз буни эслайсизми?» — «Албатта, мен ҳамма нарсани эслаб қолишим керак эди, сиз мёнга шундай буйруқ берган эдингиз. Мен «меҳмон»ни, айниқса унинг ҳамроҳларини дик-

қат билан кузатиб бордим. Сизнинг «мехмон»га муносабати нгизга қараб, унга ишонмаётганингизни осонгина тушуниб олиш мумкин эди. Эки менга шундай туялгандир. Мен ўзим-ча шундай хуолосага келиб қўйдим: «Агент йўқ қилинади!» Янагитанинг кўзлари яна очилди, у ҳамма нарсани яна қайтатдан кўрди чамаси. Мен унга айтган нарсаларимни кўрди. Бошлиқ бу янги гапга ишонгиси келарди. Ҳар қалай, бу унга хуш ёқарди.

Шунга қарамай, мен гапни тугаллаганимда Янагита маъюсланиб қолди. У бунинг гупчаклигини фаҳмлаб қолди. «Сиз уни Комуцубара агенти деб атадигизми?»— дея қайта сўради Янагита.— «Мехмон»ни менга сиз шундай деб таништирган эдингиз...» Мен уялмай-нетмай алдадим. Бу беорлик эди. Бошқа пайтда бошлиқ ҳеч қандай андиша қилиб ўтирамай, гапимни шартта тўхтатар, ҳатто ҳисб қилиши ҳам мумкин эди. Ҳозир ҳамма нарсани ичига ютди, ўзини жавобимдан мамнун бўлган қилиб кўрсатди.— «Сизнинг тенгсиз хотирангиз бор-да Сигэки-сан», — деб қўйди.

Янагитани гўё хотиржам қиладиган иккинчи суҳбат ҳақиқатда унинг таъбини тирриқ қилди. Менга бўлган ишончсизлик ортди. Бошлиқ мени ўзи билан бирга олиб кетиш ҳақидаги қароридан буни тушуниб қолдим. Қарори қатъий эди.— «Сиз менга у ёқда керак бўлиб қоласиз!»— У ёқ қаер эканини тушунтириб ўтирамади.

— Формоза қайта олинмадими тилга?

— Умуман ҳеч нарса тилга олинмади. Янагита аллақандай, балиқчи кемасиними кутарди. Кема уни, бинобарин, мени ҳам олиб кетиши лозим эди. Қеманинг қаёқга бориши фақат капитан билан Янагитага маълум эди. Бундай пайтларда маршрут ҳақида лом-мим дейилмасди. Дайренни ўз вақтида ташлаб чиқиб кетишдан мухим нарса йўқ эди, чунки шаҳарга сөвет қўшинлари яқинлашмоқда эди.

— Жўнаш соати ва кунини айтдими у?

— Йўқ. Ҳар дақиқада тайёр бўлиб туришни буюорди. Мен ҳамма нарса ўша куни кечаси ҳал бўлишини тушундим...

Мана, Сигэки Мори тарихининг бошланиши. Сунгарилялик ҳақида у, кейинчалик, олис жанубий шаҳар давлат хавфсизлиги ходими билан қилган иккинчи, учинчи ва тўртинчи суҳбатларида гапириб берди.

ХЎШ, ТОКИО ВАҚТИ БИЛАН 6. ЗО ДА НИМА СОДИР БЎЛГАНДИ...

Кун бўйи ёмғир ёғди. Кечкурун ҳам...

Шаҳарни қалин ҳам парда қоплаб ғлган эди. Сахалянни, унинг қоронғи хилват кўчаларини билган киши излаган уйини кеч кирган пайтда топиб олиш қандай мушкул эканлигини тушунади. Яхшиямки, бу ерда ҳамма нарса гўё чизғич билан

чишиб қўйилгандек тўлпа-тўғри. Қўчалар соҳилдан темир йўл излари сари, жанубий ҳамда ғарбий дарвозалар деб аталади-ган томонга қараб параллел равишда юқорига кўтарилади. Сахаляннинг атрофи девор билан ўраб олинган бўлиб, у бир вақтлар шаҳарни хунхузлар ҳужумидан ҳимоя қилган, ҳозир бузилиб, вайрон бўлган шаҳарни ҳеч кимдан ва ҳеч нимадан ҳимоя қилолмайдиган ҳолга тушиб қолган. Унда қашшоқлик ўзининг бутун кўринишлари билан ҳукмрон. Оч, дайди итлар бу қашшоқликнинг рамзидек изғиб юришади, улар ҳамма жойда учрайди. Итлар бутун шаҳар бўйлаб орқангиздан эргашадиган сизнинг кўланкангиз, Сахаляннинг кўланкаси. Уларни бу ерда итлар, шаҳардан ташқарида эса, шақаллар деб атайдилар. Одамнинг юрагига ғам-қайғу солиб инграшлари учун ҳам шақаллар деб атаган бўлсалар керак.

Ҳамма ёқ ифлос, қоронғи...

Фақат соқчи отряд клуби олди ҳамда калтагина Ся Дун-лу ёруғ: чап томонда жандармериянинг каттакон биноси дे-разалари, ўнг томонда, кўпrikнинг юқори томонидаги Сахалян почтаси чироқлари порлаб турибди. Яна бир ёруғ Син Лун-цзе кўчаси бор, у ерда банк, телеграф, япон элчинонаси, магазинлар билан меҳмонхоналар жойлашган. Бизнинг мусо-фирхонамиз, тўғрироғи, бошлиғим юк катерида келган йўловчи билан учрашиши керак бўлган мусофирихона ҳам Син Лун-цзе кўчасида жойлашган. Уни дабдабали қилиб халқаро меҳмонхона деб аталса-да, аслида поллари фижирлаб қолган, деворларини могор босган маҳаллий мусофирихона эди. Шаҳарда бошқа яхшироқ ва замонавийроқ меҳмонхоналар ҳам йўқ эмасди, аммо халқароси бизники ҳисобланар, биз у ерда ўзимизни тинчроқ ҳис қиласдик. Ҳўжайниндан тортиб то қорувилига қадар — ҳаммаси Сахалян ҳарбий миссиясининг ва бинобарин, махфий хизматнинг ёлланган ахборотчилари эди.

Олтию ўттизда биз мусофирихонага қайтиб келдик, тўғрироғи, мен бир ўзим қайтиб келдим. Янагита тушки овқатдан бўён меҳмонхонада эди. У Сахалянга биринтириб қўйилган агентлар билан сұхбатлашарди, улар бу ерда ачиб-бижиб ётарди, ҳарбий миссия билан штаб иккинчи бўлими ўз кишиларини қандай қилиб бир-бирига адаштириб юбормаганига ҳеч тушунолмайман.

Менимча, Сахалян агентлари бир-бирларини ва ўз хўжаиниларици кузатиб юришади, улардан биронтаси арзимаган маълумот топса, ўзаро талашишиб муштлашишади. Бутун Сахалян махфий хизмат учун ишлайди ва фақат шу билан тириклик қиласди, деган таассурот қолади. Ҳар ҳолда фақат шу иш билан қорин тўйғизади. Разведкадан куни ўтмайдиган фақат итлар бўлса керак. Улар ҳеч кимнинг устидан чақимчилик қилолмайди. Шунинг учун ҳам очликдан ўлиб кетадилар.

Менинг хонам бошлиқнинг хонаси билан ёнма-ён эди. Соат

роппа-расо олтида унинг хонасига бошимни суқиб қарадим. У нима қилаётганини билиш учун эмас — бунақа қизиқсенишга йўл йўқ эди — балки ўзимнинг аниқ ишлашимни шунчаки пеш қилдим бу билан. Чунки менга олтида келиш буюрилган, бас, мен шу ердаман, қандай хизмат буюрилишини кутаман. Хонада бошлиқдан бўлак ҳеч ким йўқ. У аллақандай, шунинг учун аллақандайки, мен уларнинг мазмунини ҳеч қачон билолмайман — бунга ҳам йўл йўқ эди — қофозларни кўздан кечирарди. Полковник мени хонага киришга, таклиф қилди, мен унинг креслоси олдига келганимда, у менга қарамасдан сўради.

— Сиз унинг башарасини эслаб қолдингизми?

— Ҳа, полковник жаноблари.

— Қоронғида ҳам таний оласизми?

— Ҳа, полковник жаноблари! (Албатта, мен юк катерида келган йўловчини қоронғида ҳеч қачон таний олмайман, аммо қандай қилиб бунга иқорор бўлиш мумкин?)

— Сизнинг кўзингиз ҳам хотирангизга ўхшаб ажойиб,— деб қофозлардан кўзини олмай, полковник мени мақтаб қўяди.

Мен унинг мақтовини қобилиятларимга берилган баҳо сифатида қабул қилиш учун бошлиғимнинг феълини жуда яхши ўрганганман. Бу мақтov эмас, дўқ эди. «Сизнинг хато қилишга ҳақингиз йўқ!» — полковникнинг галини шундай тушуниш керак ёки ундан ҳам тўғрироғи: «Хато қила кўрманг!»

Менинг бош силкишим огоҳлантиришни уққанимни билдиради.

— Ўз хотирангиз ва ўткир кўзларингиздан фойдаланинг Сигэки-сан,— дея, ниҳоят, полковник қофозларидан кўзини олиб менга худди биринчи марта кўраётгандек тикилди. Унинг кўз қорачиги нуқталари юзимга тўғнағичдек қадалди. Мен буни жисман ҳис қилдим. Ҳар гал у топшириқ берәётганида худди менинг башарамага ўз планларини чоп қилаётгандай игналари билан мени тадқиқ қиласарди.— Мен билишим керак,— давом этди бошлиқ,— сўхбатимиз меҳмонда қандай таассурот қолдиради, бу сухбат уни чарчатадими ёки яна бошқа бирор кимса билан сухбатни давом эттира оладиган кучи қоладими?

Кишига шама қилишнинг класик шаклини полковник аъло даражада эгаллаган эди, у бир сўзга тўққиз маъно кирита олар ва ҳар-бир тушунчани тўқсон рангга бўяб бера оларди. Мен, бахтимга, тўқсон тўққиз ичидан биттасини танлаб ола билишга ўрганган эдим. Бу ҳам менинг устунлигим эди.

— Тахминан қайси соатларда мен кўриш ва хотира кучими синааб кўришим керак бўлади?

Бошлиқнинг лабларida жилмайишга ўхшаган нимадир йилт этиб кетди. Шартли, албатта. Жилмайишни ҳам тўғри тушуна билиш керак эди. Бошқаларга мэнсимай юз буриш-

тиришдек туюларди. Қим ҳақиқатга яқин бўлганини — менми ёки бошқаларми, билмадим.

— Бизнинг сұхбатимиз икки соатдан ортиқ давом қилмайди,— деди бошлиқ тушунтириб.

— Демак, саккизу ўттизда.

— Эҳтимол.. Синаш узоқ давом этиши мумкин, Сигэкисан, шунинг учун менинг хонамда чироқнинг ўчириб қўйилганлиги сизни хижолат қилмасин. Мен ҳатто қоронғида ҳам ухламайман...

Мен бошлиқ ҳузуридан олтидан ўн минут ўтганда чиқдим. Об-ҳаво ҳамда вақтни ҳисобга олиб, ўз хонамда кийимларимни алмаштирудим, тўппончамни кўздан кечириб кўрдим, эшикни ёпиб пастга, залга тушдим. Кузатиш учун қулай жой топиб олишим керак эди.

СУНГАРИЯЛИК ТАҚДИРИДА МУҲИМ ВА СИГЭКИ МОРИ ТАҚДИРИДА МАЪЛУМ РОЛЬ ЎЙНАШИ КЕРАК БЎЛГАН ХАЛҚАРО РЕСТОРАН ОФИЦИАНТКАСИ

Хўш, шундай қилиб, Токио вақти билан олтию ўттиз минутда нима воеа содир бўлди? Сунгариликнинг Сахалянга келишидан мақсадини ва унинг Янагита билан қилган сұхбатининг мазмунини бошқа бирорта — учинчи киши била олдими?— Асло. Учинчи киши мен бўлишим мумкин эди, бўлолмадим. Полковник менга ўз сирини бўлдиришни лозим кўрмади (кейин аниқланишича, бу — бош штабнинг сири экан), унинг бирор нарсани бирор кимса билан баҳам кўриш одати умуман йўқ эди.

Халқаро ресторонинг официанткаси Қатька-Гаров учинчи киши бўлиши мумкин эди. Ғалати ном, шундай эмасми? Бу хотиннинг таржима ҳоли билан танишганингиз ҳамон ғалатилик дарҳол ғойиб бўлади. Қатька-Гаров Харбин ҳарбий миссиясининг агенти эди. Кўпдан агент эди, ҳар ҳолда, мен ва дўстим Идзитуро Хоясидан ҳам олдин у маҳфий хизматга тортилганди.

Нима учун мен уни учинчи киши деб тахмин қилдим? Қатька-Гаров ўша оқшом чап қирғоқдан келган «меҳмон» босиб ўтган сўқмоқни бир неча марта кесиб ўтди. Бу сўқмоқни у бежиз кесиб ўтмади: учрашувнинг вақти ҳам, жойи ҳам, кул ранг шапкадаги кишининг Сахалянга ҳатто нима мақсадда келгани ҳам унга маълум эканлигига ишончим комил эди. Қатька ҳам бизга ўхшаб уни кутганди.

Олтию ўттизгача, ҳатто тўққизу ўттизгача мен бундай гумондан узоқ әдим. Гарчи деярли икки соат мобайнида Қатька-Гаров билан ёнма-ён бўлган бўлсам ҳам менинг хәёлимга бундай фикр келмаган эди. Ёнма-ён деганимда меҳмонхонанинг биринчи қаватидаги чоғроқ ресторонинг ичидаги бўшлиқни назарда тутаман. Мен кираверишдаги стол ёнида ўтириб,

официант ва официанткалар қўлларида патнис ва оқ сочиқлар билан чолишиб ўтаётган зални тўлиқ назорат қилиб турардим.

Ўтирган жойим етарли даражада қулай эди: залдан ташқари иккинчи қаватга чиқадиган зинани назорат остига олиб туришимга имкон берадиган кираверишдаги ойнабанд эшик ҳам яққол кўриниб турарди. «Меҳмон» Янагитанинг олдига кириб олиши учун ўша эшик ёнидан ўтиши лозим бўларди. Кўчага чиқиш учун ҳам бошқа йўл йўқ эди. Албатта, йўлак энг яхши жой бўлган бўларди-ку, аммо вижданан айтганда, «меҳмон»ни кутаман деб, ёмғирда увишга бўйним ёр бермади, чунки «меҳмон» ўз вақтини қандай тақсимлаганини ким билади дейсиз. Бунинг устига, йўлакка Сахаляннинг тиқилиб кириб олган дайди итларига улфат бўлиш ҳам у қадар кўнгилли эмасди. Умуман айтганда, бутун оқшом зерикишга маҳкум бўлганлар кулфатлар ичидан камроғини танлаганларидек, мен ресторанин танладим. Оқшомгина эмас, бутун тун бўйи шу ерда қолиб кетиши ҳам мумкин. «Меҳмон» Сахаляннинг меҳмони эди, нима учун у шаҳарнинг бу ишратхоналар билан тўлиб-тошган жойида дам олиб кетиши мумкин эмас экан.

Столлар орасида гивирлаб юрган официанткалар ичida Катъка ҳам бор эди. Бу сўз қўпол эшишилади, исмига, афтидан, атайлаб қўшиб қўйилган қўшимчанинг ҳақоратли эканини энди ўзим ҳам сезяпман. Илгари унинг исми менга, бошқаларга, ҳатто Катянинг ўзига ҳам (бу «лақаб»га у тўла-тўқис мос келарди) табийдай бўлиб туюларди. Аммо мен суҳбатимизда уни Катя дейишига журъат этаман. Мен ўтирган қатордагиларга хизмат қилувчилар орасида Катя ҳам бор эди. Мусофирикда ўз таниши билан учрашиш ҳар қандай одамни қувонтирганидек, мени ҳам хурсанд қилди... Илгари ҳеч қаҷон сизни қизиқтиргмаган, умуман керак бўлмаган тасодифий таниш кишини учратиб қолсангиз ҳам шундай бўлади. Аслини олганда Катя-Гаров ҳам мана шундай таниш эди. Мен уни Харбингдаги «Бомонд» ресторанида бир неча марта кўрган эдим, у ерда ҳам столлар орасида қанот қоқиб юрар ва жозибали жилмаярди. Лекин қанотини қоқиб деган сўз Катяга тўғри келмайди: у турли тоифадаги хўрандаларнинг.govur-fuvuri ичida қаддини баланд кўтариб, қора соchlарини силкитиб, виқор билан бир текисда сузиб юрарди. Бу гўзал казак аёлига эътибор қилмасликнинг иложи йўқ эди. Унинг кўзлари ғоят порлоқ ва жилвагар, салгина бўйнига тушириб орқасига турмаклаб қўйилган соchlари тўсдай қора эди. Баъзан у турмагини ечиб юборганида соchlари орқасига тушиб, илондек тўлғанар ёки елкаси оша кўкрагига ёйилиб кетарди. Русларнинг байрамларида шундай бўларди. Ресторанинг амурлик казак хўрандалари хотира кечалари ўтказардилар, хизматчиларнинг барчаси станицадагидек ясанишини, соchlарини тартибга келтиришларини талаб қиласардилар. Сахалянда Катя-

нинг казакчасига ясаниши гумон эди, чунки бу ерда пасха ва рождество зиёфатлари ўтказилмасди. Бу ерда Харбингдагиларга ўшамаган, бошқа хил муҳожирлар яшар эдилар: тинч ва ишчан, ўзларининг қаёқдан келгандарини унутган ва қайси худога сажда қилишни билмайдиган муҳожирлар эди улар.

Сахалян Катя учун бегона эди, ўзи хизмат кўрсатадиган, хушмуомалалик билан жилмаядиган кишиларнинг ҳеч бири унга ёқмасди. Бу шаҳарни ташлаб, Харбинга кетишни орзу қиласди, аммо бунинг иложини қилолмасди. Гаров деган сўз унинг исмига бекорга қўшилган эмасди. Уни «Бомонд» ресторанинг хўжайини қайси бир генералдан сотиб олган, тўғрироғи, гаровга олганди. Официантка бўлганидан кейин уни япон разведкасига сотилганди. Иккинч бўлим катта суммага олиб, пулини муҳлатидан ўтказиб тўлаганди. Тўғрироғи, Катя ўзи учун пулини ўзи тўларди, чунки Катяning махфий ахборотлар учун олган пулининг кўп қисми генералнинг қарзарини қоплашга кетарди.

Амурлик қазак аёли уддабурро агент бўлиб чиқди. У «Бомонд» хўрандаларидан шундай маълумотларни ситиб олардик, бу Харбингдаги резидентларни ҳайратда қолдирарди. Катяning қобилиятини биринчи бўлиб ҳаммага машҳур Амлете Веспа сезиб қолди. У кишиларнинг ичидагини биларди. У Узоқ Шарқда ҳалқаро айғоқчи деган ном қозонганди. Унинг алоқалари ақл бовар қилмайдиган даражада кўп эди. Хитойда у билмаган ёки тил тополмаган киши йўқдек эди. Миллати, диний эътиқоди, касби Веспа учун тўсиқ ҳисобланмасди. У кўп тилларни, шу жумладан, рус тилини ҳам биларди. Бизга Веспанинг Россияда бўлганини ва қандайдир ишда қатнашганини айтганлар. Маънан фирибгар, касби жиҳатидан разведкачи сифатида у ҳар хил хўжайнинг хизмат қилган ва бирор марта ҳам қўлга тушмаган. Дўпни тор келиб қолганда ғойиб бўлар, ҳеч ким уни тополмасди. Гарчи барча чоралар кўрилса-да, ҳатто биз ҳам унинг Харбингдан қочиб кетишининг олдини ололмаганмиз. Веспа япон махфий хизмати билан алоқасини узганлигини ҳалол эълон қилиб, кунларнинг бирида ғойиб бўлди қолди. Ўлим билан қўрқитиши ҳам, оиласига нисбатан қўлланиладиган жазо чораси ҳам уни қайтишга мажбур қиломади.

Веспа Катька-Гаровни топди ва Харбингдаги япон ҳарбий миссиясидаги ишга жалб этди. Миссия жойлашган Цицикарск кўчасига Катя келмасди албатта. Унинг агент сифатида учрашадиган ери коммерсант Сакои Иосиога қарашли, ҳақиқатда эса, Квантун армияси штабига тегишли «Муцуми» магазини эди. Саконинг савдогарчилик қобилияти махфий хизматга ҳам фойда келтиради, ҳатто, аксинча, баъзида савдогарни кулфатдан қутқаришга тўғри келарди, аммо ажойиб резидент эди. Унинг фирмаси гуллаб-яшнар ва қимматли разведка маълумотларига эга бўлган агентларнинг батафсил

ҳисоботлари сифатида жуда кўп даромад етказиб берарди. Фирманинг гуллаб-яшинашида Катька-Гаровнинг ҳам хизмати бор эди. Буни полковник Комуцубара пайқаб қолди. У Сахалян ҳарбий миссиясига ишга тайинланиши биланоқ иккинчи бўлим бошлиғига: «Мен агентни сотиб оламан», деди. У «Бомонд» ресторани официанткасининг тарихини билар ва ресторан эгасидан ўч олишини ўйламаслиги мумкин эмас эди. Қарзнинг фақат ярми тўланган бўлиб, қолган қисмини Комуцубара ўз зиммасига олди. Фисқу фасодчи полковники Катянинг маҳфий ишга бўлган лаёқатигина қизиқтиргмаган. Яна бошқа нималардир ҳам бўлган. У «Бомонд»нинг зиёфат залида жуда тез-тез йўқолиб қоладиган ҳунар чиқарди, дейишгача бориб етишди. Бу мишишларнинг аниқлигини ким ҳам тасдиқлай оларди. Ҳар ҳолда Комуцубара Катька-Гаровни қўлга киритгандан сўнг, уни Сахалянга, разведка ишининг қайнаган жойига олиб борди. У вақтларда Сахалянни олдинги марра деб ҳисоблардилар.

Мана, Катя халқаро ресторандаги столлар орасида юрибди. Официанткадан бўлган агент. Бундан бехабарлар учун официантка, гўзал аёл, ёқимли суҳбатдош холос. Мен учун — АГЕНТ. Дўстона жилмайиб, соғинганимни билдириб, учрашишдан мамнунлигимни изҳор этгим келадиган таниш одам.

Мен қора соч казак қизнинг хуштори эмасдим. У менга ёқмагани учун эмас, агар шундай десам иотўғри бўларди. Катя менга ёқарди, ҳатто жуда ҳам ёқарди, аммо танишганимизнинг биринчи кунидан кейиноқ билдимки, унинг ҳаёти мураккаб ва оғир, у ўз тақдирининг эгаси эмас, ҳис-туйғулари қалбидан узоқ. У охири нима билан тугаши номаълум, даҳшатли ўйинга кириб қолган. Бу ўйиндан чиқиб кетиш ҳам мумкин эмас. Биз, ошиқлар, у учун йўқмиз. Биз ё рестораннинг меҳмонлари ёки маҳфий хизмат ходимлари, мана шундан кейин эса, одамлар, демақдир. Бу одамларнинг кимлигини билиб олиш учун куч билан вақт керак бўларди. Катяда буларнинг униси ҳам, буниси ҳам қолмаган эди. У кимнигдир шумлиги сабаб бўлиб тушиб қолган кишандан кутулиш учун ишлар, бетиним ишлар эди. Мен буни тушундиму ўзимни четга тордидим. Кўплаб бошқалар ҳам шундай қилишди. У бизлар учун мутлақо бегона бўлганидек, бизлар ҳам унинг учун ёт эдик.

Шундай бўлса ҳам ўша оқшом харбийлик казак қизи билан учрашганимдан севиниб кетдим. У ёнимдан ўтиб кета туриб, мен томонга бир қиё боқди, таниб, дўстона бош силкиб қўйди.Faқат бош силкиди, жилмаймади, кулиши умуман олганда шарт ҳам эмасди-ку, бунга одатланиб қолгандик. Катя ҳаммага кулиб қаарди, бизнинг ресторанларимизда бу одат бўлиб қолган эди. Бирданига содир бўлган бу тарки одат кишини ўйлатиб қўяди. Кулмагани учун мен, бир нарса бўлган, деб ўйладим. Катяга бирор нарса бўлган. У мендан аччиқланиши мумкин эмас, у билан биз анчадан бўён кўришмаганимиз,

кўришган бўлсак ҳам орамизда бир-биримиздан кўнгил қоладиган умуман ҳеч нарса бўлмаган. Гап менда эмас, Катяга бирор нима бўлгандир. Муҳаббатмикан? Сотилган, қўлдан қўлга ўтган автоматга ўшаб яшаётган бу мавжудотда ниҳоят севги лайдо бўлиши ҳам мумкин-ку, ахир. Ҳа, ҳамма гап муҳаббатда. Менга қиё қараб қўйганида маъюслиги сезилиб турарди. Бунақа ҳол Катяга хос эмасди, кераксиз, ҳатто бемаъни эди. Ҳеч ким «Бомонд» ресторанинг официанткасининг ғамгин ёки йиғлаган чоғини билмас, ҳар қалай, ҳеч ким буни кўрмаган эди.

Маъюслик бирон дарддан дарак беради. Катя назаримда мен билан бирор нарса ҳақида маслаҳатлашмоқчи бўлар, кўнглида яшириб юрганини, шахсий сирини менга ишонарди, чамаси менда ҳам бу ишончи учун унга бирдан миннатдорчлик ҳисси уйғонди. Нима учундир Катяга раҳмим келиб кетди. менга бегона бўлса ҳам, кўнглини кўтариб қўйиш истаги туғилди. Буларниң ҳаммаси, унинг қиё боқишидек ўткинчи, қисқа, иззиз хаёл эди, албатта. Гўё мени Катя осонгина ярагандай бўлди. Мен у ҳақда ўйлай бошладим, маъюслиги сабабини топишга уриндим.

Мени кичкина, тасодифий ва эҳтимол хато таассурот юпартарди. Қилишим керак бўлган оғир иш, бирорининг орқасидан кузатиш бу оғир иш, авваллари бўлганидек, менга жирканч ва пасткашлиқ бўлиб туюлмади, мен уни мутлақо ёдимдан чиқариб юборгандим. Менга икки соат (Янагита айтганидек, олтию ўттиздан саккизу ўттизгача) ҳамма нарсани унтиш, ҳеч нарса ҳақида, биринчи галда юқ катеридан тушган йўловчи ҳақида ўйламаслик ҳуқуқи берилган эди. Мен Катя билан гаплашишга қарор қилдим.

Кўп кутишга тўғри келди. Ёки шундай туюлди. Казак қизининг бориб келаётган йўлини қўздан қочирмай ўтиарканман, уни хаёлан ўзимга қаратишга ҳарчанд уринар, лекин ҳаракатим зое кетарди. Катя, худди атайлаб қилгандек, мендан ўзини олиб қочарди. У мени ишда бўлса керак ва шунчаки вақт ўтказиб ўтирибди — ресторанда қанча узоқ ўтиrsa, шунча фойда, деб ҳисоблаган бўлса керак. У жуда тажрибали агент эди, ҳамма нарсани тушунар, ҳеч нарсани назаридан қочирмас эди. Мен чиндан ҳам бурчимни ўтардим, нима қилиб бўлса ҳам икки соатни сарфлашим керак эди. Разведка ходими официантка билан ва айниқса унинг ҳаёлига ҳам келмас эди.

Катя барибир олдимга келиб, бу сафар жилмайиб қўйди. Одатдагидек овқатланиш учун келган ҳар бир хўрандага жилмайгандек кулиб қаради. Мен унинг қўлига сал туртиб шивирладим:

— Нима бўлди?

У ўзини ажабланганга солиб, пилик қошларини чимирди, елкасини қисди-да:

— Ҳеч нарса,— деб жавоб берди.

Катя аллақачонлар ўз атрофига қуриб қўйган тўсиқдан ошиб ўтишга уриниш беҳуда кетди. Бу тўсиқ баланд ва мустаҳкам эди. Катя буни эслатиш учун кулиб қўшиб қўйди:

— Менга ўзи бирор нарса бўлиши мумкинми...

Тўсиқ бўй бермаса-да, барибир ўндан ошиб ўтишга уриниб кўрдим:

— Демак, мен бекорга ташвишланибман-да?

— Бекорга.

У менга бир лаҳзагина негадир жиддий ва ишончсизлик билан қаради. Бу дамлар менга узоқ ва оғир туюлди. Ўрганаётган одамга синовдагидек ҳамиша қийин бўлади.

— Мен бўлсам, ўлабманки...

— Сиз янгилишибиз,— Катя гапимни бўлди,— нима буришни истайсиз, капитан жаноблари?

Ҳеч қандай гумону шубҳа қолмади! У мени яхши биларди ва рестораннинг оддий хўрандасӣ ролини ўйнашнинг кераги йўқлигини эслатди.

— Икки соатга етадиган бирор оғирроқ нарса олиб кел.

У яна менга қаради, бу сафар савол назари билан қаради. Мен уни нима қизиқтираётганини — буюртманинг аниқлигими ёки вақтми — дафъатан тушунолмадим. Кўзлари қандайдир безовталик билан сўрарди, мен тушуна қолдим: вақт! Таомларнинг хили Катяни ташвишлантирмасди.

— Мен дўстимни кутяпман. У соат саккиздаги поезд билан келиши керак.

Тушунтириб ўтиришнинг ҳожати йўқ эди. Катянинг ўзи нималарнидир ҳисоблади ва хулдса чиқарди. Мен айтдим-ку, бу тажрибали агент деб, ҳатто овқат бера туриб ҳам Катя маҳфий хизматга ишлашни давом эттиради. Автоматик равишда,

Аммо нега безовталаняпти?

— Вино биланми?

— Йўқ... Бир рюмка конъяк бўлса зарар қилмасди-я.

Катя нима демоқчи бўлаётгани шундоқ билиниб турарди: «Мен ишдаман, бирорни кутяпман. Дўстимни эмас. Дўсти учун учрашишдан икки соат аввал стол банд қилинмайди. Мұҳими, мен ҳушёр бўлишим керак, чунки энг масъулиятли иш кечки овқатдан кейин бўлади...» Йўқ, у ақлли агент эди. Комӯзубара уни бекорга ўз томонига ўтказиб олган эмас!

Катя ўз хулосасидан қаноат ҳосил қилиб жилмайди-да, кетди, одатдагидан ташқари жилмайди. У ниманидир яшириб қолиши керак эди. Менимча, ташвиш тортаётганини бўлса керак.

Катянинг маъюслиги мени тўлқинлантириб юборди, қўнглини кўтариш йўлини излашга мажбур қилди. Қарангки, унинг ташвишланаётганини сезмай қолибман. Мен унга ҳеч қандай аҳамият бермадим. Икки соатдан кейин, ўша бемаъ-

ни икки соат ўтгач, ҳамма нарса жуда ажойиб суратда ойдинлашиб қолишини ўйламадим ҳам.

Соат роппа-роса саккизда эшик томондан келган қандайдир тортиш кучини сездим. Ҳеч қандай истаксиз миям полковникнинг топширигини бажаришга киришди. Мен залнинг шовқинини эшиздим, атрофда одамларни кўрдим, Катяни кузатдим, лекин буларнинг ҳаммаси ўз-ўзидан мендан ташқари содир бўлди. Фақат эшиккина кўзимга аниқ ташланиб турарди.

Эшик олдидан юк катерида келган йўловчи, аниқроғи, Сунгарилик ўтиши керак эди. Ўтиб, кийим илгич ёнида тўхташи, каттакон тўқали, сербар белбоғи тўқ кул ранг пальтосини олиши, қоровулга чойчақа бериб, меҳмонхонадан чиқиб кетиши керак эди. Сунгарилик бу ишларни қилиб бўлгунича мен ўз режамни амалга ошираман: кийинаман (официанткага пул аллақачон тўлаб қўйилган, палътом кийим илгичнинг бир чеккасида осиғлиқ) ва унинг изидан юраман.

Агар Сунгарилик извошли ёлласа ва ғарбий район томони адресини берса, извошли йўлнинг ёмонлиги, қоронғилигини баҳона қилиб, телеграф биносини ва жанубий Манжурия темир йўли бошқармаси биносини айланиб ўтади ва Да Сен-цзега чиқиб олади ёки почтагача бориб, Сяо Дун-луга бурилади. У ердан доира бўйлаб Ин-Юан-луга қайтади, бу ерда мен уни енгил аравам билан учратаман да, гўё тасодифан унинг орқасидан бораман. Шарқий районга адрес берилса, извошли ўнг томонга кетишга мажбур бўлади. Доира тақрорланади, аммо Учинчи кўча бўйлаб, япон элчихонаси олдидан ўтади. Унда Сунгариликни мен Да Сан-цзеда учратаман. Пиёда юриш менга бир оз қулайроқ. Бунда «меҳмон»нинг изидан бориб, ҳамиша уйларнинг йўлакларида бекиниб туришга, ўнқир-чўнқирлардан ҳатлаб ўтишга, кўлмакларда чўмилишга тўғри келади — ёмғир ёғиб турибди, Сахаляндаги тротуарлар эса нобоп.

Менинг омадим келмади. Режаларим ағдар-тўнтар бўлиб кетди. Саккизу ўн бешда эшик очилиб, ресторанга Сунгарилик қириб келди. Кийим илгич ёнидан ўтмади, тўхтамади ҳам, қоровул билан об-ҳаво тўғрисида икки оғиз гаплашмади, тўғри залга кириб кетди!

Мен шошиб қолдим. Бундай бўлиши нима учундир хаёлимга келмаган экан, табиийки, мен унинг олдига боришга тайёргарлик кўрмагандим. Тахминим эса оддийгина эди, мантиққа тўғри келарди: Сунгарилик ресторанда кечки овқат қилмоқчи, полковник билан иш юзасидан учрашганидан сўнг дам олмоқчи бўлган. Суҳбат, афтидан, унда ҳеч қандай ёмон кайфият туғдирмаган ва Сахаляннинг бирор жойида ўзини овутиш учун жой излашга ҳожат қолмаган.

Менинг тахминларим очиқдан-очиқ хатога асосланганди. Бу фикр қаердан келганини ўзим ҳам билмайман. Бошлиқ-нинг гапидаги оҳанг, унинг шамалари учрашувнинг тинчгина-үтишига кўнглимда шубҳа туғдирган бўлса керак. Кейин «меҳмон»нинг орқасидан бориш тўғрисидаги буйруқ! Булар-нинг ҳаммаси сергакликни талаб қиласарди. Сергак қилди ҳам.

Мен кўрқиб кетган қоюқни кўраман деб кутган эдим, залга эса хотиржам, ҳатто ортиқ даражада хотиржам киши кириб келди. Юзи эрталабкидагидек жонли, кўзларида кибр сезилиб турарди. «Меҳмон» худди ҳамма нарса унинг кўнглига теккану фақат зарурат юзасидан бу нарсаларга чидаш ва рози бўлишга мажбурдек, атрофга жирканиб қараётгандай кўринарди. Унинг атрофдаги ҳамма нарсага кибрли қараши мени баттар ҳайратга солди. «У бу ерда бўлган,— деда ўйладим мен,— кўп марта бўлган, Хитой шаҳарининг бу манзаралари уни ажаблантиришга ҳам, диққатини тортишга ҳам қодир эмас». У залга қарамай, овозларни эшитмасдан, тўғри, ўтиб бораарди. Столларни айланиб, қаршисидан пешвуз чиққан официантлардан четлаганча, залдаги пальмаларнинг майишиқ шохларидан бошини олиб қочиб виқор билан одимларди. Қаерга бориши аниқ эмас, чунки бўш столлар йўқ эди, айни вақтда унинг ҳаракати маълум мақсадга қаратилган бўлиб, мақсадга олиб келди. Бўш стол чиқиб қолди. Худди эртаклардагидек, пальмалардан бирининг тагида қошиқ-вилвали оппоқ квадрат бош кўтарди. Эҳтимол, у пайдо бўлиб қолмагандир, ҳамма вақт ўша ерда тургандир, лекин мен нима учундир уни кўрмагандим. Гарчи ўзимни жуда ҳам на-зари ўткир киши деб ҳисобласам ҳам, кўрмадим. Майли, назардан қочирган бўла қолай. Ундай десам, қандай қилиб стол эгалланмай қолди, ахир атрофида одамлар жой тополмай ур-ийқит бўлиб ётишибди-ку. Хўрандалар қўшимча стулларда сиқилишиб ўтишибди, бўш жой излашяпти. Столни кимдир қўриқлаб турган. Бу қўриқчани ҳам сезмабман.

«Меҳмон» ўтири, таомлар рўйхати ёзилган дафтарчани олиб, уни бамайлихотир кўздан кечира бошлади. «Меҳмон»-нинг бармоқларидан бирида қимматбаҳо узук бор эди, қўли қимириласа, кичкинагина тош кўзни . қамаштирувчи оловдек порлаб кетарди.

Ресторанда Сунгариаликнинг пайдо бўлиши билан мен иложи борича ўзимни беркитишга ҳаракат қилдим: гоҳ гул солинган ваза, гоҳ кафтим билан, гоҳ салфетка билан юзими ни пана қилдим. Юзлаб кишилар ичидаги йўқ бўлиб кетишим, сезилмаслигим, ҳар ҳолда танилиб қолмаслигим керак. Эрталаб юқ катерининг йўловчиси билан дуч келдим. Фақат уни менгина эмас, у ҳам мени ўрганиши мумкин эди. Энди хотира тасодифан учрашган киши қиёфасини тиклайди-да, Янагитанинг ҳамроҳи портрети аслига солиштирилади. Бу ерда разведкачи бўлмаган одам ҳам «меҳмон»ни полковникнинг

одамлари зимдан кузатаётганликларини фаҳмлайди. Янагитанинг барча меҳнати, яхши ваъдалари, хушомад қилиб илжайишлари (Янагита лозим бўлган тақдирда илжайишни биларди) ўчириб ташланади. Ҳозир вақт борида ғойиб бўл, Сигэки Мори. Ўз бошлиғингнинг ишини эҳтиёт қил!

Мен ўрнимдан турдим, ҳеч қаёққа алангламай кутиш хонасига чиқдим. Сунгариалик мени орқамдан таний олмас эди: биз, японлар, барчамиз орқамиздан бир хўлда кўринамиз. Эшикка чиққандан кейин, қизиқувчанлигим мени залга қаравшга мажбур қилди. «Меҳмон» ўша пальма тагида, ўша ҳолатда ўтиради. Мен хаёлан у билан хайрлашишим ва жўнашим керак эди. Шундай қилар эдим ҳам, аммо нимадир мени тўхташга мажбур этди. Столлар орасида нимадир ялт этиб кетди. Катя-Гаровнинг қўйлаги. У қўлида вино ва газакли патнис кўтариб Сунгариаликнинг олдига бормоқда эди. У мутлақо бошқа хўранданинг олдига шошилиб кетаётган бўлиши мумкинлигига қарамай, худди шу Сунгариаликнинг олдига боряпти, деб ўйладим. Бирдан пайдо бўлган жумбоқни ечишим учун, афтидан, Катяни Сунгариаликнинг ёнида кўришим лозим эди. Ҳозирча бу гумонимни ҳеч ҳима билан изоҳлолмайман. Ана, кўрдим. Катя Сунгариаликнинг ёнига борди. Унинг олдига шишани, салат, колбаса, пишлоқ солинган тарелкаларни қўйди. Кейин тиқинга очқични бураб кирита бошлади. У қадар қийин бўлмаган бу иш учун ажратилган вақтни қисқартириб қўйишдан қўрқандай, секин, ҳатто имиллаб ҳаракат қиласди.

Мен Катянинг юзини кўрмас, аммо «меҳмон»нинг юзини яққол кўриб турадим. У официанткага, унинг ҳусн-жамолига қизиқиб ёки суқланиб эмас, ундан худди ниманидир сўрамоқчи, ниманидир аниқламоқчи бўлгандек, жим тикилиб туради. Жавоб олди шекилли. Катя овоз чиқармай жавоб берди. Улар гаплашар, бир-бирларини тушунардилар.

Мен хурсанд бўлиб кетдим. Режам амалга оширилмоқда эди. Хусусан, бу режа эмас, ҳаракат учун фикран берилган топшириқ эди. Ўйин! Бу ўйиц мени анча вақт овунтирди. Бирроқ кўп ўтмай, бегоналарнинг хатти-ҳаракати менинг иродам билан юзага келмаётганлигини, уларни ҳаракатга солиб турувчи ўз шахсий кучлари борлиги аён бўлиб қолди. Официантка меҳмоннинг олдига менинг хоҳишим билан ёки унинг йўли стол турган жойга тасодифан тўёри келиб қолгани учун боргани йўқ. У Сунгариаликка ниманидир айтиши керак эди, бориб айтди. Айтганда ҳам жуда муҳим нарсани, уларнинг ҳар иккаласи учун муҳим гапни айтди.

«Катя билан Сунгариалик бир-бирларини танишади,— дея кўнглимдан кечириб қўйдим.— Улар бир-бирларини кўпдан танишади...» Бу яна менинг ҳалигидай тахминим эди, бу ўша куни кечқурундаги тахминларимнинг сўнггиси эмасди. Ишим юришиб кетган эди чамаси. Ихтиро кетидан ихтиро

келаверди. Агарда бу ихтиrolарнинг натижалари ва арзимас ҳамда кулгили бўлиб туюлган ҳодисаларнинг фожиали оқибати жилла қурса бир дақиқагина кўз олдимда намоён бўлганида эди, ҳамма нарсадан ўзимни четга олган бўлардим. Аммо мен келажакни кўрмас, уни билмасдим, шунинг учун ҳам ўзгаларнинг ўйинига осонгина, қандайдир қизинқиши, ҳатто хурсандлик билан қўшилдим, унинг сирли маънисини тушунишга уриндим.

Оқшомни барибир саёқ итлар орасида ўтказдим. Улар кам эмас, юзларча эди. Итлар қашшоқ ва оч, ўзини боқишига қодир бўлмаган бу шаҳарга қаёқдан келган, билмайман. Итлар ҳеч нарсага ўхшамай, дунёда насл-насаб деган гап борлигини ҳам, агар ит деб аталадиган бўлса, нимагадир ўхшashi кераклигини хаёлларига ҳам келтирмай яшар, болалайверардилар. Думлари ҳам, қулоқлари ҳам кўринмасди. Думлари борлигини қатъий тасдиқлай олмайман, думлари бор бўлса керак, лекин уни чотлари орасига шунчалик усталик билан қисиб олардиларки, биттасиникини ҳам кўрмадим. Қоринлари ҳам йўқ. Қориннинг уларга зарурати ҳам йўқ эди. Қорин деган нарса уни тўйдириш учун керак. Бундай нарсани Сахалянда нима билан тўйдирасан. Агар кун бўйи тишингга қаттиқ нон ушофи илинса, ўзингни итлар орасида пошшо деб билавер.

Улар вовиллашни ҳам билмасдилар. Қандай вовиллашни эсларидан чиқариб қўйишган, бу ерда кимга ҳам вовиллашарди? Ўткинчиларгами? Нима сабабдан? Сенинг остоңандан ўтмаган бўлса. Худди девор, эшиқ, ин бўлмагани каби остоңанинг ўзи йўқ-ку! Ҳеч нарса йўқ. Бинобарин, қўриқлайдиган нарсанинг ўзи йўқ. Шамолни қўриқламайди-ку, ахир. Бу нарса, тўғри, Сахалянда кўп, ҳатто жуда ҳам кўп. Лекин шамолни итлар қачон қўриқлабди-ю, энди қўриқлайди?

Сахаляннинг бу шамоли тозаям жонимга тегди. Итларнинг ҳам. Биз меҳмонхонанинг йўлакларида, девор орқасида бекиниб, тўсиқларга сиқилишиб ётардик. Мен-ку Сунгариликни кутардим, итлар эса нимани кутарди — номаълум. Бир бурда нонни фақат хаёлда кўриш мумкин эди. Очларни учратиб қолиш ниятида ресторондан бирор бўлка нон ёки қовурилган қиймани олиб чиқадиган соддалар оламда кам учрайди. Мен ҳам олиб чиқмадим, тўрт оёқлилар орасига тушарман, деб ўйламаган эдим. Бинобарин, нон, айниқса, қовурилган қийма тўғрисида гап ҳам бўлиши мумкин эмасди. Сахаляндаги итлар тирикчилик қиладиган қолдиқлардан умид қилса бўларди. Аммо ахлатхоналарга янги овқат қолдиқлари олиб чиқиб ташланадиган вақт бўлгани йўқ,— ресторан ҳали ишларди, хўрандалар овқатланардилар, қонун бўйича қолдиғи тўрт оёқли жентльментларга тегиши керак

бўлган қовурилган қиймалар суюклар билан бирга ликопчаларда ётарди ҳали.

Ҳа, булар том маъноси билан жентльменлар эдилар. Улар сертакаллуф, илтифотли, эҳтиёткор, одобли эдилар. Ҳеч қандай ҳақорат, жанжал, уруш қилмасдилар. Улар майда-чуйдан-юксак турардилар. Ресторандан бирор кўчага чиқиб, бирор итга конфет ташласа, бошқалари у итга ёпишмасдилар. Улар ҳатто жойларидан қўзғалмасдилар. Иш шахсий тортиққа бориб тақалган пайтда одоб қоидалари ташаббус кўрсатиши тақиқларди. Конфет кимга берилган бўлса, ўша ерди. Тўқсон тўққизтаси (мен барибир у ерда юзтacha ит бўлган деб ҳисоблайман) фақат яланиб қолар, балки яланмасди. Жентльмен бўлганлари учун камтарлик билан кўзла-рини яширас ёки бошқа ёққа олиб қочардилар. Уларнинг қанчалик егиси келарди! Эрталаб ҳам, тушда ҳам, кечқурун ҳам овқат емаган итнинг кайфиятини бир кўз олдингизга келтириб кўринг. Шуни ҳам айтиш керакки, фақат бугунгина эмас.

Мен Сахаляндаги итлар тўғрисида шунинг учун ҳам ба-тағсил гапириялманки, мени ўша оқшом ҳеч қандай бошқа компания қабул қилмаганди. Чап қирғоқдан келган «мехмон»ни кутиш учун менга ажратилган тўрт соат вақтни нима биландир тўлдиришим керак эди. Лоақал Сахалянда яшовчи тўрт оёқлилар билан танишиб ўтказиш керак эди. Аниқроқ қилиб айтганда, итларга мен уч соат вақтимни бердим, қолган олтмиш минутни тўрт ғилдиракли аравачада ўтириб ўтказдим. Мени — уйсиз қолган жанобни — у ерга аравакаш раҳми келиб, деярли зўрагандек қилиб киритиб қўйди. Бу ерда, албатта, фақатгина раҳм қилиш роль ўйнамади, тўғрироғи, умуман, ачинишдан бундай қилгани йўқ. Извошчига меҳмонхона олдида навбатчилик қилиши учун олдиндан пул тўлаб қўйилган, шундай экан, нега ҳам у бўш туриши керак? Аравачанинг усти кўтарилиб ёпилган, ўтириш жойи — қуруқ, мен бурчакка яшириниб олиб, танамга дам бердим ва исиниб олдим. Кечаси совуқ ва маълумки, ёмғир ёққан эди.

Ресторандан музика, овозлар шовқини эшитилар, ахён-аҳёнда шароб билан овқатга тўйиб олган навбатдаги хўрандани чиқариш учун эшик очилганда ҳатто айрим сўзларни ҳам эшитиб олиш мумкин бўларди. Бундай дақиқаларда мен Сунгарилийкнинг чиқишини кутиб, бутун диққатимни бир ерга йиғиб турардим. Йўлакдаги чироқлар, шамалоқдай бу ёруғ доирани четлаб ўтиш мумкин бўлмаганидек, диққатимни жалб қилмасдан, кўчада пайдо бўлишнинг ўзи ҳам мумкин эмасди. Мен доирани қатъий назорат остида тутар, бошқача қилиб айтганда, терлаб-пишиб хизмат қилардим.

Бу вақтда чап қирғоқдан келган «мехмон» дам олар, кўнгил очарди. Кўнгил очаётган бўлса керак. Ахир, тўрт соат муттасил ичиш ва ейиш мумкин эмас-ку, бунга ҳеч ким чидай

олмайди. Танца тушган. Бирорта хонимни таклиф қилиб танца тушган. Ҳа, айтгандек, хоним ҳақида: меҳмонхона эгасининг ихтиёрида сўққа бош хўрндаларни зеритирмай олиб ўтирадиган жононлари бўларди, жононларнинг вазифасига гаплашиш, шароб ичиш ва танца тушиш киради. Шаробга келганда шуни айтиш керакки, уларнинг дидлари бир хил, меҳмон нима берса, ичаверардилар, сұхбат эса — бошқа масала. Халқаро ресторон столга ҳар хил миллат кишиларининг келиб ўтириши мумкинлигини назарда тутарди. Хонимлар ҳам шунга қараб ихтисослаштирилган бўларди. Баъзилари инглизлар ва америкаликларга, иккинчилари немислар, учичилари руслар, тўртинчилари хитойларга атаб қўйиларди. «Француз аёллари» ҳам бор эди. Буларнинг нархи баланд эди, чунки улар олий «доира»дан — собиқ рус офицерларининг ва дворян табақаси мансабдорларининг қизлари ва хотинларидан ёлланарди. Уларнинг гимназия ва пансионларда французча ўқиганлари Харбин, Дайрен ва Сахалян ресторанларига йўл очиб берарди. Булар маҳфий хизмат назоратидаги маҳсус ресторанлар эди. Хонимлар бизнинг агентларимиз эдилар. Хўрндалардан олинган муҳим маълумотлар учун уларга пул тўланарди.

Мана шундай хонимлардан бири бугун менинг восийлигимдаги одамни овунтириб ўтирган бўлса керак. Рестораннинг эгаси чап қирғоқдан келган «меҳмон»ни синаб кўриш имкониятини бой берармиди? Унинг чап қирғоқдан эканлиги маълум. Япониянинг Сахаляндаги ҳарбий миссияси бошлири Комуцубара бу ҳақда ғамхўрлик қилиб қўйган. Менинг бошлифим ҳам. Агар у менга Сунгарияликни кузатишни топширган экан, нима учун бу ишга рестороннинг ходимларини жалб қиласин. Катя-Гаров топшириқни бажаришга аллақачон киришди...

Шу ерда панд еб қолдим. Амурлик казак қиз ўзини одатдагидан бошқача тутарди. Сунгарияликниң олдида бошқача турди, бошқача гапирди. Айтгандек, Катяни юқ катеридан келган йўловчидан маълум вақтга ажратиб қўйиш мумкин. У тўрт соат мобайнида ким биландир, француз тилида гапирадиган хоним билан бирга бўлди. Негадир менга хоним рус ҳамда француз тилида гапирадигандай туюлди. Буни Сунгарияликниң қиёфасидан сезгандим. «Меҳмон» ўқимишили, дворянлардан, оқ армия офицери. Худди ўша «француз аёл» унинг ёнида бўлиши мумкин.

Кўряпсизми, менинг хаёлимда қанча тахминлар, жуда ҳам мантиқий тахминлар пайдо бўлганди. Мен яна навбатдаги ихтирони қилганимга амин эдим. Буни тасдиқлашгина қолган эди холос.

Тунги ўн иккию ўттизда (Токио вақти билан) йўлакдан Сунгариялик чиқиб келди. Ёлғиз чиқди. Уни «француз аёли» ҳам, «инглиз аёли» ҳам, «немис аёли» ҳам кузатиб чиқмади.

Эгнида тўқ кул ранг пальто, бошида оч кул ранг шапка. Худди эрталабgidагидек, оёқ олишлари қатъий, қадамлари дадил эди. У маст эмасдек таассурот қолдиради.

Очиғини айтганда, менинг тарвузим қўлтиғимдан тушиб кетгандек бўлди, ҳатто хафа бўлдим: менинг восийлигимдаги кишининг «таназзул» белгилари қани? Мен чизиб берган режа қани?

У бир оз эшик олдида турди. Жунжикиб, ёқасини кўтариб қўйди, чекди. Оббо, у пиёда кетмоқчи-ку. Бунга фақат жондан тўйган кишилар ёки бор-йўғини ичиб қўйган ичкиликбозларгина жазм қилиши мумкин, эс-хуши жойида бўлган одам Сахаляндаги кўлмаклар билан яккама-якка олишмайди. Аввал извошли, кейин рикша йўлак томон юрди: мабодо у биронтамизни ёллармикан, деган умид билан келишди! Уни ҳар қалай рестораннинг рисоладаги хўрандаси деб ўйлаган эдилар. Менга ўхшаб янгишишди...

Папирос тутатаётган Сунгариалик Син Лун-цзе кўчасидан япон элчихонаси томон юрди. У менинг жиққа ҳўл плашимга ва ҳўл оёқларига ачинмади. Сахалян бўйлаб сайр қилишни таклиф этди. Бу худди январь сийда очиқ ҳаводаги душда чўмилишни таклиф қилиш билан баб-баравар эди. Лекин начора? Мен солдатман. Қетдик! У олдинда, мен эса юз метрча орқадаман.

Мен суръатни тезлатишим, восийлигимдаги кишининг шиддати билан ҳаракат қилишим керак эди, акс ҳолда, совуқ мени енгиги қўяди. У шошилишни хоҳламайди, ёмғир остида сайр қилиш унга роҳат бағишлайди. Сунгариалик бурчакда тўхтади-да, осмонга қараб олди. Бу таҳқирлашга ўхшарди. Сенинг восийлигингдаги киши туманли ҳавога маҳлиё бўлиб қараб олиб, олдинга қадам ташлагунча деворга ёпишиб тур.

Бу бемаъни туриш ўн-ўн беш минут давом этди. Ёмғир ёғар, Амурдан шамол эсарди, қаердадир узоқ-узоқларда шақаллар увишларди. Ҳувиллаган зим-зиё тун. Ҳасратданни ёки хўрланганимни сезишданми, кўнглим ғаш бўла бошлиди. Ўзимнинг аллақандай арзимас, бемаъни иш қилаётганимга тобора амин бўла бордим. Полковникнинг дудмал шамалари содир бўлаётган реал воқеалар билан сира қовушмасди. Даставвал менда пайдо бўлган сергаклик аста-секин сўнди, ҳеч қандай сирни аниқлай олмадим. Сунгариаликнинг ҳатти-ҳаракати табиий, агар одамнинг қиликларини шундай деб аташ мумкин бўлса, у қолипдан чиққандек бир хил эди. У ҳеч нарсани яширмади, бўяб кўрсатмади, аксарият чет эл агентлари ниқобланганларидек, ўзини разведкачи қиёфасига киритиб кўрсатмади.

Энг муҳими, Сунгариаликнинг кишини тасбеҳидан адаштириб, сохта изга солиб юборишга қобил маккорона режаси йўқ эди. Мен бўлсам, мана шундай режа бўлса керак, деб ўйлаган ва уни очиб ташлашга тайёрланган эдим.

«Меҳмон»нинг биринчи кутилмаган қадами — ресторонда пайдо бўлишини тилсимга кириш деб ўйладим ва тўхтаб қолдим. Ҳақиқатда бу ҳеч қандай лабиринт эмас экан. Сунгариликнинг қорни оч, овқат қилиб олишга бўш вақти бор, мусофир бўлгандан кейин ресторанга бормай, бошқа қаерга ҳам борсин? Тўрт соат зое кетди. Бундай сахиийликка фақат ҳеч қандай ташвиши йўқ, қаттиқ графикка тобе бўлмаган кишигина қобил бўлиши мумкин. Халқаро ресторонда иш юзасидан учрашув ўтказиш бемаънилик бўларди. У ерда ҳамма нарса қайд қилинади, ҳамма нарса эшишиб олинади, ҳамма нарса разведка билан контразведкага етказилади. У ерда разведка ўз уйида тургандек туради, фақат япон ҳарбий миссияси агентураси билангина учрашув ўтказиш мумкин.

Сунгарилик билан Катяниг товушсиз сұхбатини мен ҳамманинг кўз олдида иш ҳақида гаплашиш кулгили бўлса ҳам агент билан учрашувга ўхшатдим. Бир дақиқагина аввал худди Янагитанинг ўзгинаси олдида тавба қилиш тугаган бўлса, официантка нима ҳам дерди. Катя махфий хизматнинг оддий агенти холос. Агар у Қомуцубара томонидан юборилган бўлса, пальма тагига қўйилган столдаги сұхбат бошқа маъно касб этган бўлади. Йккита разведка раҳбарининг рақобати мана шундай комбинацияда намоён бўлиши мумкин. «Меҳмон»нинг Қомуцубара агенти билан алоқаси борлигини бошлиққа айтиб қўйиш керак.

Ҳаммаси шу холос. Тўрт соат ичидан мен қўлга киритган нарса бор-йўғи шу. Ўзингдан-ўзинг тушкунликка тушишингга ва хафа бўлишингга арзиди.

Ўн беш минутдан кейин асосий эшиқдан эмас, меҳмонхонанинг дарвозасидан қундуз ёқали пальто, шляпа кийгани ва соябон ушлаган хотин чиқди, қаерга боришини билмай, девор олдида бир фурсат иккиланиб туриб қолди. У қоронгидаги «меҳмон»ни кўрмаган бўлса керак. Шу пайт у «Люба!» деб чақирди. Бундан ҳам ортиқ сийқаси бўлмаса керак. Ҳоним билан йўлакда учрашишди. Улар йўлга тушишди. Соявон билан ёмғирдан ўзларини пана қилиб кўлмакларни кечиб кетишиди. Худди ошиқ-маъшуқлардай ёнма-ён, балки қўл ушлашиб кетишиди.

Уларнинг изидан борсамми ёки орқага, меҳмонхонага қайтсаммикан? Мен буларнинг ҳаммасига туфуриб, полковникка, юк катерининг йўловчиси орқасидан кузатиш бемаънилик, ўтакетган аҳмоқлик, деб айтгим келарди.

Аммо бу хаёлда эди холос. У пайтда мен истаганимни ҳаракатга айлантиришни билмасдим, эпкин кучига бўйсунардим.

Менинг восийлигимдагилар — улар энди иккита эди — нималар ҳақидадир вақтичоғлиқ билан гаплашиб, япон элчи-хонаси томон борардилар. Баъзан қулоғимга жононнинг эҳтиёткор кулгиси етиб келарди — «меҳмон» унга қандайдир кул-

гили нарса гапириб берарди шекилли, Ин Юан-луга боргач, улар ўнгга, Амур томонга бурилдилар. Дарё яқин, икки юз метрлар чамаси нарида, шимол шамоли ҳайдаган тўлқин шовқини аниқ эшитилиб турарди.

Амур бўйида кечаси, айниқса, бундай об-ҳавода нима иш-қилиш мумкин: қоронғи, ёмғир, совуқ, улар эса худди ўша Амур соҳилига борардилар. Мана шуниси мени ажабланти-рарди. Ҳатто қўрқитарди. Тўрт соат ёмғирда ивишдан кейин қирғоқда қаттиқ шамолда саир қилиш менга жудаям малол келарди. Бечора тишларим шақиллар, ўзим эса, ўша йўлак-даги дайди итдай совуқдан қалтириардим.

Мен совуқ билан олиша-олиша олтин конлари кампанияси конторасига бир амаллаб аранг етиб келдим ва ўзимча энди ортиқча бир қадам ҳам босолмайман, деб шу ерда тўх-тадим. Афтидан, улар менинг аҳволимни тушунишди шекилли (умиди пучга чиқсан таъқибчининг бошига нима хаёллар келмайди), улар ҳам тўхташди. Конторанинг ёнида эмас, барглари тўкилган дараҳтлар тагидаги йўлкада тўхташди. Ундан нарида бир парча қирғоқ, яна нарироқда Амур оқарди.

«Нега? Нима учун бу одамлар кечаси дарёга келишди?— деб ўзимдан сўрадим.— Бунинг бирор сабаби борми?» Мен ҳамон Сунгариликнинг хатти-ҳаракатлари маъносини билиб олишга уринардим. Бизни, полковник Янагита билан мени қизиқтирувчи сирли маънони билмоқчи эдим. Кишиларнинг ер юзида юриши, емоқ-ичмоғи, севиши, орзу-умидлари — буларнинг ҳаммаси маҳфий хизмат манфаатларининг нариги томонида турадиган одатдаги нарсалар сирасига мансуб эди. Бу ўзгача олам, бизнинг оламишимиз эмасди. Бизнинг олами-миз эса, ҳамма нарса биз хизмат қиласидиган хавфли ишнинг яширин мақсадларига бўйсунади. Башарти кундалик оддий ишларга дуч келиб қолсак, полковник, мен ҳам, уни ниқоблаш сифатида тушунардик.

Аммо ниқоблаш абадий эмас. Спектаклдан сўнг актёр костюмини ташлаганидай, у ҳам қаердадир улоқтириб ташланиши керак. Сунгарилик уни қаерда ечиб ташлайди? Амур соҳилида ечмайди-ку? Бундан ҳам ноқулай жойни то-пиш қиин.

Унинг костюми борми?

Борлигига негадир ишонгинг келмайди. Қўз олдингдаги-лар одатдаги инсоний қусурларга эга бўлган кишилар эди, айни вақтда, бу қусурлар жуда содда тарзда намоён бўларди. Улар худди ёш мавжудотлар ўз сезги ва истакларидан уялишиб холи жой излаганлари каби, улар ҳам ёмғирли куз кечасида холи жой излардилар. Нимадандир уларга ачиниб кетдим...

Улар япроқлари тўкилиб кетган дараҳт остидаги нам скамейкада ўтириб, соябонни-бошлари ва елкалари устига тушириб, жим қолганларида мен уларга яқин бориб: «Қан-

дай нодонсизлар, қандай нодонсизлар!»— деб ҳазиллашмоқчи бўлдим. Ёки мен учун укубатли бўлган кеча учун, ёмғирда қолиб, шалаббо бўлиб ивиганим, шамолда совқотганим учун уларни кўнглимда роса сўммоқчи бўлдим. Барибир ҳеч нарса билиб ололганим йўқ.

Аммо улар ўпишишди, ўпишишарди чамаси, мен уларга яқин бормадим. Орқамга ўтирилдим-да, совуқ кўлмакларни кечиб меҳмонхона томон юриб кетдим...

Кечаси соат иккода мен полковникнинг эшигини қоқдим. Йўлакнинг этагидаги креслода мудраб ўтирган дарвозабон аёлнинг диққатини тортмаслик учун эҳтиёткорлик билан бир бармоқлаб секин чертдим эшикни.

Полковник ухламаган эди. У ўз тобеларини қийнаб, бутун тун бўйи ухламай чиҳа оларди. Улар ҳам полковникдан ибрат олиб, тонг отгунча кўз юммасликка мажбур бўлардилар.

Бошлиқ мен кечки соат олтида унинг олдидан чиқиб кетган вақтимда столда қандай ўтирган бўлса шундай ўтирас, ўзининг кичкинагина олтин гардишли кўзойнагини тақиб олиб, ҳалиям ўша қофозларни кўздан кечириб ўтиради. Ёки менга шундай туюлди. Ҳар ҳолда, у қофозлар махфий эди, чунки мен киришим билан уларни газета остига бекитди. Биз бир-биrimизга ишонмасдик. Ҳамма ҳам ишонмасди...

— Конъяк ичинг!— деди бошлиқ ва шкафдан бир шиша конъяк олди.

Мен буни тобе кишисига ғамхўрлик қилиш дёб тушундим. Менинг кўринишим кўп нарсани билдириб турарди. Ёмғирда латтага айланиб қолган шляпамнинг ўзиёқ аҳволимни кўрсатиб турарди. Мен бутун кўринишим билан ҳозиргина сувдан тортиб олинган чўккан одамга ўҳшардим.

Бошлиқ стаканга конъяк куйиб, менга тутди. Мен дарҳол ичиб юбордим, шу пайт тишлиларим тақиллаб кетгандай бўлди. Кейин ечиндим ва полковник столи рўпарасидаги креслага ўтиридим. У бу ерда, меҳмонхонада ҳам мебелларни кабинетидагидек қилиб жойлаштириб олганди.

— Бу ё жуда ҳам тентак, ё жуда ҳам ақлли одам,— деди Янагита, менга боқиб, кўнглимдагини осонгина уқиб. У Сунгариликни айтиётган эди. Тобе кишиси топшириқни бажариб қайтиб келганидан кейин яна ким тўғрисида ҳам гапириш мумкин? Мен ҳеч нарса, мутлақо ҳеч қандай қизиқарли нарса билиб келмаганимни ва оқшомни бекор ўтказганимни бошлиқ тушунганди. Оқшомгина эмас, бутун кечани. Шундай эмасми?

Мен жавоб бермадим. Чап қирғоқдан келган «меҳмон»нинг ақлий қобилияти ҳақида менда ҳеч қандай фикр йўқ эди. Фақат дудмал қилиб елкамни қисиб қўя қолдим холос.

— Сизга у тўғрида бирон нарса дейиш қийин,— деди Яна-

гита, индамай турганимни изоҳлаб.— Сиз уни умуман билмайсиз...

Буни бошлиқ ўзи учун айтди, бу ҳолатда бошқа кишининг фикри ҳеч қандай роль ўйнамасди. Полковник ўзи савол берib, ўзи жавоб қайтариши биларди. Одатда, бундай сұхбат анча узоқ давом этарди. Бу гал тұстадан узилиб қолди.

— Билмайсиз ҳам... Мен меҳмонимиз билан учрашишни бирор кишига топширишнинг заруратини сезмаяпман...

У яна стаканга конъяк қуиib менга узатди. Мен, афтидан, ўз аслимга жуда секинлик билан қайтаётган бўлсан керак, полковник ўзимга келишимни шароб ёрдами билан тезлаштирмоқчи бўлди. Заифлигимни бундай ошкора юзимга солиши менга алам қилди, стаканни олиб, стол четига қўйдим.

— Балким, менинг бугунги кузатишларим бирор қимматга моликдир,— дедим бор кучимни тўплаб, тишларимни тақилламасликка мажбур қилиб. Очигини айтсам, бу унчалик осон бўлмади. Мен лаънати Сахалян шамолида жуда қаттиқ совқотган эдим.— Жилла қурса «меҳмон»ни характерлайдиган қимматга эгадир...

— Сиз у билан сұхбатлашдингизми?

— Йўқ... Аммо у билан кечани бирга ўтказган кишининг исмини билиб олдим.

Мен кўрган ва эшитган ҳамма нарсамни айтиб бердим. Полковник, кутилганидек, худди мен кўп марта эшитган ва жонига теккан нарсаларни такрорлаётгандек, гапларимга ҳеч қандай қизиқиш изҳор қилмади. Тўғри, у ўзининг ҳамиша тунд юзида ғазабланиш, норозилик акс эттиреди. Аммо унинг нигоҳида қандайдир малоллик бор эди. Мен ўз ҳикоямни «меҳмон» «Люба» номини айтган жойигача базўр етказа олдим. Шу жой юк катери йўловчисининг кечани бирга ўтказган одамининг кимлигини очиб бериши керак эди. Менинг тушунчамда ғоят муҳим бўлган сўзни айтиб, савол назари билан бошлиққа қараб жим қолдим. Мен полковникнинг мамнунлик билан жилмайшини ёки ажабланишдан ингичка қошлиарининг кўтарилишини кўрмоқчи эдим.— Ҳеч нарса кўрмадим. Юзида ҳеч қандай ўзгариш бўлмади. Кейин, бир оз жимлиқдан сўнг ҳикоямни давом эттириб, уни Амур қирғоғидаги скамейка билан тутгатдим. Дилемда бундан уч соат аввал, меҳмонхона йўлаги олдида ўтирганимда пайдо бўлган алам ҳисси яна пайдо бўлди.

Нихоят Янагита кўзини очди.

— Люба — бу Катъка-Гаров,— деди у худди расмий изоҳ бергандек қуруққина. қилиб.

Мени бу ихтиро ўлдирган эди. Халқаро ресторон официанткасининг иккинчи, эҳтимол ҳақиқий исми бор эканлигидан эмас. Одамларда, маҳфий хизматга алоқадор кишиларда инчунун, қанчадан-қанча исмлар бор. Катя меҳмонхона дарвозасидан чиққанда мен уни таниёлмай қолдим. Уни ресторон

хўжайини «мехмон»га қўшиб қўйган хоним деб ўйлабман. Энг ажаблантирадигани ҳали бў эмас. Катя бутун кечани у билан ўтказди. У Сунгариликни севарди!

Буниси Янагитани ҳам эсанкиратиб қўйиши керак эди. Ахир Катя бизнинг агентимиз-ку. Квантун армияси штаби иккинчи бўлимининг агенти. У, жин урсин, Комуцубаранинг агенти. Бу — ўша Янагита учун қандайдир аҳамиятга молик янгилик демак эди. У эса гапимни мудраб ўтириб эшитди, ҳатто ҳомуза тортиб қўйди. У ҳеч нарсани тушунмади. Ёки, аксинча, жуда кўп нарсани тушунарди. У ҳозир ҳам маккорона кулиб деди:

— Комуцубара бугун қандай ухлаётган экан? Унга телефон қилиб, тунингиз хайрли бўлсин, деб қўйсакмикан?

Мана, Янагитанинг тушунгани.

Сурбетлик билан қилинган бу ҳазил мени титратиб юборди. Комуцубараси менга деса ўлиб кетмайдими, аммо Катя нинг шаънига тўкилган мағзава назаримда мени ҳам ҳақоратларди. Мен ҳамиша у ҳақда яхши фикрда эдим. Узоқ узоқдан унга ҳавас билан қараб юардим.

Янагита менинг кўзларимдан эътиroz ёки таажжуб маъноларини ўқиган бўлса керак. Ҳар ҳолда ниманидир ўқиди, мана шу «нимадир» менинг борлиқни билишдаги жиддий нуқсонларимдан шаҳодат берарди. Янагита изоҳлади:

— Улар кўпдан таниш, Харбиндалик пайтларидан... Бирбирига ошиқ-маъшуқ бўлиб қолганликларини хаёлимизга ҳам келтирмаганимиз. Бу, албатта, камчилигимиз, лекин у қадар катта гуноҳ эмас. Бунинг учун ўзимизни кечирамиз...

У ўзини ўзи кечирди, мен ҳисобга олинмадим. Бу ишда мен бегона эдим ва одатдаги вазифани бажарардим. Бунинг устига, у вазифалар тасодифий бўларди. Мен Сахаляндаги кечани, Катька-Гаровни, юк катерида келган йўловчини унтиб юборишим, фақат ўша куни ёқкан ёмғирни, суяк-суяклиримдан ҳам ўтиб кетган Амурдан эслан совуқ шамолни эслашим керак эди.

Мен хонадан чиқиб кетмоқчи бўлиб ўрнимдан турган эдим — тун қолган, уйқунинг ғамини ейиш ҳам керак эди — Янагита арзимас бир луқма ташлади:

— Бу казак қизи билан эҳтиёт бўлиб гаплашинг... У чиройли нарса.

Унинг галида ҳамиша қабоҳат бўларди. Янагита киши ҳистайғуси ҳақида одоб билан галиролмасди. Одамларнинг қадри, худди нарсаларнинг белгисига қарабларни сингари, фақат амалий томонлари билангина баҳоланарди.

Анча вақт ўтгач, энди Сахалянда эмас, ундан узоқда Янагита Катька-Гаровнинг гўзаллигини эсимга солди. Аммо биринчи галдаги каби ҳазилкашлик билан эмас, ҳаёсизлик билан қилди буни, ялпизлаб ҳам ўтирамади, мард бўлишга ундинди. Япон махфий хизматининг агенти Любовь Шелунова

устидан чиқарилган ўлим ҳукмини ижро қилиш менгә топширилмоқда эди.

— Янагита мени йўқ қилмоқчилигига қаердан ишонч пайдо бўлганлиги ва нима учун буни худди 19 августда тушунганимни сўраяпсизми?

Биринчисига кўра иккинчисини тушунтириш осонроқ. Ўн тўққизинчи августда генерал-лейтенант менга бизнинг жўнашимиз кераклигини билдириди ва исталган дақиқада тайёр бўлиб туришимни буюрди. Агар бундай буйруқ олмаганимда, бошлиқнинг мақсадлари ҳақида баъзи бир шубҳаларга бориб юрган бўлардим. Бу мақсадлар эса менинг кўз олдимда авваллари ёқ равshan бўлган эди, келажакни аниқ тасаввур қилиб олмоғим учун иккита нарсани бирлаштиришина лозим эди. Буйруқдаги оҳанг майнавозчиликка ўрин қолдирмади. Бундан ташқари, Янагитанинг кўзларида менга таниш бўлган совуқ учқун чақнади. Янагита ҳар гал бирон кимсанинг ўлимини мўлжаллаштирганда шунаقا учқун ёнарди.

— Бу соф рӯйй лаҳза, жаноб Сигэки. Янагитанинг ҳарарат программаси бошқа бирорвга таалуқли бўлиши мумкин.

Бошқа ҳеч ким қолмаган эди. Сунгариликни билган беш кишидан биз иккимиз: мен билан генерал қолган эдик. Ўз-ўзидан аёнки, у ўзини маҳкумлар рўйхатига киргизмаган. Биз иккимиз эканлигимизни, тўғриси, мен ўн тўққизинчидаги фарқидан ишнинг мазмуни ўзгаргани йўқ.

Ярим кечада Янагита хонамга кириб келиб, сўради.

— Сиз тайёрмисиз?

Генерал мени огоҳлантирган дақиқа етиб келди, деб ўйладиму, йиғиштирина бошладим. Аслида, ҳамма нарса йиғиб қўйилган, фақат киййиниши, чамадонни олишгина қолган эди. Бошлиқ бирдан мени тўхтатди:

— Керак эмас.

Эҳтимол, у мутлақо бошқа тайёргарликни назарда тутгантир. Буюмлар бу ерда ҳеч қандай роль ўйнамасди. Чамадонни қулфлаб, нарироққа сурдим-да, генералга ажабланиб қарадим.

У ўз режасининг тўсатдан ўзгариб қолиши сабабини тушунтириб бериши лозим эди. Аммо бундай бўлмади. Янагита мутлақо бошқа нарса ҳақида гап очди.

— Сиз ҳеч маҳал ўзингизни юқори мансабли киши ўрнида бўлишини орзу қилганмисиз?

Гарчи мен ҳам, генерал ҳам ҳазил қиласиган ҳолатда бўлмасак-да, буни ҳазил деб ҳисоблаш мумкин эди. Бизнинг, умуман японларнинг, Дайрендаги қисматимиз унчалик яхши эмасди. Биз бизники деб аталган дунёда сўнгги кунларимизни кечирмоқда эдик. Мен мутлақо тушкунликка учрагандим.

— Кечирасиз, капитан,— дей давом этди Янагита. — Биз ўзимизнинг ёнимиздаги кишилар тўғрисида ҳам ўйлаймиз. Сиз ҳозир эга бўлган даражангиздан юқорисига ҳам лойиқсиз.

Бошлиқ ҳазил қилмаган экан. У ҳаёт тўғрисида ва кишилар юрган ҳаёт йўли ҳақида фикрларди. Янагита ҳозирги, баландпарвоз сўзлар учун мутлақо нолойиқ дақиқада сафсата сотарди. Узоқ ва ўзи учун даҳшатли йўлга отланётган тобе кишиси олдида сафсата сотарди. Мени амал ҳам, ундан келадиган неъмат ҳам қизиқтирмас, фақат елкамдан босиб ётган юқдан қутулишини истардим.

Озимдаги ифодадан Янагита у айтган ҳамма нарсадан узоқ эканлигимни тушунди. Беҳад узоқ эдим. Менга буйруқ, ҳаракат қилиш учун ишорат керак эди. Кишининг асаби жуда ҳам тарағ тортилиб турганида фақат одатдаги, қўпол турткигина қабул қилинади, бошқалари халақит беради, чалкашириди, ғазаблантиради.

— Биз бугун жўнаймизми? — Мен Янагитанинг сўзини бўлдим.

У томдан тараша тушгандек қилиб айтилган бу иборадан сесканиб кетди: гапидаги ишонч оҳангӣ, унинг тавбаси рад этилган эди.

— Йўқ... Фарбнинг ультиматуми ҳали қабул қилинадими-йўқми номаълум. Гарчи воқеа-ҳодисалар интиҳони олдиндан белгилаб қўйган бўлса ҳам, ҳали ҳеч нарса аниқ эмас. Агар руслар дастлабки суръатлари билан ҳаракат қиласалар, афтидан, биз бу ерда яна бирор ҳафта турсак керак...

— Дайрен ҳимоя қилинадими? — дей сўрадим мен.

— Ҳар ҳолда, ҳимоя қилинса керак. Бу даражага бориши даргумон. Мен ҳалокатимизни кўришини истамас эдим... Айтинг-чи, Сигэки-сан, сизда Хитойда ва ороллардаги яширии учрашиш адреслари борми?

Мана, у нималарни ўйларди.

— Кейинги вақтларда мен бу ишлар билан шуғуллаймадим... Ҳаммаси ҳарбий миссияга олиб берилган. Улар жанубий қирғоқдаги агентура билан алоқа қилиб туришибди. Агар бош штаб буйруғи билан рўйхатларни йўқ қилиб юборишга шошилмаган бўлсалар, албатта...

Миссия тилга олниши билан Янагита нима учундир хўмрайди, кўзлари бежо ўйнади. Мен буни менинг ҳаракатларимдан норозилик деб билдим. Бошлиқни безовта қилган ҳақиқий сабаб менинг хаёлимга ҳам келмади. Ахир шу топда япон ҳарбий миссияси биносида юз бераётган воқеалардан хабарим бўлмагач, қандай қилиб ҳам хаёлимга келарди дейсиз? Ҳатто Янагитанинг соатга шошилинч қарashi ҳам менда ҳеч қандай шубҳа туғдирмади. Бошлиқ ўзини нима учун бундай тутганини фақат эрталаб билдим. Бизнинг суҳбатимиз чап қирғоқдан келган «меҳмон»нинг сирини билади-

ган бешта кишидан бирини йўқ қилиш ҳақидаги унинг буйруғини ижро қилиш вақтига тўғри келгац эди.

— Бу қайгули бўлур эди,— деди Янагита.

Мен яна ҳеч нарса тушунмадим.

— Рўйхатларнинг йўқ қилиниши, бу — яшири учрашиш жойларини тўла йўқотиш деган гап эмас,— дедим бошлиқнинг узилган умидини тиклаш учун.— Улар, ҳаммаси бўлмаса ҳам, ходимларнинг ёдида қисман сақланиб қолган...

— Гоят қайгули,— дея тақрорлади Янагита. Менинг келтирган далилим уни ҳеч қанча қаноатлантирумади, аксинча, баттарроқ ғамгин қилиб қўйди.

— Рухсат берсангиз, мен капитан Аrimицу билан гаплашиб кўрардим,— дедим омон қолиш йўлини таклиф қилиб.

Янагита огоҳлантириб, қўлни кўтарди.

— Ҳеч қандай Аrimицу... Йўқ, йўқ...

Дайрен ҳарбий миссиясининг бошлиғи полковник Takeoka ҳузурида Аrimицу қандайдир ишончли шахс ва яқин ёрдамчидай эди. Капитан билган ҳамма нарсаси полковникники бўлиб қоларди. Шунинг учун Янагита ўз ниятларини Аrimицу гуга очишини хоҳламади чамаси.

— Борди-ю, капитан Андо бўлса-чи?— Мен номзодни алмаштиридим.— У жуда тайнли одам...

— Андоми?— Янагита ўйланиб қолди,— ҳалиги биткўз, йилтириб юртлашади.

— Ҳа. Биткўз.

— Андо, эҳтимол тўғри келар... Андо билан гаплашинг!

— Илтимосни айтиётганимда сизнинг номингиздан айтсан майлимни?

Янагитанинг безовта кўзлари хона ичини шошилинч суваб чиқди-да, бирдан менга қадалиб қолди.

— Нега?

Мен тушунтиришга уриндим.

— Андо ҳам сизга ўшаб «нега?» деб сўраши мумкин. Менинг бирор нарса ўйлаб топишм мумкин бўлармикан? Бундай вазиятда сабаб топиш мумкин бўлмайди. Бу сабабнинг ўзи йўқ. Командирнинг обрўси ишониб бўлмайдиган таҳминнинг ўринни босади. Сизнинг обрўйингиз...

— Менсиз уддалашга ҳаракат қилинг.

— Қўлимдан келармикан... Мен бор-йўғи маҳсус топшириқ офицериман холос.

Жавобим Янагитага гўё менинг хизматда юқори поғонага кўтарилишим анча суст бораётганини шама қилгандек бўлиб туюлди, мен эса буни хаёлга ҳам келтирмаган эдим. Менинг анчайин паст вазифам миссия ходими билан тенгма-тенг гаплашишимга ҳуқуқ бермасди. Қескин талабларни-ку гапир масаям бўлади. Генерал-лейтенантнинг розилиги ёки унинг буйругисиз менга ҳеч ким маълумотларни бермаган бўларди.

— Айб менда,— Янагита гуноқор одамдай бошини эгди.— Мен яна кечирим сўрайман. Имконият туғилди дегунча хато тузатилади...

Бу — илгариги Янагита эмасди, таниб бўлмас даражада ўзгариб кетганди.

— Ташаккур... мен Андо билан учрашишимиз натижали чиқишига уриниб кўришм мумкин холос... унда эркин ҳаракат қилиш ҳуқуқи йўқ, Андога қўмондоннинг истаги ҳақида жила курса шама қилиниши керак.

Мен Янагитани ўйлашга яна мажбур қилдим.

— Шама, мужмал шама... Андо учун шунинг ўзи етарлими?

— Агар бошқа ҳеч нарса бўлмаса...— Мен елкамни қисдим.

Генерал амалга оширмоқчи бўлган тадбир менга аввалича шубҳали бўлиб кўринди. Бир ўзим керакли маълумотларни қўлга киритишм қийин эди.

— Бошқа ҳеч нарса йўқ,— тасдиқлади Янагита.— Ҳаммаси шу...

У кетмоқчи бўлиб бурилди.

Муҳлат-чи? Янагита топшириқни бажариш учун менга қанча вақт берганини айтмади.

— Ҳозир миссияда ҳеч ким йўқ,— эслатдим бошлиққа.

Унинг яна тўхтаб, соатга қарашига тўғри келди.

— Ҳа, ҳеч ким йўқ бўлса керак. Биргина навбатчи қолган... Эртага, яъни тонг отса Андони топасиз. У аниқликни яхши кўрадиган одам.

Генерал қалака қилгандай лабларини бурди.

— Биткўз ярғоқ бош, имилдириқ одам...

Мен бош силкидим. Гарчи бу таҳқири сўзларни эшитиш кўнгилсиз бўлса ҳам Янагитанинг айтганига қўшилдим. Нимадандир кўнгил ғашланарди...

— Ҳар ҳолда генерал-лейтенант сўзсиз таслим бўлгандан кейин ҳам агентурадан фойдаланишдан воз кечмаган. Гапингизни тўғри тушунибмаҳми, жаноб Сигэки?

— Жудаям унчалик эмас.

— Чет эллардаги яширин учрашиш жойларининг адресларига бўлган қизиқиш шуни тасдиқламайдими? Янагита уруш ташқарисида ўзини разведкачи, фақат разведкачи деб ҳисоблайди. У оролларда ёки Хитойнинг жанубий қирғоқларида япон армиясига қўмондонлик қилмоқчи деб ўйламайман. Армия йўқ бўлган эди...

— Мутлақо тўғри... Янагита келажак режаларини армиясиз қурган. У аслида ҳарбий санъатнинг стратеги ҳам, тактикаси ҳам бўлган эмас. У дала офицери ҳам, штаб офицери ҳам эмасди. Янагитанинг Дайрен ҳарбий округи қўмондони қилиб тайинланиши бош штаб раҳбарларининг

таниқлигидир. Эҳтимол, бу таниқликкина эмас, қўшни сағларида хизмат қилувчи офицерлар учун жумбоқ, айни чоқда, арзимас найранг дейиш ҳам мумкин. Янагита ўзининг саркардалик даҳоси билан ҳеч кимни ҳайратда қолдирмаган, у умуман уруща бўлмаган. Генерал-лейтенант ўзининг бутун диққатини офицер кадрларни назорат қилиш ва қисмлардаги кайфиятлар тўғрисида маълумотлар тўплашга қаратди.

Шуни ҳам айтиш керакки, «Саркарда» ролидаги бошқа разведкачилар ҳам ўзларини мана шу йўсинда намоён қиласланлар. Ҳаммага маълум бўлган Доихара Кендзи Сингапурдаги 7-армияга қўмондонлик қилган. Итагаки Сейсиро Япониянинг Кореядаги армиясига бошчилик қилган. Бу территориялар босиб олинган, армиянинг вазифаси тартиб сақлаш ва маҳаллий халқнинг қаршиликларини бостиришдан иборат бўлиб қолган. Бу вазифани Янагита ҳам, Доихара ҳам, Итагаки ҳам аъло даражада бажаришган. Уларнинг тажрибаси бор эди. Армия офицерига айлансалар ҳам разведка офицери бўлиб қолавердилар. Янагита Гендзо ҳам шундай бўлиб қолди. Шунинг учун сиз Янагитани уруш даврида қандай бўлса, урушдан кейин ҳам урушдан четда, деб ҳисоблашингиз тўғри...

— Агар Янагита разведкачилигича қолар экан, демак, у ўз ҳаракатини ҳам аввалги вазифаларга бўйсундирган. Шундай эмасми?

— Бу мантиқ, жаноб подполковник! Сиз ипнинг икки учини бир тугунга туғяпсиз. Бошқача қилиб айтганда, маҳфий хизмат ҳаракати ҳамма вақт, ҳар қандай тақдирда ҳам узлуксиз деган формулани келтириб чиқаряпсиз. Очиқ уруш тугади, аммо маҳфий уруш давом этмоқда. уни 1945 йил сентябригача кимлар олиб борган бўлишса, ўшалар давом этиришмоқда. Бош штабнинг иккинчи бўлими йўқ, бироқ унинг аппарати бор ва у худди эпкини билан ишләётгандай давом этиб келмоқда.

— Унчалик эпкини билан эмас... Фоя ҳамда анъана бўйича, дейилса тўғрироқ бўлар...

— Эски ғоя бўйича. Бироқ дунё ўзгарди, ғоялар ҳам ўзгарди. Абадий ҳеч нарса йўқ, подполковник жаноблари.

— Ғояларнинг ўзариши учун, тафаккур тарзининг ҳам ўзариши керак. Сиз бошқа одам бўлиб қолдингиз, жаноб Сигэки, аммо Янагита, менинг билишимча, ўзгаргани йўқ. У жанг қилишга тайёрланмоқда...

— Ҳа. «Ёш офицерлар» сўзсиз таслим бўлиш масаласи атрофида ғавро кўтарганиларида у менга: «Чала туғилганлар, сўзсиз таслим бўлиш, боз устига дарҳол таслим бўлиш, кучларимизни тор-мор бўлишдан асраб қолади. Агар биз яна бош кўтаришни истасак, даставвал уни сақлаб қолишими лозим...» деган эди.

— Кўрдингизми, «Кучларни сақлаб қолиш!» Буни мавҳум категория деб тушунмаслик керак. Кучлар деганда генералитет, офицер кадрлар, машқ кўрган армия, қурол ишлаб чиқаришни тезда тиклашга қодир саноат англашилади. «Кучлар» деган тушунчага разведка шаҳобчалари ҳам киради. Янагита резидентларнинг адреси билан бежиз қизиқмаган.

— Сиз бу ерда янгилишяпсиз, подполковник жаноблари. Ўн тўққизинчи августда Янагитанинг олдида яширинишдан иборат жуда ҳам содда вазифа турган эди. У бошпана ғамини ерди.

Агар Дайрендаги причалларда бирор балиқчи кема пайдо бўлиб қолса, у Далянован қўлтиғидаги бир жойда қалқиб туравермасди. У эртами, кечми Сариқ денгизга чиқиб, соҳилларни излаши керак эди. Мехмондўст кулбаси йўқ соҳил эса, душман қалъаси деган гап. Ўруш вақтида японга ким бошпана берарди? Фақат ўз одаминг бериши мумкин уни. Янагита худди ўша одамни изламоқчи бўлган эди.

— Хўп, яхши... Янагита қаерлардадир бир оролда ўзига керакли бошпанани топган бўла қолсин. Кейин-чи?

«Хеч нима!» деб жавоб қиласа ҳам бўларди. Сигэки Мори ҳам худди шундай жавоб қилмоқчи эди: Дайрендан қочиш — бу Янагита ўй-хаёлларида, мўлжалларида интилиб келган интиҳо эди. Тўғри, яна Янагитанинг ҳамроҳи Сигэкининг ўзи ҳам бор эди, аммо унинг ҳаёт ўйли қаерлардадир, Сариқ денгиз тўлқинларида ёки яқнироқда Далянъванъ қўлтиғи тўлқинларида тугалланарди. Об-ҳаво бузуқ пайтида кечаси қайиқдан сувга тушиб кетиши ҳеч гап эмасди. Денгиз тубидан эса, у ўз бошлигини ҳам, балиқчилар қайифи сузив келган қирғоқни ҳам кўролмасди...

Шундай бўлса-да, Сигэки подполковникка: «Кейин ҳеч нима», дея олмади. Айттолмасди ҳам. У Гонконг кўчаларида сайр қилиб юрган генерални бир муддат кўз олдига келтирди. Гонконг бўлса бўла қолсин, шаҳар номининг нима аҳамияти бор. Узидан мамнун, беташвиш, сайр қилиб юргач, қаердалигининг нима аҳамияти бор. У буларни кўз олдига келтирди-ю, шу заҳоти бу манзарани бемаъни ҳисоблаб унутди қўйди.

— Ундан кейин, балки Японияга қайтиш бўлса керак. Янагитанинг Токиода оиласи бор эди.

Японияда бўлганида дарҳол халқаро трибунал судига рўпара қилжарди. Ўйга бўриш учун бундай айланма йўлнинг нима кераги бор. Янагита таслим бўлиб, йўлда ҳалок бўлишдан иборат ниятига хавф-хатарсиз эришарди.

«Ундан кейини» қовушмади, тўғрироғи, қовушди-ю, аммо мантиқий бўлмади. Янагита бундай галати йўл билан қайтолмасди уйига. Хўш, агар чиндан ҳам уйга қайтиш нияти бор экан, нега Дайрендан қочиши керак эди? Нега? Хўш, нега?..

— Йўқ, мақсади уйға қайтиш эмасди.

— Бўлмаса нима?

— У бу олам билан видолашаётганди.

Мушкул тўхтам. Жудаям мавҳум.

— Тахминми?

— Ҳа.

— Янагита сифатида кетаётганмиди, ёки фақат қиёфасини ўзгартирганмиди?

— Янагита сифатида кетаётувди.

— Бутунлайми?

— Шундай бўлса керак... Үтмиш билан, ҳаёти ва фаолиятидан иборат барча нарса билан ҳисоб-китоб қилди.

— Ўзининг шахсий мени билан ҳамми?

— Табиий...

— Демак, Янагита разведкачи бўлмай қолган...

Сигеки Мори ўзи танлаган сўқмоқнинг охирига етиб борди ва бўшлиққа дуч келиб қолганини тушунди. Ү Янагитани йўқотиб қўйди. Таниш, режалари, ҳаракатлари билан яқин бўлган Янагитани йўқотди. Мутлақо бошқа одам бўлган эди. Хаёлий, сезилмас одам.

— Йўқ, у разведкачи бўлмаслиги мумкин эмасди. Мумкин эмасди...

— Биз аслини олганда, доим мана шу боисдан юриб-миз-да.

Агар сизнинг ўтмиш билан ажралиш ҳақидаги назариянгизни қабул қиласак, ўтмишнинг бир заррасини сақлаб қолиш нима учун керак бўлди? Янагита сизни ўзи билан бирга олиб кетган. Ү сизга: «Менга у ерда керак бўласиз», деган. Бундан чиқадики, у ўтмиш билан ўзини боғлаган, ҳамма нарсани ҳам йўқ қилиб юбормаган. Үтмиш келажак учун хизмат қилиши лозим эди.

— Faқat қисқа муддатга. Men ҳукм қилинган эдим.

— Янагита томонидан-а?

— Ҳа.

— Бинобарин, у изларини ўчирган. Сизга ҳам, менга ҳам маълум бўлмаган қандайдир изларини йўқотган. Нима мақсадда улар йўқ қилинган? Сиз сирни тахмин қилдингиз. Мен ҳам сир бор бўлганда ҳам жуда муҳим сир бўлган деб ўйлайман. Давлат сири, Япон маҳфий хизматининг сири. Янагита уни ўзи билан бирга олиб кетмоқчи бўлган. Худди ўша келажакка. Бизнинг тугунимиз сизнинг хоҳишингизга зид ўлароқ боғланди. Жуда узоқ бўлиб туюлган ипнинг учлари бирлаштирилди...

— Сиз балки, ҳақдирсиз, подполковник.

— Бахтга қарши, Янагита қуролсизланмаган ва қуролсизланмоқчи ҳам бўлмаган. Үтмиш унга келажак учун зарур.

— Сир ҳамми?

— Сир ҳам...

Сигэки Мори кафти билан чаккасини сиқди.

— Ҳайронман, сир унга анови... келажакда нима учун керак экан?

Подполковник стол ёнидан турди-да, кабинет бўйлаб юра бошлиди. У Сигэки сингари беҳуда изланишлардан қийналар ва бу азобдан халос бўлишга уринарди.

— Янагита тақдирланганмиди?

— Жуда кўп марта.

— Фахрланса арзидиган алоҳидалари бормиди?

— У «Тонг қўёши» орденини яхши қўрар ва доимо тақиб юарди.

— Қандай хизматлари учун олган?

— Қайдам... Харбиндаги аллақандай хизматлари учун.

— Разведка ишлари учунми?

— Албатта... Янагита советларнинг орқа томонида қандайдир йирик ҳаракатни юзага чиқарган дейишарди. Бунинг учун махфий хизматнинг бир неча офицерлари, шу жумладан, Итагаки билан Доихара ҳам мукофотланганлар.

— Урушга қадарми?

— Халхин-Голдан олдин. Бу ҳужумга катта умид боғланган эдилар. Янагита қандайдир доклад билан Токиога икки марта учуб борган. У ўша кунларнинг қаҳрамони бўлган эди, унга бош штаб ходимлари ва Қвантун армияси қўмондони доим мурожаат қилиб туради...

Подполковник стол ёнига қайтиб келди-да, қўли билан қоғозларни тита бошлиди — бу унинг асабийлашганини билдиради. Дилхиралик кетмаган, аммо ҳозир эпчил бир ҳаракат қилинса, дил равшан тортадигандай туюларди.

— Ҳарбий миссияси ёки штабнинг иккинчи бўлими офицерларидан Янагита ишига кимнинг алоҳаси бор эди?

Сигэки Мори елкасини қисди.

— Ҳеч кимнинг... Бизлар, эҳтимол нималардир қилардик, лекин вазифани билмасдик. Бир-бири билан боғлиқ маълум интилиш йўқ эди. Иш узоқ давом этди, у менга қадар бошлишиб, менинг Харбинда бўлган вақтларимда ҳам давом этди. Қандайдир бир муҳим нарсага дўстим Идзитуро Хаяси бошқаларга қараганда яқинроқ борди. Бу ўша ишнинг бир қисми бўлганми-йўқми бир нарса дейиш қийин. Бир куни ўша сир пича ошкор бўлиб қолди, бу Маратовнинг Харбинда пайдо бўлиши билан боғлиқ. Аммо Маратов Янагита мукофотланганидан кейин анча ўтгач, биз томон қочиб ўтган. Бу ерда ҳар хил ишлар, ҳар хил сирлар бўлса керак.

— Агар битта иш бўлса-чи?

— Нима учун бундай деб ўйлаяпсиз?

— Янагита йўқотиб юборган турли йиллардаги излар нимаси биландир бир-бирига ўхаш, тўғрироғи, Янагитани ҳаракат қилишга мажбур этган сабаблар ўхаш. У одам-

ларни битта сабаб билан йўқ қиласади. Сунгарияликни ким билса ёки билиши мумкин бўлса йўқ қиласади. Тўғрими?

— Тўғри бўлса керак.

— Демак, бутун гап Сунгарияликда. Ҳамма сир ўшанда.

— Хўп, бу тушунарли, фақат нима учун сир бу қадар қўриқланади? Нима учун уни билганлар доираси қисқартирилади бўлмасади?

— Қисқартирилмайди, балки йўқ қилинади. Чап қирғоқдан келган «меҳмон»ни эслай оладиган ҳеч ким қолмаслиги лозим. Ҳатто эслай оладиганлар ҳам!

— Менинг сўзларимни такрорладингиз, жаноб подполковник.

— Такрорладим.

Подполковник қофозларни титишни тўхтатиб, бошини кўтарди-да, Сигэки Морига қаради.

— Мен янги сўқмоқ очгандек бўлгандим, у эски бўлиб чиқди. Ажабо... Балки сир умуман Сунгарияликда эмас, генералнинг ўзиададир? Сиз бу сирга яқинлашгансиз, у бўлса сирни сақлаш чорасини кўрган... Юк қолмаганди, тоғ қулагандек эди, тафаккур осонлик билан, ҳозирча ноаниқ, аммо қизиқарли, фақат ҳис-туйғу бидангина англаш мумкин бўлган мақсад сарни интиларди.

— Сунгарияликсиз Янагитанинг сири йўқ, жаноб подполковник,— деди Сигэки Мори бегона фикрни реал фикр ёнида тутишга уриниб.

— Янагита чап қирғоқдан келган «меҳмон»ни билганларнигина ўлдирган.

Подполковник ҳоргин хўрсиниб қўйди.

— Маратов Сунгарияликни билармиди?

— Бошқаларга қараганда яхши биларди... У ҳамма нарсани билган, ҳатто билиши керак бўлмаган нарсаларни ҳам билган. Мен Маратов ўз чекини нима учун энг охирида тортганига ҳайрон бўлгандим...

Миссияда иш куни эрталаб соат олтида бошланарди, буни ҳарбий ҳолат тақозо этганди. Мен соат бешда келдим, энди-гина тонг ёришган, миссия бўлимларида гилар эса ишлаб ўтиришарди. Менга бинони кечадан бери ҳеч ким тарк этмагандек туюлди: одамларнинг юзлари ҳоргин, уйқули, кўзлар сўнік. Ҳамма кабинетларда электр чироқ ёниб турипти — уни ўчиришга улгуришмаган.

Ховлининг ўртасида санитар машина турарди. Оқ ҳалатли киши олдинги эшикни очиб, шоффернинг ёнидаги ўриндиқча чиқиб олишга ҳаракат қиласади. Уни миссиянинг бошлиғи полковник Такеока чақириб қолди. «Сиз бундай қила олмайсиз,— деди куйиб-пишиб, хафа бўлиб.— Сиз бундай қилмаслигингиз лозим... Мен талаб қиласман...»

Такеока мени кўрди-да, эшикдан четланиб, жим бўлди. Шоффер худди шуни кутиб турган экан шекилли, газ берди-

да, машина бир пишқириб дарвоза томон ғизилла б юриб кетди. Агар ёнида мен бўлмаганимда, бошлиқ машинани тўхтатган бўларди, ҳозир эса, машинани қўлдан чиқарганлигига рози бўлишдан бошқа чораси қолмай, умидсиз қўлини силташ билан кифояланиб қўя қолди.

Мен бўйнимни чўзиб Такеокага амалда мендан катта бўлганини ҳисобга олиб салом бердим. У жавоб бермади. Менга хавотир билан, ҳатто қўрқиб қаради. Сўнг, бирдан, савол кутиб ўтирамай деди:

— Генерал-лейтенантнинг буйруғи бажарилди.

Унга мен, албатта, бу ҳақда сўрайдигандек бўлиб туолдим. Бўлмаса нима учун бундай саҳарлаб келганман. Мен сўрамадим, сўролмасдим ҳам, чунки генералнинг буйруғи ҳақида ҳеч нарса билмасдим. Умуман ҳеч нарса билмасдим. Менга Андо керак эди.

— Бу лаънати доктор бизга ёрдам қилишни истамаяпти. Ҳеч ким қўлини ифлос қилгиси келмайди. Балога қолган Такеока. Ҳаммаси биргина Такеокани таниб олган!

У ҳаяжонланиб кетган, нима гапираётганини, кимга гапираётганини аниқ тушунмасди.

Мен ўзимни ҳамма воқеалардан хабардор қилиб кўрсатдим, полковникнинг шошилинч, пойма-пой сўзларини эшитиб ўзимни қандай тутиш, Такеоканинг янгиликларига қандай жавоб қилиш бўйича бир қарорга келдим. Шу чақ хаёлимга битта халоскор фикр келди.

— Уч соат аввал шарқий секторда совет десанти ташланган,— дедим.

Бу қулай юриш бўлди. У мени қутқарди. Такеока врачни эсдан чиқарди.

— Уч соат аввал?— қайта сўради полковник.— Мумкин эмас. Бўлиши мумкин эмас...

Менинг жим туришим Такеокада туғилган шубҳани тарқатиб юборди. У мени ҳаммасидан хабардор ва расмий маълумотларни билдиromoқда, деб тушунди. Менинг чиндан ҳам совет десантидан хабарим бор эди, ҳатто Дайренга ташланган рус солдатларининг сонини ҳам билардим.

— Биз ўқ товушини эшитганимиз йўқ,— деди полковник алам қилиб.— Бутун кеча давомида битта ҳам ўқ узилмади.— Шу ерга келганда у негадир жим бўлиб қолди ва менга ваҳима билан қаради.

— Қўшинларга қаршилик кўрсатмаслик тўғрисида буйруқ берилган. Биз таслим бўламиз...

— Ёпирай!— Такеока бошини чайқади.— Ҳамма нарса бир кечада юз бермоқда. Бу етмагандек анови лаънати докторни кўрмайсизми?

У шундай шиддат билан йўлакка чопдики, мен унинг орқасидан:

— Менга Андо керак,— деб айтишга зўрга улгурдим.

Такеока бирор нарсани тушунадиган ҳолатда эмасди. У, рост, тўхтади, лекин нега бундай қилаётганини билмай, ўз-ўзидан тўхтади. Кейин менга ҳайрон бўлиб қаради.

— Нима учуй Андо?

— Генерал-лейтенантнинг топшириғи шундай.

Полковникнинг юзида азоб-уқубат акс этди.

— Яна генерал-лейтенантнинг топшириғи. Буларнинг вақтими ҳозир! Битта чигални ечолмаяпмиз-ку...

— Менга Андо керак,— таクロладим яна.

— Андо!— дея зарда билан бақирид полковник, исмини ҳам тилга олмади.— Андо! Андо қаерда?

У йўлак эшигини очиб юборди. Овозини кимдир эшитиши керак эди. Балким эшитишгандир: навбатчи хонаси кираве-ришдаги ўнг томонда эди. Полковник менга ўгирилиб:

— Лаънатилар! Ҳаммаси тумтарақай бўлиб кетибди... Андони жўнатиб юбордик,— деди.

— Қаёққа жўнатдингиз?

— Меҳмонхонага... «Ямато» меҳмонхонасига... У бир соатдан сўнг келади.

Мен бош силқдим.

— Еттида мен яна шу ерда бўламан.

Полковник елкасини бепарво қисди. Унга мутлақо бариди бир эди. Унинг ўрнида бўлсалм, мен ҳам бошқа кишининг нияти ва истагига худди шундай тұносабатда бўлардим. Ҳаммаси қуриб кетмайдими менга деса,— дегандек бўлди Такеока.— Ҳамманг бадар кет, сиз ҳам, ўша Андоингиз ҳам!

Менинг бадар кетишимга ҳали эрта эди, мен шундай деб ўйладим ва ўз жойимга — штабга қайтдим. Тўғриси, Янагитаға керакли бўлган рўйхатсиз қайтишни истамасдим, генерал мени қабул қилмас, ҳар қандай қилиб бўлса ҳам адресларни топишни буюрган эди, мен эса, бу борада лозим даражада жонбозлик кўрсатмадим. Оддий ҳаётий икір-чикирлардан бошқа умуман ҳеч нарсани очмадим. Полковник Такеока қўрққанидан жони ҳалқумига келиб қолганлигини аниқладим. Такеока қўрқса нима бўпти? Ҳозир ҳамма қўрқиб қолгам. Замон охир бўлган.

Миссия бошлигининг тақдирни ва умуман бутун инсоният тўғрисида ўйлаб қўриб, мен, штабга қайтишга ҳали эртароқ, деган қарорга келдим ва асосий кўчага бурилдим. Эшиклар очилмаган, кўча эшиклар ёпиқ — шаҳар ҳали уйқуда эди, шулар олдидан ўтиб, «Ямато» меҳмонхонаси томон йўналдим. «Нима учун мен Андо билан меҳмонхонада учрашмас эканман,— деган қарорга келдим.— Миссия даргоҳидан ташқарида, Такеока ходимларининг хўрандаларнинг гап-сўзига ҳамиша қизиқиб қулоқ солишлирдан гумон қилмаган ҳолда, мен бу фалати кўзли кичкина одамга штабдагиларнинг Хитойнинг жанубий соҳилларидаги резидентлар рўйхатига эга бўлиш истагини яхшироқ тушунтира оламан. Ниҳоят,

мен унга таъсир кўрсатиш вөситасини танлашда ҳам эркинроқ бўламан. Бошлиққа шама қилиш, албатта, таъсир кўрсатса керак».

«Ямато» меҳмонхонаси Манжурияning барча шаҳарлари даги шу номдаги меҳмонларини эслатиб турарди. Нима учундир меҳмонхона эгаларига бу сўз жуда маъқул келиб қолган эди. Афтидан, ҳийлакор юлғичлар ўзларининг янги хожалари — япон офицерлари ва амалдорларининг кўнгилларини толиш учун шундай қилган бўлишса керак. Япон меҳмонхонасисиз шаҳар шаҳар бўлдими.

Даҳлиз ёпиқ экан, эшикнинг ойнабанд туйнугидан ваҳимага тушган навбатчининг башараси кўрингунга қадар узоқ қўнғироқ қилишимга тўғри келди. Навбатчи менга кўзларини бақрайтириб, қўллари билан қандайдир ишоралар қилди, бу харакати ҳеч кимни меҳмонхонага киритмаслигини англатиши лозим эди. Афтидан, Дайренга совет десанти туширилганлиги тўғрисидаги хабар бу ерга ҳам етиб келган эди.

Мен шаҳарда кечаси юришга комендант рухсатномасини чиқариб, ойнадан навбатчига кўрсатдим. Ҳужжатдаги ҳеч қандай тақиқлашлар билан ҳисоблашмаслик ҳуқуқини берадиган кенг рангли кўндаланг чизик ўз таъсирини кўрсатди. Навбатчи эшикни очди:

— Жанобларининг жаҳллари чиқмасин,— деди навбатчи япончани ғализ гапириб ва таъзимга эгилди.— Ҳўжайн соат саккизтacha ҳеч кимни киритмасликни буюрган. Меҳмонлар қўрқиб қолганлар...

— Аммо сен тонг отища миссия амалдорини киритдинг-ку.

— Жаноб амалдорнийг буйруғи бор.

— Сенга буйруқ керакми?

— Буйруқ сизда бор, жаноб. Мен кўрдим-ку...

Навбатчи рангли чизифи бор қоғозни юқори мансабдаги бошлиқларнинг фармойиши деб билибди. Нодон одам, агар ғавриди бўлганида, кайфчоғлик пайти бўлганида уни роса мазах қилиб кулиш мумкин бўларди. Аммо ҳозир калака қилиб кулиш кайфиятим йўқ эди.

— Миссиянинг амалдори қаерда?— сўрадим, амр қилиш ҳуқуқи бор кишилардек талаб қилиб.

— Уттиз иккинчи хонада.

— Енида ким бор?

— Ҳеч ким. Бундан ўн кун аввал келган меҳмон кечқурун чиқиб кетди, қайтмади.

«Бегонанинг хонасини қараб чиқяпти,— тушундим мен.— Тинтувга ўхшайди. Нима учун бу ишни бажаришда Андони, танлаган эканлар? У бостириб киришларда, текширишларда, айниқса қамашларда иштирок этмаган. У жуда ҳам содда ва анойи-ку...»

— Хона иккинчи қаватдами?

— Ҳа, жаноб... Амалдор олдига ҳеч кимни киргизмасликни буюрган.

— Мен унинг бошлиғиман.

Навбатчи таъзим қилди, бу унинг бизнинг муносабатларимизга аралашмаслигини, ишнинг қандай бўлишидан қатъий назар, у кўр ва кар бўлиб тураверишни билдиради.

— Зина биттами?

— Иккита. Ўнг томондагиси қулайроқ. Хонага кузатиб қўёлмаганим учун жаноб мени кечирсинлар. Оёғим оғрияпти, юролмайман...

Бу навбатчи хитой ҳийлакор, жуда ҳам маккор эди. Мен ундан хафа бўлмадим. Бундай муғамбирлик менга мутлақо маъқул келарди.

Чап томондаги зинапоянинг қандай эканлигини билмайману, лекин мен кўтарилиган ўнг томондагиси, навбатчи қулав деб атагани — оёқ тагида худди мойланмаган аравадек фижирлар, панжаралари тебранар, уларга суюнишга журъат қилган одам билан бирга ҳозир пастига қараб отилиб кетадигандай бўлиб туюларди. Мен суюнмадим, бу билан ўзимни ҳам, меҳмонхонанинг мулкини ҳам омон сақлаб қолдим. Иккинчи қават ҳам биринчи қаватдагидек жимжит — йўлак ним қоронфи, уйқуда, ҳамма эшиклар зич ёпиқ. Ўттиз иккинчи хонани дарров топдим.. Қўшниларни уйғотиб юбормаслик учун эшикни қоқиб ўтирамай уни куч билан тортдим. Эшик тарақатуруқ очилди. Оддийгина бечораҳоҳил хонада эски, тўзиган диван, баланд-паст стуллар, вақт ўтиши билан қорайнib кетган ёғоч каравот бор эди. Кўрна-тўшаксиз каравот. Бу меҳмонхона хизматкорининг айби эмас, миссия амалдори Андонинг айби эди. У ниманидир излаб, чойшаб ва тўшакларни титкиларди. Мен уни тепакал бошини бир тўп ёстиқлар орасига тиқиб, калта оёқлари билан гавдасининг расмий ҳужжатларда айтилмайдиган қисми кўриниб турган ҳолатда кўрдим.

Эшик тарақлаганини эшитиб, Андо ёстиқлар орасидан шўнгифиб чиқди-да, кўзларини катта-катта очганча менга тикилиб қолди. Аммо шўнгифиб чиқишдан олдин беихтиёр тўппонча қинига қўли югуриб, тугмачасини излай бошлади. Аммо кечикканди. Миссия амалдорига ҳужум қилмоқчи бўлган киши у тўппончасини олгунича қараб туармиди. У бир ўқ билан тепакал Андони отиб ташларди вассалом.

Табиийки, Андо мени танигандан кейин:

— Жаноб капитан, сиз бу ерга қандай келиб қолдингиз? — деб сўради.

Мён жилмайдам. Андонинг кўриниши жуда қизиқ эди. Қулоғи устида товуқ пати оқариб кўринар, одатда ён томонига ҳафсалла билан тараб қўйиладиган сийрак соchlари тўзғиб кетган эди.

— Бундай саволни мен беришим керак. Бу менинг хонам.

— Сизнинг?! — Андо бутунлай шошиб қолди.— Навбатчи

шу ерда турганман, деди... Йўқ, йўқ. Сиз ҳазил қиляпсиз, Сигэки-сан... сиз ҳамиша ҳазил қиласиз.

— Бир пайтлар ҳазил қилардим, азизим Андо... Ҳозир ҳазиллашадиган ҳолим йўқ.

Мен эшикни беркитдим.

— Менга бундай ваҳимали қараманг, Андо. Сизга ҳеч нарса хавф солаётганий йўқ. Агар русларга асир бўлишни ҳисобга олмагандан, умуман тунги соат иккидан бу ёғига ҳеч кимга ҳеч нарса таҳдид қилаётганий йўқ.

Андо ҳеч нарса тушунмай, кўзлари ола-кула қиёфада менга тикилди. У яна бир марта: «Сиз ҳазил қиляпсиз, Сигэки-сан», — дегиси келгандай туюлди менга. Аммо у бундай демади. Андо бу ҳазил эмаслигини англағанди.

— Кечирасиз, жаноб капитан. Мен нималар бўлаётганини яхши тушунмаяпман. Нима бўляпти ўзи?

— Агар сизни Дайреннинг тақдирни қизиқтираётган бўлса, у ҳал бўлди. Кечаси рус десанти тушди. Агар менинг бу ерга келишимнинг сабаби тушунарли бўлмаса, беш минут вақт беринг, тушунтириб қўяман. Сизнинг ихтиёригизда қолган ўттиз минутдан фақат беш минути ҳам етади. Соат еттида сиз миссияда бўлишингиз керак...

— Сиз ҳаммасини биласиз, Сигэки-сан,— хижолат тортді Андо.

— Ҳаммасини эмас. Дайрен ҳарбий округи штабининг маҳсус топширигини бажарадиган офицери қанча нарса билиши лозим бўлса, шунча нарсани биламан. Вижданан айтганда, мен яна ҳам камроқ нарсани билишни истардим. Масалан, сизнинг бу ерда эканлигингизни, генерал-лейтенантнинг буйруғи бажарилганини, лаънати доктор қўлини булғагиси келмаётганини билмасликни истардим...

Мен гапирган сарим Андонинг кўзлари тобора катталашиб, косасидан чиқиб кетадигандек туюда борди. Бегона кишининг бунча нарсаларни билиши уни ваҳимага соларди. У, афтидан, ўзи бажараётган топшириқни ғоят маҳфий ва фавқулодда масъулиятли деб ҳисобларди, мана, кутмаганида фош бўлиб қолди! Мен Андонинг сирини бундай такаллуғисиз очиб қўйганим учун ноқулай аҳволга тушиб қолдим.

Лекин мен янглишибман. Бечора Андо ўзини ўйламасди. У полковник Такеока ва миссиядаги ўртоқлари ҳақида ташвишланыётган экан.

— Демак, доктор рад қилди...— деди у хўрсиниб,— энди нима бўлади? Мурдани қаерга яширишади?

Мурда! Такеока: «Биз ўқ отилганини эшифтадик. Бутун тун бўйи битта ҳам ўқ узилмади», дейишининг боиси бу ёқда экан-да. Ўқ отилганди. Миссиянинг ҳовлисида генерал-лейтенант Янагитанинг менга ўн минут аввал полковник хабар қилган худди ўша буйруғи ижро этилганди. Улар кимни ўлдиришиди экан?

Мен таниш одамни ўлдиришди, деб ўйламасдим. Шунинг учун Андога бамайлихотирлик билан:

— Бирор жойга йўқотишар. Полковник Такеока бир амаллар,— дедим.

— Уни куйдириш керақ,— тушунтириди Андо.— Из қол-маслиги керак. Агар руслар жасадни миссияда топиб олишса...

У руслардан, бошқа ҳеч кимдан эмас, мана шу руслардан қўрқарди. Бу ваҳима фақат Андонинг ваҳимаси эмасди. Унга, оддий амалдорга, миссиядаги қандайдир бир ҳодисанинг нима дахли бор. У ўзи отгани йўқ. Отолмасди. Бунақа иш Андонинг қўлидан келмайди. Бу ўлим жазоси-ку. Бошлиқ-нинг буйруғи бўйича одатдаги қотиллик. Бошқалар отишган. У ҳатто ҳеч нарсани кўрмаган. Ўз хонасида беркиниб, қулоқ-ларини кафтлари билан беркитиб ўтирган...

— Дайренни топширишгача ҳали вақт кўп,— дедим Андона тинчлантириш учун.— Изларни кўплашиб йўқотишади. Сиз ҳам ахир бу билан бандсиз-ку.— Мен каравот устида ҳар томонга сочилиб ётган кўрпа-ёстиқларга ишора қилдим.

Андо хижолат бўлиши, мени тушунмаган киши бўлиб кўриниши ва ниҳоят, мана шундай бегоналарининг ишлари билан шуғулланишга тўғри келиб туради, деб айтиши мумкин эди. Аммо содда ва лақма Андо унинг ўрнига:

— Бу ерда ҳеч нима йўқ. Аввал куни нарсаларни миссияга олиб бориб қўйишган. У шу бугун кечаси Дайрендан ғошиб бўлмоқчи эди,— деди.

Ралати ўхашлик. Биз ҳам бу кеча шаҳарни ташлаб кетиш ниятида эдик. Янагита тезда кетишимизга ишора қилганди. «Ҳар дақиқада тайёр бўлиб туринг!» Кун охирида бундай огоҳлантиришни эшитгандан сўнг, яна нима деб ўйлаш мумкин?

— Барибир сиз ниманидир излагансиз-ку.

— Ҳужжатларни... Полковник улар стол тортмасида ёки каравотда яшириб қўйилганини гумон қилганди.

— Ким учун яшириб қўйилади?

— Билмайман. Эҳтимол, руслар учундир. Хизматчи топиб олиши ва тегишли одамга бериши мумкин.

— Мураккаб комбинация,— дедим киноя билан.— Модомики шундай мақсад бор экан, уни бошқачароқ, ишончлироқ усул билан амалга ошириш мумкин эди. Дайрендаги руслар билан алоқа боғлаш учкалик қийин эмас-ку.

— Балким руслар учун эмасдир...

— Ана кўрдингизми? Шаҳарда саноқсиз савдо вакиллари, газеталарнинг мухбирлари, умуман, чет элликлар тўлиб ётибди, кимга хоҳласанг бериб қўй. Ҳужжатларни кўрпа-тўшак орасига яширишнинг нима кераги бор? Пул эмас-ку, хизматкор ахлат қутисига ташлаб юборади.

— Мен ҳам шундай деб ўйлайман.

Мен ўттиз иккинчи хонани банд қилган кишининг исмини жуда ҳам билгим келиб кетди. Андодан сўрашга журъат қиломладим. Сўраш мумкин эмас эди. Агар бундай қилсан, ҳамма нарсани билган ва хабардор киши сифатида ўзимни эркин тутиб ишонч билан бошлигага гапларим чиппакка чиқарди. Ҳатто шама қилиш ҳам менى фош қилиб қўяр, ерга урган, арzon-гаров извогарга айлантирган бўларди ва мен ҳар нарсага ишонаверадиган Андонинг кўз олдида бекадр бўлиб қолардим. Мен эса бу одамни қадрлар, ҳатто ўзимча яхши кўрар ҳам эдим. Яхшиси, алдаган бўлай. Мен ишлатган ҳийлаю найранг зарурат туфайли керак — мен яширин учрашиш жойларининг адресини олишим керак. Андо эса буларни фақат ҳарбий миссиянинг ҳамма сирларидан огоҳ, ҳатто полковник Такеока билмайдиган нарсани ҳам биладиган кишигагина бериши мумкин.

— Энди бу ерда ҳеч нарсанинг йўқлигига ва бўлиши мумкин эмаслигига ишонганингиздан сўнг,— дедим мен майин, аммо бу, сўзни айтган кишига ишонтира оладиган қилиб,— энди нарсаларни ўз ҳолига келтириб қўйиш ва сиз полковник кутиб турган миссияга боришингиз керак. Эҳтимол, кутаётган бўлса керак. Тўғри, рус десанти тушганлиги ҳақидаги хабардан сўнг «Ямато» меҳмонхонасининг ўттиз иккинчи хонасидаги аҳвол тўғрисидаги докладни эшитиб ўтиришга вақт кетказишига ишонмайман. Бу тўшак орасига яшириб қўйилган афсонавий ҳужжатлар тўғрисида эмас, миссиянинг пўлат сандиқларида ётган, мавжуд ҳужжатлар ҳақида ўйламоқ керак. Агар улар русларнинг қўлига тушгудай бўлса, бу ҳақиқатан ҳам даҳшат. Биргина полковник учун эмас, бутун маҳфий хизмат учун. Шунинг учун, келинг, хонани тартибга келтирайлик-да, қолган дақиқаларда (мен Янагитага ўхшаб ўз соатимга қарадим) яна ҳам муҳимроқ ишлар тўғрисида гаплашайлик...

Мен ўзимга жуда ҳам ақлли ва ишонарли бўлиб туюлган нутқимни давом эттирап эканман, Андо менга бақрайганча йлабларини учириб тикиларди. У, афтидан, мени унвони-жихатидан янада юқорироқ кишининг сўзларини такрорлаётган деб ҳисоблар, шунинг учун бирор сўзни хато кетказиб, бошлиқнинг амрини аниқ бажаролмай қоламан деб қўрқарди. Андо амалдор эди. Бор-йўғи амалдор эди холос...

— Мен сизга генерал-лейтенант Янагитанинг шахсий фармойшини топширишга вакил қилинганман,— мен Андо эшитган сўзларини тушуниб ва ҳис қилиб олиши учун бир оз жим қолдим.

— Шахсан менгами?— сўради у қандайдир эҳтиром билан титраб.

Ахборотнинг тўғрилигига шубҳа қилгани учун сўради. У менга ишонарди, айниқса ҳозир. У Дайрен ҳарбий округи

қўмондонининг шахсий фармойиши, деган жумлаларни яна бир марта эшитмоқчи эди.

— Ҳа, сизга.

Биз, японлар учун хотиржам вақт бўлганида, менинг сўзларим Андонигина эмас, балки ўз даражаси бўйича юқори мартабалироқ олий насаб кишини ҳам баҳтиёр қилган бўларди. Аммо ҳозир йигирманчи август эди, Квантун армияси сўнгги кунларини кечираётган, буюк мотам арафаси кўнлари бўлиб, генерал-лейтенантнинг оддий амалдорга бўлган эътибори фақат қайрули англашилмовчилик сифатидагина қабул қилиниши мумкин эди. Андо буни тушунмасди. У вақтдан узилиб қолганди. У категорияси ўзгаришсиз шартли оламда яшарди. Қўзлари қандайдир хаёли чақнарди.

Мен ёлғон сўзларим билан Андода эзгу туйфулар уйғотганим учун ноқулав аҳволга тушдим, ҳатто уялиб кетдим. Худди кўз олдимда соддадиллигидан фойдаланганим ёш бола турарди гўё. Мен ўшанда ўйлаб қолдим: инсон, кўнглининг энг яхши интилишларини эксплуатация қилиш принципимиз қандай тентаклик. Бу менинг учун оғир дақиқа эди.

Аммо бу дақиқа ўтиб кетди. Үтмайдиган нима ҳам бор!

Энди ҳаяжонланмасдан ва ҳиссиётга берилмай Янагитанинг штабга ороллардаги ва Хитойнинг жанубий соҳилларидаги махфий учрашув жойлари адресини бериш ҳақидаги талабини баён қилиб бердим. Андо қаршилик кўрсатар ва нима учун генерал-лейтенант бошқа одам қурнгандек мени танлади, дея қалтис савол бериб қолнишидан қўрқсан эдим. Андо бундай савол бермади, у умуман ҳеч қандай савол бермади. Генералнинг эътибори уни бутунлай караҳт қилиб қўйганди. У ўзидағи картотеканинг камбағаллигини эслатиб, фақат кечирим сўради.

— Менда қирғоңнинг фақат биргина участкаси бор... У ҳам Арамицуга олиб берилган.

Кераксиз фамилия. Маълум маънода хавфли ҳам. Ҳар қандай йўл билан Арамицуни четлаб ўтиш керак.

— Ҳужжатлар йўқ қилинган! — дея ёлғон гапирдим ёки жуда ҳам олдинга ўтиб кетдим. Эҳтимол, бу дақиқада махфий ҳужжатлар империаторнинг портретлари билан бирга миссия ҳовлисида ёнаётган эди шекилли.

— Кеча ҳужжатлар бутун эди,— деди Андо менга гуноҳкорона қараб.— Мен уларни Арамицуга кечга томон топширгандим.

Иблисдан тарқалган Арамицу! У оёқ остида ўралашгани ўралашган.

— Кечга томон у ҳам тирик эди...— Мен хонада сочилиб ётган буюмларга иккинчи марта ишора қилдим. Бу ишора Андони ҳозирча мен айтган ҳамма сўзлардан кўра кўпроқ ишонтириди.

— Албатта,— хўрсинди Андо.

— Сизнинг хотирангиз — ягона ахборот манбаи,— ялпизлай бошладим мен.— Ягона! Генерал ҳам шундай деди.

Ошириб юбордим шекилли, Андо ясама ҳаракатни тушубниб, ҳушёр тортиб қолмасайди. У ҳолда ҳамма иш пачава бўлади.

— Картотеканинг саҳифалари сизнинг кўз олдингизда. Уларга боқинг, Андо!

Бу думалоқ кўз, йилтирибош кичкина одамга катта эътибор бериб юборилди. У осмонга чиқиб кетди. Умрида биринчи марта ҳар кунги қабоҷатлардан юқорида кўрди ўзини. Арамицудан юқорида кўрди.

— Мен картотекамни яхши эслайман,— сирли ва ҳатто тантанали жилмайди Андо.— Унда ҳаммаси бўлиб ўн иккита карточка бор эди. Улар йўқолиб кетиши, масалан, ёниб кетиши мумкин эди. Шунақаси бўлади...

— Сиз хаёлан эслаб қолгансиз,— хулоса чиқардим апилтапил.— Улар сиз билан бирга.

— Ҳа.

Меҳмонхонада турувчининг хат ёзиши учун мўлжалланган бир варақ қофозини стол устидан олдим-да, Андога бердим. Ҳеч нима демай бердим. Бунинг нима учун қилинганини у тушунди-да, миннатдорлик билан бош силкиди.

— Хона тўғрисида ташвиш тортманг,— дея огоҳлантиритим мен,— ўзим тартибга келтириб қўйман.

Меҳмонлар рўйхатини кўриш учун пастда меҳмонхона маъмури ёнидаги устун олдида тўхтадим. Навбатчи хитой менинг тўхтаганлигидан ажабланмади ҳам, норозилик ҳам билдирамади. Фақат пастки ўнг бурчаги титилиб кетган, сиёҳ доғи бор ледерин муқовали катта дафтарни менга узатар экан, эснаб қўйди. Ўттиз икки рақамли саҳифани очиб, бармоғи билан пастки қаторни кўрсатди. Бу хитой навбатчи жуда тажрибали эди, ҳамма нарсани оғиз жуфтлашданоқ тушунарди. Унинг қийшиқ йўғон бармоғи остида қуидагиларни ўқидим.

«Маратов Н. Токиодан, 1945 йил 9 август».

Мен қичқириб юбормаслик учун лабимни тишладим.

Бештадан учинчиси бу кеча ҳаёт билан видолашибди...

Мен ўттиз саккизинчӣ йилга қадар Маратовни танимас эдим. Тўғрироғи, у тўғрида эшишмагандим. Бунинг ажабланадиган ери йўқ, чунки у Благовешченскда, мен эса Харбинда эдим. Агар Идзитуро Хаяси оғзидан гуллаб қўймаганида, эҳтимол, менга бу одам ҳақидаги мишишлар кейинроқ ҳам етиб келмаган бўларди. Мен унинг номини тилга олганман. Биз Токиода, чет тиллари институтининг рус бўлимидан бирга ўқиганмиз, разведка мактабида ҳам бирга бўлдик. Кейин тақдир тақозоси билан биз Қвантун армияси штабининг бир

бўлимида Янагита қўл остида ишлашимизга тўғри келди. У вақтларда ёш ва шуҳратпараст эдик, кўп нарсани истардик ва давр ҳам бизларга кўп нарсани ваъда қилган эди. Гўё Осиё устида Япония қуёши нур сочарди. Бу шунчаки гап эмас, тарих эди. Тарих бизнинг бахт-саодатимиз учун яратиларди. Мен ўзим Амурнинг чап қирғофида, Идзитуро эса Манжурияда шуҳрат қозонмоқчи эдик. Уни дарҳол рус муҳожирларининг Харбиндаги марказига, Амур казакларининг ҳаракатларини назорат қилиш ва координацияловчи БРЭМ деб аталган ташкилотга тайинлашди. Менинг режаларим ўзгариб кетди, бу ҳақда айтган эдим, Идзитуронинг режалари аввалгича қолди ва у ўз режасини муваффақиятли амалга ошириди. Идзитуро мақсади сари мендан тезроқ борарди. Ишлари осон кўчди. Одамлар айтганидек, омади келди. Ҳамма Идзитурони омадли деб атарди. Унинг иштироки билан қизиқ операциялар ишлаб чиқилди. Уларнинг қандайлигини мен билмайман. БРЭМнинг иши ҳақида ким нима ҳам биларди. Махфий мактаблар, курслар очилар, гуруҳлар, отрядлар тузилар, қуроллар қўлга киритилар эди. Идзитуро кечаю кундуз банд эди, мен уни кам кўрардим.

1938 йил июлида Идзитуро бўрдан муҳожирларни қолдирив, Янагита қаноти остидаги бўлими жойлашиб олди. Буяни ҳам иши юришганга йўйишди. Полковник ғоят муҳим аҳамиятга эга бўлган режани ишлаб чиқди ва унга энг умидли офицерларни жалб қилди. Операцияни бош штабнинг иккинчи бўлими бевосита назорат қилиб турди.

Гарчи операцияни атиги бир неча киши тайёрлаган бўлса ҳам, бутун бўлими шу операция фикри билан яшарди. Кескин сирли шароит асабларни тараанг тортиб, узилиш даражасигача олиб борган эди. Каллаларимизга нималар кириб чиқмади, ошиб-тошиб кетган хаёлларимиз қандай тахминларни ўйлаб топмади. Албатта, биз муҳим аҳамиятга эга бўлган бу операцияга алоқадор бахтиёр кишиларга ҳавас қиласардик. Идзитуро йўлакдан юриб ўз кабинетига ёки полковникнинг кабинетига юриб бораётганида мен уни завқ билан кузатиб турар ва хаёлимда унинг шаънига тантанавор сўзларни айтиб қолардим. Идзитуро ғоят ажойиб юксакликда эди.

Идзитуро неча марта полковник билан чегарага борди, буларнинг ҳаммаси ҳамиша қандайдир сирли маросимга айланиб кетарди. Улар яна ҳам гердайнброқ қайтардилар. Нихоят, гуруҳ умуман ғойиб бўлиб қолди. Бу ҳодиса куз кечаларидан бирида рўй берди, биз эса, уни чап қирғоқча ўтказиб юборилди, деб ўйладик.

Биз фронтдан ахборот кутгандек, хабар кутардик. «Хўш, нима гап?», «Нима хабар бор?» маънодаги товушсиз саволлар билан радиостларнинг жонига тегардик. Улар ҳам товушсиз жавоб берардилар. «Ҳеч нарса маълум эмас, маълум бўлармикан. Бизга гуруҳни эшлиши тўғрисида топшириқ бе-

рилмаган». Қизиқишиң янада ортарди: демак, операция шахсан бош штабнинг назорати остида экан-да, ундан фақат Токиогина ҳабардор бўлса керак.

Гуруҳ учинчи куни бу гал ҳам кечаси, ҳеч ким «марказ»да йўқ вақтида қайтди. Эрталаб биз операциянинг муваффақиятли ўтганини билдик. Офицерларнинг юзларидан уларнинг мағрур ва баҳтиёрликларини фаҳмладик. Идзитуро буюк кишилар ўзларининг ихлосмандларига юбилейдан кейин жилмайганига ўхшаб менга узоқдан кулиб қўйди. У менинг олдимга ҳатто яқинроқ ҳам келмади.

Операцияни ўтказишдаги сирлилик яна бир оз вақт давом этди. Синчковроқ ва чаққонроқ ходимлар Янагитанинг чегарадан қандайдир рус ҳарбийсини олиб келганини, бу ҳарбийнинг Харбин меҳмонхоналаридан бирида, «Нью-Харбин»дами, «Гранд отель»дами «яшириб» қўйилганини билиб олдилар. Русни Квантун армияси штабининг офицёrlари қўриқлар, унга бош ҳомийси қилиб Идзитуро Ҳояси тайинланганди. Уни рус ҳарбийсига бош штаб иккинчи бўлими бошлиғининг шахсий фармойишига кўра беркитиб қўйганлар. Идзитуро бевосита Токиога бўйсунарди. Мен бунга ишондим. Шунинг учун ҳам ишондимки, дўстим менга машҳур кишилар ўзларининг юбилейларидан кейин илжайгандаридек узоқдан илжайиб қўйди.

Сирлийк пардаси тўсатдан тушиб кетди. Токио газеталарининг якшанба сонларини: «...Совет Иттифоқидан қочиб ўтгаи киши!», «Русларнинг ҳарбий тайёргарларлари тўғрисида муҳим маълумотлар!», «Маратов чегарадан ўтади», «Махфий хизмат практикасида бўлмаган ҳодиса — СССР давлат сирлари сақланган портфель япон разведкачилари қўлида!», «Маратов: «Мен тонготар мамлакатини танлайман!» деган дабдабали сарлавҳалар безаб чиққан эди. Биринчи саҳифаларда қочоқнинг суратини босишибди. Матбуот тантана қиласиди, репортёrlар разведканнинг хизматини кўкларга кўтариб мақтаб, оғиз кўпиртирадилар. Бутун Узоқ Шарқ японлар қўлига ўтди деб тушуниш керак эди.

Маратов машҳур шахс бўлиб кетди. У ҳақда кўп ва узоқ гапиришди. У эса ҳамон Харбинда яшар, уни Квантун армияси штабининг офицерларини қўриқлар эди. Совет разведкаси уни, албатта, ўғирлаб кетади ва Хабаровскда ҳарбий трибунал чиқарган ўлим ҳукми ижро этилади, деб қўрқардилар.

Маратов соқчилар ҳимоясида сайр қиласиди, агар у овқатланиши истаса «Бомонд» ресторанига олиб борардилар, у ердаги ҳамма хизматкорлар япон махфий хизматининг одамлари эди. Маратов ҳарбий министр ва бош штаб бошлиғи билан сұҳбат қилиш учун икки марта Токиога учиб бориб келди. Уни ўша курсошим Идзитуро Ҳояси кузатиб борди. Бироқ Токиода Маратовни қолдиришмади. Гарчи у бош штабнинг референти ҳисобланса ҳам ва мантиқ жиҳатидан

ўз вазифасини Манъчжоу-Го территориясида туриб эмас, пойтахтнинг бирор жойида туриб бажариши осонроқ бўлса ҳам, унинг резиденцияси Харбин бўлиб қолаверди. Ўша вақтларда, афтидан, Харбингда асосий ҳарбий масалалар ҳал қилинаётган бўлса керак. Бу масалалар Маратовнинг иштироки билан ҳал қилинган бўлса ажаб эмас.

Момақалдириқ бошланиши яқин эди. Ҳаммамиз буни сезардик. Квантун армияси ҳарбий тайёргарлик ҳолатига келтирсанг эди. Маълумки, 29 июлда Ҳасан кўли ёнида жанглар бошланиб кетди. Разведка Совет Приморъеси территориясидаги ҳамма агентура нуқталари ишини кучайтириш тўғрисида буйруқ олди. Бизнинг қисмларимизнинг ҳужум қилиб келиши билан территорияни партизанлар ва совет активистларидан тозалаш учун қўпорувчи гурӯҳлар чегара чизигига келтириб ташланди. Бутун Манжурияни жангарилик кайфияти қоплаб олди. Аммо ўн кундан кейин ҳаммаси чиппакка чиқди. 9 августда Квантун армияси қисмлари кўл ёнида тор-мор қилинди ва чекинди.

Маратов келтириб берган маълумотлардан фойдалана олмаган Квантун армияси штабининг бошлиғи муваффақиятсизликнинг айборди деган мишишлар тарқалди. Қочоқнинг обрўси ошиб кетди. У энди ўзини оддий «асир» деб ҳисобламас, ишонч билан ҳаракат қиларди. Офицерлардан иборат мулозимлар йўқолди, фақат Идзитуро қолди, у ҳам Маратовни қўриқламас, бош штаб иккинчи бўлими билан рус масаласи бўйича референт ўртасида таржимон ва воситачи ролини ижро қиласади. Анъанага кўра Янағита Маратовни ўз мулки ҳисоблар ва вақти-вақти билан суҳбатлашмоқ учун ҳузурига чақириб турарди. Шахсан мен референтнинг бўлимизига келганини кўрмадим. Учрашувлар Янагитанинг уйида ёки меҳмонхонада ўтказилган бўлса керак.

Қочоққа бўлган қизиқиш аста-секин қимматини йўқота бориб, уни унуга бошладилар, ходимларнинг ҳеч бири хизмат соҳасида у билан дуч келмагани ва унинг хизматига муҳтоҷ бўлмаганлиги бунинг сабабларидан бири бўлди. Маратов тобора кўпроқ Токиода қолиб кетадиган ва Харбингда кам қўриқнадиган бўлиб қолди. Идзитуро ҳам у билан бирга ғойиб бўлиб кетарди. Бизнинг дўстлигимиз рамзи бўлниб қолди, унда ҳозирдан кўра ўтмиш кўпроқ жойни эгалларди. Биз бир-биримизни соғинмайдиган, гаплашиши қўмсамайдиган, бир-биримиз билан дардлашиб, юрак чигилини ёзмайдиган бўлиб қолдик. Қўнглимга ўтириб қолган хафалик ҳам бир-биримиздан совиб кетишимизга сабаб бўлди. Ҳояси мени четлаб ўтарди, эҳтимол эски ошинасига яхши муносабатда бўлишни ўзига эп кўрмасди. Мен шундай деб ўйлардим. Суймаганга суйкалишнинг нима кераги бор?

Балким, ёлғиз мэнгина ўтмиш билан хайрлашмагандирман, биргина мен ҳар хил тахминлар ва шубҳалар гирдобида

азобданаётган эмасдирмаи. Ёшлик иштиёқлари ёшлик билан бирга ўтиб кетди. Бу қайгули, аммо муқаррар эди. Мен Хояси билан хаёлан хайрлашдим.

Қарангки, мана, мутлақо кутилмаганда, дўстлигимиз яна жонланди. Тўғри, дўстлик бошга иш тушганда билипади, дейдилар. Идзитуронинг бошига иш тушди. Уша омадли Идзитуронинг бошига бирдан кулфат тушди, йўқ, унинг иши юришмади эмас, яхши юришиб турди, хизматга тааллуқли ҳамма соҳада ҳам гайрат кўрсатди. Унга бошлиқларнинг муносабати, аниқроғи, Янагитанинг муносабати ўзгариб қолди.

Кунларнинг бирида, ишдан кейин эди, деярли унугтиб юборганим Идзитуронигина эмас, умуман, ҳеч кимни кутмаганимда, кабинетга худди унинг ўзгинаси кириб келса бўладими.

Ичкарига кириб, эшикни беркитди-да, деди:

— Мен сен билан гаплашиб олишим жуда зарур, Мори...

Агар бундай дабдурустдан пайдо бўлиб, дудмал гапирмаганида мен, эҳтимол, уч минг йилда бир марта гуллайдиган афсонавий Удонгэ ҳақидаги заҳарханда кулги билан жавоб берган бўлардим. Аммо тасодифлик мени довдиратиб қўйди ва мен бош қимирлатиб ишора қилдим:

— Ўтир!

— Йўқ, йўқ, Мори... Бу ерда эмас. Сенинг уйингга келишга ижозат бер. Ёки яххиси, бирор тинчроқ жойда учрашайлик.

Бу ҳам кутилмаган жумбоқ эди. Илгари ҳеч қачон Хояси менга хайриҳоҳлигини яшираси, кишилар ўртасида учрашишдан ўзини олиб қочмасди. Ҳозиргиси янгилик эди.

Мен Хоясининг кўзларига боқдим. Тушундим. Идзитурони даҳшатли қўрқув ҳузуримга олиб келган, у ҳимояга муҳтоҷ эди.

Киши қўрқиши, ўзига ишончини йўқотиши мумкин. Бу ҳамма тирик жон учун табиий. Аммо Хояси учун-чи? Менинг ошнамда қўрқинч пайдо қиласидиган куч йўқдек туюлди. У ҳаётда комил ишонч билан шахдам қадам ташлаб борар ва ўзи интилаётган мақсадни равшан кўриб турарди. Хояси бу мақсадга қачон эришишини биларди. У билан ёнма-ён бўлиш бошқаларга, шу жумладан, менга ҳам осон эди. Бошқа кишининг ишончи қувват бағишлайди, парвоз қилдиради. Мен яна шуни айтмоқчиманки, Хоясини тақдирнинг ўзи заиф ва журъатсизлар учун йўл бошловчи қилиб яратган, у ақлли, жасур ва хушсурат эди. Ҳатто бўйи билан ҳам ажralиб турар, бошқалар унга беихтиёр йўл берар, сафда унга эргашар эдилар. Мен уни ҳеч қачон боши қуйи солинган ҳолда кўрмаганман. Бошини ҳамма вақт мағурур кўтариб юарди.

— Яхши,— дедим мен,— уйимга кел ёки учрашишимиз мумкин бўлганд жойни айт.

— Мен соат еттида эшигингни қоқаман. Еттидан ўн минут ўтгунчагина кут. Келмасам, трамвайга ўтира-да, Новаторговаяя бор. Йигирма тўққизинчи уй. Ҳовлидан кирилади. Пардаси кўтарилган иккинчи дераза. Мен ўзим кўраман...

Хояси разведкачи ва конспиратор эди. У ҳатто дўстона учрашувда ҳам аниқ ва лўнда гаплашишни биларди.

Мен ундан, нега бундай қиляпсан, деб сўрамоқчи эдим, улгурмадим. Балким, сўрашнинг ҳам кераги йўқ эди. Сенга бундай тарзда учрашув тайинлангач, савол бериб ўтиришнинг нима кераги бор. Эшик ёпилди. Мен фақат Хоясининг чолларнидек буқчайган елкасини ва гижимланган кителини кўриб қолдим. Биз Идзитурони бундай аҳволда ҳеч қачон кўрмаган эдик.

Соат еттида у эшикни қоқмади. Кундузи, ҳали кабинетимдаёқ Хояси эшикни тақиллатолмаслигини биларди. Дўстининг уйига бориб, унинг ҳолидан хабар олиш истаги фоятда содда эди, ҳаяжонланиб кетганидан пайдо бўлган ҳадик бундай истакдан дарҳол воз кечишни даъват этди. Менинг уйим Ҳарбиннинг деярли марказида, Чурин магазинига яқин жойда бўлиб, қизиқиб боқувчи кўз, бундай кўзлар ҳамиша мавжуд, унчалик одатламаган йўл билан бораётган ёш офицерга дарҳол эътибор қилиши мумкин эди. Хояси ма-на шу кўздан ҳадиксираган. Нима ҳам дейиш мумкин, у ҳақ.

Мен трамвайга ўтириб, ўн.беш минутда Новоторговая кўчасидаги йигирма тўққизинчи уйга бордим.

Хоясини танимай қолдим. Шу бир неча соат ичida у яна ҳам чўкиб қолибди. Бамисоли ҳаётий кучлари эриб тамом бўлгандек қўллари совуқ эди.

— Сенинг орқангдан кузатишмаганига аминмисан?— дея сўради у, эшикнинг қулфи солиниб, деразадаги енгил, гулли мато парда туширилиб, биз ҳоли қолганимиздан сўнг.

— Йўқ,— иқрор бўлдим мен.— Яшириниш менинг уму-ман хаёлимга ҳам келмади.

— Бекор қилибсан... Ҳа, айтгандек, генерал бу қадар тез гадбир кўради деб ўйламайман.

Хояси шундай нарсалар тўғрисида гапирдики, булар одатдаги ҳолатда менга бемаъни, ҳатто аҳмоқона бўлиб туюлган бўларди. Унинг айтгани ҳазилга ўхшамас, жуда ҳам сирли ва ҳаяжон билан гапиради. Бу ерда, эшиклари берк, парадлари туширилган бегона уй ичida бемаънилик реалликка айланди. Ошнам бирон хавфнинг ҳидини сезарди, хавф мавжуд, афтидан, муқаррар эди.

— Бу менинг янги консператив квартирам,— тушунтириди Хояси.— У ҳали бўлимда рўйхатга олинмаган, бу ерга келиш ҳеч кимнинг хаёлига ҳам келмайди.

Мен Хоясига нима жавоб қилишни билмай қолдим. Ҳамма нарса тушуниб бўлмайдиган, жумбоқ, энг муҳими, тасодифий эди. Ўтмиш билан шу кунни боғлайдиган ҳалқа кўринмасди, бундай ҳалқасиз мен янги Хоясини, унинг ташвиш ва хавфини қабул қила олмас эдим. Унинг ўзи эса, бу узилишини сезмас ва мен билан ҳамма нарсани биладиган кишидай гаплашарди.

— Биз ҳамма нарса ҳақида гаплашиб олишга улгурамиз...

Бурчакда эски, кул ранг жилд сирилган диван турарди. Мен унга ўтириб, бошимни орқага суждим. Бу билан Хоясига сирли гаплардан чарчаганигимни, менга ҳам оғир эканлигини кўрсатмоқчи эдим.

— Мори!

— Хўш?

— Менга ёрдам беролмаслигингни биламан, тўлқинлар қояга олиб бориб урган одамга ҳеч ким ҳам ёрдам беришга қодир эмас...— Хояси ҳозир у ҳис қилаётган нарсасига менинг қанчалик яқин эканлигимни текширгандек кўзларимга тикилиб, диван яқинида турарди. Ҳавотирдалигимни сезди. Шу холос. Менга аввалгича ҳамма нарса мавҳум ва шунинг учун оғир эди. Мен қояга ўзимни қанча яқин тутмай, барibir, тўлқинлар мени оқизиб кетади. Ёки ўзимни денгизга ташлайман. Бошқа кутишга тоқатим йўқ...

Мен дедим:

— Сенга ёрдам керак эмас.. Ҳамма якка ҳолда ўлади. Аммо сен ўзингга ҳукм чиқариб янгилаётганинг йўқмикан? Сенинг гуноҳинг нима. Хояси?

У менинг ёнимга, диванга ўтириди-да, қўллари билан тиззаларини қучди. У фикрини тўплаб олиши керак эди.

— Биз японлар, сўнгги дақиқада ҳамиша тантанавормиз...

— Ҳамма кишилар ҳам шундай бўлса керак.. Олам майдачўйдалардан тозаланяпти, уни энди узоқдан кўрасан.

— Бу даҳшат, Мори.

Сабабни тушунтиришдан олдин ошнам мени худди шунинг учун чақирганига амин эдим. Хояси терговлар ҳақида, яъни ўз азоб-уқубатлари ҳақида галира бошлади.

Бирор кимса Хоясини овунтиrolмасди. Унга қаердан, қай йўл билан зарба берилганини билмаган мен бўлса умуман таскин беролмасдим.

— Мен ўлимдан қўрқмайман, ўлгандан сўнг одамларга қалака бўлишдан қўрқаман. Нега бундай қилганингни ҳеч ким билмайди. Ҳар хил мишишлар тўқишиади, бу мишишлар шаънингни булғashi мумкин. Лаънатлар энитиш ҳатто у ёқда ҳам оғир. Мен шу ерда гувоҳ қолдирмоқчи эдим... Сен менинг секундантим бўла оласаним?

Хояси дуэль ҳақида галирмасди. Характери маросими ўзини ўлдирувчи киши узоқ қийналиб қолмаслиги учун сўнг-

ги дақиқада унинг ҳаёт билан хайрлашувига ёрдам берадиган секундант бўлишини талаб қиласди. Мен чўчиб тушдим. Менга бундай нарсани ҳеч ким таклиф қиласди. Гап илтимос қилишида ҳам эмасди. Хояси кўз олдимда ўлиши керак эди. Менинг ошнам, бегона юртдаги биттаю битта яқин одамим-а?!

— Йўқ!

Хояси менга ажабланиб ва хафа бўлиб қаради. У «йўқ» жавобимни қасамга сотқинлик, хиёнат сифатида баҳолади. Ҳақиқий дўстликда қасам ичилмайди, бу қасам дилда бўлади. Дилда эса сўз эмас, ҳис бўлади.

— Бош тортасанми?— деди у ғамгин бўлиб.— Сен, Мори-я?

Мен унинг қўлини ушлаб, сиқдим.

— Ҳа... бош тортаман. Мен ўзим тушумаган ва сирли нарсага гувоҳ бўла олмайман.

— Сирни очиш керакми?— деди Хояси, истагимнинг самимилигига шубҳаланиб.

— Ёмон бўлмасди...

— Үшанда кўнасанми?

Назаримда, у мени журъатсизликда ва ҳатто қўрқоқликда айбларди. Мен бу фақат дўстона эҳтиёткорлик эканини ўйламабман.

— Ҳа,— дедим мен, имкони борича қатъий қилиб, ўртром қўрқоқ экан деб, ўйлаб юрмаслиги учун.

— Нима, сен самовотга битта ўринга иккита қурбон қилишни таклиф қиласанми?

— Қераксиз изоҳ бу, азизим Хояси,— дея эътироz билдири-дим мен.— Ҳозирги гапингдан сирни очсанг қиёмат-қойим бўладигандай.

— Узинг биласан-ку, иблис ҳамиша черков ёнида шай туради.

— Ҳар қалай одамлар черковга борадилар-ку.

Мени ишонтира олмаслиги, тўғрироғи, қайсарлигимни бука олмаслигини кўриб, Идэзитуро дўқ қилишга ўтди.

— Мен шунинг учун ҳам у қояга бориб қолдимки, тасодифан сирга тегиб кетдим, йўқ, тегмадим, унинг ўзи менинг истагимсиз менга тегиб кетди. Энди мен уни сенга итариб юборишим, ўз дўстимни бахтсиз қилишим керак. Сен шуни талаб қиляпсанми?

Албатта мен буни талаб қиласманман. Бахтсизлик ҳеч қачон бирор кишининг ҳаётини беzagан эмас, ҳеч ким жафони тилаб олмайди. Мен ошнамга ҳамдард бўлмоқчи, унга отилган тошни, агар бу тош мени ярадор қиласиган бўлса ҳам тўхтатиб қолмоқчи эдим.

— Талаб қиласман!— дедим аввалгидан қатъий, лекин паст овозда. Хояси овозимдаги қатъиятни сезган бўлса керак, дивандан туриб дераза ёнига борди. Назаримда у дера-

за ортида ҳеч ким йўқлигини билмоқчи ёки пардани тузатмоқчидек туялди. Мен янгишган эдим. Хояси унисини ҳам, бунисини ҳам қилмади. Энди уни бегона одам борлиги ортиқ кизиқтиրмасди. У, назаримда, хавфни унугиб юборган эди. Хояси деразанинг ёнгинасидан ўгирилди-да, хонада юра бошлади. Қўллари худди бошини тутиб турмоқчи ёки оғриқни босмоқчи бўлгандек, бўйнига чирмашди. Балким оғриқ бор бўлгандир...

— Мори,— деди у секиц, гўё узоқдан ва қандайдир ҳиссият билан.— Сен мени кечиришинг лозим. Мен ўзимни якка деб ўйлагандим... Энди анча енгил тортдим.

Мен индамай қўя қолдим. Хоясининг миясига келган узилкесил фикрни қочириб юборишдан ҳайиқардим.

— Энди сирни очишим мумкин...

Токиодан шифрланган қуйидаги мазмунда телеграмма келди: Карлебадда даволанаётган М. исмли аёл япон элчи-хонасининг маслаҳатчиси билан учрашиб, Благовещенскдаги эри билан алоқа боғлашни илтимос қилибди. Бу илтимоснинг одатдан ташқарилғи ва муҳимлигини ҳисобга олган бош штабининг иккинчи бўлими. Квантун армияси махфий хизматига агентура тармоқлари орқали М. хонимнинг эри билан алоқа ўриятишни топширди.

Операцияга агентурани жалб қилиш хатарли эди: бордию бу ифво бўлиб чиқса, Благовещенскда жойлашиб олган ишончли кишилар ошкор бўлиб қолиши мумкин эди. Шунинг учун вазифани япон элчихонаси зиммасига юклашди. У ерда ҳам разведкачилар бор эди. Учрашув бўлиб ўтди ва иккинчи бўлим зарур бўлган тасдиқларни олди. Карлебадда даволанаётган М. хонимнинг эри махфий ҳужжатлар билан чегарадан ўтиш истагини билдирибди. Бу ишни амалга ошириш учун оператив гуруҳ тузилди. Полковник Янагита унга бошлилик қиласиган бўлди, Бўлимнинг ёш ходими Идзитуро Хояси гуруҳнинг оператив аъзоларидан бири бўлди.

1938 йилнинг 25 июлида қочоқни кутиб олиш учун гуруҳ чегарага жўнади. Заставани «жанговар тайёргарлик» ҳолатига келтиришди. Чегара соқчиларининг бирортаси лақмалик қилиб операцияни ўтказиш вақтида ўқ узиб қўймасин, деб контролъ чизиқ орқасига олиб ўтиб «қуролсизлантиришди». Штаб машинасини застава ёнидаги ўрмончага яшириб қўйиши.

26 июль тонг чорғида гуруҳ вахтада турди. Чегаранинг нариги томонидаги кичкина қишлоқ аро йўл тўртта дурбинда кузатила бошланди. Қочоқ эрталаб соат ўнда келиши керак эди. Аммо соат ўн — бу тахминий муддат эди. Қеладиган одам олдинроқ пайдо бўлиши ёки кечикиши мумкин, чунки чегара тасодифий ҳодисаларга бой.

Соат ўнда у пайдо бўлмади. Соат ўн бирда ҳам, ўн иккида ҳам келмади. Янагита асабийлаша бошлади. Бўлим билан телефон орқали боғланиб, учрашиш муддати ва жойи бошқа вақтга кўчирилгани ёки ўзгартирилғани тўғрисида фармойиш келмадими, деб аниқлашни талаб қилди. Бўлим, «бундай хабар келмади», деб жавоб қилди. Шунда Янагита, меҳмоннинг ўзи алдаганимикан, ё фикридан қайтган, ёки кўрққан деб гумон қилди. У машинадан чиқди-да, чакалакзорда айланна бошлади. Яна бир соат ўтди. Кечаси билан ухламаган офицерлар мурдороқни аранг босиб турардилар. Шофер руль чамбарагига бошини қўйиб, аллақачон хуррак отарди. Соат бирдан ўтганда осуда уйқуни мотор шовқини бузиб юборди. Чегара чизиги орқасидаги йўлдан усти брезент билан ёпилган автомобиль елиб келарди. Операция схемасида ориентир сифатида кўрсатилган ёш қарагай ёнида тўхташни хаёлига ҳам келтирмасдан ўқдай гизиллаб келарди. Шу ерда «меҳмон» учун «дераза» очилган эди.

Янагита дурбинини машинага тўғрилаб, уни кузата бошлади. Чап томонда командир формасида қандайдир ҳарбий киши ўтиради. Иккинчи киши ким эканини полковник аниқлолмади, ҳайдовчи унинг юзини тўсиб қўйган эди. Машина катта тезлик билан қарагай ёнидаң ўтиб, тепалик орқасида ғойиб бўлди. Янагита ҳафсаласи пир бўлиб, дурбинни туширди-да, яна чакалакзорда айланна бошлади. Ўн беш минутлар ўтгац, ўша мотор тепалик устида яна гуриллаб эшитилди. Машина энди қарама-қарши томонга юрмоқда эди. Тезлиги камайтирилганди, Қарагай ёнида ҳаракат мутлақо секинлашиб, машина тўхтади. Унинг ичидан икки киши чиқди: бири ғўлабирдан келган, барваста, ярим ҳарбийча фуражкада — у машинани бошқариб келган, иккинчиси баландроқ, озғин, бош кийимсиз, елкасига дала сумкаси осиб олган. Иккинчи киши машинани айланаб ўтиб, сумкасининг қопқоғини очди-да, бир варақ қофозни зиначага тираган тиззасига қўйиб унга қисқа бир нарсани ёзди. Орадан бир неча дақиқа вақт ўтди. Биринчи киши машина капотига суюниб чекиб турарди. Иккинчиси қофозни буклаб биринчи одамга берди. У қофозга қарамай, кителининг чўнтағига солди, машинага ўтириди-да, газ берди. Машина чанг булутини кўтариб, йўлдан жўнаб кетди.

Қарагай ёнида дала сумкаси бор киши қолди.

— Тайёрланинг! — команда берди Янагита. — Мутлақо қурол ишлатилмасин. Агар бу иғвогарлик бўлса ҳам.

У штаб машинасига кириб ҳайдовчининг ёнига ўтирди. Ишора билан қаёққа юришни кўрсатди. Машина бурилди, бутазорни айланаб ўтиб, ўнқир-чўнқирларда чайқала-чайқала, контроль полоса томон йўл олди.

Дала сумкаси бор одам ҳамон қарагай ёнида турарди. У негадир имирсиларди. Ё машинада ким борлигини билмас,

ё ниманидир кутиб турарди. Махсус ишорани кутарди чамаси.

Бу ўша — қочоқ эди. Белгилари тўғри келарди: озғинроқ, думалоқ бошида ҳурпайган қора соч, нақ бурни остида мўйловчаси бор, у нимаси биландир машҳур кино артистини эслатарди.

Машина шудгор қилиб қўйилган участкалар орасида ялтираб турган тор йўлак томон контролъ полоса бўйлаб борарди. Ҳайдовчи Янагитанинг буйруғига бўйсуниб, машинани кам оборот билан юргизиб борарди. Бу вақтда Янагитанинг кўзлари сумкали кишига тикилган, унинг ҳар бир ҳаракатини қайд қилаётганди. Бошқа офицерлар ҳам қочоқдан кўз узишмасди. Ундан ниманидир кутар ёки нимагадир ажабланардилар. Эҳтимол, у ўз режасини амалга оширишдаги сабртоқатидан ҳайрон бўлардилар шекилли.

Қочиши, дарҳол бу ёққа ўтиб олиши керак эди — у хоинлик қилишга қарор қилган экан, турган ери унга бегона эди. Негадир ҳеч ким бу одамнинг ҳис-туйғуси ҳақида ўйламасди. Ҳар ҳолда у ўтмишидан ва ҳатто ҳозиргидан, ватан номланган нарсадан жудо бўлаётган эди, ахир. Улар эса бу ҳақда ўйламадилар. Буни хаёлларига ҳам қелтирмадилар. Балким ўйламай тўғри қилгандирлар. Қочоқ орқага қайтиши мумкин эмасди. Унинг хотини бу вақтда япон элчихонасида бошпана сўраётган эди, агар у қайтиб кетса, хотини Токиога ёлғиз кетган бўларди. Жўнарди-ю, аммо етолмасди. Элчи шу бугуннинг ўзидаёқ М. хонимни бошпанадан маҳрум қилиш ва бу ҳақда жамоат олдида эълон қилиш ҳақида топшириқ олган бўларди. Қолганлари ҳаммаси ўз йўли билан борарди: сотқинликка уриннининг ўзи хоинлик бўлади. Сотқиннинг тақдиди эса бутун дунёда бир хил.

У орқасига қайтмади. Аммо имилларди. Нима учун бундай қилинаётганини Янагита тушунмасди. Унинг қўли ҳамон ҳайдовчининг тирсаги устида ётар ва машинанинг ҳаракатини чеклаб турарди. Полковникнинг асаби бузила бошлиди. Бу ерда ҳар бир дақиқада совет чегарачилари пайдо бўлиши ва ишни поймол қилиши мумкин эди. Ҳозирча қочоқ уларнинг тупроғида экан, унга қаратса отишлари, ўлдиришлари мумкин эди. Мурда гарчи Манжурия ерида қолганида ҳам, ҳеч кимга керак бўлмасди. Мурда барibir мурда.

Идзитуро Хояси қочоққа дурбиндан қаради. Сотқинлар қанақа бўлишини; янги жойга ўрнашиб, «типик» муҳожир қиёфасига кирганди, ўзига ўхшашлар орасига сингиб кетганда эмас, ҳозир, хоинлик қилаётган пайтда, сўнгги қадам олдида қандай бўлишини кўрмоқчи бўлиб тикиларди.

Дор тагига кетаётган маҳкумга ўхшамайдими?

Йўқ. Қочоқ хотиржам эди. Ҳар қалай узоқдан шундай туюларди. Шошилмас, ножӯя ҳаракатлар қилмасди. Контроль полоса бўйлаб штаб машинасининг қандай ҳаракат

қилаётганини кузатиб турарди. Бирор ишора билан машина-ни шошилтирмасди. Ё ниҳоят сабр-тоқатли эди, ё ўз кела-жагига қаттиқ ишонарди.

Идзитуро гап нимадалигини фақат кейинроқ тушунди. Сумкали одам машина шартли чизикқа яқинлашиб, ўққа тутилиш хавфи йўқ жойга келишини кутиб турган экан.

Машина тор йўлакка бурилди-да, тўппа-тўғри қочоққа қараб юрди. Машина гўё сумкали киши хаёлан чизиб қўйган чизиқдан ўтиб, совет территориясига кириб келадигандай туюлди. Лекин бундай бўлмади. Машина чизиқдан бир метрча нарида тўхтади ва Янагита эшикни очди. Шундай қелишилган бўлса керак. Ёки полковник ҳаракат қилиб қолиш кераклигини эслатгандир. Энди чопиши вақти келган эди. Сумкали киши сал эгилиши, бошини елкалари ичига олиб, кучининг борича у томонга чопиши керак эди. У эса бамайлихотир сумкасини беркитди, елкасидаги қайишни тузатди, яқинида ҳеч ким йўқлигига ишонч ҳосил қилиш учун атрофига қараб олди, йўлда бир ўзи эканлигига амин бўлгач, шошилмасдан машина томон юрди.

Бу қизиқ эди. Бундай сабр-тоқатдан ҳайратга тушган Янагита елкаларини қисди.

Бир неча дақиқадан сўнг чизиқдан кесиб ўтган сумкали киши машина ёнида тўхтади, индамай чўнтагидан рўмолчасини олиб, пешанасини артди. Унинг юзлари оқариб кетган, лаблари титрарди. Қочоқ маҳкум кишининг барча азобларини бошидан кечирганди.

Полковник унга қўлини узатиб, рус тилида:

— Салом, Маратов!— деди.

Қочоқ бош қимиirlатди, жилмайишга уринди. Лекин жилмая олмади. Лаблари қандайдир қийинлик билан қийшайди ва офицерлар асабий шивирлаш эшитишди:

— Яна бир дақиқа бўлганида...

Гуруҳ контролъолосадан жўнаб кетаётганида, у томонда устига брезент ёпилган ва қочоқни олиб келган ўша машина кўринди. У қарағай ёнида кескин тўхтади. Қабинадан яrim ҳарбийча фурражка кийган киши сакраб тушди. У довдираб ва ваҳимага тушиб, кўринишидан ўз яқин кишисини излаб бўлса керак, йўлга қаради ва чакалакзорга қараб қочиб кетаётган Япониянинг штаб лимузинига кўзи тушди.

— Тўхта!— қичқирди у даҳшатли овозда.— Тўхта, сенга айтяпман!

Лимузин тўхтамади албатта. Ахир қилинган ҳамма ҳаракатнинг маъноси — чегарадан ўғирланган нарсани олиб, тезроқ ўширинишдан иборат бўлгандан кейин у нега ҳам тўхташи керак экан?

Шундан сўнг яrim ҳарбийча фурражкадаги киши қинидан тўппончани олди-да, ғазаб билан тепкини босиб юборди. Бир, икки бор отди, осмонгъ қаратиб албатта. У билар эдики,

нариги томонга тушган ўқ ҳозир ўрмонга қочаётгандарга эмас, қарағай ёнда туриб чегарани қўриқлаётгандарга зарар келтиради. Ўқ овозини иғвогарлик деб аташади, совет жангчилари устига мағзава ағдаришади. Шимолдан келаётгандан хавф ҳақида бутун дунёга жар солишади.

Шундай қилиб, у одам ўзининг бутун газабини тўппончаликни ўқига сочди. Кейин у машинага қайтиб борди, бошини моторнинг капотига қўйиб, қотиб қолди. Эҳтимол у йифлагандир, эҳтимол роса сўкингандир...

Маратовни ўша куни, тўғрироғи, ўша куни кечаси Квантун армияси штабида биринчи сўроқ қилишди. Сўроқни маҳфий кенгаш деб аташди. Эҳтимол, у кенгаш бўлгандир, чунки унда штаб бошлиғи билан муовини иштирок этишди. Идзитуро Хояси таржимонлик қилди. Иштрокчиларнинг деярли ҳаммаси рус тилини билардилар, аммо уларнинг билимлари қоюқ билан бемалол гаплаша оладиган даражада чуқур эмасди.

Стол устида совет чегара районларидан бирининг харитаси ётар, штаб бошлиғи Маратовдан Қизил Байроқли Алоҳида Узоқ Шарқ Армияси ОҚДВА нинг қисмларининг аниқ жойлашиши ҳақидаги маълумотни талаб қиласарди. Штаб бошлиғида қандайдир бир план бор эди, бу план Маратов орқали солиштириларди. Албатта, қоюққа маҳфий маълумотларни айтишмади: аммо танклар ва артиллерия иштирокида қандайдир операция ўтказишга тайёрланилаётганини у фаҳмлай олиши (фаҳмлаган бўлса ҳам керак) мумкин эди. Идзитуро Хояси қўмондоннинг ва штаб бошлигининг саволларини таржима қиласар экан, масалан, кенгашнинг вазифасини осон аниқлай олди ва ўзига хулоса чиқарди: уруш яқин! Фақат муддатни белгилашда янгишиди. Августда бўлади, деб ўйлаган эди, июлда, кенгашдан роппа-роса уч кун кейин бошланди.

Идзитуронинг Маратовга разм солиши ва унинг қобилиятини таҳлил қилиб ўтиришга вақт етмас, иш ниҳоят қизғин борар, у савол ва жавобларни таржима қилишга зўрға улгарди. Барини ўша кечадан қандайдир таассурот қолди. Маратовнинг хотираси яхши эди, кўп нарсаларни билар ва ҳар қандай мураккаб вазиятларда ҳам йўлини осон топиб оларди. Унинг зеҳни ўткир эди. уни бирор тасодифий савол билан адаштириш ҳеч кимнинг қўллidan келмасди. У бошқаларни адаштиргани рост. Бу одамларда чуқур таассурот қолдирди.

Қоюқ ҳаммага ёқиб тушди, биринчи кундан бошлаб Маратов мулоҳазали, энг муҳими, фойдали одам сифатида шуҳрат топди. Кенгашда иштирок этган Янагита Маратовнинг шаънига айтилган мақтовни ўз шаънига қабул қилди: Мара-

товни у топган, бу фойдали одам гүё уники эди. Қўмондон Маратовнинг батафсил жавобини қайд қилганда Янагита миннатдорлик билан бош ирғади.

Кенгаш эрталаб соат тўртлар чамасида тугади. Янагита Идзитуро Хоясидан Маратовни меҳмонхонага кузатиб қўйиши ва меҳмон»нинг яхши дам олиши учун ғамхўрлик қилишини илтимас қилди.

— Шу соатдан бошлаб сиз ҳамиша у билан бирга бўласиз,— деди полковник.

Шундай қилиб, Идзитуро Хояси Маратовнинг соясига айланди.

У мўйловли кишини яхшироқ билиб олмоқчи эди. Соя ҳам баъзан синчков бўлади. Квантун армияси штабининг манфаатига тааллуқли бўлмаган саволлар бериш ноқулай, бундан ташқари, хатардан холи эмас. Маратовнинг кўзлари ғоят диққат билан боқади У ҳам ўрганади ва таҳлил қиласди. Кейин Янагитадан «Мени сизнинг фармойишингизга кўра сўроқ қиляптиларми?» деб сўрайди. Ёки фақат ишора оиласан «Менинг ёш дўстим русча руҳда маълумот олишини истайдиларми...» дейиши мумкин. Бундай қилишга у жуда уста. Янагита кейин Идзитурога унинг вазифасини тушунтириб қўяди. Буйруқ билан тушунтиради Шундан сўнг «ёш дўст»ни бошқа шаҳарга сафарга жўнатиб, қайтаришини унугиб юборишиди.

У Маратовнинг ички дунёсига орқаваротдан, яъни саволларсиз, синчилаб ўрганиш, таҳлил, тахминлар орқали қарашга ҳаракат қилди. Газетадаги «Маратов: мен тонготар мамлакатини танлайман!» деган сарлавҳа унга сохта бўлиб кўринди. Албатта, мўйловли киши Японияни танлади, аммо унинг танлаши жуда-жуда чекланган эди. Умуман, танлаш ҳам бўлмаган. Благовешченскдан у қаёққа ҳам бора оларди? Австралияга боролмайди-ку, ахир! Америкага ҳам боролмайди! Европа тўғрисида гапирмаса ҳам бўлади. Чегара яқин эди. Қочишига имконият туғилди. У қочди.

Шундай қилиб, Маратов танлаганий йўқ. Уни мовий қирғоқлар тортганий йўқ, японларнинг руҳий бойлиги жалб қилмади. Квантун армияси штабининг бошлиги иккинчи куни «Меҳмон» шарафига зиёфат бериб, хонани япон услубида жиҳозлашни буюрганида, Маратов мебелларга бефарқ қарди, шу муносабат билан бу ерга қўмондоннинг квартирасидан келтирилган ноёб нарсаларга ҳам эътибор қилмади. Токиода ҳам шунинг ўзи такрорланди. Гинза бўйлаб қилинган сайр, Кабуки театрини томоша қилиш, гейшалар даврасидаги кечки овқат қочоқда ҳеч қандай таассурот қолдирмади. У, гарчи Японияда бўлса ҳам, Япониядан узоқ эди. У умуман маълум эътиқодга ва садоқатга эга бўлмаган одам

эди. Буюмларни у амалда мақсадга мувофиқлиги нуқтаи назардан баҳоларди. Албатта, баҳосига ҳам қаардиди. Қимматли нарсани у, гарчи ташқи кўриниши оддий бўлса ҳам осонгина фарқ қиласарди.

Бу Идзитурога алам қиласарди. Негадир хафа бўларди. У Маратовнинг сиёсий мақсадларда чегарадан ўтганлигини, тузумни алмаштирганини биларди. Аммо у дилида ўзи келажакда бирга яшайдиган гражданлар қилиб танлаб олган кишиларга нисбатан қандайдир эҳтиром ҳам сақлаши мумкин эди. Айтайлик, уларнинг меҳнатсеварлиги, ақли, ниҳоят, европаликларга хос бўлмаган қийик кўзлари учунми, ҳар ҳолда нималари учундир ёқтириб қолиши мумкин-ку...

Агар Маратовнинг дилида бундай самимилик мавжуд бўлганида Идзитуро унинг кўп қусурларини: мумсиклигини ҳам, худбинлигини ҳам, ва ҳатто хоїнлигини ҳам кечириб юборарди. Сўнгисини кечирмагандан ҳам, ҳар қалай, унинг қуёш остида ўзига бошпанга топишга интилиши билан оқлаган бўларди. Аммо қалбидан илиқлик сира ҳам топилмади. Эҳтимол у бутунлай йўқдир. Хўш, шундай экан, у қандай қилиб умр кечирган?

У ҳеч кимни севмасдан, атрофидаги нарсаларни тушунишга ҳаракат қилмай, бошқа кишиларнинг қайғусига ҳамдард бўлиш учун дилини қийнамасдан яшади, ўзига таниш бўлмаган ва умуман керак бўлмаган йўлдан бошқалар билан бирга юрди. Бу йўл қулай эди холос. Маратов учун шунинг ўзи кифоя эди.

«Сен бизларга нима учун келдинг?— дея фикран сўрарди Идзитуро қочоқдан.— Еки пича дам олиб, яна йўлингни давом эттириш учун кирдингми? Қаерга борасан? Сен ўзингни ки деб атайдиган ер борми?»

Маратовнинг юксак орзулари бўлганми ўзи? Идзитуро буни билмасди. Қочоқ қандайдир сиёсий таълимот тўғрисида кўп гапирав ва ўзини троцкийчи деб атарди. Бу таълимотни қабул қилган кишилар нимага эътиқод қилганлар, қандай мақсад сари борганилар, улар сиғинган алоҳида, абадий худолари бўлганми? У қаерда бўлган: осмондами ёки ердами? Идзитуро Маратовнинг сўзларини эшитаркан, нима учундир ўзи учун тугалмас ва ноумид қоронғи тилсимотни кўз олдига келтирарди. Унинг ичидан қуёшга чиқиб олиш мумкин эмас эди. Маратов эса юришда давом этарди...

Идзитуро Маратовни ёқтирумаганлиги учун унга нисбатан эҳтимол, шу қадар талабчан бўлгандир. У Маратовни қалбига йўлатгиси келмасди, Маратов ҳам японларга нисбатан шундай эди. Улар бир-бирларига бегона эдилар.

Баъзан Идзитуро Маратовнинг японнинг юзига тўкилганини пайқаб қоларди. Бу қарашда аллақандай таҳқир, менсимаслик аломати, энг муҳими, ачиниш сезилиб турарди. Бу ачиниш ҳафсаланинг пир бўлганидан ёки афсусланишдан

аксланаарди. Эҳтимол, ҳатто хўрликдандир. Ўзининг аҳволидан, японлар қўлидан парча нон олиш зарурати, уларга хизмат қилиши керак бўлганлиги учундир. Ҳатто жирканиш ҳам сезиларди. Бу Қвантун армияси совет қўшинларининг зарбаси остида Ҳасан кўлини ташлаб, орқага қочиб қолгандаридан кейин бўлган эди. Штаб бошлиғи буни гўё тактик мақсадларда атайлаб қилинган иш деб баҳона кўрсатди Маратовга. Маратовнинг энсаси қотиб:

— Мен ҳам шундай деб ўйлагандим,— деди.

Бу жавоб Идзитуронинг у ёқ-бу ёғидан ўтиб кетди. Маратов японларга ўзининг талантини кўрсатишдан бош тортди.

Офицерлар Камакури ёнидаги ажойиб қишлоқда ўтказилган янги йил кечасига Маратовни таклиф қилишди. Штаб бошлиқлари қоюқни япон одатлари билан яқиндан таништироқчи эдилар. Соат ўн иккida черков жомининг биринчи занги эшитилди, ҳамма ихлос билан жим бўлди. Бир юз саккиз марта жом урилиши керак эди, сўнгги, бир юз саккизинчиси эски йилнинг тамом бўлганлиги ва ўтмишнинг ҳамма кўнгилсиз нарсалари йўқолганлиги тўғрисида хабар беринши лозим эди. Бу тантанали, кўтаринки дақиқалар эди. Жомининг йигирманчи бор занги вақтида бўлса керак, Маратов эснаб юборди. Беўхшов, фамгин, одамларнинг жигига тегадиган қилиб эснади. Бу ҳақоратомиз бепарволикни бирон кимса сездими-йўқми, Идзитуро билмади-ю, лекин ўзи сезди ва ўзини қўярга жой тополмади. Ибодатхона жомининг бир юз саккиз марта уриши, айниқса ўша йигирманчиси бир умрга эсда қолди...

Бир куни Идзитуро Маратовдан сўради:

— Уша одамга нима бўлди?

Маратов тушунмади.

— Қайси одам?

— Машинада қарагай ёнига келган одам... Уни суд қилдиларми?

— Шундай бўлса керак.

— У сизга ким бўлади — дўстингизми, қариндошми?

— Тобе киши.

— У ўлдими?

— Ундай эмас, авахта қилинади холос.

— Ахир у айбдор эмас-ку?

— Бунинг қандай аҳамияти бор? Шамол оёқда мустаҳкам турмаган ёки гирдибод қаердан келиб қолганини билмаган кишини йиқитади.

Идзитуро ҳам гирдибоднинг қаердан келганини кўрмади. У гирдибоднинг мавжудлигини хаёлига ҳам келтирмаган, содда дил одам эди.

Охирги суҳбат Янагитанинг шаҳардан ташқаридаги хонаи

хосида бўлиб ўтди. Генерал-майорнинг (ўттиз тўққизинчи йилда Янагитага янги даражада беришганди) маҳфий учрашувлар учун шундай алоҳида уйи бор эди. Япон услубидаги чорбоғ деса ҳам бўлади. Бу ерда у одамлар кўзига тушмаслиги керак бўлган меҳмонларни қабул қиласди, штаб-квартира ҳам, ҳатто Мехмонхона ҳам ҳамиша бироннинг назарида бўлади, бу ер эса бутунлай хилват.

Кейинги вақтларда Маратов генерал билан сұхбатлашиш учун фақат чорбоққа келарди. У димоғдор, ўзига бино қўйган ва энг муҳими, керакли шахс эди. Токио Маратовни Квантун армияси штабининг қаттиқ илтимосидан кейингина Манжурияга юборганди. У ўзини Янагита билан баравар тутар ва баъзан Манжурия маҳфий хизмати «бошлиғи» устидан қалака қилиб қулишга ҳам жўръят этарди.

Ўша куни улар Приамурьега қўпорувчи гуруҳ ташлаш планини муҳокама қилдилар. Иккинчи бўлим муҳожирлар ташкилотлари ёрдами билан советларнинг орқа томонида мана шундай «зарбалар» туркумини мўлжаллаган эди. Турли шаҳарлардаги разведка мактаблари қўпорувчилар ва терористлардан иборат гуруҳларни тайёрлаб берган бўлиб, улар транспорт ва алоқа ишларини издан чиқариши, совет ва партия органларининг раҳбарларини йўқ қилишлари керак эди. Янагита Маратовдан советларнинг орқа томони қанчалик «мустаҳкам» ва у ерда қўпорувчиликка қарши қандай воситалар мавжуд эканлигини билмоқчи эди.

— Менга гуруҳлар тушириладиган жойни ва территория бўйлаб ҳаракат қилиш схемасини айтинг! — деб талаб қилди қочоқ.

— Тâхминанми?

— Йўқ. Аниқ. Бўлмаса мен гуруҳ у ёки бу ерда дуч келиши мумкин бўлган тўсиқни айтиб бера олмайман.

Бу талаб Янагитанинг иззат-нафсига маълум даражада тёгди ва у дарҳол мудофаа ҳолатига ўтди:

— Яхши... Мен харитада маршрутни кўрсатаман ва мақсадни айтаман. Лекин унда операциянинг хавфсизлигига сиз жавобгар бўласиз.

— Операциянинг хавфсизлиги уни ишлаб чиқсан одамнинг зиммасида бўлади. Мен фақат уни баҳолашим керак холос.

Янагитанинг жаҳли чиқди. Унинг ўйлаш ва ҳаракат қилиш қобилияти гўё шубҳа остига олингандай бўлди.

— Бундай баҳолаш имкониятини бизга қўйиб беринг, — деди генерал меҳмоннинг гапини бўлиб. — Бундай миссияга кучимиз етади. Сиздан эса маслаҳат сўраляпти холос...

— Асоссизроқ...

Маратов таслим бўлишни истамасди ва бунинг учун қандайдир асосга эга эди. Афтидан у Токиодагиларга орқа қиласди. У креслога ястаниб, Янагитага баланддан қаради.

Бир йил ичидә кўп сувлар оқиб ўтди. Маратов энди Янагита чегарадан топиб олган одам эмасди. Унинг ўзи дўппи тор келиб қолган пайтда махфий хизмат бошлигини «топиб олиш»га қодир эди. Генерал буни тушунди.

— Мана схема.

У гуруҳларнинг ҳаракат қиласиган йўллари кўк ва қизил қаламлар билан чизиб кўрсатилган харитани узатди. Кўк чизиқлар — мақсад томон бориш, қизиллари эса — орқага қайтиш йўлини кўрсатарди.

— Бир йўналиш бўлади,— деди Маратов қисқа қилиб.

— Нима?

— Қизил чизиқларни ўчириб ташлашингиз мумкин. Орқага қайтиш бўлмайди. Қайтадиган одамларнинг ўзи қолмайди,— Маратов стол устидан қаламни олди-да, сўнгги нуқталарни йўғон чизиқлар билан ўраб қўйди.— Мана бу ерда ҳалқа. Қуёнларни отгандек, бирма-бир отиб ташлашади. Гуруҳ ўтадиган биринчи посёлка уларнинг ҳаракатини аниқлайди, кейин гуруҳни кутиб оладилар, тўғрироғи, чегарадан ажратиб оладилар. Уларнинг ўзлари буни билмасдан қопконга кириб боришади. Қейин нима бўлиши маълум.

Операция якунини баён қилишдаги Маратовнинг сурбетларча дағаллиги Янагитанинг нафсониятига тегди. У, албатта, қоюқнинг ҳақ эканини тушунарди. Ҳақ бўлса керак, ҳақлик ҳеч нарса билан исботланмасдан, фақат тасдиқларди. Аммо бегонанинг ҳақлигини эътироф қилиш, ўзингининг заифлигингни эътироф қилиш, демак эди.

— Схема синааб кўрилган,— деди Янагита.

— Марҳумлар томониданми?— Маратов хиринглаб кулишгача бориб егди. Бу энди ҳаддидан ошиш эди.

Янагита портлаб кетди.

— Нима?— деярли бақириб юборди у. Овози дастлаб жуда юқори, кейин пастроқ, сўнгроқ эса жуда паст жаранглади. Бир сўзда генералнинг ўзи билан ўзи курашиши акс этди. Бошда ҳиссиётга эрк бериб қўйиб, кейин уни дарҳол ўчирди. Маратовнинг олдида ўзининг ожизлигини кўрсатиш мумкин эмас эди.

Аммо айтилган сўз отилган ўқ. Маратов ҳамма нарсани тушунди ва хўжайиннинг осойишталиги хўжа кўрсинга, у ўзини аранг босиб турганини хаёлидан кечириб қўйди. Унинг қўпорувчиларни жўнатиш борасидаги иши кўриниб турибди, у қадар яхши бўлмаса керак. Бегонанинг ярасига туз сепиб ўтирамади — бу хатарли. Юзидаги заҳархандани сўндириб, ўзини қайгураётган, ҳамдard қилиб кўрсата бошлади. Лекин кўзлари ҳамон калакаомиз чақнарди.

— Радзиевский гуруҳи йўлни қандай тугатганини ўзингиз биласиз-ку... фақат қўл кўтарганлар тирик қолди.

— Нафақат...— Янагита ғазабини босиб, энди Маратовнинг ачитқи сўзларига осойишталик билан жавоб берди.

Эҳтимол, ғазабини босмасдан, сұхбатдоши унинг асабий-лашганлигини сезмаслиги учун шундай қилган бўлса ҳам ажаб эмас.— Ким лозим топса, ўша тирик қолди...

— Тиканли сим ичида,— деди Маратов яна истеҳзодан ўзини тиёлмасдан.

— Узоқ Шарқ Армияси штаби деворлари орқасида!

Янагитанинг ғазаби ҳали сўниб бўлмаган экан шекилли, йўқса у Маратовга бу сўзларни айтмаган бўларди. У сұхбатдошини бир зарба билан йиқитмоқчи эди.

— Деворларнинг орқасида?— сўради Маратов тақрорлаб.

— Ҳа, деворларнинг орқасида... Ниҳоят эҳтиёткорлик билан қўриқлананаётган пўлат сандиқларнинг ёнгинасида!

Ийқитолмади. Маратовни йиқитиш у қадар осон эмасди. Бу қочоқ ниҳоят кўп нарсани биларди. Дарвоҷе, Янагита ўзининг сирли сўзларини айтганида унинг хабардорлигига суюнган эди.

Бир лаҳза саросималик ҳукм сурди. Генерал мўлжалга ургандай бўлди. Маратов ОҚДВА штабига кириб олган ахборотчини излашга тушди. Излаши зое кетди. Агент жуда ҳам яхши яширилган, ҳатто японлар ҳам унинг ҳақиқий исмини билишмасди.

Маратовнинг изланишларини Янагита ҳузур қилиб кузатиб турди. Сұхбатдошнинг устидан кулиш навбати энди унга келди. «Хўш, енгилган одам аҳволига тушиш қандай бўларкан?»

— Сиз Катта мухбирни назарда туваётганингиз йўқми?— сўради Маратов. Саволнинг ўзидаёқ қандайдир истеҳзо аломати бор эди. Йўл қўйилмайдиган истеҳзо. «Катта мухбир»— Япон махфий хизматининг буюк ишларидан биридир. Бу икки сўз ихлос билан тилга олиниши лозим бўларди.

* — Ҳа, Катта мухбирни,— тантанавор тақрорлади Янагита. У юксакликларда эди ва ўша юксакликтан енгилган Маратовга боқарди.

— Хўш, нима бўпти...

Бу гап мужмал эшитилди. Маратов Янагита билан махфий хизматнинг ютугини тан олгандек бўлди-ю, айни вақтда у нимадандир шубҳаланди ва бу билан гўё ютуқнинг аҳамиятини инкор қилгандек бўлди. Катта мухбирни бир пофона пастга туширидигина эмас, уни Янагита тепасига кўтариб қўйган зинадан умуман олиб ташлади. Бу «хўш, нима бўпти» деган тагдор ҳамда сергак тортириадиган иборани айтишга Маратовни ундан бошқа сабаблар ҳам бўлиши мумки. Янагитанинг ўзини, Япониянинг махфий хизмат раҳбарини эмас, бу махфий хизмат бошлиқларидан бирини, Квантун армияси штабининг иккинчи бўлим бошлиғи муовинини яксон қилиб юборишдан кўрқди. Янагита жарнинг лабгинасида турарди, уни салгина туртиб юборилса бас, даҳшатли чинқириқ билан тубсиз жаҳаннамга учиб кетган бўларди.

Янагита ўзини жар лабида ҳис қилди. Шиддат билан парвоз қилиш ҳамиша мушкул ахволга олиб келадики, бундан кейин баландликка интилиш эмас, балки қулаш юз беради. Худди парвоздагидек шиддат билан йиқилади. Пастда тубсиз жаҳаннам. Янагита унинг мавжудлигини биларди, аммо ҳеч қачон чексиз бўшлиққа қарамаган, ўзини қулаётган сифатида кўрмаган эди. Мана, қоюқ мужмал «хўш, нима бўпти» сўzlари билан Янагитани бунга мажбур қилди.

Аммо, авваламбор, Маратовнинг самимийлигига, бу ерда ўйин виждонан эканлигига, бунинг тактик найранг, Янагитанинг дилига шубҳа солиш, фалаба шодлигини йўққа чиқарим эмаслигига ишонч ҳосил қилиш керак эди. Бугунги ҳамма гап бамисоли тикан устидан юришдек бўлди. Тиканларни Маратов қўярди. Рақиб ўткир тиканларни босиб олса, у мийиғида кулиб қўяди.

Худди мана шу нарса Янагитани ғазаблантиарди. У хавфни ҳам менсимади, Маратов ўзининг сирли сўzlари билан келтириб қўйган жар ёқасини ҳам унутди. Ўзига қадалиб турган тиканлардан тезроқ қутулишга шайланди.

— Худди шунаقا: «Хўш, нима бўпти!» Биз зарур бўлгандэ мақсадимизга етамиш...

— Реал мақсадгами? — сўради Маратов, анигини билиб олмоқчилик.

— Сезиларли мақсаддага... Қайта мухбир рус сейфларини очди!

— Буни қилиш унга осон бўлган,— дея яна истеҳзо қилди Маратов ва ниҳоят сұхбатдошини жардан итариб юборди.

Янагитанинг оёғи тагида тупроқ уюми ғижирлагандек бўлди. Аммо буни у тушунмади.

— Катта мухбир — Узоқ Шарқ Армияси штабида — эътиборли шахс...

Маратов ўзини кресло суюнчиғига ташлаб, қаҳ-қаҳ отиб кулиб юборди.

Мана шундагина Янагита ўзининг қулаётганини тушуниди. У жарнинг бирор кемтиқ жойини қўллари билан ушлаб қолмоқчи бўлди, қўлга илинадиган жой ҳам, қулашни тўхтатишга қодир куч ҳам йўқ эди.

— Сизнинг Катта мухбирингиз...

Янагитани бутунлай яксон қилиш, Катта мухбирнинг маҳобатли ҳайкалини бузиб ташлаш учун Маратов машҳур фамилияни атади. Япон разведкасининг авра-астари ағдариб ташланди.

— Чиқиб туринг, капитан! — деб бақирди Янагита.

Идзитуро Хояси хонада эди. У бу ердан чиқиб кетолмасди, чунки у Маратовнинг сояси эди. Мана, Янагита бу сояни ажратди.

— Ҳозироқ чиқинг!

Идзитуро ўрнидан турди — у бурчакда, торшер вазифа-

сини ўтайдиган тариқ рангли япон фонарчаси тагида журнallарни кўриб ўтирган эди. Ўрнидан туриб, эшик томон юрди. Унинг ранги оппоқ, тарвузи қўлтиғидан тушиб кетган, қўрққанидан юраги зириллар эди. Бир йечада қадам йўл Идзитуро учун ҳам, Янагита учун ҳам узоқ, жуда узоқ бўлиб туюлди.

Идзитуро эшикка чиққач, тўхтади, қўллари билан бошини ушлаб шивирлади:

— Энди нима бўлади?.. Нима бўлади?

Идзитуро Хояси кечаси ўз восийлигидаги кишини меҳмонхонага олиб келди. Соя соялигича қолди — ўшандада Маратов деди:

— Бугун Янагитанинг уйида эшитганларингизни унугиб юборинг, дўстим... Мен-ҳазиллашдим... Хаёлимга янги кўтарилиган генерал-майорнинг жаҳлини чиқармайманми, деган бемаъни фикр келиб қолди.

Идзитуро индамади. У қочоқнинг гапига нима деб жавоб беришни билмасди. У ҳамон даҳшатда эди.

— Сиз ҳали ёшсиз,— қўшиб қўйди Маратов,— мен сизни баҳтсиз кўришни истамас эдим... Ҳамма нарсани унугиша ўзингизни мажбур қилинг...

Идзитуро бош силкди. Бу ўзининг маҳкумлигини тан олиш деган гап эди.

— Хўп дeng,— илтимос қилди Маратов.

— Яхши.

Икки кундан кейин Маратов Токиога қайтиб келди. Бир ўзи. Қапитан Идзитуро Хоясини биринчи марта Харбинда олиб қолишиди. Унинг илтимоси билан эмас. Унга қўпорувчилар гуруҳини Амурнинг чап қирғоғига ташлашдан иборат шошилинч иш топилиб қолди. Гуруҳни Харбиннинг чеккасида расмий номи... «Илмий тадқиқот бўлим» деб аталган «Хоғоин» лагерида тайёрладилар. Олти киши Раддэ қишлоғидан олти километр шимоли-ғарбда, Манжурия чегара постида, давлат чегарасидан ўтиб совет территорияси ичкарисига киришлари керак эди. Бешта қўпорувчи «Бўнкай» муҳожирлар ташкилотидан, олтинчи — Идзитуро Хояси. Бу вақтгача япон инструкторларини бошқа мамлакат тупроғига ташлаш мас эдилар. Улар фақат гуруҳни тайёрлар, баъзан чегара полосасигача кузатиб қўярдилар. Инструктор биринчи марта чегарадан ўти. Бу Идзитуро эди. Тушунтириш талаб қилинмади. Маслаҳат берадиган одам ҳам топилмади. Ҳар ким ўзи хулоса чиқара билиши керак эди. Идзитуро шундай қилди.

— Мана, сир ҳам очилди,— деб тугатди Хояси ўзининг қайгули ҳикоясини.— Сен ҳаммаси бўлиб уч кишиники бўлган сирни кўрдинг, энди биз тўртта бўлдик.

Тўртта! Соnlарниң оддий алмашуви. Ҳисоб мисолида уч рақамидан кейин қўшув, ундан сўнг тенглик аломати қўйилади, шундан сўнггина янги рақам юзага келади. Агар бизнинг Идзитуро билан учрашувимиздан кейин ҳам шундай бўлганида, тенглик аломати олдида сирга алоқадор рақам, ундан кейинда эса — қурбонлар туради.

Биз жим турадик.

Ташқарида тун қоронғилигига чўмган шаҳарнинг шовқини тиниб борар, Харбин уйқуга кетарди.

— Кечир мени,— деди Хояси узоқ сукунатли дақиқалардан кейин.— Синовлар учун менинг мардлигим етишмай қолди, мен баҳтсизлик билан юзма-юз қолишдан қўрқдим...

Бу Хоясининг сўнгги сўzlари эди. У мендан секундант бўлишини ортиқ сўрамади. Унда оддий инсонийлик разведка офицерлигидан ғолиб келди. Бу одамийликнинг биринчи галабаси эмасдир...

Барибир у уяларди. У қўллари билан юзини беркитиб, дераза олдида, қоронгидаги жим бўлиб қолди. Мен унинг ёзиши кўрмадим, унга деразадан ёруғ тушиб тургандек туяларди...

— Сиз: «Билмадим, қандайдир бир резидент учун ошнам Идзитуро Хояси сингари, мен ҳам ўлсан арзирмиди? Балким арзимасди...» дедингиз. У ўлдими?

— Гуруҳ операциядан қайтиб келмади. 207-полиция пости районида можаро чиқариш унинг вазифасига киради. Кейинги куни газеталар Совет Қуролли Кучлари томонидан Манжурия чегараси бузилганлиги тўғрисида хабар қилдилар. «Бункай» отрядидан бўлган қўпорувчилар қизил аскарлар кийимида эди, улар ўзимизнинг чегарачилар отган ўқлар остида ўлиб кетдилар. Менга кейин умуман жанг бўлмаганини айтишди. Гуруҳ ўз соҳилига қайтаётганида пулемётда қириб ташладилар. Мана шундай зимдан ўйланган эди. Идзитуро буни билмай қолган....

Мен дўйстимнинг хотирасини давр сақлаб қолишини истардим. Жўн истак, шундай эмасми? Буюклиқ асрлар давомида ўзини ўзи қарор топтиради. Қаҳрамон бўлиб туғилганларнинг умри боқийдир. Ҳатто улар қолдирган излар қон билан бўялган бўлса ҳам. Идзитуро фақат солдат, япон солдати эди. Агар у душман билан жангда ҳалок бўлганида, худолар уни фалакка олиб чиқиб кетган бўлардилар. Бироқ уни ўзимизни килар, биродарларимиз ўлдирдилар! Билмадим, бундай қурбон қайси бир эзгулик рўйхатига киритилар экан. Афтидан, ҳеч қанақаснага кирмаса керак.

Еки бу аҳмоқона ўлим. Хояси яланг оёқ илонни босиб олди. Гўдак шабнамли ўтлар ичидаги ётган илонни босиб оли-

ши ёки қўли билан ушлаши мумкин. Ҳаёт баъзан шабнамли ўтга ўхшайди, кўм-кўк, майнин, биз баҳор гуркирашидан бошқа нарсани кўрмаймиз. Қарабсизки — бирдан заҳар со-линади! Аммо баданни бир марта ҳам яланғочламай, баҳордан баҳрасиз шундай ўтиб кетиб бўлмайди. Қим ҳам баҳорда бебаҳра ўтиб кета олади ҳаётдан?

Ҳаёт кимга берилган? Қуёш маъбути Аматэррасугами? Жаҳоннинг нур ва чиройини яратувчи кучларгами? Мен Хоясининг ўлимини юксак заруратдан деб ўйлашни истардим.Faқат қандай зарурат учун? Йўлга ташланган тош олдинга юриб, мақсадга етиш учун имкон беради. Идзитуро келажакка олиб борадиган йўлга терилган тош бўлиб қолди. Бу жуда ажойиб!

Мен япон сифатида шундай деб ўйладим. Биз ўзимизни ўзгартириш ҳуқуқига эга эмасмиз, акс ҳолда, императорнинг солдати бўла олмаймиз. Биз солдат бўлиб туғилганмиз.

Ўз эътиқодларингга шубҳаланмаслик баҳтинг. Мен эса шубҳалана бошладим. Шубҳага Янагита сабаб бўлди. Мен унинг олдини олишга қанчалик уринмайин, бўлмади. У кўнглимга кириб келди, балки кириб келмагандир, ичимда бўлгану вақти-вақти билан ўзини билдириб турган. Янагита туйғун қирғийга ўхшаб тирноқларини яшириб юарди. Faқат баъзида ўз қурбонига чанг солиш учун уларни ёзиб юборарди. Бир гал мен ўйланиб қолдим: дўстимнинг ҳаёти шу маъбудга тақдим қилинмаганми кан? Янагитанинг ўзи ким? Нима учун у қурбонлик талаб қиласди? Ким учун қурбонлик қилинади? Faқат унгами ёки Аматерасунинг ўзигагинами? У кишилар билан осмон ўртасидаги воситачи.

Юксак таққослаш, тўғрими? Агар осмонга ишонилса ва у ерни ҳудолар макони деб ҳисобланилса бу таққослаш таҳқиқиравш, ҳурматсизлик бўлиб кўриниши мумкин. Кўрасанки, Янагита зарба бериб бўлмайдиган. Янагита боқий, ўзинг эса ҳимоясиз ва оддий бир бандасан. Сен шамолдаги чироқ, у сени осонгини ўчириши, қадрингни бир пул қилиши мумкин. Хоясидаги нур буюк шамолда худди шундай ўчиб қолди. Мен дўстимнинг ўлаётганда бунга ишонч ҳосил қилган бўлишини истардим. Ўзингни воқеалар гирдобида лоақал бир қум зарраси деб билсанг, ҳаёт билан видолашув осон бўлади. Агар Хояси сўнгги дақиқада улуғлик ва самовотни рад қилиб, кейинроқ эса мен тушунгандек, тепамизда осмон йўқ, деган бўлса, бу фалокат. Биз унинг тиниқ мовийлиги учун қурбон бўлганимиз йўқ. Олтоворини ҳам илма-тешик қилиб юборган пулемёт ўқлари унинг кўзини очган бўлиши керак. Охирги дақиқада. Агар шундай қилмаган бўлса, бу қайгулидир.

— У ўзини ўзи ўлдирмоқчи эди шекилли, сизнинг Идзитуро Хояси билан маҳфий квартирада олиб борган сухбатингзининг маъносини мен тўғри тушунибманми?

— Бу ўзига қўл кўтариш орқали норозилик билдириш деган бўлар эди.

— Норозилик — яккаланиб қолишнинг натижаси. Демак, дўстингизнинг ўзи юриб бораётган йўли ҳақидаги тушишнчасида нимадир ўзгарган.

— Ҳеч нарса ўзгармаган. Хояси ўзини маҳфий сирга беихтиёр тегиб кетганликда айبلاغан ва бу пала-партишлиги учун ўзига ўлимни жазо сифатида танлаган.

— Хожасининг бегуноҳлигига мутаассибона аминлик.

— Ҳа.

— Қайғули мисол... Айтгандек, сиз буни япон разведка-цисининг ўзига хос хусусияти деб ҳисобладингиз шекилли. Маҳфий хизмат офицерининг алоҳида типи, уни сиз шундай деб атадингизми?

— Деярли.

— Сизнинг иккиланишларингизга нима деса бўлади?

— Мен — ёмон разведкачиман... Мен буни бошдаёқ танолганман.

— Сизнинг фикрингизга қўшилмасликка рухсат этинг, жаноб Сигэки, Сунгарияликнинг «одатдан ташқари»лигини очганлигингиз бунинг аксини билдиради...

— Шубҳа менинг ихтиёримсиз туғилди. Сиз, хожа, деб атаган Янагита билан зидлашиб қолиб, ўзимга нисбатан унинг ғазабини қўзғатишга кўнглим бўлмади. Бундан ташқари, у ёлғиз бўлмаслиги мумкин эди. Бир неча хожа... Кўпчилик...

— Шубҳалар Идзитурода ҳам туғилиши, туғилганда ҳам беихтиёр туғилиши мумкин эди.

— Бунинг учун у йигирманчи августгача яшashi керак эди.

— У қадар кўп эмас... Бир неча йил.

— Бир неча йил — агар бўлиб ўтган воқеа-ҳодисалар тўғрисида гапирилса, бу бутун бир аср-ку. Буюк парвоз ҳамда буюк таназзул.

— Сизнинг «кўзингизнинг очилиши»да бу воқеалар асосий роль ўйнаган, деб ўйламайман. Маҳфий сирни билган беш киши бўлган, мана, сиз чиқиб кетмоқчи бўлган доира. Фожиали доира. Ҳамма нарса унда ҳал қилинган. Идзитуронинг ўлими — шубҳага олиб борадиган йўлнинг бошланниши.

— Иўқ, бошланиши эмас. Раҳм-шафқат норозилик уйғотишга қодир эмас, у фақат қайғу ва ҳасрат уйғотади.

— Сиз дўстингиз тўғрисида ўйлаганингизда ўзингизга «Нима учун?» деган саволни бермаганмисиз?

— Эслай олмайман... Бермаган бўлсан керак. Унда саволни беришнинг ҳожати ҳам бўлмаган. Жавоби аллақачондан бери маълум — Олий зарурат.

— Менимча эса, руҳий касаллик — инсон азоб-уқубатининг сабаблари тўғрисида ўйлашнинг бошланиши.

— Агар улар маълум бўлса, янгисини излашнинг ҳожати йўқ. Тўғри, мен маҳфий сир ҳақида ўйладим. Аммо ҳозирча шубҳа қилмасдан. Афтидан, «Нима учун?» деган савол туғилган, аммо у сирга тааллуқли бўлган. Нимани деб у бунчалик эҳтиёт қилинади? Унда нима бор? Бу фақат синчковлик эди холос. Яна — қўрқинч ҳам. Даҳлсиз нарсага яқин борсанг, юрагинг орқангга тортиб кетади.

— Барибир сирга теккансиз-ку?

— Бундай қилишга мени ҳар гал Янагита мажбур этарди. Идзитуро Сунгариалик ҳамда Катта муҳбир ҳақидаги суҳбатнинг тасодифий гувоҳи бўлган ва шунинг учун ўзини машъум доирага олиб кирди. Мен у доирага бошлиқнинг хоҳиши билан кирдим. Менинг Сахалянда чеккан кулфатларим эсингизда бордир? Уша оқшом мен Сунгариаликни кузатиб юрдим. Чап қирғоқдан келган меҳмоннинг маршрути билан бирга унинг ҳамроҳи — халқаро ресторон официанткасининг исмими ҳам Янагитага келтирдим. Идзитуро Хоясининг ҳалокатидан икки ой ўтгандан кейин, бошлиқ Катька-Гаровни топиб, йўқ қилишни айтди. Мана, «Нима учун?» деган савол бошимни қачон айлантира бошлаган. Мен дўстимнинг ўлимини Катя, ёки ҳақиқий исми Любовь Шелунова устидан чиқарилган ҳукм билан уладим. «Қандай йўл билан амалга оширишни ўзингиз танланг,— деди Янагита,— фақат эҳтиёт бўлинг— у жуда чиройли».

Янагита Маратовни ўлдиртирганидек, Катя-Гаровни йўқ қилишни ҳам ўша ҳарбий миссиянинг ўзига тошириши мумкин эди, негадир бу имкониятдан фойдаланмади. У мени официанткани яхзи танимайди, ёки мутлақо билмайди, деб ўйлади ва шунинг учун хавф тўғрисида огоҳлантирди.

Сиз менга бундай қараманг, мен официанткани ўлдирмадим. Йўқ, йўқ! Мен бундай қилолмасдим, тушуняпсизми?! Хеч қачон қилолмас эдим...

— Бўйруқ-чи?

— Бўйруқ бажарилди... Қандай бажарилишидан қатъий назар, бажарилди. Комуцубара агенти ҳаётдан кетди...

АТАМАН СЕМЁНОВ ВА «БОМОНД» РЕСТОРАНИ ОФИЦИАНТКАСИ

Ҳа, Янагита мени Любовь Шелуновани билмайди деб ўйлади. Менинг ҳайрон бўлиб берган саволларим, Сунгариаликнинг ҳамроҳини таниганим, бу хабарни кечаси меҳмонхонага олиб келишдан иборат хатоми уни адаштирган эди. Нима ҳам дердим, бу мени маълум вақтгача бошлиқнинг таъқибидан қўтқарди.

Авваллари мен Катяга иккинчи бўлим ходими сифатида,

Баъзан эса, «Бомонд» ресторанининг хўрандаси сифатида қараб юрдим. Биринчиси ман қилинган эди. Разведка офицерининг бошқаларнинг агенти, хусусан, ўз бошлиғингнинг агентига қизиқиб қолиши мумкин эмас эди. Иккинчиси — маҳфий хизмат ходимининг кўнгли маҳфий хизмат доирасидан ташқаридағи нарсаларга майл билдирилмаслиги ҳатто рағбатлантириларди. Мен, негадир, ўзимнинг етти ўлчаб бир кесадиган, бинобарин, ҳар хил «нега?», «нима учун?»ларга жавоб топадиган одатимданми, ё бўлмаса, ҳамма нарсани аксинча қилиш истагимданми — қарама-қаршилик руҳи болалигимдан мавжуд — ман этилган нарсаларга ҳурмат билан қарадим. Мен ҳамиша бошқаларга ётироz билдиригим келаверар, ҳатто кўниб туриб ҳам (баъзан кўнмасликнинг иложи топилмайдиган пайт ҳам бўлади) ўзимнинг жавобимни «йўқ»дан бошлардим. Умуман, нимадир мени ман қилинган сўқмоқдан боришга мажбур қиларди.

Албатта, ҳеч ким мени бу сўқмоқда кўрмасди — «Бомонд»га мен энг оддий хўранда каби келардим. Катяга саволлар бермасдим, ҳатто унга қарашиб столларга ўтирасдим ҳам. Синчковлигимни рестораннинг доимий хўрандлари — японнинг саволларига, бунинг устига рус тилида берилиган саволларга жавоб беришини ўзларига шараф деб биладиган муҳожир офицерларнинг ўзи қаноатлантирарди. Бу ҳамма нарсадан хабардор халқ эди. Баъзилари шунақангич кўп воқеаларни билардики, айтгани билан адоқ бўлмас, галирган сари гапиргиси, ўз кўнглини бўшатган сари бўшатгиси келарди.

«Бомонд»нинг доимий хўрандаларидан Катянинг иккинчи исми Гаров эканлигини билиб олдим. Улар бунинг маъноси ни ҳам тушунтириб берардилар. Қарангки, Катяни «Бомонд»нинг хўжайинига сотган одамнинг исмини эслай олмасдилар. Аммо бу уларга дадил бичиб-тўқишига ва «тирик товар билан савдо қилувчи»га ҳар хил унвон ва даражалар' беришга монелик қилмасди. Бирор Катянинг ҳомийси граф Смолич бўлган, бирор князь Бёспалов дерди. Бошқа князъ ва графлар ҳам тилга олинарди. Тўғри, баронлар йўқ эди. У князъ ва графлар ҳозир қаерда эканликларини гайдон доимий хўрандалар айттолмасдилар. Ё географияни яхши билишмас ёки фараз қилишга кучлари етмасди. Аммо ҳомийларнинг Катя учун пул олган кечасиёқ гойиб бўлиб кетганларини мустасносиз ҳаммалари тасдиқлардилар..

Мен ўзимга хос қайсаарлик билан барибир ҳақиқатнинг тагига етишга интилдим: Катянинг ҳомийлари қаёққа кетди? Ҳеч бўлмагандан қайси томонга ғойиб бўлди, деган савол сұхбатдошларимни елкаларини қисишига мажбур қиларди. Баъзилар ноаниқ шимол томонга кетмаганлигига ишора қилмасдилар. Шимол негадир истисно қилинарди. Фарб ҳам. Жануби-шарқ томонга бўлса керак. Биттаси қатъий «У Акс-

тралияда!» деди. Нима учун Австралияда? Чимирилган қошлар кўп нуқтага ўхшаб тумани мавҳумликка олиб борарди, Австралиядалиги изоҳланмасди. Ҳаммаси узоқдан гумон қиласарди. Акс ҳолда сирлилигини йўқотарди-да. Австралияда, деган киши бирдан омади келиб, ғаниматга учраган, бу ғаниматларни салкам Американики бўлган бешинчи қитъадаги машшатхоналарида сарф қилмаса қаерда сарфлайди, деган мулоҳаза билан ўша муҳожирларнинг тақдирни ҳақидаги тахминини шунчаки айтди қўйди. Ўша одам, агар имконият туғилиб қолгудек бўлса борми, Қатяни жон-жон деб сотиб юборган ва бу аччиқ ва сассиқ ҳаётдан дунёнинг бир четига, океан ортига, бирорта маржон қоялари томон жўнаб қолган бўларди..

Бир йилми, ундан ҳам ортиқроқ вақт ўтгандан кейинми, мен ўша «Бомонд»да мутлақо нотаниш одам билан гаплашиб қолдим. Жуда ғалати одам эди. Агар унинг оқариб кетган бароқ қошларини ҳисобга олмаганда, боши ва юзида мутлақо битта ҳам, туки йўқ, ялтирилди. Аммо унинг ғалатилиги бошининг ярғоқлигига ҳам, қошининг ўсиқлигига ҳам эмасди. Ва ҳатто унинг бутун башарасининг — шарсизон пешанаси, олмага ўхшаш чаккалари, ликопчага ўхшаш бағбақасининг дум-думалоқлигига ҳам эмасди. У ҳеч нарса емас, фақат ичарди. Унинг ғалатилиги мана шунда эди. Винодан лаззатланиб ва келувчиларга қараб-қараб, озгинадан, қултумлаб ичарди. Қатяни кўргач, ҳеч кимга мурожаат қилмасдан, бўшлиққа қараб дерди:

— Қизи ялтоқилик қиласди, отаси эса, қарта ўйнаб, пул совуради...

Бу қандайдир янгилик эди, муҳими, уйдирма гап эмасди. Мутлақо ҳақиқатга ўхшарди. Мен сўрадим:

— Унинг отаси борми?

Думалоқ одамнинг тили аччиқ экан.

— Қимнинг отаси йўқ! Афсуски, ҳамма кимдантир пайдо бўлади...

Саволим аҳмоқона эшитилди, мен буни тушундим ва уялиб қолдим.

— Мен сиздан унинг отаси ҳаётми деб сўрамоқчи эдим.

— Ҳа. Бу муттаҳамга ҳеч қандай бало ҳам тегмайди. Унинг қабрига бир қисим тупроқ ташлашга улгура олмайман, деб кўрқаман.

«Ҳеч кимни аямай игнасини санчади,— деб қўйдим ичимда,— санчганда ҳам зоиф жойини топиб санчади».

— Агар ҳатто ултурганингизда ҳам,— мен ярғоқ бошдан заҳарханда қарзга олиб ўзига қайтардим,— Харбинда туриб Австралиянинг аллақаеридаги мозорга бир қисим тупроқ ташлаш қийин.

— Австралияда?! Хо-хо!— ярғоқ бош лабини қийшайтириди.— Австралия кенгурусининг жуда омади кепти-да, бўл-

маса у Дайренда, бор-йўғи Дайренда. Дайренга эса мен ҳаста оёқларим билан бир амаллаб етиб оламан. Бунинг учун ҳатто бодни ҳам писанд қилмаслик мумкин.

Ярғоқ бош Катяниг отасини ёмон кўрарди.

— Фалати,— дея иқрор бўлдим.— Отасими ёки қайлигими, эсимда йўқ, уни сотиб, қаёққадир, океан ортига қочиб кетган, деган эдилар. Қизини сотгану қочиб қолган.

— Сотгани тўғри. У қизинигина эмас, пул бўлса, олтин бўлса, имонини ҳам иблисга сотиб юборади... Унга қочишниг ҳожати йўқ. Қимдан қочади? Улар жияни билан бу ернинг хўжайинлари-ку.

Ярғоқ бош ўзининг тасодифий кашфиётлари билан мени қизиқтириб қўйди. У Майжуриядаги аллақандай мўътабар шахслар ҳақида гапиради.

— Қизини эсга олмайди ҳамми?— дедим ўзимнинг таажжубланганимни билдириб ва бу билан ярғоқ бошни уларнинг номини тилга олишга яқинлаштиридим.

— Унинг бунақа қизлари— бутун Приамур бўйлаб ачиб ётиби... Хотинлар юбкасидан ясалган генерал. Қизиллардан иштончан қочган, қандайдир печнинг ичидан ординареци олиб қочган, йўқса, ўшандай иштончан ҳолда ЧКнинг қўлига тушган бўларди.

— Бу ерда у қизи билан бирга пайдо бўлганми?— дедим мен ярғоқ бошни сухбатимизнинг бошига қайтариб.

— Уни кимдир отасини севинтириш учун Благовешченскдан олиб келган.

— Отасига ўхшайдими?

Ярғоқ бош ҳиринглаб кулди. Афтидан, менинг саволим калакага ўхшаб кетган эди.

— Генералга фақат эски калиш ўхшashi мумкин, шунда ҳам агар йигирма йил кийилган бўлса... Сиз ҳали атаман тоғани ҳеч кўрмаганмисиз? Ёпира!

Мен чиндан ҳам атаман тоға Семёновни кўрмагандим, ярғоқ бош худди ўша тўғрисида гапираётгани менга энди равшан бўлди. Атаманинг ўзини Харбинда ҳам, Порт Артурда ҳам, Дайренда ҳам мен бир неча бор учратгандим. Агар атаман сиртдан ўз тоғасига ўхшаган бўлса, у қадар хунук бўлмаса керак. Ярғоқ бош генералга бўлган нафрати туфайли уни нимага ўхшатмасди дейсиз. Гарчи йигирма йил кийилган эски калишдан тубан ҳеч нарса бўлиши мумкин бўлмаса ҳам.

— Кўрмаганман,— эътироф қилдим мен.

— Шунақа... Қарашга ҳам маслаҳат бермайман. Мен унинг юзини кўрдим дегунча туфургим қистайверади. Шуни билингки, мен фақат чўлбақа билан эшак қуртини кўргандагина туфлайман.

Барibir мен генерал Семёновга қарадим. Ўша оқшом, ўша ҳафта ичидан эмас, албатта. Бунинг зарурати йўқ эди.

Истак ҳам бўлмади. «Бомонд»нинг ғалати хўрандаси ўзининг кутилмаган қиёслашлари ва ундан ҳам зўр тасодифий хуносалари билан қулдирган сухбатимиз менда генерал шахсига қизиқиш уйғотмади. Мени дастлабки пайтда чулғаб олган сирлилик ғойиб бўлди. Катяниңг ўзини сирлиликсиз тасаввур ҳам қилиб бўлмасди. Мен, ярғоқ бош бошқа одам ҳақида гапиргандир; деб ўйладим.

Катяниңг Сунгаријаликка қандайдир яқинлиги борлиги тўғрисидаги Янагитаниңг «эски дўстлик» ҳақида айтган шамасидан кейин Амур казачкасига бўлгай қизиқиш яна уйғонди. «Бомонд»нинг қора соч официанткаси қаердан келганини барибир билгим келиб қолди. Узимниңг бу синчковлигимни ҳозир тушунтириб берйшим қийин, аммо аллақандай изоҳ мавжуд бўлса керак. Мени Катя ўзининг гўзаллиги ёки одатдан ташқари тақдири билан қизиқтирган бўлса керак. Тўғри, ҳақиқатни излашда мен у қадар ҳовлиқмадим, шошилмадим ҳам. Хонаси келганда муҳожирлардан суриштирдим. Тасодифан айтиб юборилган «Бомонд» тарихига ёки генерал Семёновниңг ўтмишига нимаси биландир алоқадор гапларни эслаб қолдим. Мени миссияниңг иши бир кун Дайренга олиб келди. Мен бир зиёфатда атаманинг ёнида ўтириб қолибман. Шароб ичиб, газак чайнаб гаплашиб қолдик. Мен баҳтга қарши, унинг, айтишларига қараганда, ниҳоятда қизиқ, муҳими, ўхшалий ўйқ тогасини билмаганимдан афсусланганлигимни айтдим. Анчагина шароб ичилган эди, мен ўзимга андак эрк бердим. Генерал қизининг ҳусн-латофатидан роса гапирдим. Атаманинг юзида ажабланиш аломати пайдо бўлди: «Худо бергани ўйқ. Ҳаммаси ўғиллар!» Буни у шунчаки ва самимий айтганди. Менинг уялиб жим ўтиридан бошқа ҳеч иложим қолмади. Атаман қадаҳга янгитдан шароб қуяр экан, менинг уялганимни сезиб, кулиб қўйди.

— Сизга полковник Кратов айтиб берган дейман-а?

Мен авваллари бундай фамилияни эшитмагандим, аммо атаман «Бомонд»даги ярғоқ бош жаноб тўғрисида гап юритаётганини фаҳмладим.

— У нималарни тўқимайди,—дея давом этди атаман.—Бу Катъка-Гаровни кимларга раво кўришмади. Ҳатто Шарқий Хитой темир йўли бошқарувчиси Хорват ҳам четда қолмади.

— Унинг отаси бўлмаган, деган маъно чиқадими?

— Бу ерда бўлмаган... Унинг отаси йигирма иккинчи йилда Зееда большевиклар томонидан отиб ташланган. Фотий отани балким эшитгандирсиз? Эшитмаган бўлишингиз ҳам мумкин. У шуҳратини бу ерларга олиб келадиган дараҷада машҳур ва буюк одам эмас. У бизга яширин ишлаётган коммунистларни айтиб берган, биз Янги йил байрами арафасида уларни қиличдан ўтказганимиз. Большевиклар кейин ким сотганини билиб қолишиди, отани суд қилишиди. Биз кетганимиздан кейин суд қилишибди... Катъка унинг кенжа қизи

эди чамаси. Фотийнинг бештами, олтитами қизи бор эди...
Ҳаммаси чиройли.

- Шекилли?
- Нима шекилли?
- Қизи эди шекилли.

— Эҳ, ҳа! Ахир Зееда уни ким кўрган? — Атаман ўзининг сохта мўйловини силаб қўйди-да, каттакон сўпоқ бошини йигитлардек силкди, — ўртанчаси эсимда бор. У ҳам қора соч, қадди-қомати келишган. — У ҳиқиллаб, қўли билан каттароқ бир нарсанни тасвирлади, — Ольга деб аташарди шекилли. Ҳа, Ольга эди. Бошқа Ольгани мен билмайман. Рождествони отаникода байрам қиласарик-да. Ольга, мени ҳам бирга олиб кетинглар, деб роса йиғлади. Сизлар Амурнинг нариги томонига ўтиб кетасизлар, биз бу ерда қандай яшаймиз, нобуд бўламиз дейди. Қаёққа ҳам олиб кета олардик, ўз хотинларимиздан баъзиларини аранг қутқариб қолдик-ку...

- Кенжасини кимдир ҳар қалай олиб келипти-ку?

— Биз эмас... Йигирма учинчи йили князь Астахов қизалоқни олиб келди. Фотий отанинг қизи деб айтди. Айтди қўйди-да, у билан ким баҳсласиб ўтиради. Рус тахтининг вориси деб ҳам атashi мумкин эди, бу ерда нималар бўлмаган. Фотий ота машҳур. Буюк жафокаш! Қизни Харбиннинг барча уйларида қабул қилишди. Унинг ёнида князъ куёвларга ўҳшарди. Никоҳ қилдирган эди шекилли. Князъ, нафси ламрини айтганда, кўнглимга ўтиришмади. — Енгил табиат, қиморбоз. Биз ҳаммамиз гуноҳкормиз, ичкилик ва қарта ўйнашни яхши кўрамиз. У эса столидан кетмасди. Ҳамма нарсасини бой бермагунча турмасди. Баъзан ютарди ҳам-ку, аммо аҳён-аҳёнда. Менинг тоғам ҳам қартабоз, қизишиб кетгач босиш қийин, аммо Астаховнинг олдида бамисоли ёш бода. У узлуксиз ичиб, кўзлари қорайиб кетгунча ўйнарди. У баникага урганида юзига қараш даҳшат эди. Қўллари ингичка, опроқ, безгак тутгандек қалтирас эди. Қарта дастасида ё тўпкончага чўзиладиган бўлиб кўринарди.

Унинг ҳаёти доимо қил устида эди, бундай эҳтирос билан ер юзида юриб бўлмайди.

У генерал билан охирига даста печатини очиб чийлади. Князъ бир тийинсиз, қуппа-қуруқ эди. Тоғам столдан турди — тамом! Астахов эса бақирди: «Жонли нарсаларимга ўйнайман!» Кимдир ҳазил қилими ёки жиддийми, князининг қартада ютган ёки қарзга олган наслдор йўрға оти бор, деган мишиш тарқатди. Ӯшанда ҳамма йўрға ҳақида ўйлаган эди, генерал ҳам жойига ўтириб, қарта чийлай бошлади: нега энди от учун таваккал қилиб кўрмас экан! Ҳам эрмак, ҳам оз пул эмас. Хонадагиларнинг ҳаммаси стол атғифига эгилишибди. Кутишди. Тасвир қилиб бўлмайдиган қизиқиши. Аммо кутиш узоқ давом этмади.

- Князъ тўртинчи қартада ёқ куйиб кетди. Шу ерда у ўзини

ўзи отади, деб ўйлаган эдилар. Йўқ, фақат ранги оқарди холос. «Кечир!»—дея шивирлади у. Кимга? Генералгами ёки ўзининг виждонигами? Эрталаб ҳаммаси маълум бўлди. Тоғамнинг олдига қайлифи билан келди...» Мана, генерал, ютқазганим,— деди,— ол!» Тоғамнинг жаҳли чиқди. Алдашми?! Тирик одамни қиморга тикишга қандай журъат қилди экан? Номуссизлик! Князни ҳайдади. Сиз, у нима қилди, деб ўйлайсиз? Қайлигини «Бомонд» эгасига гаровга қўйиб, генералнинг пулини тўлади. Бутун Харбин ҳайратда қолди. Мана, Астахов қандай одам! У чиндан ҳам тенги йўқ эди. Худди Екатерина давридагидек қизни сотиб юборди...

Атаман яна мўйловини силади, худди эскириб кетган деворга ёпиштиргандек кул ранг, кўпчиган чаккасига мўйловининг учларини ёпиштириб қўйди.

— Бир ойдан кейин сотиб олишни ваъда қилди. Буни Катяга айтдими ёки «Бомонд»нинг хўжайинига айтдими, худо билади. Аммо сотиб олмади. Уша кечанинг ўзидаёқ ғойиб бўлди. Унинг Порт-Артурда француз кемасига ўтирганини кўришибди. Қаёққадир, жануб томонга йўл олибди. Бу ердан француз кемалари Европага қатнамасди. Сайгонга хона бўлиб туюларди. Қиморхоналардан эса қайтиб келмайёки энг узоги билан Реюньонга ёхуд Мадагаскарга кетган бўлиши мумкин. Ўйлайманки, бирор оролда илиниб қолгандир. У ерларда пул мўл бўлгучийди. Унга ҳамма жой қиморхона бўлиб туюларди. Қиморхоналардан эса қайтиб келмайдилар. Катька шундайлигича «Бомонд»да қолиб кетди...

— Албатта, генералнинг оиласи бўлмаганда, эҳтимол, ютуқни олган ҳам бўларди. Энди у замонлар ўтиб кетган. Амурнинг ортида ҳамма, тўйларимиз тамом бўлган. Ҳозир эса,— Атаман хумор назар билан боқди,— энди кеч бўлди. Гарчи...— у қандайдир бўғиқ кулди ва бесўнақай гавдаси силкиниб кетди.— Келинг, капитан, ўша «гарчи» учун ичайлик.

Ичдик, мен сўз орасида у қадар қизиқсинмасдан ҳаққоният учун сўрадим:

— Унинг ҳақиқий исми Любовми?

— Любовь? Эҳ, ҳа... Чет элликларнинг айтишлари осон бўлсин учун Катькани «Бомонд»да ўйлаб топганлар. Манжурияда официанткаларнинг ҳаммаси Катька билан Нюрка. Катька, бу ёққа кел! Катька, олиб кел! Катька, узатвор...

Ажнабийларни атаман бекорга аралаштиради. Йинглиз ёки французнинг, ёки ўша немиснинг Катька деб чақирганини бирор марта эшигтан эмасман. Тўғри, биз японлар бошқача эмас, худди шундай деб атадик, аммо менинг иштироқимда Семёнов Манжуриянинг хўжайнларини ёмонлашга журъат этолмади.

— Энди у пул тўлаб қайтариб олинди,— дедим мен.

— Ҳа, ҳа... сизнинг ёрдамингиз билан. Олижаноб иш... Олижаноб иш...

Атаман гапининг охирида тагдор жилмайиб қўйди. Бу жилмайиш айни вақтда ҳам ачинишни, ҳам маъқуллашни ва шама қилишни билдиради. Бу билан гўё: «Қизалоқни нима учун сотиб олганингизни биламиз, ҳаммасини биламиз», дегандек бўларди.

Ҳа, Семёнов биларди. У кузатишда давом этар ва бизнинг сирларимизни осонликча билиб оларди. Чунки маҳфий хизмат ходимларининг ярми ва ундан ҳам кўпроғи атаман Семёнов раҳбарлик қиласиган ҳар хил оқ гвардиячи ташкилотларнинг аъзолари эдилар-да. Бу — сирлар билан умумий савдо қилиш эди. «Товарлар»ни сотиш ва олиб-сотиш ҳеч ким томонидан ман қилинмаган ва айниқса уят бўлмайдиган нарса деб қараларди. Сирларни икки ва уч адресларга ҳам сотоверардилар.

Залга баланд бўйли, казак формасидаги озғин чол кирди:

— Генерал, бу ёқقا! — деди атаман қўли билан ишора қилиб. — Бу ёқقا! Ҳозир мен сизни танишириб қўяман, капитан. — Семёнов менга ўгирилди. — Ўзимнинг тогамга ёки сиз айтганингиздек, Қатъка-Гаровнинг, кечирасиз, Любовь Фотиевнанинг отасига танишираман... — Атаман яна кулди ва хомсемиз гавдаси тағин селкиллаб кетди.

Чол сийрак соchlари усталик билан чап томонига тарашиб, тепакали беркитилган кичкина бошини мағрур кўтариб столлар орасидан ўтиб келди. Айтгандек, ҳали йўқдиру, лекин менга сийрак соchlари орасидан ним қизғиши нарса кўрингандай бўлди. Чол бизнинг ёнимизда тўхтаб, кимлигим ва менга қандай муносабатда бўлиши кераклигини аниqlаб, дараҳт шоҳидан учиб тушган қарғадек юзимга қарди.

— Мана, генерал, — деди жилмайиб атаман, — ҳурмат билан сийлашингизни сўрайман, капитан Сигэки.

Мен ўрнимдан турдим-да, бош эгиб саломлашдим.

— Жуда хурсандман, — деди бехосдан генерал ва ҳудди қарға сингари бошини кескін силкиди.

Биз ўтирдик. Атаман энди учовимизга шароб қўйди.

— Жуда хурсандман, — такрорлади генерал. Бу қадаҳ айтишга ўхшаб кетди, ичдик.

— Капитан жононлар билан қизиқмоқда, — деди атаман энди жилмаймасдан, аммо тетик овозда, бу гапни ҳазилнинг боши деб тушуниш мумкин эди.

— Жуда соз, — бошини силкиди генерал. У ўзидан нима талаб қилинганини тушунмас ва англатишни кутарди. Тоға, жиянининг акси ўлароқ, ўйноқи руҳда эмас ва умуман шўхликка мойил эмасди. Турқи совуқ, қарашлари тақаббурона, ифодасиз эди. Катта Семёнов менга қарғани, лекин қора тусли эмас, тўқ қизил рангли, тўкила-тўкила сийраклашган патларини зўр бериб яшираётган қарғани эслатди.

— Сизнингча, жононлардан қайси бири жаноб Сигэкини қизиқтироқда?— давом қилди атаман.

— Ҳамма гап шунда-да, қайсиниси,— генерал аниқлашга уринмасданоқ беихтиёр тақрорлади. У ўйлаб кўришни очиқ-дан-очиқ хоҳламасди.

— Фотий отанинг қизи қизиқтироқда!

— Жӯда соз,— бош силкиди тоға, масала ҳал, бунга ўз муносабатингни билдиришиңг керак, деган хаёлда.

— Лекин сиз капитан отанинг қайси қизи билан қизиқаётганини сўрамадингиз.

— Бегоналарнинг майлига қизиқиши одобдан эмас, деб ҳисоблайман. Бу шахсий иш. Яъни эркакларнинг сири.

— Унчалик эмас, генерал,— дедим мен гапга аралашиб,— Харбидаги «Бомонд»нинг доимий хўрандалари тарқатган овоза мени эсанкиратиб қўйди.

— «Бомонд»— ёмон ресторонча эмас,— деди генерал гўё гап Фотий отанинг қизи ҳақида эмас, Манжурия империясининг ишратхонаси ҳақида бораётгандек— у ердаги шароблар асл... француз винолари.

— Офицанткалари-чи?— ёрдам қилди атаман.— Айниқса, ҳалиги, Катька, Амур казачкаси... жоду кўз...

— Катька? Қайси Катька?..— Генерал пешанасини тириштирди. Бусиз ҳам тор пешанаси қаватланган қофоздек энсизлашиб кетди. Жиян баривир бечора тогани ўйланишга мажбур қилди.

— Ҳалиги Катька-чи, марҳум Фотий отанинг кенж қизи...

Генералнинг тиришлари дарҳол йўқолиб, пешанаси аввалини ҳолига келди, фақат ранги гезариқлигича қоловерди. Қошлири устида тер доналари йилтираб кўринди. Жиян тоғага қийин иш буюриб қўйганди, Генерал тақаллуф билан чўнтағидан рўмольчасини олди-да, юзини артди.

— Фотий отанинг ҳеч қандай Катиошаси бўлган эмас.

— Любаси бўлганми?

— Любаси бўлган, аммо «Бомонд»даги эмас. Астахов Фотийни ҳам, унинг қизини ҳам, ўзини ҳам ўйлаб чиқарган.

— Бу қанақаси, генерал!— атаман сохта ёлвораркан, қайғургандай тус олди.— Князь Астахов ҳаммага маълум-ку.

— Князь Астахов, тўғри, машҳур, унинг ўғли бўлса... Үғлини хотирлай олмайман. Агар никоҳсиз туғилгани бўлса, унда билмадим.

— Банкани супургандада, сиз уни ўз ўғли деб айтгандингиз-ку.

— Қарта столи атрофида ҳамма нарса тўғри: қирол билан хизматкор тенг бўлади. Ўйнайдиган нарса бўлса бас.

— Мана, капитан,— атаман құлларини ёзди,— генерал ҳаммани хор қилди. Қатыяятли ва ҳеч кимга ишонмайди. Үндай кишига қарам бўлишдан худо асрасин!

— «Бомонд»даги Люба Фотий отанинг қизи эмаслигига ишонч қаердан келди?— сўрадим генералдан. Атаман тоғанинг чалкаш фикрларидағи нималардир мени безовта қилиб қўйди.

Генералнинг тор пешанасида яна ажинлар пайдо бўлди. У тагин ўйланишга мажбур бўлди.— Шунинг учунки,— узоқ жимлиқдан сўнг тушунтириди генерал,— қиз бола ўз отасини танимоги керак... Бир кун мен ундан сўрадим: «Сенинг ҳурматли отангнинг чаккасида бир холи бўлиб, ундан қора тук ўсиб чиққан эди. Отанг ҳаяжонланганида уни бурай бошларди. Уша хол унинг қайси чаккасида эканини унутиб қўйибман. Чап қўли билан бурарди, шекилли...» «Ўнг томонида,— жавоб берди Любка.— Ўнг томонида».

— Холи чап томонида эди-ку!— хаҳолади атаман.— Маккор генерал... Маккор...

Генерал жиянининг кулгидан тўхташини кутиб ўз қадаҳига шароб қўйди. Тилла раиг ичимликни кўтариб қандилга боқаркан, ҳаваси келиб ичгач, бундай деди:

— Фотий отанинг ҳеч қанақа холи бўлмаган.

Кейин рюмкани тақ этиб столга қўйганди, рюмка жиринглаб кетди-да, шу билан ҳикоя тамом бўлгандек бўлди.

— Оббо генерал-эй,— деди жиян ҳайратда шивирлаб,— хотирани қаранглар-а!

— Ҳа,— қўшилдим мен ҳам.— Қойил...

Уша дақиқаларда бу манзара менга самимий, муҳими, усталиқдай бўлиб кўринган эди. Фақат кейинроқ таассуротим ўзгарди. Жаноби Семёновлар кўз олдимда спектакль кўрсатишиди, деб ўйлаб қолдим. Улар ўз ролларини яхши ижро этдилар. Ҳайратда қолган атаманинг «Оббо генерал-эй!» дея шивирлашининг ўзиёқ қанчалар мароқли. Улар Фотий отанинг холи достонини неча бор тақрорлашди, атаман тоғасининг истеъодига неча бор қойил қолди.

Ҳақиқатан ҳам Люба зеелик руҳонийнинг қизи бўлганми? Фотий отанинг ўзи бўлганми? Жиян билан тоғанинг ҳамма гаплари ичida князининг ўз қайлигини ютқазиб қўйғанлиги воқеасигина ҳақиқатга яқин келарди, афтидан. Фотий отанинг чақимчилиги-ю. Зееда яширин ташкилот аъзоларининг жазоланганлиги ҳам шундай.

Жаноб Семёновлар билан учрашувдан кейин бошим қотиб қолди. Мени айниқса Катька-Гаров жумбоби қийнарди. Катяни нима учундир Фотий ота билан, князъ ёки қалбаки князъ Астахов билан, атаман Семёновнинг тогаси билан, Комушубара билан ва ниҳоят, Сунгариялик билан боғлашарди. Чап қирғоқдан келган «меҳмон»нинг изидан тунги Сахалянда юрганимда Сунгариялик билан Катя ўрталарида боғ-

лиқлик бор, деб ўйлагандим. У пайтда Катъка-Гаровнинг иккинчи бўлимнинг бадном маҳфий агентлиги, итальян Амлето Веспага қандайдир алоқаси борлиги менга маълум эмасди. «Бомонд» официанткасининг саргузаштлари унинг ҳар турли одамлар билан мана шундай боғланиш нуқталаридан даҳшатли қарама-қарши чигал тугун ҳосил бўлди. Любовь Шелунова жумбоқлигича қолган эди.

Худди шундай пайтда «Катъка-Гаров йўқ қилинсин!» деган буйруқ олинди. Жумбоқ йўқ қилинсин. Менга жумбоқ бўлган нарса.

Катъка Сахалянда тўарди.

Бутун йўл бўйи вагон деразаси ёнида ўтириб, ташқаридан лип-лип ўтиб бораётган Манжурияning кўнгилсиз манзараларини кўриб бордим: сўлғин тепаликлар, ёнбағирлар, сийрак буталар, кул ранг қишлоқлар. Балким булар бошқача бўлиб кўрингандир — қуёш нур сочиб, тепаликлар кўмкўк бўлса ҳам ажаб эмас... Балким! Эслай олмайман. Ҳеч нарсани кўрмадим. Куз вақти эканлигини биламан холос, шунинг учун ҳам хазин манзара ҳақида гапирдим. Ҳамма нарса маъюс ва хавотирли эди. Мен қандайдир мусибатли ҳолатга тушиб қолгандим.

Атрофимда юз бераётган ҳодисаларнинг маъниси ҳақида ўйлаш учун вақтим кўп эди. Катяни йўқ қилишди, чунки у Сунгариликни биларди. Идзитуро Хоясидан кейиноқ йўқ қилишди. Демак, Маратов билан Янагитанинг тунги учрашуви ёпласига ўлимга ҳукм қилишларнинг бошланishi бўлган. Сунгариликни ҳам, Идзитурони ҳам билардим. Катъка-Гаровни ҳам. Менинг тақдирим ҳам нима бўлишини билмоқ учун ортиқ даражада доно бўлишнинг ҳожати йўқ эди. Янагита мени Идзитуро билан боғладиган ипни ҳали топиб олгани йўқ, бизнинг дўст эканимизни билмасди. Аммо изланиш уни бу ипга олиб келади, у бу ипни топиб олади. Фақат бир ойми, ҳафтами вақт керак бўлади холос. Катъка-Гаров исмли агент ёки фалон сонли агент йўқотилгандан сўнг менга навбати келади. Сахалянга қилаётган саёҳатим билан мен ўзимни-ўзим конвеерга итаряпман, унинг устига чиқяпман. Конвеер худди шу жирканчли Сахалян поездидек ҳаракат қиляпти.

Мени Янагита нима учун Маратовни йўқ қилмаётгани ажаблантиради. Мантиқан қараганда, аввало, манбани, занжирнинг боши бўлган биринчи ҳалқани йўқ қилиш, кейин эса бошқа ҳалқаларни парчалаш тўғри бўларди. Балким бу қадар кўп қурбон бериш керак ҳам бўлмай қолар. Битта қурбон кифоя қиласи.

Янагита эса, Маратовга тегмади. Ёки тега олмасди, кучи етмасди, ёки бу билан воқеага қизиқиш түғдириб қўйишдан кўрқарди. Ҳаммасидан тўғрироғи, тега олмасди. Маратов бош штаб ҳимоясида, бутун маҳфий хизмат ҳимоясида эди,

шунинг учун қочоқ билан иттифоқ тузишга, яширин уйда айтилган гап бошқа бирор жойда ҳеч қачон такрорланимаслиги ҳақида унинг ваъдасини олиш билан чекланишига тӯғри келган бўлса керак. Гувоҳлар эса жим ҳоладилар. Маратовни эшитганларгина эмас, ҳақиқатни билганлар ҳам.

Афтидан Катя биларди.

Поезд Сахалинга кундуз соат учларда келиб, қирқ минутча тўхтаб турди, кейин орқасига қайтиб кетди. Менинг шаҳарга телефон қилиб, Катя билан гаплашишим учун бу вақт кифоя эди. Мен унинг меҳмонхонадалигидан ва телефонга келишидан умид қиласардим. Менинг режам мана шу гаплашиши асосига қурилган эди.

— Эшитаман.

Кимdir трубкани кўтариб, офицанткани топгунича бир неча дақиқа кутишга тўғри келди. У эса дарров топилавермади. Катя телефонга келганига қадар бўлган вақт ичда мен аппаратни ушлаб асабий қалтирас, ўзимни босолмасдим. Шунчаки арзимас қисқа дақиқанинг бу қадар чўзилиб кетганини мен мутлақо эслай олмайман. «Мен эшитаман!» деган икки оғиз сўз унинг ҳам, менинг ҳам тақдиримизни, ҳатто ҳаётимизни ҳал қиласарди. Агар ҳозир Катя меҳмонхонада бўлмаганида, мен Янагитанинг режасини бажаришга мажбур бўлардим.

— Бу Катями?— сўрадим бўғиқ овоз билан. Ҳаяжонланиш гапиришгагина эмас, нафас олишимга ҳам халақит берарди.

— Ҳа,— дея жавоб қилди у. Овозида билинар-билинмас хавотир бордек туюлди.

— Мен ҳақиқий сиз эканлигингизга ишонч ҳосил қилишим керак. Ўзингизнинг асл исмингизни айтинг!

Трубкада ноаниқ шитирлашдан бошқа ҳеч нарса эшитиласди. Катя жим турарди.

— Асл исмингиз?!— такрорладим мен.

— Бу кимга керак?— деди Катя ўйлаб олгач.

Агар мен унинг лақабини ёки агентура рақамини билганимда, осонлик билан ишончини қозонган бўлардим, лекин унисини ҳам, бунисини ҳам билмасдим. Янагита бу калитларни менга атайлаб бермади, эҳтимол кейин бирор ишқал чиқиб қолмаслиги учун бермагандир. Катя ҳукмни ижро қилувчи қиши — махфий хизмат ходими эканини билмаслиги керак эди.

— Маратовга керак...

— Қандай қилиб?

Катя қичқириб юборди ёки менга шундай туюлди. Ҳар ҳолда унинг саволида қўрқиши аломати бор эди.

Қочоқнинг фамилиясини эслаб оладиган ҳеч ким йўқми, деб атрофимга алангладим. Аниқ қилиб айтдим.

— Маратовга!

Телефон симининг у томонида нимадир шиқиллади-да, калта гудоклар эшитилди.

Катя трубкани осиб қўйди. Жинни! У бу билан ўзини ўлдирди. Ўзини ҳам, мени ҳам ўлдирди. Саросимада аппарат ёнида туриб, калта гудокларни эшитардим. Нима қилиш керак? Ҳаракат режаси бошданоқ чиппакка чиққанида умуман нима қилиш мумкин?

Яна меҳмонхонага телефон қилдим. Қочиб кетаётган Катяни қўнғироқ билан ушлаб қолиш ёки унга етиб олиш учун қилинган аҳмоқона уриниш. У қочиб кетган эди, ҳа, бунга шубҳа йўқ. Қўрқув даҳшатида қочиб кетганди.

Мен, афтидан, зарбани ҳисобга олмагандим. «Маратов» сўзига жойланган ўқ тахмин қилингандан ҳам кучлироқ бўлиб чиқди. У Катяни қулатди. Мен Маратов ҳақидаги хабар уни фақат қизиқтиради, эҳтимол, ҳушёр торттиради, деб ўйлагандим. Фақат шу холос...

Қўнғироққа жавоб беришмади. Е аппарат ёнида ҳеч ким йўқ эди, ёки Катя атайлаб трубкани олмаган. Аниқроғи, ҳеч ким йўқ бўлиши керак. Катя Маратов гапирмаётганини тушунган — менинг япон эканимни талаффузим дарҳол билдирган, офицанткани мана шу қўрқитиб юборган. Унга фалокат ишорасини билдиришарди. Қим айтганинг аҳамияти йўқ.

Муҳими шундаки, мен ўзим учун ғоят фавқулодда кашфиёт қилдим. Катя Сунгариликагина эмас, Маратовга ҳам, тўғрироғи, Маратовнинг билган нарсаларига ҳам алоқадор экан. Воқеалар ғоят чигаллашди. Иплар битта катта тугунга бориб уланди. Янагита уни кесиб ташлашга уринарди.

Хўш, энди нима қилиш керак? Менинг Харбинда эканлигимдаёқ тузган режам оддий қисмлардан иборат эди. Телефон қилиб, официанткани текшириб кўришим керак эди ва берилган жавобга қараб, келган поездим билан Нуңьзянга қайтишим зарурми ёки Сахалянда қолишим керакми эканини ҳал қилишим лозим эди. Нима учун қайтишим керак? Конспирация нуқтаи назаридан ва Комуцубара агентурасининг мени сезиб қоломаслиги ва кейин Сахалянда пайдо бўлишимни Катянинг тақдиридаги ўзгариш билан боғламаслиги учун шаҳарда, айниқса, унинг марказида кўринишим мумкин эмасди. Агар халқаро ресторанинг официанткаси шаҳарда бўлмай, уни кутишим керак бўлган ҳолдагина шаҳарда қолишим мумкин эди.

Буларнинг бирортаси ҳам конкрет шароитга мос келмади. Катя Сахалянда эди, лекин мен жўнаб кетолмадим. Тे-

лефонда гаплашишнинг ҳеч фойдаси бўлмади. Аслини олганда, гаплашилмади. Аниқлаган ягона нарсам: Қатяниг шаҳардалиги, унинг овозини телефонда эшитганим. Айни чоқда, энди у бу ерда эмаслигим мумкинлигини ҳам билдим. У ақл бовар қилмайдиган суратда ғойиб бўлди, тўғрироғи, йўқолди. Эриб кетди.

Бир соат давомида телефон билан шаҳарга қўнғироқ қилдим ва ниҳоят хизматчининг овозини эшитдим:

— Ҳа, ҳа... Ҳалқаро меҳмонхона.

Баландпарвоз «ҳалқаро» деган номни айтувчи заиф овоз!

— Қатяни чақириб беринг!

— У йўқ, жаноблари.

— Топинг!

— У бир соат олдин жўнаб кетган бўлса, қаердан топаман?

— Нима?

— Кетиб қолди.

— У бир соат олдин кетиб қолиши мумкин эмас, мен бир соат аввал у билан телефонда гаплашганим.

— Ӯша сизнинг қўнғирогингиздан кейиноқ жўнаб кетди.

Сиз ўзингиз Қатяга опант ўлим олдида, деб айтибсиз-ку.

«Ҳеч нарса айтганим йўқ! Қатяниг ҳеч қандай опасини билмайман! Дунёда шундай опаси борми?» деб юборишимга сал қолди. Аммо ўзимни тутишга тўғри келди.

— Шундай денг,— тасдиқладим мен.— У ҳозир қаерда?

— Ким?

— Қатя...

— Қатяниг қаердалигини сиз яхши билишингиз керак, жаноб. Ўзингиз хўжайин билан гаплашдигиз, уни фойтунга ўзингиз ўтқаздингиз, яна Степанга отларни тезроқ ҳайдашни топширдингиз...

Энди мени ажабланиш эмас, саросима босди. Қатяниг ғойиб бўлишини чиндан ҳам ақл бовар қилмасди.

— Сен чалкаштиряпсан, азизим,— дедим мен.— Қатяга менинг дўстим борган. Кул ранг кепка кийган ўрта ёшлардаги эркак киши.

Мен Сунгариликнинг кўринишини таъсирлаб бердим. Менда бошқаси йўқ эди, бошқаси хаёлимга келмади ҳам. Негадир Қатяниг жўнаб кетишини мен чап қирғоқдан келган «меҳмон» билан боғладим.

— Ўрта ёшлардалиги тўғри, аммо кепкаси йўқ эди.

— Кепкасини фойтунда қолдирган бўлса керак!

— Йўқ, у қўлида фуражка ушлаб турарди.

— Сотиб олишга улгуринти.., чаққонлигини қаранг. Демак, кетиб қолишибди-да?

— Бир соат бўлди кетишганига. Тўғри Нан Да-цзе бўйлаб Шарқий дарвоза томон...

«Нима учун Шарқий дарвоза томон?— ҳайрон бўлдим.— Шарқий дарвозанинг бу ерда нима аҳамияти бор? У ҳалиги мусулмонлар мачити ёнида-ку. Шарқий дарвоза орқали фақат Айхунга бориш мумкин. У ерда темир йўл йўқ ва Амур қирғоқларидан анча узоқ».

— Раҳмат, азизим,— дедим-да, трубкани осиб қўйдим.

Швейцар билан гаплашганимдан кейин چича енгил тортдим. Ҳатто севиниб кетдим: Катя Сахаляндан ғойиб бўлди ва унинг тақдирини ҳал қилишдек оғир вазифа зиммамдан олиб ташланди. Бўлган воқеани генералга хабар қилиш зарурлигигина алам қиласди. Бу кўнгилсиз миссияни кечки пайтга қолдирдим. Йиҳтиёrimга неча соату минут берилган? Кечки поезд Сахаляндан оқшом ўнда кетади. Бутун бошли олти соат вақтим бор. Бу кам вақт эмас.

Шаҳарга жўнадим. Энди менга Комуцубара агентларидан қўрқишининг ҳожати йўқ. Сахалянда пайдо бўлишим ҳалқаро ресторон официанткасининг тақдири билан алоқадор эмас. Мен озодман.

Об-ҳаво жуда яхши эди. Куз эндигина тўқ қизил шафанини йиғиб олган ва паст бўйли манжур тоғтераклари худди ибодат қилаётгандек яланғоч туардилар. Булутлар дам қуёш юзини яширас, дам кўк деразаларни барада очиб юборар, тепаликларда кўк ва сариқ йўллар бураларди. Сўлғин ўтлар дам ярқираб, дам сўниб кетарди. Мен аввал темир йўл бўйлаб юрдим, кейин Сандоуга элтувчи Жанубий дарвоза орқали бориб, йўлга чиқиб олдим. Сахаляннинг шаҳар девори атрофлари худди қишлоқнинг четига ўхшайди: бўшлиқлар, кичик-кичик ҳовлили якка уйлар, полизлар. Ҳатто Сахалянни жанубдан шимолга — Амур бўйигача ўртасидан кесиб ўтадиган Ай Дун-лу кўчаси ҳам полизлардан, карам, пиёз, картошка жўякларидан бошланади.

Мен ҳеч нарса тўғрисида ўйлашни истамасдим, шунинг учун йўлимда учраган ҳамма нарса билан диққатимни чалғитдим, куз манзараларига қизиқдим, атрофимда мароқли ҳеч нарса қолмаган чоғда осмонда сузиб юрган булутлар, ёруғлик билан соянинг алмашинишларига қарашга ўзимни мажбур қиласди. Барибир ўйламасдан илож йўқ эди. Мен у ерда, телефон аппарати ёнида Катядан ва у билан боғлиқ бўлган ҳамма нарсадан халос бўлолмадим.

Мен уни ўлдирмоқчи эмасдим. Сахалянга кетганимга қадар кунларниң ҳаммасида ҳалқаро ресторон официанткасининг Янагита назорати остидан осонликча чиқиб кетиши усусларини ўйлаб топиш билан машғул бўлдим. Вариантлар жуда ҳам хилма-хил бўлиб, улар ичидан умуман ҳукмни ижро этишдан воз кечишгacha бор эди. Мен ҳатто касал бўлиб қолиш хавотирида юрак функциясини вақтинча бузадиган дори ҳам сотиб олдим, аммо дарҳол бу фикрдан қайтдим. Янагита касаллигимни қўрқоқлик, яна ёмонроғи, ишбузарлик

деб ўйлаши мумкин эди. Ишбузарлик эса ортиқча дадиллик қилган тобе кишига қарши чора кўриш мумкин бўлган сабаб ҳисобланади. Қандай чора кўрилади? Дўстим Идзитурога қарши кўрилганга ўхшаш чора.

Шундай йўл топиш керак эдик, Катяниг ўзи ғойиб бўлиб кетсин. «Ғойиб бўлиш» сўзлари менинг истагимни аниқ ифода эта олмайди. Ўз-ўзини ўлдириш бундан мустасно. Яъни, қотилликнинг ўзи бўлиб, буни фақат маҳкумнинг ўзи амалга оширади. Ғойиб бўлиб кетиш, яъни мен, Қантун армияси штабининг иккинчи бўлими, Янагитанинг ҳам қўли етмайдиган бўлиш демак эди.

Махфий хизмат назорат қилиб турган территориядан қандай ғойиб бўлиш мумкин? Жойни ўзгартириш ёрдам бермайди, Манжуриянинг истаган шаҳаридан, истаган қишлоғидан топиб олишади. Хитойга ўтиб кетса-чи? Бироқ у ерда руслар жуда кам, борлари эса маълум, янги киши дарҳол кўзга ташланади ва ҳокимият қўлига топширилади. Хитойда бўлишнинг ўзиёқ қийинлигидан ташқари, у томонга ўтиш муаммоси ҳам бор. Қуш эмаски, осмонга кўтарилиб, учиб кетса.

Миямда Катяниг Сахаляндан ғойиб бўлиши фикри айланаркан, ҳамон қаёққа ва қандай қилиб, деган мушкул савол кўндаланг бўларди. Бу масалани ҳал қилмай туриб (лоақал ўзим учун), ишлаб чиққан режамни қўллашим мумкин эмас. Чунки Катяни қочиб кетишга мажбур қилишдан иборат мазкур режа жудаям жўн эди. Уни фош бўлиб қолиш, хатардан огоҳлантириш, ўлим ҳукми борлигига ишора қилиш хусусида ҳам худди шуни айтиш мумкин. Бу пўписаларнинг бари на заримда агентни чўчитиб қўярди. Аммо худди шу хавф уни иложсиз аҳволга тушириб қўйиши ҳам мумкин эди. Қаёққа қочиши керак? Қолқон. Бирдан-бир йўл — ўзини ўзи ўлдириш.

Мана мени нима тўхтатиб қолганди. Қанотсизлик. Катя учолмасди.

Улим. Янагита Сахаляндаги агентни нима кутаётганини аниқ биларди, хомхаёллик қилмасди. Ўлдиринг! Вассалом. Маҳкум учун бу ҳатто яхши. Маҳкум уйига кечаси қайтади. У хотиржам: чарчаган одам ҳамма нарсага бепарво бўлади. У ҳеч нарса, мутлақо ҳеч нарсадан бехавотир хилват кўчадан боради. Шу вақт унинг гарданига ўқ узилади, нақ гарданига. Шунда ўлиш осон бўлади, муҳими тезроқ ўлади, дейди Янагита. Инграмайди ҳам, қичқирмайди ҳам. Ўқ овози эши тилади холос. Фақат хато қила кўрманг!

Шуни ҳам айтиш керакки, Янагита йўқ қилиш зарурлигинан бошقا ҳеч нарсага мажбур қилмасди. Ўлдириш усулини ижрочининг ўзига қўйиб берарди.

Бинобарин, Катяни чўчитиб қўйиши хатарли эди.

Яна бошқа бир хавф ҳам бор. Қатя, Маратовнинг сирига алоқадор бўлмаган бўлса, Комуцубара олдида иғвони ошкор қилиб қўйиши мумкин. У тақдирда айб мен билан кўрсатма берган Янагитанинг устига тушарди. Умуман иғвогарлик фош бўлиш хавфидан холи эмас. Қўзлаган нишонга ура олишингга мутлақо амин бўлишинг керак. Нишоннинг қайси рақами қалтислигини аниқ билишинг лозим. Ҳаммаси тешилмайди-ку. Мен ўзимизнинг ишимиизни назарда тутяпман...

Мен Маратовни танладим, чек ташлаганимда бир, икк ва уч «рақами»нинг чиқишини кутиб, қандай азоб чекишга тўғри келганини билсангиз эди! Алоҳида асослар йўқ эдида. Олдиндан сезиш ёки таваккал қилишга тўғри келарди. «Агар Сунгаријаликни мўлжалга олиш мумкин экан,— деб ўйладим.— Нега энди Маратов эмас?» Маратовга тўғриладим.

Кейин Катяни ўйладим. Мен ўзим сақлаб қолишини истаган одамни. Жонини сақлаб қолишга ҳеч қанақа ҳуқуқим бўлмаса ҳам, келажакда бирор марта уни учратаман деб ўйлаган бўлмасам-да, уни асраб қолишини истадим. Мен унинг қаердалиги, тирик ё ўликлигини билмасдим. Ҳар қалай унинг қанотлари йўқ эди. Қочиш дегани бу қутулиб кетиши дегани эмас ҳади. Аммо унга соатлар билан кунлар ҳадя қилинди. Агар доира бўйича ҳаракат қиласа ҳам, чиқиб кетгич нуқтасига қайтиб келиши учун маълум вақт ўтиши керак бўларди, ҳаммаси доиранинг узунлиги ва ҳаракат тезлигига боғлиқ.

Катя билан яна кимдир бирга эди,—хизматкор менга фуражкали эркакни айтди,— бу аҳволни ўзгариради. Гарчи ўша номаълум киши хайриҳоҳлик билдиришдан бошқа ҳеч нарса қўлидан келмаса-да, энг яқин дўст бўлса, у Сахаляндан чиқиб кетишга ёрдам қилиши мумкин. Кейин-чи? Катянинг дўсти, унинг ўзига ўшаган, айтайлик, Комуцубаранинг ёки юқорироқ, Квантун армияси штаби иккинчи бўлимининг агенти эканини йистисно қилдим. Биз билан алоқадор кишилардан ҳеч ким темир ҳалқа бўйлаб саёҳат қилишда йўл кўрсатувчи маҳкумлик ролини ўз зиммасига олмаган бўларди.

Ҳамма нарса фожиали тус олиб борарди. Агентнинг кепак бўлмайдиган ёки воқеаларнинг табиий ривожига халақит берадиган вақти яқинлашиб келарди.

Катя ҳалок бўлишдан қочиб қутула олмасди, бу аниқ. Аммо ғоят оғир дамда мен унга текканим, йўқ. Кимдир ёки нимадир Катяга панд берган.

Куннинг охирида уезд бошқармасининг конторасидан Харбинга телефон қилдим. У ерда қўнғироғимни кутнишаёт-

ган экан. Мен трубкада Янагитанинг ҳарсиллаб нафас олишини эшитдим.

— Мохэдан келган кемани учратолмадим,— дедим. Бу шартли ибора эди.— У менинг Сахалянга келишимдан бир неча минут олдин кетиб қолибди.

Симнинг иккинчи томонида хириллашга ўхшаган шарпа эшитилди. Янагита одатда норози бўлса шундай қиласди.

— Қачон қайтади?

— Кема навигацияни тугатибди.

Энди трубкада хириллаш эмас, инграш эшитилди. Янагита зўрга ўзини тутарди.

— Қувиб еting!

— Жадвалини билмайман.

— Билинг! Буйруқ бажарилиши керак.

Биз гаплашиш учун фойдаланган тушунарсиз иборалар Сахалянда нима бўлганини бошлиққа тушунириш учун менга имконият бермаёди, шунинг учун Янагита ўзи тасаввур қилган манзарага қараб кутуради. У ҳамма шартли гапларни чётга йиғишириб қўйди-да, гўё Манжуриянинг ярмини кесиб ўтиб, бир-биридан узоқда бўлган ҳеч қандай аппаратлар, конспирация йўқдек, биз телефон аппаратлари ёнида эмас, унинг кабинетида юзма-юз ўтириб гаплашаётгандек гапира бошлади.

— Мумкин бўлмаган нарсаларни ҳам қилинг, Сахалянни остин-устун қилиб юборинг, уни ернинг тагидан бўлса ҳам топинг. Ернинг тагидан бўлса ҳам, эшитдингизми?

— У ҳолда мен ўзимни ошкор қилишга мажбурман.

— Ман этаман.

— Бўлмаса нима қилишим керак?

— Буйруқни бажаринг.

— Бажара олмайман.

Янагита довдираб қолди.

— Бу нима деганингиз?

Мен ҳамон конспирация доирасида гапиришга уринардим.

— Кема келмайди. Келмайди, тушундингизми?

— Умуман келмайдими?

— Шундай бўлса керак...

Трубкада ёнгил тортишга ўхшаш шарпа эшитилди.

— Яхши. Шароитга қараб ҳаракат қилинг.

Мен Катянинг ўлимини кутардим. Энди ҳамма нарса вақтга, фақат вақтга боғлиқ эди.

Аммо энди қаерда кутиш керак? Янагитанинг буйруғи мени бегона шаҳарга келтириб ташлади. Агар истаган меҳмонхонада ўзимнинг кимлигимни билдирсан, шаҳар бир

лаҳзада менини бўлиб қоларди. Ўзимни билдирамасам ҳам мени қабул қиласди, бошпана берарди, чунки ҳамма ерда ўзимизнинг агентларимиз, ҳамма жойда Комуцубаранинг хизматкорлари бор. Улар капитан Сигекини билишарди. Билишлари лозим. Бўлмасам, бу саноқсиз жаноблар қайси бажарган ишлари учун пул оладилар?

Қадрдан ҳамда бегона Сахалян. Ҳозирги дақиқада бегона.

Кўчада эса қоронғи куз туни, совуқ.

Мен вокзалга бораман, билет оламан-да, поездга ўтираман. Темир йўлда саир қилишни истаганим учун поездга ўтирамайман. (Агар бизнинг поездларимизни ва ташқаридаги манзарадарни назарда тутилса, бу саир эмас эди.) Сахалянни бутунлай ташлаб кетиш учун эмас, пича дам олиш ва исиниб олиш учун поездга ўтираман. Эрталаб шу поезд билан шимолга ёки Амур томон юрадиган бошқа поезд билан Сахалянга қайтаман.. Унинг кўчаларида кезиб юриш учун қайтаман. Кутиш, кутиш...

Операцияни тугатиш учун менга бир ҳафта етарлидек туюлди. Галати ва даҳшатли операция. Ҳолбуки атиги учун керак бўлди холос.

Ҳар куни эрталаб поезддан тушиб, меҳмонхонага телефон қиласдим. Бир вақтнинг ўзида, бир хил овозда:

— Катя қайтдими? — деб сўрардим.

— Қайтмади, — дея жавоб қилишарди.

Бу кўп марта такрорланди.

Бир кун бирдан:

— Қайтди! — деб қолишиди.

Мен ишонмадим.

— Официантка Катями?

— Ҳа, официантка Катя.

Бундай жавоб бўлишини кутмаганим учун шошиб қолдим. Тўғри, кутишга кутардиму, лекин Катянинг келишига ишонмасдим. Мени телефон орқали ҳақорат қилишлари, умуман саволимга жавоб бермай қўйишлари мумкин эди: хираклик кимнинг ҳам жонига тегмайди дейсиз?! Аммо бу нақаси бўлмаган. Жавобнинг оҳангига менга ғалати туюлди. Худди айтилиши лозим гап айтилмагандек бўлди. Қандайдир заҳархандали жавоб қайтаришганди. Аммо бу икир-чикирини олганда шундай. Буларни эътиборга олмаслик мумкин, чунки аппарат баъзан овозни ўзгартиради. Мен Катянинг қайтиб келганлиги факти олдида довдираб қолган эдим, шошилганимдан энг одатдаги ҳолатга тушдим.

— Илтимос, уни телефонга чақирсангиз.

Энди у ёқдаги, меҳмонхонадагилар ўзларини йўқотиб қў-

йишиди. Еки ўзларини йўқотмадилару, тиллари боғланиб қолди. Қани чурқ этишса!

Трубка қўлимдалигини эслатиш учун йўтадим, шундан кейин трубкада ҳиқиллаш эшитилди. Бирдан тушуниб бўлмайдиган йўғон, босиқ овозда эркак кишининг йигиси эшитилди.

- Нима гап?— деб бақириб юбордим.
- Катя йўқ...
- Нега йўқ?..
- Ўзини сувга ташлабди. Амур кечаси қирғоққа оқизиб келди...

Ўша куннинг ўзидаёқ Харбинга телефон қилиб, Катя-Гаровнинг ўлганини хабар қилдим.

Янагита хабарни мутлақо лоқайд тинглаб, гапимни бирор марта ҳам бўлмади, савол ҳам бермади. Гапимни тамом қилганимдан сўнг:

- Қайтиб келинг, капитан. Чарчаган бўлсангиз керак...— деди. Бор-йўғи шу. Кечқурун Харбинга қайтиб келдим.

Подполковник хийла вақт жим қолди. Унинг ҳорғин ва ўйчан кўзлари хонадаги серёғду жануб қуёшини тўсиб турган дарпардаларга қадалганди. Нур товлантирган парда зарғалдоқ ранга чўғланар, баланддан пастга симметрик тарзда тўлқин-тўлқин бўлиб тушган қатларни оҳиста қиздириб турарди. Бу подполковникнинг диққатини жалб этиб, у барча тарқоқ ва қарама-қарши фикрларини бир ерга тўплашига, улар устида мулоҳаза юритишига кўмаклашаётгандай эди.

- Бу барибир қотиллик,— деди подполковник ниҳоят.
- Балким,— рози бўлди Сигэки.
- Сиз ўз-ўзини ўлдириш ҳам қотиллик, аммо бу қурбоннинг ўз қўли билан амалга оширилган қотиллик, дедингиз.

— Ҳа, агар марҳум ўз жонига қасд қилган деб ҳисобланиса, агар у ўлдирилганлигини исботловчи далиллар: ўқ жароҳати, қонида заҳар, бўйнида сиртмоқ изи ёки яна, бошқа нимадир бўлса, мен айтганим тўғри чиқса керак, балки.

- Чўккан одамда из қолмайди,— деди подполковник.
- Гапингиз тўғри, ҳақиқатан, баданда излар йўқ. Чунки кема ёки қоядан итариб юбораётгандаридан маҳкум қаршилик кўрсатмаса из қолмайди-да.
- У қаршилик кўрсата олармиди?

— Ҳар ҳолда бунга қодир эди.

— Сиз, ҳақиқатан ҳам излар йўқ эди, дедингиз. Жасадни текшириб кўрганимисиз?

— Йўқ, фақат бир қадамча наридан кўрдим. Полиция билан госпитал врачи текшириб чиқишиди. Ўликхонада Комуцубара ҳам бор эди. У биринчи бўлиб етиб келди ва Катяни таниди. Кейин бошқалар ҳам танишди. Мени ўликхонага киритгилари келмади, бошлиқнинг тақиқлашига қарамай, хужжат кўрсатишга тўғри келди. Бунинг нафи тегди. Агар шундай деб айтиш мумкин бўлса, жасад жуда ҳам қўрқинчли ҳолатда эди. Гавдаси изи сезилмайдиган даражада дабдала: Чамаси, бечора узоқдан оқиб келган, тошу томирларга урила-урила лат еган бўлса керак..

— Ҳа, бундай ҳолатда из тополмайсан,— бошини чайқади подполковник.— Комуцубара Катяни қандай қилиб таниди?

— Билмадим.

— Бошқалар ҳам танищдими?

— Ҳа, ҳамма таниди. Жандарма бошқармасининг протоколида ҳам мана шундай расмий қайд қилинган.

— Сизга уни кўрсатишдими?

— Йўқ, нега ҳам керак! Аммо навбатчи тасдиқлади-ку, шунинг ўзи кифоя.

— Сиз ҳам тасдиқладингизми?

— Албатта... жасадни текшириб кўришларидан олдиноқ тасдиқлаганиман. Мен буни бажону. дил бажардим, чунки бошлиқнинг топширигини мумкин қадар тезроқ бажаришим керак эди. Тасодифан юз берган бу ҳодиса мени ҳатто севинтириб юборди..

Подполковник Сигэки Морига эҳтиёткорлик ва аллақандай ҳафсаласизлик билан қаради. Ўгё бутунлай бошқа, нотаниш, ёнида бирдан пайдо бўлиб қолган одамдек, янгича назар билан қаради.

— Сиз у аёлни яхши кўрардингиз шекилли?

— Қанақа аёлни?

— Ўликхонага тушган аёлни..

Сигэки Морининг юзида қаттиқ таажжубланиш аломати пайдо бўлди. У подполковникнинг гапини тушунмади ёки қандайдир бўлмагур янгиш деб билди.

— Мен уни илгари кўрмаганман... Умуман танимасдим.

Ҳа, подполковникнинг олдида ўзининг қандайдир ғалати ўхшашлиги билан Сигэки Мори япон армиясининг капитани деб атаган мутлақо бошқа одам турарди.

— Катъка-Гаров... Любовь Шелунова!— дея эслатди подполковник.

— У Люба эмасди,— деди Сигэки содда қилиб ва негадир гуноҳкорона.

— Бу нима деганингиз?

Бу саволни беришнинг ҳожати йўқ эди. Умуман савол-нинг кераги йўқ эди. Подполковник буни тұшунди ва хижолатомиз жилмайды: у гүё капитаннинг фитнасида иштирок этгандек ва унинг ҳийласини фақат энди, сўнгги дақиқада пайқаб қолгандек бўлган эди. Узининг бу бефаҳмлигини бир қадар оқлаш учун у Сигэкини койиб кетди.

— Сиз ахир Янагитага мурдани танидим деб хабар қилгансиз-ку.

— Танилгани протоколда қайд қилинган ва унга Комушубаранинг ўзи қўл қўйгандан кейин нима ҳам қила олардим? Катъка-Гаровнинг ўлими ҳаммага керак бўлганди.

— Шу жумладан сизга ҳамми?

— Менга — биринчи галда.

— Хўш, ким ўлган эди ўзи?

— Билмайман... Шўрликнинг сочлари Катяники эмасди, у руснинг сочига ўхшамас, хитой аёлнинг сочига ўхшарди кўпроқ... Амур уни бир ҳафта ва ундан ҳам кўпроқ оқизиб юрган, Катя эса уч кун аввал, аниқроқ қилиб айтилса, ҳатто икки кун олдин фойиб бўлган. У Сунъ томонга, яъни оқим бўйлаб паст томонга жўнаб кетган, Амур ғарб томонга қайта оқиши мумкин эмас-ку...

Сўнгги кун тонги

Яна йигирма тўрт соат ўтди. Менга ҳам, Дайренда бўлган ўша минглаб японларга ҳам кераги бўлмай қолган бир кечакундуз. Қисқа уруш, бизлар учун ақл бовар қилмайдиган қисқа уруш тугади. Биз унинг абадий нур сочиб туришига ишонч билан қитъада ёқсан ўша оқ қуёш сўнди. Бошимизга қайғу ва умидсизлик тушди. Кўплар ҳаёт билан видолашиб ҳақида ўйладилар. Видолащилар ҳам.

Соат мили иккинчи марта доира чизмасидан (бу ярим кечадан ўтган вақтда эди), генерал мени эслабди ва шофферини юбориб, пастга, машинага тушишимни буюрибди. Биз барибир Дайренни тацлаб кетдик. Мен бўлсам, Янагита ўз қарорини бекор қиласди, сўнгги дақиқада бемаъни ниятидан воз кечади, деб умид қилгандим. Эрталаб унга жанубий қирғоқлардаги резидентларнинг адресларини бердим ва норози қарашидан унинг иккиланаётганини англадим. Адреслар узоқ ва ишончсиз эди. Таваккал қилиб бўлмасди.

Янагита таваккал қилди.

Биз пастга тушдик. Штабнинг кичкина машинаси кўчанинг нариги бетида, дараҳтлар соясида турарди. Қоронғи, дараҳтлар таги айниқса қоронғи эди, мен машина эшигидаги тутқични зўрға топдим. Негадир эшикнинг ўзи очилиб кетди.

— Эҳтиётроқ бўлинг! — бу бошлиқнинг овози эди, — ўриндиқда передатчик бор, уни тушириб юборманг.

Ҳатто передатчик ҳам бор. Қочиш пухта ташкил қилинган. Негадир бу бемаъни передатчик мени хотиржам қилди. Кейинги ҳамма кунларда менда содир бўлган маҳкумлик ҳисси тўсатдан йўқолди, қандайдир маълум вақт келажакка ишонч билан қарай бошладим. Борди-ю, фалокат юз бермай, мени жаҳаннам ютиб юборса-чи?

Генералнинг орқа томонидаги ўз жойимга сиқилиб аранг кириб олдим-да, қулайроқ жойлашгач, жимиб қолдим. Менинг яшашим керакми ёки йўқми эканини тақдирнинг ўзи ҳал қиласин. Нега энди яшамаслигим керак экан? Мен шу дақиқада Янагитага ишонгим келарди.

Мотор гуриллади, машина чироқларини ёқмасдан қоронғи кўча бўйла юриб кетди.

Август тонги отиши яқин эди, аммо уйлар ортидан кўринган чексиз, қуюқ қоронғиликдан иборат осмон рангидан тонг яқинлиги сезилмасди. Ўзининг нимаси биландир тунги қўнғизни эслатувчи бўёқлар билан ниқобланган штаб машинамиз тун қоронғилигини қайсарлик билан ёриб, олға борарди.

Мен Дайрен кўчаларини ҳеч қачон бундай ваҳимали ва бўм-бўш ҳолатда кўрмаганман: бирор жойда реклама ҳам, фонарлар ҳам, милт этган чироқ ҳам қолмаган. Одам ҳам кўринмасди. Ҳарбий ҳолат вақтида, комендант соатида бу тушунарли. Аммо патруллар бўлиши мумкин эди-ку? Машинани тўхтатиб: «Қаерга, нимага кетаётисизлар?» деб сўраши мумкин эди-ку? Мен бизларни бирор кимса тўхтатишини ёки жуда бўлмаса, кўз қири билан кузатиб қўйиншини истардим, кейин эса, вақти келганда қизиқсан кишилар бизнинг шаҳарни ташлаб чиқиб кетаётганимизда юрган кўчамизни тилға олар, бизнинг тақдиримиз билан қизиқсан бўларди, мана шу соат ва дақиқаларни эслаган бўлардилар. Биз абадий йўқ бўлиб борардик. Бунга ишончим комил эди. Мен Дайрен билан хайрлашдим. Гарчи у менинг ватаним бўлмаса ҳам японча аталарди.

Биз тун бўйи шаҳарда узоқ вақт айланиб юрдик. Янагита гўё кимнидир издан адаштириш учун атайлаб айланиб юрар ёки ўзининг маккорона режасини амалга оширади. Кейин маълум бўлишича, биз тўғри йўл билан портга чиқиб олишимиз мумкин эмас, бу йўлни руслар аллақачон беркитиб қўйган эканлар, шунинг учун айланма йўллар билан Дайрендан чиқиб кетишга тўғри келибди.

Машина шаҳар чеккасига чиққанида тонг ёришди. Олдимизда ҳали соя қоплаб ётган кул раңг тош йўл узала тушиб ётар ва ундан нарида денгиз кўринарди.

— Биз совет қўмондонлигини изляпмиз,— деди генерал. Бу кечада Янагитанинг овозини биринчи марта эшиздим, У

гўё бегонадек, мутлақо бошқа одам гапираётгандек, бутунлай нотаниш эди. Бу мени ҳайратда қолдирди. Унинг: «Биз совет қўмондонлигини излаяпмиз», дейиши яна ҳам ҳайратга солди. Демак, асир тушамиз. Янагита ўз қарорини ўзгартирибди. Бунга ишониш мумкинми?

Машина тош йўлга чиқиб олди-да, шу заҳоти ўқдек елиб кетди. Брезент остидаги тирқишилардан шамол гувилларди. Шу пайт яна Янагитанинг боягидай осойишта, қатъий, заҳархандали овозини эшилдим:

— ... агар рус патрули сўраб қолса.

Бошида ажаблантирган гапини у жўнгина тугатди:

— Патрулга мени рус тилини билмайди, дейсиз... Эсингизда бўлсин, билмайман!

Мен буни эслаб қолдим. Янагита бўлса эслаб қололмади.

Кўрфаз томон бир километр ҳам юриб улгурмаган эдик, худди ер тагидан чиққандек, рус автоматчиси тош йўлда пайдо бўлди.

— Тўхта!

Тормозлар қаттиқ ғийқиллаб, машина таққа тўхтаганди, пешанам билан бошлиқнинг орқасига урилиб кетишимга оз қолди.

Автоматчи салмоқли лапанглаб, бизга яқинлашди-да, қўлинни чаккасига киброна олиб бориб:

— Мумкин эмас!— деди.

У биз тушунишимиз учун кафтини ўнг ва чапга узатиб кўрсатди. Бу тош йўлда ҳаракат қилиш тақиқланган деган гап эди. Биз, японларга, тақиқланганлиги табий, албатта.

Янагита кўзи олдида чап ва ўнг томонга ҳаракат қилган баҳайбат кафтни кўрмаганида, балки ўзини тутган бўлариди. Лекин ҳозир у ўзини тута олмади:

— Мен солдат генерални тўхтатганини ҳеч қачон кўрган эмасман.

Автоматчи кечирим сўрагансимон залварли кенг елкаларини қисиб қўйди.

— Уруш...

Биз шу солдатга асир тушишимиз, ҳамма нарсага, шу жумладан, урушга ҳам барҳам беришимиз ёки шаҳаргами, Янагитанинг режаси мос келадиган бирор ёққа қайтишимиз керак эди. Ҳолбуки шу ерда туриб, ниманидир кутардик. Мен бошлиқнинг, биз рус қўмондонлигини излаяпмиз, деган гапини эсладим ва кечикиб бўлса ҳам ундан фойдаланмоқчи бўлдим. Машинадан чиққандим, генерал ҳайдовчи томонга эгилиб, ғамхўронга йўл берди.

— Генерал совет қўмондонлиги билан алоқа боғлаш тўғрисида Дайрен ҳарбий округидан топшириқ олган. Бизнинг у ёққа қандай боришимизни айтсангиз.

Автоматчи яна кафти билан чап ва ўнг томонни кўрсатди.

— Мумкин эмас.

Мен Янагитага ўтирилиб япон тилида:

— Сизга тош йўлдан юришни ман қилмоқда,— дедим.

Генералнинг кўзларида биринчи марта қўрқиши аломати сезилди. Унинг кўзларида жиддийлик, қадалиб боқиш, шафкатсизлик, масхаралаш, бефарқлик, осойишталик, босиқлик ва бошқа аломатларни кўргандиму, лекин қўрқиши аломатини ҳеч қачон кўрмагандим.

Янагитани нима қўрқитганини билмайман. Денгиз томонга юриш тақиқланишини ёки менинг очикдан-очиқ «сизга» деган сўзим қўрқитиб юбордимикин? Узимни генералдан четлантирилгандек эзилдим. У буни тушунди.

Машинанинг эшиги очиқ бўлиб, мени жойимга ўтиришимни кутишарди. Мотор шошилиш кераклигини эслатиб, узлуксиз гуриллаб турарди.

Шу пайт тақдиримда ҳайратомиз воқеа юз берди. Мен ҳамма нарсадан ўзимни озод ҳис қилдим!

Қўлим тўйпонча осиғлиқ камар тўқасига ёпишиб, уни оча бошладим. Нақ генералнинг кўзи олдида. У даҳшатдан бақириб юборди:

— Капитан!

Лекин бу бақириш мени тўхтатолмади.

Автоматчи ҳам қўлимнинг илдам ҳаракатига ажабланиб, эҳтиёткорона қараб турарди.

Мотор зўриққани учун бирдан вағиллади, ҳайдовчи генералнинг буйруғини бажариб, қаттиқ газ босди-да, машинани деярли турган жойида орқага қайтарди. Камар ечилган пайтда машина шаҳар томон энг юқори тезликда қайтиб кетмоқда эди. Унинг ортидан кўтарилган енгил чанг тош йўл узра муаллақ туриб қолди...

Мен тўйпончани солдатга узатиб, гарчи зарурати бўлмаса ҳам, рамзий маънода қўлларимни кўтардим.

— Бу нима қилганинг?— деди автоматчи шошиб.— Сенга нима бўлди, йигит?

— Япон армиясининг капитани Сигэки Мори асирга тушади.

Солдат филофни очиб, ўқдони тўла янгигина тўйпончамни олгач, қизиқиб кўриб чиқди-да, уни шимининг чўнтағига солиб қўйди.

Нима учундир юрагим шиддатли урар, оёқларимдан мадор кетмоқда эди. Мен ариқ бўйнга ўтиридим, бошимни қўлларим билан ушлаб, ғалати, асабий титраш билан кулиб юбордим.

— Сенга нима бўлди?— деб яна сўради солдат.

Мен кўз ёшларимни ютдим. Шу пайт йиғлаётган бўлсам керак.

— Ҳеч нима... Ҳаммаси тугади.

**ЯНА ИМПЕРАТОР ПУ И. ЭНДИ У ҲАМСУҲБАТ ХОЛОС.
СҮНГАРИЯЛИКНИНГ ҲАҚИҚИЙ ИСМИ. ДОИХАРА НИМАНИ БИЛИШИ
КЕРАК ЭДИ-Ю, НИМАНИ БИЛИШГА УЛГУРМАГАНИ**

Залда оқшом чироқларини ёқишиди. Қуёш ўрнини босадиган хира лампалар негадир совуқ ойни эслатарди: ҳамма нарса кумушсимон кўкиш рангда эди.

Император собиқ хўжайинлари ҳақида фақат «у», «улар» қора костюми ва оппоқ кўйлагида мурданни эслатарди. Чироқларнинг ой шуъласига ўхшаган бутун нури императорнинг дўнг пешанаси билан ботиқ чаккасида тўпланганд, шундек ҳам оқ териси янада оқариб кетган эди. Катта қовоқлари кўкимтири, бутунлай кучдан кетганилигидан дарак бериб, юмилиб қолган эди. Император сұҳбат вақтида кўпинча мана шутарзда бошқа дунёга кетиб қолар, Язве бундан қўрқиб кетиб, ё йўталиб, ёки қўлидаги газетани шитирлатиб, императорни бу дунёга қайтиришга уриниб кўради.

Аммо бу фақат бехушлик эди холос. Император шу ерда, Язвенинг ёнгинасида ўтирап, ҳамма гапни эшитар, ҳамма нарсанни сезарди. У ўйларди. Узлатга чекиниб ўйларди.

Сұҳбатдошининг енгил йўталиши уни ўзига келтириб қўярди.

— Уларни жазолашадими?

Улар дегани япон ҳарбийларининг бош жиноятчилари эди. Империатор собиқ хўжайинлари ҳақида фақат «у», «улар» каби олмошлар орқалигина гапиради. Император улардан ҳали ҳам қўрқар ва Язевдан у японларнинг қайтиб келмасликларига кафолат беришини талаб қиласарди.

— Сўзсиз жазолашади.

— Доихарани ҳамми? — деди император ковлаштириб.

Доихара Кенdzi — япон Лоуренси, императорга енгил мас бўлиб туюларди. Майор буни билар ва сұҳбатдошини тинчлантиришга ҳаракат қиласарди.

— Ҳа, Доихарани ҳам.

Император кўзларини юмди, чироқнинг суст нурлари остида қотиб қолгандек бўлди.

Узоқ вақт шундай давом этиши мумкин эди. Язве газеталарни ўқишга берилиб кетди. Стол устида газеталар кўп эди. Пу И хаёлан нариги дунёда кеза бошлади, нариги дунё жуда кенг. Аммо газетхонлик ҳам, хаёл суриш ҳам кутилмаган тарзда узилиб қолди. Залга хизматкор кийимида соchlари оқарган эркак киши кирди-да, залдан ўтиб, майор Язве томон йўналди. Язве танҳо ўзи бўлиб, залнинг бу бурчагида император билан Язевдан бўлак ҳеч ким йўқ эди, эркак киши ўнг қўлида ушлаб турган қора лакка бўялган патнис худли найзадек майорга йўналтирилган эди.

— Шошилинц пакет,— деди хизматкор Язевнинг олдига келгач, эгилиб-букилиб патнисни узатаркан.

Патнис устида адреси инглиз ва рус тилларида ёзилган пакет ётарди.

— Ташаккур.

Хизматкор яна бир марта таъзим қилиб, зал орқали орқага қайтиб кетди.

Язев пакетни кутган эди. Доихара Кендзи билан суҳбат қилганлиги тўғрисида хабар қилган кундан бери кутарди. Бармоқлари билан пакетни шошилинч йиртди-да, конверт ичидан машинкада ёзилган бир варақ қофозни олди.

У бир лаҳзада қофозга кўз югуртириб чиқиб, юзларида ҳам чамаси шундай ногаҳоний ўзгариш рўй бера бошлади. Аввалига фамгинлик, ҳатто хафалик, кейин ажабланиш, охири хурсандлик жилваланди.

— Поярков Борис Владимирович,— ҳаяжонланиб шивирлади Язев,— Ки ўйлабди буни! Сунгариялик Поярков... Ҳазрати олийлари!

Император сесканиб, кўзларини очди-да, ҳайрон бўлиб майорга тикилиб қолди.

— Ҳазрати олийлари, ғалаба!

Император ҳеч нарсани, мутлақо ҳеч нарсани тушумаса ҳам майорнинг фикрига қўшилгандай, бош силкиб тасдиқлади. Агар у хурсанд бўларкан — демак, чиндан ҳам ғалаба. Контрразведкачи бу ердагиларга маълум бўлмаган аллақандай оғир ва узоқ давом этган жанг олиб борган. Ғалаба қила биларди. Ғалаба қилиши лозим эди. Мана, ғалаба қозонди.

II ҚИСМ

«БУСИДО— САРОБ»

БЛАГОВЕШЧЕНСК
ХАБАРОВСК
ХАРБИН
ТОКИО

Совет қўшинлари ҳужумга ўтди ва совет тупроғини батамом тозалаб, 9 августда душман группировкасини тор-мор қилди.

«Бусидо — сароб» операциясининг раҳбарлари В. К. Блюхер, С. И. Западний, Т. Д. Дерибас.

УЧИНЧИ ИШ

МОДЯГОУЛИК МЕХМОН

**ЭНДИЛИКДА БУ ҲУЖЖАТНИ ТАРИХ ДАРСЛИГИДА УЧРАТИШ МУМКИН,
ЎЗ ВАҚТИДА ЭСА БУ ҲАЁТНИ ҚИЛ УСТИГА ҚҮЙИБ ҚҰЛГА
КИРИТИЛГАН ЭДИ**

Генерал Танаканинг император Хирохитога доклади:

«Хитойни забт қилиш учун биз, аввал Манжурия билан Мұғулистанни забт этишимиз керак. Жаҳонни забт этиши-
миз учун аввал Хитойни забт қилишимиз керак. Агар биз Хитойни забт қила олсак, барча Кичик Осиё мамлакатлари,
Ҳиндистон ва шунингдек, Жанубий деңгизлардаги мамла-
катлар биздан құрқадилар ва бизга таслим бўладилар. Ӯшан-
да жаҳон Шарқий Осиё бизники эканини тушунади ва биз-
нинг ҳуқуқимиз билан баҳслашишга журъат этолмайди...
Хитойнинг барча бойликларини қўлга киритгач, биз Ҳиндис-
тонни, Жанубий деңгиз мамлакатларини забт қилишга, сўнг
эса, Кичик Осиёни, Марказий Осиёни ва ниҳоят Европани
забт қилишга ўтамиш. Бироқ Манжурия билан Мұғулистан
устидан назоратни қўлга олиш, агар Ямато миллати Осиё
қитъасида ҳоким бўлишни истаса, фақат биринчи қадам бў-
лади холос...»

... Бизнинг миллий ўсишимиз программасига, чамаси,
Шимолий Манжуриядаги фоят катта бойликларни қўлга ки-
ритиш йўлида Россия билан Мұғулистан далаларида қилич-
ларимизни яна бир карра тўқнаштириш зарурати киради. Бу
яширип қоя портлатиб ташланмагунча бизнинг кемаларимиз
олдинга илдам боролмайди».

**БУ ҚИСҚАГИНА АХВОРОТНИ ИНГЛИЗ РАЗВЕДКАСИННИГ ХИТОЙДАГИ
РЕЗИДЕНТИ ЛОУ ОҚҒВАРДИЯЧИЛАР ГЕНЕРАЛИ ФЕОНТИСТОВ
ҲУЗУРИДАГИ ЗИЁФАТ ВАҚТИДА «ТУШИРИБ ҚОЛДИРГАН ЭДИ»**

«Япон операциясининг босқичлари: I — Манжурияни бо-
сиб олиш, II — Жэхэ — Хэбэй — Чахар — Суйюань — Шэн-
си — Шанси ва Шаньдун нуқталарини қўлга киритиш, III —
Шанхай-Ханчжоу районини эгаллаш, Янцзи дарёси орқали
Хитойга кириш йўлини тўсиб қўйиш, IV — СССРга (Ўзок
Шарқ) юриш. Манжурияни босиб олиш муддати: 1931 йил
сентябрь-ноябрь».

БИРИНЧИ БОСҚИЧ

Япон информация агентлиги япон қўшинларини Манжурияга киритишга мажбур этган Манжуриядаги «ифвогарлик» тўғрисида бутун дунёга хабар тарқатди. Агентлик бу ҳодисани қўйидагича тасвирлаганди:

«1931 йил 18 сентябри оқшомида марҳум каллакесар генерал Чжан Цзо-линнинг ўғли каллакесар генерал Чжан Сюэ-лян қўмондонлигидаги бир гуруҳ хитой солдатлари Мукден музофотидаги япон темир йўлига мина қўйдилар... Яхшиямки бу жойга яқин ерда қирқ саккиз авлоддан иборат самурайларнинг наслига бевосита мансуб лейтенант Кавамото бошчилигига 6 нафар япон солдатлари бўлишган. Поезднинг яқинлаб келаётганини кўриб, ҳеч қандай инсон зоти ҳалокатнинг олдини олишга қодир эмаслигига ақли етиб... лейтенант Кавамото худо даргоҳидан нажот сўради. У Япония томонига юзланиб, Аматэрасу — Омикамини кўмакка чақирган. Унинг бандай мўминона астойдил илтижоси даргоҳи илоҳийга бориб етган. Поезд иззинг бузилган жойига етгач, осмонга кўтарилган-да, хавфли жойдан учиб ўтиб, оҳиста ерга тушгач, йўлини давом эттирган...»

Икки кундан кейин Академикдан ахборот олинди, унда «ҳодиса»нинг ҳақиқий манзараси тасвирлаб берилган эди. Мана ўша хабар: «Темир йўлдаги портлаш поезд ўтиб кетгандан сўнг юз берган. У можаро ҳақидаги расмий хабарни тасдиқловчи фотосуратларни тушириб олиш мақсадидагина амалга оширилган. Ляоян, Инкоу ва Финванген яқинида турган япон қўшинлари ҳодиса юз беришидан бир кун аввал буйруқ олганлар, бу буйруққа биноан улар 18 сентябрь куни соат кундузи 3 да, яъни портлашдан 7 соат олдин, Мукуенга бостириб кириши топширилган.

19 сентябрь эрталаб соат тўртда, яъни портлашдан атиги олти соат кейин, Мукдендаги уйларнинг деворларига Манжурия ҳукуматига қарши қаратилган ва уни япон темир йўлига ҳужум қилишда айбловчи минглаб босма варақалар ёпишириб қўйилган.

Бундай варақа 18 сентябрдаёқ оқгвардиячи газета редакторига топширилган, варақа билан бирга уни газетангизда чоп этсангиз, ўз ҳойдангиз учун чоп этасиз, деган мазмундаги хат ҳам бўлган. (Японлар Манжурияда оқгвардиячилар ҳукумати тузиши яширин ваъда қилган эдилар.)

Токиодан келган буйруққа кўра, барча Хитой техник ходимлари йўқ қилиб юборилиши лозим бўлган, шунинг учун Мукден аслаҳа омборидаги хитой инженерларини алмаштириш учун портлашдан бир ҳафта олдин Мукденга япон техника ходимлари олиб келиб қўйилган.

ДОИХАРА, ИЗ ҚОЛДИРМАЙМАН, ДЕБ ҮЙЛАГАН. У ҲАТТО БУНГА АМИН ЭДИ

Шанхайдаги бош консул Мураи
Ташқи ишлар министри Сидэхарага
1931 йил 2 ноябрь оқшомида юборилган.

Шу ойнинг 2 куни хитой газетаси полковник Доихаранинг Тъяньцзинга маҳфий келганини хабар қилиувчи Тъяньцзиндан олинган телеграммани босиб чиқарди. Газета, Доихара Тъяньцзинга япон агентлари томонидан кичкина буг кемасида келтирилди ва ҳозир император Сюаньтунни ўғирлаб кетиш йўлларини режалаштиряпти, деб ёзади.

Тъяньцзиндаги бош консул Квасимо томонидан Ташқи ишлар министри Судихарага юборилган 513 сонли телеграмма. Тъяньцзин, 1931 йил 12 ноябрь («Сёова» мелодининг 6 йили).

Кечаки, 11 числода, кундуз соат 3 да кичкинагина ҳарбий катер япон ва француз концессиялари билан бирга дарё бўйлаб пастга қараб кетди. Кема устида тўртта ёки бешта солдатнинг кузатувида фуқароча кўйлак кийган бир неча киши бор эди. Кемада ўғирланган император Сюаньтун бор, деб тахмин қилишяпти.

Инкоудаги бош консулнинг Ташқи ишлар министри Сидэхарага жўнатган 96 сон телеграммаси.

Инкоу, «Сёова» мелодининг 6 йили, 13 ноябрь (1931 й.) тушдан кейин.

«Авадзи-мару» капитанидан полковник Доихара императорнинг Тъяньцзиндан қочиши фитнасига раҳбарлик қилганинги билди олдим... Император концессиясидан машинада яширинча олиб кетилган пристанга келтирилган, у ерда иккита пулемёт билан қуролланган соқчилар ҳимоясида Тагуга бораётган катерга тушиб, кейин ҳаммалари «Авадзи-мару»га ўтиб олишган. Аввалги телеграммада, император бу ерда хитой костюмини кийиб олди, деб хабар қилинган эди. Бу тўғри эмас. У одатдаги ҳарбий форма кийиб олган.

БИРОҚ ИЗЛАР ҚОЛГАН ЭДИ, УЛАР ШИМОЛ ТОМОН ОЛИБ БОРАРДИ

1932 йил 16 июнь

Император Пу Ига яқин доиралардан менга шу нарса маълум бўлдики, япон разведкасининг бошлиғи Доихара Кенджи Олий ҳукмдорнинг Чанчундаги қароргоҳида унинг ҳузурига кириб, яширин равишда суҳбатлаштан. Ҳукмдор билан хайрлашар экан, у Манъжоу — Го пойтахтини узоқ вақтга ташлаб кетаётганини айтган. Императорнинг гапига қараганда, Доихара японларга қарши ўчоқларни тутатиш, ва СССРга қарши япон разведкасига раҳбарлик қилиш учун Харбинга бораётган экан.

Академик

КАЛХАТЛАР ҚОН ҲИДИГА УЧИБ КЕЛАДИЛАР

1932 йил, август. Вақти кўрсатилмаган.

Аввал хабар қилинганидек, ўтган йил охирида «Россия фашист партияси» номи билан тузилган жанговар оқ муҳожирлар иттифоқи Харбидаги «Новый мир» меҳмонхонасида ўтказган ўзининг йигинида япон ҳарбий кучларининг Узоқ Шарқда амалга оширадиган программасиниң қўллаб-қувватлаётганини эълон қилди. «Кўшимча: йигинда Квантун армияси штабининг иккинчи бўлими офицерлари — капитан Комацу Мисао ва япон разведкасининг Харбидаги резиденти капитан Сакай Исио иштирок этишган. Иттифоқнинг бошлиғи Радзаевский расмий қисмдан сўнг меҳмонхона хоналаридан бирида РФП нинг япон разведкаси билан ҳамкорлиги ҳақидаги мажбуриятни имзолаган. Уша куни кечқурун Радзаевскийнинг иккинчи бўлим ходимидан манжурия пули билан катта сумма олганлиги ҳақида маълумот бор.

Академик

1932 йил июнь, июль, август, сентябрь

Ахборотларидан парчалар

Япон ҳарбий хизматчилари ва амалдорлари ўргасида император таҳти атрофида жипслашишга даъват этувчи варақалар тарқатилди. Варақаларни менга Мукден почта маҳкамасининг ходими кўрсатди. Варақа қандай қилиб унинг қўлига тушиб қолганини ҳам ўзи айтиб берди. Уни Квантун армиясининг штаби тарқатмоқда. Агар сен жамиятга киришга рози бўлсанг, варақага ўзинг имзо чеккин-да, ҳар бир корхона ва муассасада мавжуд бўлажак бирлашманинг вакилига уни топшир. Бирлашма «Қёвакай», яъни «Миллатлар ҳамкорлиги» деб аталди. Амалдор, бу одий жамият эмас, деди. Унга Япониянинг Осиёда ҳукмронлиги тўғрисидаги буюк ғояга, Ямато миллатининг устунлигини мақташга хизмат қилишга тайёр бўлган шахсларгина кира олади. Жамият аъзолари Манжурияни СССРга қарши урушга тайёрлаш плацдармига айлантиришда фаол иштирок этишлари керак.

Инглиз разведкасининг Хитойдаги резиденти Лоу билан қаҳвахонада учрашганимда мен унга «Қёвакай» жамияти ҳақидаги янгиликни айтиб бердим. Лоу бу ташкилотни билишини ва унга бефарқ қарашини айтди. Бу фашист жамияти бўлиб, Квантун армияси штаби томонидан тузилган. У Англияга халақит бермайди, чунки ўз найзасини Россияяга қарши қаратган. Лоу дарҳол жилмайиб қўшиб қўйди: «Мен ҳақиқатан шов-шув кўтарадиган янгиликни билиб олдим. Сиз унинг портлатувчи кучини тасаввур ҳам қила олмайсиз. Ев-

ропа учун бу Везувия вулқонининг янгитдан отилишидай гап».

Мен Лоудан ўша ишга тааллуқли бирор ишора, бирорта чизгини оғзидан илиб олишга уриндим. Аммо Лоу ҳам анои эмас. У шов-шув бўладиган нарсанинг Лондонда қандай баҳоланишини яхши билади, уни осонликча ҳеч кимга бермайди.

— Унинг сизга кераги ҳам йўқ,— деди Лоу,— Хитой немис сирларини сотиб олмайди, бу сирлар эса учинчи рейхга тааллуқли.

Лоу илгаригидек, мени хитой агенти деб ўйлайди. У менинг Чжан Цзо-лин қароргоҳига кираётганимни икки марта кўриб қолди, бир куни жандармерия бошлигининг муовини билан сұхбатимда иштирок қилди. Мен муовинга ҳукмдор буюрган этик ҳақида галирдим. Лоу буни этик термини асосига қурилган қандайдир яширин сўзлар бўлса керак, деган хаёлга борди. Бу йиллар ичida унинг ишончи бўшашмади, аксинча, мустаҳкамланди. Мен Лоуда ўзим тўғримда пайдо бўлган фикрни ўзgartиришга ҳаракат қилмаганим учун мустаҳкамланган бўлса керак, унинг ўзи эса, бу фикрни ўзgartиришга ҳаракат қилмади.

Ўзини бегуноҳ деб ҳисоблаган киши учун ўз қароридан воз кечиш қийин нарса.

Бундан ташқари, бу ишонч ўз-ўзидан вужудга келгандек, ҳамма рўй берган нарсалар Лоунинг ҳақ әканлигини кўрсатувчи табиий далиллардек эди. Менинг ёрдамим туфайли Лоу муҳожирлар билан яқинлашди ва улардан ўзи учун фойдали, ҳатто шов-шувга сабаб бўлган маълумотларни ҳам қўлга киритди. Мен Лоуни Чжан Цзо-линнинг шахсий маслаҳатчиси ва менинг доимий буюртмачим бўлган Суайнхарт билан таниширдим. Суайнхарт Лоуга анча яхшиликлар қилди, буни сұхбат вақтида Лоунинг ўзи айтиб берди. Америка фуқароси бўлган Суайнхарт анча узоқ вақт Чжан Цзо-линнинг шахсий агенти бўлиб хизмат қилди ва «душман лагери»даги аҳвол тўғрисида ҳокимга ахборот бериб тўрди. Токиода Суайнхартни ўлдириб, жасадини денгизга ташлаганларида Лоу менга гап очиб, Хитой агентурасининг омонатлигини айтди. «Ҳатто америкаликни ўлдиришдан ҳам ҳайи-қишимайди!»— деди ва мени инглизларга, яъни ўзига — Лоуга хизмат қилишга ўтишимни таклиф қилди. Мен ўшанда унинг резидент эканини тушундим:

Менинг ахборотларимдан бирида бу ҳақда айтилган эди, мен Лоуга нисбатан ўзимнинг қандай муносабатда бўлишим кераклигини сўраган эдим. Ушанда мудофаа марраси танланган эди. «Мажбуриятни бузишни мумкин деб ҳисобламайман, хоинлик қилиш менинг ақидамга тўғри келмайди»,— дедим Лоуга.

Лоу мени мақтаб қўйди.

— Сиз, дўстим, рицарсиз! Тўғри, ўн олтинчى асрнинг ўзидаёқ донкихотлар камдан-кам учрарди... Менга мұяссар бўлди рицарни учратиш.

Бир йил ўтгач, Лоу ўзининг ҳамкорлик тўғрисидаги таклифини такрорлади.

— Кислицин, Семёнов, Радзаевский аллақачон япон махфий хизмати штатига ўтганлар. Аминманки, бу сиз учун кашфиёт бўлмаса керак, а?

— Албатта,— деб жавоб қилдим мен.

— Улардан ҳеч бири виждон азоби чекаётганлари йўқ.

— Шундай бўлса керак.

— Менинг нуқтаи назаримга асос-эътиборим билан қўшилмайсиз, бунга тушунаман. Аммо бу жанобларнинг қилмишлари ибратлидир.

— Албатта,— дея рози бўлдим мен.— Муҳими, Суайнхартнинг тақдири уларга таҳдид солмайди.

— Худди шундай...

— Лоу, сизга ҳам кейинги воқеалардан хulosса чиқаришга тўғри келади.

— Мен хulosса чиқариб олганман.

— Қанақа?

— Ўлик разведкага хизмат қилиш мумкин эмас. У билан бирга нариги дунёга кетиб қолиш ҳам мумкин...

— Мени огоҳлантиряпсизми, Лоу?

— Ҳа... Аниқроғини айтсан, даъват қиляпман.

— Янами?

— Буни суҳбатимизнинг давоми деб ҳисоблайверинг, мен сизга даъват қилишни тўхтатганим йўқ. Сиз менга кераксиз Ҳозир эса мен ҳам сизга керакман. Вазият қалтис.

Мен сергакландим.

— Мен учунми?

— Хитой билан алоқадор ҳамма учун.

— Сизнинг ҳомийлигинги мени хавфдан қутқарадими?

— Британия байроби қутқаради.

— Суайнхартни Америка байроби қутқариб қололмади.

— У бошқаларга хизмат қилди.

— Ўтган гал сиз, японлар америкаликни йўқ қилишдан ҳам ҳайиқишимади, деган эдингиз. Нима учун улар инглизни йўқ қилишдан кўрқишилари керак энди?

— Суайнхарт тумшуғини иккинчи бўлим ошхонасига суқди. Бу ўйин қоидасига кўра ман қилинган.

— «Ошхона» чегараси қаерда тугашини ким билади?

— Буни фаросат орқали сезиш мумкин...

— Мен фаросатсизман.

— Демак, яна бўйин товлаяпсизми?

— Нима дегингиз келса, деяверинг, Лоу.

Лоу бошини чайқади.

— У қадар оқилона қарор бўлмаса ҳам, аммо дангал.

Раҳмат. Афсус, сиз кўп ишлар қилишингиз ва кўп нарсаларга эришишингиз мумкин эди. Ёмонини танладингиз. Башорат қилишга қўрқаман-ку, аммо япон қопқонига чап бериб кетишингиз мумкин эмас.

Барибир Лоу оғзидан гуллаб қўйди. Эҳтимол, ўз сенсациясининг бир қисмини атайлаб айтиб қўйгандир. У бундай қилишни яхши кўради. «Троцкий Германия бош штаби билан маҳфий алоқа ўрнатди. Бу ҳақда японларда ҳужжат бор». Мен сенсациянинг аҳамиятини тушунмаганикка олдим ўзимни.

Хайрлашар экан, Лоу қандайдир сирли жилмайиб қўйди,

— Афсуски, хитойларни европаликлар иши қизиқтиримайди...

Шифрланган.

Шошилинч!

Китъадаги япон қўшинларини шимолий томонга энг қисқа йўл билан ташлаш имкониятини берадиган Яньцзи — Унгий шохобчаси билан бирга Дунхуа — Яньцзи — Хайрен темир йўли қурилиши бошланди. Худди шу ниятда Лафа — Харбин — (Лабинская) изи ўтказилмоқда, бу из Дунхуа — Харбин йўли билан боғланади. Вазифа — яхлит Сейсин — Харбин ҳарбий-стратегик магистрал йўлини барпо қилишдан иборат. Бэйанъчжень — Сахалян (планда у Цэхэйская деб аталади) йўли айниқса муҳимдир, унинг охирги участкаси бевосита совет чегарасига яқин келади. Бу планнинг амалга оширилиши энг муҳим операцион йўналишларга ҳар қандай миқдордаги қўшинларнинг тезлик билан тўплана олишини ва ҳаракат қилишини таъмин этади.

Полковник Савиндан Харбин музофотида қўпорувчилар мактаби ташкил қилинганини билдим. Нуфузи — 28 киши. Улардан йигирматасини Радзаевский берган, қолганини япон ҳарбий миссияси ёллаган. Курс олти ойга мўлжалланган. Мактаб Фудзядян районига жойлашган.

Лоу ғойиб бўлди.

Токиодан олинган бош штабнинг буйруғига биноан ҳарбий ҳаво кучларининг самолётларини қабул қилиш ва жойлаштириш учун Манжурия тупроғида 6 та авиабаза, 10 та жиҳозланган аэрордом, 10 та эҳтиёт аэрордом ва 40 та қўниш майдончалари тайёрланиши лозим. Улар йил охиригача тўлиқ тайёр бўлиши зарур.

Лоуни изламоқдалар. Қислицин ва Семёновнинг кишилари ишга киришишди. Лоу Шанхайга қочган деган маълумот бор.

— ... СССР Давлат сиёсий бошқармаси органлари олдидаги алоҳида хизматлари учун номи ёзилган қурол билан тақдирлансан. Қурол Ватанга қайтгандан кейин топширилсин.

ОГПУ нинг Узоқ Шарқ бўйича мухтор вакили Т. Д. Дерабас.

— Совет Иттифоқига хизмат қиласан!

— Кел, бағримга босай, дўстгинам!

— Айиқсан-да, Василий. Бўғвордйнг-а...

— Сен, эҳтиёт бўл. Ёки «оқғвардиячилар»нинг ёвғон шўрвасини ичиб, илигинг қуриб кетдими?

— Йўғ-э, гарчи ёвғони кейин суюкроқ бўлиб қолган бўлса ҳам илигим қуриганича йўқ. Оқлар қошиқларини ушлаб япон қозонига қўйл чўзадилар. У ерда бўтқа ёғлироқ. Навбатлари келишини кутадилар.

— Буни мен сездим. Тозилар билан исковучлар саноқсиз. Бутун йўл давомида биттаси менинг орқамдан қолмади, фақат катта проспектда ажralиб қолди, оломон ичиди йўқотиб қўйди. Бегонани сезади, жуда яхши ҳид олади. Бу ерда қулоқни динг қилиш керак...

— Менга Лоу илгари каромат қилиб, охири ёмон бўлишини айтганди.

— Қопқон тўғрисидами? Үқидик... Бўлмағур нарсаларни эсингдан чиқар. Аммо вазият билан ҳисоблашиш керак. Вазият қурғур мураккаб.

— Қизғинроқ деявер... Умуман Лоунинг огоҳлантирилишини ҳисобдан чиқариб ташлаш керак эмас. Қопқон бор нарса...

ХАРБИН ҲАРБИЙ МИССИЯСИ МЕН БИЛАН ЖУДА ҚИЗИҚПТИ

Уни ҳамма ўзи узоқ вақтлар яшаган эски Модягоуда ҳам, ҳар эрта бир марта келиб кетадиган Харбинда ҳам Қувноқ Фин деб атарди. Гарчи ҳеч ким ҳеч қачон уни жилмайган ҳолда кўрмаган бўлса ҳам, бошқача эмас, фақат Қувноқ Фин деб атарди. Уни филай деб атасалар ҳам бўларди: чап кўзи ўнг кўзи қараган томонга қарамасди. Ёки чўлоқ десалар ҳам бўларди: Финнинг бир оёғини қачонлардир ёғоч босиб қийшайтириб қўйганди. Ёки яроқ бош дейишлари ҳам мумкин эди: Финнинг бошида битта ҳам тук ўсмаганди. Ниҳоят, қилтириқ дейиш мумкин: худди ботқоқ қамишдек ингичка эди. Негадир қувноқ деб атаганлар, у кўксига сочиқдек осилиб тушган соқоли оқарганда ҳам шу лақаб билан юрди. Ўзи ҳам ўзини қувноқ деб атарди. Бирор хонадонга қадам қўяркан;

— Мана, Қувноқ Фин келди! — деб таништиарди ўзини.
Уз шахсига ошкора эҳтиром билан ўзини таништиарди.

Бир йил муқаддам Борис Владимирович Поярковга ҳам у Биржевая кӯчасидаги устахонада ўзини мана шундай таништирган эди. Қора этик билан қизил туфли тасвир қилинган пастак лавҳа тагидан бошини эгмасдан нарвон остидаги кичкина хонага кирган Фин буюртмачилар ўтирадиган стулга эмас, ногирон оёғини эгиг ерга ўтириди-да, одатдагича:

— Қувноқ Фин келди! — деди.

Хитой ўзини бундай таништиришидан ҳеч ким ажабланмади, ўзинг кимсан, сенга нима керак, деб сўроққа ҳам тутиб ўтирмади. У Финни илгари ҳеч кўрмаган, унинг ғалати номини эшитмаганди. Аммо ҳеч нарса сездирмади, унга бехосдан қараб қўйгач, ўзи севган машғулоти — қолипга бичилган чарм тортиш билан овора бўлаверди. Фин буни ўзининг эркин ҳаракат қилишига розилик деб ўйлаб, деворга суянди-да, ногирон оёғини кафти билан силай бошлиди.

— Этикни жуда чаққон сириб тикар экансан,— деди у устахонадаги нарсаларни бир муддат жим ўтириб кўздан кечиргандан кейин. Дарвоқе, Поярков каталагининг бор-йўқ нарсаси чарм қопланган бир дона эски стул, асбоб, қолиплар қўйилган кичкина шкафча, эшик орқасига ўрнатилга ҳ осма илгичлардан иборат бўлиб, буларни бир кўз ташлашдаёқ кўриб чиқиш мумкин эди. Фин бўлса, хитой императорининг тахти ўрнатилган хонани кўриб чиқишга кетадиганча вақт сарфлади.

Поярков яна жавоб қилмади ва диққат билан омбирда чармни тортишда давом этди.

— Жуда яхши,— тақрорлади Фин.

Поярков шундан сўнг сўради:

— Буюртма берасанми?

Финнинг кулгиси қистаб кетди. Сурпдан кўйлак-иштон кийган одамлар амиркон қўнжли этик буюртармиди?! Аммо Фин кулмади. Қувноқ Фин, маълумки, жилмайишни билмасди. Бутун ҳаёти давомида жилмайишга ўрганмаганди.

— Сен таги тахта бошмоқ тика оласанми?

— Ҳаммасини тика оламан. Аммо бу жуда қиммат туради.

Бирор усул билан Финнинг ўз ҳуқуқини офицер билан бир қаторга қўйиб қўйган андишасизлигини босиб қўйиш керак эди. Поярков гарчи Биржевая кӯчасида этик тикиб ўтирган бўлса ҳам, подъесавул эди.

Финнинг андишасизлигини босиб қўйиш унчалик осон эмасди. Бирорнинг норозилигини ёки қаршилигини сезмаслик унинг қўлидан келарди. Ҳамон ногирон оёғини силаб ўтириб, у подъесавулга тушунтириди:

— Керак одам пулни аямайди.

Кейинроқ, бир йил ўтгандан сўнг Финнинг бу гаплари

амалда тасдиқланди. Поярков жуда бой ва сахий одамдан буюртма олди. Бир йил ўтгандан кейин эса Финнинг ўша кундаги мақтаниши кулгили туюлган эди.

Фин бир йил мобайнида Поярковнинг устахонасиға қатнади, устанинг чокини, молларни ўрганди, бўлғуси буюртмачи сифатида қатнади. Қувноқ Финга қандай таъсир қилишидан қатъий назар, бу сурбетроқ мижозни ҳайдаб чиқариб юбориш мумкин эди. Бошқа жойда, масалан, Чуриннинг магазинида, бу чўлоқ хитой билан шундай муомала қиласан бўлишарди. Поярков эса, Финни мижоз деб ўйламади. Хитой ўзида қандайдир бир сирли нарсани олиб юрар ва бу сирни ниҳоят эҳтиётлик билан яширади. Тўгри, унчалик санъаткорона эмас, ўзини буюртмачи қилиб кўрсатиши жўн эди. Аммо муҳим бу ролни у жуда руҳланиб, ҳафсала билан ўйнарди.

Фин ҳафтада бир, баъзан икки марта: «Мана, Қувноқ Фин келди», дея ўзининг келганини билдириб, устахона эшигини очар ва бўйрага ўтиради. У талай янгиликлар олиб келар ва уларни ҳаммасини Поярковга тўкиб соларди. У одатда арзимас нарсалардан, Модягоудаги биронта ишратхона ёки нашаҳонадаги жанжалдан бошлаб, Харбиндаги «Бомонд» ҳаётидан олинган ҳавасни келтирадиган ҳодиса билан тамомларди. Фин ҳалқаро ишлардан ҳам хабардор эди, масалан, ажнабий давлатлар элчиларидан қайси бири ва қачон император ҳузурига ташриф буюрганини, «само фарзанди»га қандай совға топширганини биларди. Аммо Финнинг асосий мавзуси, «қизил соҳилдаги даҳшатлар» эди. Бу ҳақда гап очса гапининг охири кўринмас, рус сўзларини чалакамчатти билиши бунга ҳалақит қиласан бўлди. У қўрқиши, ажабланиш ва ғазабланишни ифодалаш учун қўлларини ҳам ҳаракатлантиради. Шуни ҳам айтиш керакки, Финнинг гапларида ҳис-туйғу, шунингдек, изоҳлар ҳам кам бўларди. Хуносани тингловчиларнинг ўзлари чиқариб олишлари лозим бўларди. Фин шунга интиларди, агар бунда мақсадига эришолмаса, у хафа бўлиб, жимиб қоларди. Одатда Финни жимиб қолишига Поярков мажбур қиласади. Эшитишга эшитарди-ю, аммо ажабланиш ёки ғазабланишни истамасди. Умуман айтилган янгиликларга ўз муносабатини сездирмасди. Ўзининг тикиб тугатилмаган этигидан бир зум кўзини олиб Финга қаарди — вассалом. Нима ўйлаётгани эса маълум эмасди.

Улар бир-бирларидан ўз фикрларини ана шундай яширадилар. Вақт эса ўтарди. Фин сабрли, Поярков эса ундан ҳам сабрлироқ эди. Бир кун хитой бундай деди:

- Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади.
- Наҳотки,— шубҳаланди Поярков.
- Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади,— дея такрорлади қайсар хитой.— Кеча Борис Большой проспект оз-оз юрди,

жаноб Қислицин билан гаплашди. Каттакон жаноб. Жуда гердайган.

Поярков ўзининг муҳожирлар доирасига яқинлигини яширмас, ҳатто баъзан буни кўз-кўз ҳам қиласади. Аммо Фининг шунча нарсани билишидан ҳайрон қоларди. Чўлоқ хитой рус офицерлари жамиятига кирмас, унинг бунга ҳақ-ҳуқуқи ҳам йўқ эди. Демак, Қувноқ Фин кимнингдир ахборотидан, шу билан бирга, аниқ ахборотдан фойдаланаар, бу ахборотларни Поярковни яхши биладиган одамдан оларди. Аммо бу одам нима учун ўз сирларини Финга айтади? Улар ўртасида қандай умумийлик бўлсайкин?

Поярков Қувноқ Финга ҳар галгидан кўра диққат қилиб-роқ қаради, ўзини хитойнинг «этикдўз»га кўрсатгани таассуротидан жуда мамнун қилиб кўрсатди.

Бошқа гал Фин ўз таассуротини кучайтиришга уриниб:

— Чиройли ёзар экансан,— деди.

Битта ҳам рус ҳарфини, умуман ҳеч қандай ҳарфни билмаган, умрида бирор марта газетага, айниқса китоб юзига қарамаган — бунга эҳтиёж ҳам бўлмаган — Фин бирдан Поярковнинг адабий тажрибалари ҳақида мулоҳаза қила бошлади.

— Ўқидингми? — сўради Поярков кесатиб.

Фин ўзининг ҳар қандай шароитга ҳам мос тушадиган:

— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади,— гапи билан жавоб берди.

— Қувноқ Фин қаердан билди?

— Мана бу қофоздан...

Фин кўпни кўрган кўйлаги тагидан «Восход»нинг шанба сонини чиқарди. Бу сонда Поярковнинг кичкина мақоласи босилган эди. У ҳар замонда рус офицерларига уларнинг ватанлари Амурнинг нариги томонида эканлигини эслатувчи чақириқ билан газетада чиқиб туради. Бу кейинги мақола-чага «Казак» тахаллуси билан имзо чекилган эди. Поярков тахаллусни доимо ўзгартириб турар, унинг ҳақиқий фамилиясини фақат редакция биларди холос. Мана энди Фин билб олибди.

— Демак, чиройли дегин?

— Жуда чиройли.

— Русча ўқишини ўрганиб олибсан-да! Қийналгандирсан ўрганишга?

Довдираш нималигини билмайдиган Фин ўз гапини такорлади:

— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади.

Кейин қўшиб қўйди:

— Амурни севасанми... Уйга боришни истайсанми...

— Рус Хитой ёмон.

Поярков, ифво, сезди, деган хаёлга борди. Суҳбатдошининг кайфияти ҳақида Фин жуда дангал гапиради.

— Бўлмаса хитойликка Хитой яхшими?

— Хитой қани? — Қувноқ Фин саволга савол билан жавоб қилди, — Фин бу ерда, Хитой узоқда. Хитой—Янъцзи.

Иғвогарлик руҳи ҳамон сақланиб турарди.

— Сен Янъцзи водийсида туғилғанмисан? Уйинг ўша ердами?

Фин бирдан тажангланиб кетди.

— Қувноқ Фин Модягоуда туғилган!

Бу эътироздек эштилди. Ҳар қалай, суҳбатни тўхтатиш керак эди. Поярков елкасини қисди-да, этик тагчармига ёғоч мих қоқиши учун бигиз билан тешиклар оча бошлади. Фин хўжайин суҳбатдан ўзини олиб қочаётганини билди ва сўнаётган гулханга ёғли шохчани ташлади.

— Харбин рус шаҳри, бироқ Россия эмас... Модягоу Хитой шаҳри, лекин Хитой эмас.

Ёғли шох аланга олди.

— Қайси подшоҳликка қарайди бу ер? — сўради ажаблануб Поярков.

Финнинг юзида хафалик аломати пайдо бўлди. Бу саволни унинг ўзи бермоқчи эди, мана энди унга бу саволни бошқа одам берди, жавоб қилиш керак. Аммо Қувноқ Фин маккор эди, у бўш келмади:

— Цин сулоласидан император Сюаньтун подшолигига қарайди...

Поярков биринчи ёғоч михни тешикка тиқиб, уни болға билан дадил қоқди. Тўқ қўнғир чармда оқ тўртбурчак нуқта кўринди. Гарчи Поярков этикдўзликни янги ўрганган бўлмаса ҳам, бу нуқтанинг ҳеч қандай қизиги йўқлигига қарамай, унга ҳавас билан тиқилиб қолди. У шунчаки вақтни чўзиши ва ўзича бу Қувноқ Финнинг адабини бериш керакми ёки шафқат қилиш керакми эканлигини ҳал қилиши керак эди. Охири Поярков унинг адабини беришга қарор қилди. Бу ўлгудай сурбет «мижоз» меъдасига тегиб кетганди.

— Ахборингиз учун Цин сулоласи Хитой сулоласидир. Император АйсинъцюэлоPu И подшолиги ҳам Хитой подшолиги. Янъцзигина эмас, Сунгари дарёси ҳам Хитойда жойлашган.

Финнинг кўзларида гўдакка хос ранжиш аломати тўнғиб қолди. Этикдўз ундан усталик қилгани учун Фин аламидан йиғлаб юборадигандек эди. У титраб-қақшаб ичига ҳаво ютди-да, гўё чўкаётгандек бақириб юборди.

— Парвардигор императорга узоқ умр ато қилсин. Само фарзандига шарафлар бўлсин!

Аммо барибир Қувноқ Фин гарқ бўлишдан қутулиб қолмади. Поярковнинг унга раҳми келиб кетди. Шўрлик зиммасига кучи етмайдиган ишни олибди-да. Ҳа, одам тирикчилик деб бундан баттар ишларни қилишга ҳам мажбур бўлади.

— Менга қара, императорингни лоақал бирор марта бўлса ҳам кўрганмисан ўзи? — деб сўради Поярков мулойимлик билан.

Кувноқ Фин йиғлар, кўзидан ёш чиқмасаям, овозида йиғламираш сезилиб туради.

— Хитойликлар ўз императорини кўриши қаёқда! Парвардигор бандасига юз кўрсатмайди.

Муғамбир Фин! У худони ва айниқса унинг фарзандини хотира қилаётгани йўқ. У шайтонга сотилган. Сотилгандайм озгинагина порага, арзимас кумушга сотилган. Поярков Финнинг хизмат ҳақини олиш учун чўлдай буришиқ қўлини қандай чўзатётганини, кейин пулнинг майдаларини шошилинч санаётганини кўз олдига келтирди. Унга бугун этикдўз билан қилган суҳбатига қанча тўлашаркин? Ҳеч нима тўлашмаса керак. Балки...

— Империаторни ёш дейишади... Анча ёш эмиш,— деди Поярков ҳазиломиз. У жимиб қолган Финни калака қилмоқчи бўлганди. Аммо Поярковнинг режаси ҳом эди. Чунки ҳамон қаттиқ зарбадан ўзига келолмаётган Финнинг борлиги қандайдир изтиробли, ним уйқудагига ўхшаш карахтлашган ва ҳали-вери ўнгланолмасди ҳам. Бу бир, икки дақиқа, ҳатто соатга чўзилиши мумкин эди. Айни вақтда Финнинг зеҳни тинимсиз, зўр бериб ишлар ва у дилини ранжитган одамга жавоб зарбаси бериш воситаларини изларди. Шунинг учун Кувноқ Фин Поярковнинг наубатдаги ҳужумини туймаган, сезмаганди ҳам.

— Фин буни билиши керак,— «мижоз»га зарба беришда давом этди Поярков.— Кувноқ Фин ҳамма нарсани билади.

Фин, Фин эмас, бамисоли деворга айланган, энди унга қилич урилса ҳам парвойига келмасди. У деярли юмуқ кўзлари остидан Поярковни кузатарди. Бу қарашда нафрат ва ғазаб йўқ. Ўпкаланиш сезиларди холос. Яна қизиқсиниш ҳам бор эди. Финнинг нигоҳида: «Кимсан ўзи сен, рус этикдўзи? Қай йўл билан енгиб бўлслайкин сени? Уриш, айниқса ўлдириш мумкин эмас. Лекин нимадир қилиш керак. Ўч олишни кейинга қолдириш ҳам мумкин. Ўч олиш фурсати келгунча кутиш, кутиш керак. Охир ўшандай фурсат келади-ку. Дунёнинг ишлари шундай қурилганки, ҳамма нарса ўз вақти билан келади. Ҳатто энг эҳтиёткор одам ҳам қоқилади... Финни бу ерга ундан ўч олиш учун юборишмаган-ку. Ҳа, бунинг учун эмас! Ҳозирги аҳмоқона ўпкаланиши нима бўлибди?»

Ёпишқоқ мижоз масаласи тугаганди. Поярков ёғоч михлар солинган қутини яқин тортди-да, ишга киришди. Чап қўли билан тешикка оқ михларни қўяр, кейин уларни ўнг қўлидаги болға билан уриб, чармга кипритарди. Шу тариқа ёғоч михлар тизилиб, тагчарм рапдини безатди. Поярков мана шу якунловчи ишни яхши кўрарди. Этик деярли тайёр, энли

унинг чиройини ҳам, устанинг маҳоратини ҳам баҳолаш мумкин эди.

Фин уни унутишганини тушунди. Яна ўзини оддий бир Фин эканлиги, уни ҳурмат қилмасликлари, бунинг устига, ундан қўрқмасликларини ҳам тушунди. Фин қўли билан мажруҳ оёғини ушлаб ўридан турди.

— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади...

Бу ночор айтилган гап, айни вақтда пўписа ҳам эди.

Фин Поярковга қандайдир ғалати қаради-да, чиқиб кетди.

Поярков унинг орқасидан бош қимирлатиб хайрлаши. Фин қайта устахонага келмайди, деб ўйлади. Нима ҳам қиласди? Қандайдир вазифаси бўлса керак, бир йил овора бўлиб ҳеч нарса чиқара олмади. Қандай вазифайкин у, ким топширганини билиб олинса, зап иш бўларди-да. Биржевая кўчасидаги этикдўз билан танишишини Финнинг ўзи ўйлаб чиқармаган-ку. Муҳожирлар орасидан дўст ахтаришга Фин жуда камбагал, жудайм юпунлик қиласди. Фақат ўта бефаҳмликкина гадони бу йўлга солиши мүмкин. Фин эса бефаҳмлардан эмас. У ўзининг ва атрофидагиларнинг қадрини яхши билади. У Биржевая кўчасига ўз ихтиёри билан эмас, бошқа бирорнинг кўрсатмаси билан келди ва шу тарзда кетди. Поярков вожидан кетган бўлса ҳам ажаб эмас. Аммо сир сирлигича қолаверди.

Поярков Қувноқ Фин билан апил-тапил хайрлаши. Бир ҳафтадан кейин одатдаги кун ва одатдаги соатда Фин устахонага яна келди. Ҳаммаси одатдагидек эди. Фақат Финнинг феъл-атвори ўзгарганди. У остонаядаги бўйра устига ўтирумай, эшик олдида тик турганича сўради:

— Нуфузли жанобга этик тикиб берасанми?

Уша нуфузли жаноб худди ўзию этикни ўз оёқларига тикдирадигандек қилиб гапирди.

Қувноқ Фин янги ролда Поярковга кулгили бўлиб туюлди ва у бу вазиятдан фойдаланиб, «нуфузли мижоз» билан ҳазиллашмоқчи бўлди. Стулни итариб қўйди-да, қўлларини кенг ёзиб:

— Ўтиринг! Андазасини оламиз,— деди.

Финнинг қошлари чимирилди. Биринчи марта у кўзларини катта очиб, бу билан ниҳоят ажабланганини билдириди. У еган даккисига жавоб қайтармоқчи бўлиб келган эди, яна янги зарбага учради. Учрагандаям қаттиқ зарбага учради!

— Нима тикдирасан? Этикми, ботинками?— сўради Поярков ишдан тўхтамай.

Фин аранг жавоб қилди:

— Этик... менга эмас, миссия бошлиғига...

Сирнинг қандайдир тарихи кўрина бошлади, ҳозирча аниқ эмасу, лекин унга қараб нималарнидир пайқаб олса бўларди.

— Андазани сенинг оёғингдан оламану этикни миссия бошлиғи учун тикаманми?

Финнинг одатдаги сабрлилиги тугаб, у ўзини тутолмай қолди. Оёғидан мадор кетаётганини сезаркан, даҳшатли қичқирди.

— Юр мен билан! Бошлиқ кутиб ўтирибди.

Поярковнинг жиддий тус олган юзидан: агар миссия бошлигининг ўзи чақираётган бўлса, майли, деган маънони уқиш мумкин эди. У скамейкадан туриб, фартугини ечди, пиджагининг чўнтағидан калитни излаб топди-да, қани кетдик, дегандек, калитни кўлида айлантириб турди.

Қувноқ Фин устахонадан биринчи бўлиб чиқди ва Поярковни кутмасдан, оқсоқланганча Цицикарская кўчаси томон тротуардан йўрғалаб кетди. Поярков унинг орқасидан йўлга тушди. «Қизиқ дўқ,— ўйлади у.— Қамоққа олишга ўхшайди...»

Уни миссиянинг ўзида эмас, француз элчинонасига яқин кўчанинг нариги юзидаги алоҳида уйда иззат-икром билан кутиб олишди. Бу уйни ва уни ўраб турган чорбоғни тротуардан чўян панжара ажратиб турарди. Хизматкор хитой Поярковга эгилиб салом берди ва дарвоза ёнидаги кичкина эшикни очиб, ичкарига олиб борадиган йўлкани кўрсатди.

Қувноқ Фин қаёққадир ғойиб бўлди. Ёнма-ён келаётувди, бирдан кўринмай қолди. У билдириласдан, муҳими, тасодифан йўқолиб қолишга уста эди. Фин ўзи ўтиши мумкин бўлмаган оstonани яхши биларди.

Хризантема гулли оқ шойидан тикилган кимонодаги кекса япон аёли Поярковни алоҳида илтифот билан букилиб эшик олдида кутиб олди-да, меҳмонхонага олиб кирди. Поярков бу вақтгача япон уйларида бўлмагани учун европача жиҳозларни кўриб, пича ажабланди. Хонада сариқ духоба билан қопланган креслолар, устига дастурхон ўрнига энсиз узун юпқа мато солиб қўйилган ярақловчи стол бўлиб, унинг устига оқ нилуфар гул дастани соддагина қилиб кўрсатувчи иккита узун бандли гулдон қўйилган эди. Деразалар оралиғидаги деворлар қора ва қизил тушда манзаралар чизилган шойи билан безатилганди. Манзарада сўнгган вулқонларнинг чўққилари ва якка қарағай тасвириланган эди. Японлар Япония тасвири йўқ жойда яшай олмасдилар.

Поярков пат гиламлар устидан оҳиста юриб бориб, креслолардан бирига ўтириди. Кекса япон аёли яна бир марта эгилди-да, орқаси билан юриб бориб, ён томондаги эшикдан чиқиб кетди. Тўлиқ бажарилаётган русмлар Поярковни ажаблантириди, тўғрироғи, хурсанд қилди. Харбинда ҳамма вақт ҳам бундай эътиборга сазовор бўлавермайсан.

Унга ҳоли қолиб, атрофга боқиш, хўжайнинг бойлиги ва дидини баҳолаш, ўзини эркин ҳис қилиши имконияти тудирилди. Мана шу кейингиси барча русмлар ичida энг муҳим роль ўйнаса керак. Кейинроқ уни стол тортмалари ва ҳатто

пўлат сандиқлари очиқ кабинетларда ҳам холи қолдиришди. Булар бежиз қилинмаган бўлса керак.

Поярков қимир этмади, лоақал меҳмонхонадаги жиҳозларга назар ташлашдан ҳам ўзини тийди. У фақат биргина нарсада, у ҳам бўлса, ўзи ўтирган креслодан туриб узоқ бурчакдаги манзараларни томоша қилишда эркин эди. Поярковнинг назарида хонада кўринмас ва шарпасиз, ўрмон қушидек сергак яна бир одам бордек бўлиб туюларди.

Ён эшик очилиб, меҳмонхонада уйнинг эгаси пайдо бўлганига қадар (кийимиға кўра уни уй эгаси деб ҳисоблашга тўғри келар, эгнида боғ сайри учун кийиладиган енгил кимоно бор эди) ўн минутлар, ҳатто ундан ҳам кўпроқ вақт ўтди. У эгилиб салом берди-ю, аммо Поярковга яқин келмай, эшик ёнида тўхтади, бу билан у меҳмон менга яқинлашсан, демоқчи бўлганди. Поярков илдам ўрнидан турди-да, эшикка яқинлашди.

— Мистер Поярков,— деди хўжайн инглиз ёки рус тилида. Рус тилида бўлса керак, чунки кейинги жумла аниқ рус тилида эди.— Сизни кўришдан хурсандман!

У қўйналиб японча талаффузда бўлса ҳам, ҳар қалай, рус тилида гапирганди. Масалан, Поярков худди шуларни японча гапира олмасди.

Улар қўй олиб кўришгач, яна ажralишиди, хўжайн вулқон чўққисини ва якка қарагай тасвиранган манзара расм тагига бориб ўтириди. Поярков сал нарироқда, бурчакдан чапроқقا ўтириди.

— Мистер Поярков иссиқдан қийналмаяптими?— деб сўради хўжайн ва гўё терини артаётгандек қўли билан тор пешанасини силаб қўйди.

Поярков иссиқ таъсир қилиш-қилмаслигига аҳамият бермас, бу тўғрида ўйлаб кўрмаганди. Шунинг учун у иссиқ безовта қилмаяпти мени, деган маънода бош чайқаб қўйди.

— Ҳа, ҳа, ўрганиб кетгансиз,— маъқуллаб, қошлиарини чимирди уй эгаси,— Харбинда кўпдан бери яшайсиз, бу ернинг эски фуқаросисиз-да...

— Иигирма биринчи йилдан бери шу ердаман.

— Иигирма биринчи йилдан...— тақрорлади хўжайн ўйчан,— анча муддат. Биз ҳали янги иқлим шароитига ўрганиб улгурмадик. Биз томонларда бу вақтда салқинроқ бўлади. Благовещенска ҳам...

«Ҳамма нарса рисоладатидек,— дилидан ўтказиб қўйди Поярков.— Хўжайн хизматкорининг гапини тақрорламоқда». У ўзининг Россия тўғрисидаги саволлари билан жонига теккан Қувноқ Финни хотирлади.

— Ҳар доим ҳам эмас...— Поярков хўжайн сұхбатни давом эттиришига имкон бермади. Бироқ хўжайн ҳам бунга интилмас, сұхбат режасини аввалдан тузиб қўйган эди.

— Амур Благовещенскни Гобининг даҳшатли чанг-тў.

зонларидан иҳота қиласи. Ҳа, Амурбўйи оромбахш ўлка. Монанди йўқ!

Хўжайнин креслонинг орқа суюнчигига ястанди-да, хаёл суреб кўзларини юмди, у гўё Амурнинг муздек шабадасини сезаётгандек эди.

Поярков аянчли хўрсиниб қўйди. У хўжайнинг мана шундай хўрсиниш кераклигини биларди. Мана шу оддий бир инсоний ҳиссиёт учун хўжайнин ҳозирги оғир суҳбатни бошлаганди. Сўзлар чертиб-чертуб талаффуз этиларди. У ўз бўлаjak нутқини кечадан бери, ҳатто ўтган ҳафтадан бошлаб машқ қилган бўлса керак.

Нихоят, уй эгаси:

— Йлож қанча, тақдир... — дея суҳбатни якунларкан, хайриҳоҳлик билан Поярковга қаради.

— Ҳа, тақдир.

Хўжайнин ўрнидан туриб, юкатасини тузатганди, елкаларни чўтарилди. У аслидан салобатлироқ, барвастароқ қўринишни хоҳлаганди. Ваҳоланки, ўзи калтагина ва думалоқ қорнини ёғ босгани аниқ сезилиб турар эди. Кенг кимонода хўжайнин қанотларини кериб турган пингвинга ўхшаб кетарди. У ўзининг мавқеига лойиқ кўриништа эга бўлиб олгандан кейин, гўё ҳаёлини бир жойга тўпламоқчи ва ниманидир ҳал қилмоқчидай, меҳмонхонанинг у бурчидан бу бурчига юра бошлади:

— Мистер Поярков,— дея гапни улади у яна инглизчами, русчами қилиб.— Биз сизнинг тимсолингизда оиласиз ҳаётини янада чиройлироқ ва қулайроқ қилишга қодир кишига эга бўлмоқчи эдик...

Поярков тингларди. Унинг қўллари суюнчиқда, кўкраги сал олдинга ташланган, бўйни чўзилган эди. У диққат билан тингларди. Гўё суҳбатнинг ҳал қилувчи они келган эди. Нажотки миссия бошлиғи ёки худо билсин ким экан, гапни барибир этикдўзликка буриб юборса? Шундай бўлди ҳам. Уй эгаси ҳеч нарсадан ҳеч нарса йўқ суҳбат мавзунин оромбахш Амурдан хотинининг туфлисига кўчирди. Тўғри, у шириңсуҳан, усталик билан гапни шунга олиб келди, аммо услуби юқори мансабдорникига ўхшарди.

— Қўлингиз гуллигини биламиз, мистер Поярков, сиз қилолматган иш йўқ. Ишончимиз комилки...

Поярков дарҳол қалам, катакларга бўлинган қофоз олиш учун чўнтағига қўл солди. Тахминий синов тугади, нуфузли жанобнинг уйига чақирилишининг сабабчиси бўлган вазифани бажаришга имкон берадиган жимлик бошланди. Уй эгаси этикдўзга диққат билан қараб:

— Хотиним билан қизимни чақирай... Олдин уларга тиқасиз.

У Поярков ёнидан чиқиб кетди-да, бир неча лаҳзадаёқ тўлагина япон аёли ва юз-кўзлари шу аёлникига ўхшаш,

аммо озғин иккита бўйи етган қиз билан бирга қайтиб кирди. Поярковга оила аъзолари эшик ортида туриб, хўжайнинг чақиришинигина кутиб туришгандек туюлди. Чунки улар оз фурсатдаёқ мәҳмонхонага кириб келишганди. Биринчи бўлиб креслога хоним ўтирди ва оппоқ, ихчамгина, ингичка оёғини чиройли ҳаракатлантириб хонаки шиппагидан чиқарди.

— Нима тикамиз? — сўради Поярков аёлга жилмайиб.

Хоним нуфузли жанобга гарангсиб қараганди, хўжайнинг ҳам жилмайди-да, аёлга этикдўзнинг сўзларини таржима қилди, кейин вақт зиқлигини билдиргандек, гавдасини ғоз тутиб турди. Аёл стол устидан инглизча қандайдир журнални олиб, ўзига керакли саҳифани топгач, Поярковга бармоғи билан кўрсатди:

— О!

Поярков журналда модали туфли кийган аёл оёғи расми ни кўриб қолганди. Бу жуда мураккаб фасон эди. Шунинг учун буюртмани олгиси келмади. Тери топиш ҳам қийин эди. Харбин Лондон ҳам, Париж ҳам эмас. Аммо ишни буюртманни рад қилишдан бошлаш мумкин эмас. Поярков расмни диққат билан кўздан кечира бошлади.

Хўжайнинг мәҳмоннинг елкаси тевалаб журнал саҳифасига қаради-да, бошини сарак-сарак қилди.

— Бу кейин. Аввал япончасини. Сиз япон пойафзалини тика оласизми?

— Ҳа.

— Буниси кейинроқ...

Аёл қаттиқ ранжиғанди. У лабини тишлаб устага надоматли қарап, этикдўздан эрини кўидиришга ўхшаш бирор гап эшишишни истарди. Поярков буни тушуниб аёлга кўмаклашишга шошилди.

— Модель ажойиб! Хонимнинг диди баланд экан... Агар рухсат этсангиз,— у хўжайнинг мурожаат қилди,— мен кейинроқ бундай туфлиларни тикиб беришга ҳаракат қиласман. Кейинроқ...

Хўжайнинг айтилган сўзларни таржима қилиш имконини бериш учун Поярков гапиришдан тўхтади.

Хўжайнинг иккиланиб қолди. У хотини ва қизларининг европаликларга тақлид қилиш истакларини рағбатлантиргиси келмасди. У аввало ҳамма нарсани сартарози қилди, бу маънодаги мақтov безарар, аксинча, нозик дидли япон аёlinи кўкларга кўтаради, деган қарорга келгач, устанинг сўзларини таржима қилди.

Кўнгли кўтарилган аёл лоладек қизариб, дарҳол эрининг таклифига қўшилди: майли, аввал япон пойафзалини тикиб берсинг. Ўзига ҳам, қизларига ҳам.

Ҳамма нарса ўйлагандан ҳам яхши кўчди. Уста ўзини ақлли, ҳатто жуда ақлли тутди, буни хўжайнинг ҳам қайд

қилди. Бундай этикдўз билан ошна бўлиши мумкин. Оқибатнатижада гал этик билан туфлилардагина эмас.

Поярков аёл билан қизлар оёғининг андазасини олиб, хўжайн ҳам креслога ўтиришини илтимос қилди.

— Сизга ҳам япончами?

Хўжайнинг тасдиқ жавоби бериши учун бир оз вақт керак бўлди. Афтидан, оддий «ҳа» дейишда зиддият бордек эди. Хўжайн одатдаги, балки одатдаги эмасдир, барча армияларнинг командирлари киядиган оддий офицер этиги тикдирмоқчи эди. Япончамикин бу этик? Модомики уни япон офицери кияр экан, японча бўла қолади-да.

— Японча,— деди хўжайн қатъий ва Поярковга оёқларини узатди.

Поярков сантиметрли лентача билан унинг оёғини ўраганида, хўжайн тушунтира бошлади:

— Сиз, Чжан Цзо-линга ҳам этик тиккан эдингиз шекилли?

Поярков чўчиб тушди. У японлар ўлдиришган Манжурия диктарори билан алоқасини кейинги вақтда ташвиқ қилмай қўйганди.

— Мен ҳамма жанобларга тикардим,— деб умумлаштириди Поярков.

— Ҳа, Харбиндаги эътиборли кишилар сиз тўғрингизда яхши фикрдалар,— мақуллаб бош силкитди хўжайн.

— Демак, этик тикамизми?

— Этик,— яна бош силкитди хўжайн. Озгина кутгандан кейин тушунтириди:— Чжан Цзо-линникидақа.

У Поярковни чўчиб кетишига мажбур қилди. Афтидан, диктарорнинг номи атайлаб такрорланган бўлса керак.

— Унинг этигини мақтагудек ери йўқ эди,— деди Поярков елка қисаркан, ўзини гўлликка солиб,— фақат териси...

— Уша этикни манжурияликлар ҳали эслаб юришади,— деди хўжайн, бу билан устанинг қобилиятига баҳо бергандай.— Агар пулига чидасангиз, ўшанақа терини солдат ботинкасига ҳам ишлатиш мумкин.

— Сиз ҳақсиз,— деди Поярков унинг фикрига қўшилиб,— мен одатда терини тежайман.

— Камтарлик қилманг, мистер Поярков, Чжан Цзо-линнинг этиклари топилмас. Яна ўшанақа этик тика оласизми?

— Агар буюрсангиз, тикишим мумкин.

— Буюришнинг нима кераги бор? Илтимос.

Бу иблисдан тарқаган хўжайн Чжан Цзо-линнинг этикларига ёпишиб олди. Фақат этикларга бўлса яхши-я.

— Ундан ҳам яхшироғини тика оламан.

— Ў-ў! Сиз сеҳргарсиз...— Хўжайн атайлаб қувноқ қўлиб юбораркан, ҳатто қўли билан семиз қорнини қисиб ҳам қўйди.— Аммо мен худди ўша Чжан Цзо-линникидақасини истайман. Худди ўшанақасини.

— Ихтиёргиз. Лекин япон офицери ўзининг фасонини таклиф қилиши мумкин.

— Балким... аммо ўз вақтида...— ярим ҳазил, ярим жиддий жавоб қилди хўжайин.— Хитойда узун қўнгни ёқтиришади. Консерваторлар, нима ҳам дердик.

Бу ҳазил гаплардан Поярков «ўз вақтида» деган иккита сўзни таңлаб олди. Демак, ўз вақтида хитойларнинг дидига мослашмоқнинг кераги бўлмайди, уни эскилик сифатида ўчириб ташлайдилар. Бу тушунарли. Нима учун хўжайнин Поярковнинг диққатини Чжан Цзо-линга жалб қилаётгани тушунарли эмас. Ёки «уста»нииг хитойларга муносабатини, унинг собиқ диктаторга яқин одамлар билан алоқасини аниқлашга уринмоқдами? Ахир Чжан Цзо-линининг ўғли японлар билан оппозицияда ва ҳатто уларга қарши курашишга уринмоқда-ку?

— Мода ўзгариб туради,— деди Поярков атайлаб.— Ундан орқада қолиб кетмаслик керак.

Поярков жаёбининг маъносини ҳали яхши тушуниб етмагандек, яна кулишини давом эттириб хўжайнин деди:

— Сиз ҳақиқий устасиз... Сиз ҳамма нарсани тушунасиз.

— Ҳаракат қиласман.

— Үддалайсиз ҳам. Мен сизни штабнинг олий офицерларига тавсия қиласман.

— Ташаккур.

— Буюртмалар кўп бўлади. Менинг уйим фақат бошлиниши. Сиз бизнинг таклифимизни қабул қилганингиздан нолимайсиз. Модадан орқада қолиб юрмаслик кёрак, ақлли гап...

Қувноқ Фин Биржевая кўчасида бошқа пайдо бўлмади. Этиқдўз билан учрашишга эҳтиёж қолмадими ёки ўксиганилиги уни устахона остонасидан ҳатлашга ҳалақит бердими, номаълум.

Хитойнинг иши тугаган, у энди менга ҳам, нуфузли жанобга ҳам кёрак эмас, деб ўйлади Поярков. У янгишган эди, бу кейиароқ, Қувноқ Фин деярли унутуб юборилгандан кейин аниқлаади. Деярли унутилгани эди...

Буюртма қабул қилингандан бир ҳафта ўтгач, Поярков нуфузли жанобнинг уйига яна борди. У этик тикмоқчи бўлган терини кўрсатиб маъқуллатди. Табиийки, иш фақат терини кўриш билан тугамади. Хўжайнин чой келтиришни буюрди, маълумки, японларда чой ичиш соатлаб давом этади. Хотини билан хизматкори столга чойнак-пиёлаларни келтириб қўйинш билан овора бўлган вақт ичida хўжайнин меҳмонга ўнлаб савол бериш ва уларнинг ҳар бирига тўлиқ жавоб олишга улгурди. Саволлар, Поярков таъбири билан айтганда, илмоқли эди, уларда иккинчи, шифрланган, усталик билан яширинган, аммо барибир суҳбатдоши тушуниб олиши мумкин бўлган маънолар бор эди. Бу японларнинг ўзаро, ишгоралар билан

гаплашиш усули бўлган харагейни эслатарди, бунда бутун жумланинг контекстига нисбатан айрим сўзлар маъноси учкалик мұҳим бўлмаган подтекстлардан фойдаланилади. Поярков ҳам худди шундай жавоб берди. Суҳбатдошлар бирбирларидан мамнун бўлиши.

Бу ҳозирча «нуфузли жаноб»нинг разведкаси бўлиб, Поярков унинг учун атиги тадқиқот объекти эди холос. У қайсарлик қилмай ва бўйин товламасдан ўзининг «ичак-чавоги-ни тозалаш» имконини бергани учун қулай объект эди. Айни вақтда, жуда ҳам анойи бўлиб туюлмаслик учун вазиятга қараб, тадқиқотчи олдига мураккаб ва содда тўсиқлар қўйиб қўйди. Агар бу тўсиқлар жуда ҳам баланд ва пакана «нуфузли жаноб» ундан ошиб ўта олмаса, тадқиқотчи уни ағдариб, мақсадига етмоғи учун Поярковнинг ўзи бу тўсиқларни олиб ташларди. Акс ҳолда, у ўзи бошлаган сир учун курашида қаноат ҳосил қилмаган бўларди.

Поярков ҳар гал «нуфузли жаноб» билан суҳбатлашишга тайёрланаркан, аввалги учрашувни таҳлил қилас, «жанг»нинг тахминий схемасини, қачон ва қандай вазиятда у чекиниши ёки «асир тушиши»ни белгилар эди. «Асир тушиш» ҳам режалаштириларди.

Мана шундай анъанавий учрашувлар олдидан Поярков бир кун «жанг» схемасини ишлаш билан банд бўлиб ўтирганида, бу анъанага зид ҳодиса содир бўлди. Устахонага бир аёл келиб, туфли тиктиришга буюртма берди.

Поярковнинг устахонасига хотин-қизлар умуман кам келарди. Харбинда хотин-қизлар пойафзали тикишга мутахассис бўлган бир иеча машҳур усталар бор эди. Ниҳоят, Чуриннинг магазини Франция ва Германиядан туфлилар келтириб мода кетидан қувувчи аёлларнинг эҳтиёжларини қондиради. Мана, аёл кириб келди. У ёш, гўзал, бойвучча эди. Поярковга шундай кўринди. Ҳар ҳолда, буюртмачи аёл энгашиб туфлисини ечмоқчи бўлганида эътиборсизлик билан елкасига силтаб ташлаган учта йирик қизил ёқутли тилла занжирга боғланган медальон фақат жуда бой кишидагина бўлиши мумкин эди. Бриллиант сирға билан энли тилла билагузук ҳам шундан дарак берарди.

— У рус аёли эди. Яна ҳам мұҳимроғи, амур казачкаси, Поярков учун қайси жиҳатданdir қардош одам. Шунинг учун Поярковга шодлик келтирувчи эди. У аёлнинг чап қирғоқдан эканини дарҳол тушунди ва ҳаяжонланиб кетди. Поярков аёл билан суҳбатлашгиси, у буюртма — бу аҳмоқона туфлилар ҳақида эмас, бошқа нарсалар, дил розлари, уларнинг ҳар иккаласига ҳам яқин бўлган нарсалар ҳақида узоқроқ суҳбатлашгиси келарди.

У аёлнинг эски, шалоқ, мутлақо бу аёл учун, амур гўзали учун атамаган стулга қандай ўтиргани. Харбин аёлларининг юзларини ёқимсиз чанг-тўзондан сақлайдиган юйқа шарфни

бошидан қандай тортиб туширганига, унинг буғдой ранг, сал тўлароқ оёғидан ечила қолмаётган туфли билан овора бўлиб, уялиброқ жилмайганига қаради. Қараб туриб, у ҳам жилмайди, аммо аёлга ўхшаб уялиб-тортиниб эмас, завқланиб ва баҳтиёр жилмайди.

Кейин Поярков ҳам кўзларини аёлдан узмасдан, унинг оёқларини сантиметр билан ўлчай бошлади, буни у ўн марта такрорлади, аммо рақамларни нуқул чалкаштириб янгилаша бошлади. Шунда аёл Поярковнинг қўлидан сантиметрни олди-да, ўзи ўлчади ва ундан ёзишни талаб қилди. Поярков ёзди, аёл фамилиясини айтишини кутиб турди.

Аёл кулиб юборди.

— Менинг фамилиям йўқ. Кераги ҳам йўқ унинг. Катькаман — вассалом!

Поярков буни ҳазил деб тушунди, «Екатерина» деб ёзди. Яна жим кутиб турди, аёл тузатди:

— Екатерина эмас, Катька. Ҳамма шундай деб атайди...

— Адресингиз?

— «Бомонд»... «Бомонд» ресторани.

Поярковнинг эти жимирилаб кетди. Буларнинг ҳаммаси жирканч бўлиб туюлди. У буюртмачи аёлга таънали боқди.

— Менга адрес жуда керак. Терини кўрсатиш учун сизни қаердан топаман?

— Айтдим-ку, «Бомонд» ресторани. Ёки биз томонларда ҳеч қачон бўлмаганмисиз?

Поярков қизариб кетди. Узини дабдабали ресторангага киритмайдиган авомдек ҳис этди.

Кейин тан олди:

— Бўлмаганман.. Ресторанларга бормайман.

— Шундай денг?! .

Энди аёл қизарди, этикдўз ўзини ундан баланд тутиб, аёл яшайдиган муҳитни менсимаслиги ва ҳатто нафратланишини айтди.

— Агар малол келмаса, ҳафтада бу ерга бир келиб кетинг,— деб таклиф қилди Поярков.

Аёл қовоғини солиб, қошлари ўртасида тугун пайдо бўлди.

— Йўқ.

— Бўлмаса, нима қилиш керак?

— Ҳеч нима. Чоршанба куни мен залда бўламан. Столларим ўнг томонда, эстрада ёнида. Борасиз! Мен келиб буюртма қабул қиласман, сиз эса ўз терингизни кўрсатасиз.

Амур казачкаси бемаъни нарсаларни таклиф қилди. У «Бомонд»га бориб, ўзига кечки овқат буюриши керак. Нима учун? Кўнгил очишни хоҳламайди, пулни совуришга тоқати йўқ. Буни фаҳмлаб қолиб, буюртмачи аёл Поярковни хотиржам қилди:

— Менинг ҳисобимга...

Аёл бу гапни мулойимлик билан айтди. Аммо бунда қандайдир таҳқирилаш бор эди. Поярковнинг юзига қон тепди.

— Бошқа ерни маъқул кўрардим.

— Менда бошқа жой йўқ.

Аёл туфлисини кийиб, ўрнидан турди. Поярковга казачка баланд бўйидай туюлди, унга қаердандир узоқдан қараётгандек бўлди.

— Чоршанбада,— такрорлади аёл.

— Кечқурунми?— сўради Поярков, гарчи ресторонга бормайдиган ва унга туфли тикмайдиган бўлса ҳам. Аёл лабларини масхараомиз бурди.

— Эрталаб ресторан ишламайди...

ФАҚАТ МИССИЯГИНА ЭМАС... ЯНА КИМЛАРДИР ҚИЗИҚИШМОҚДА

Унинг ихтиёрида бутун бир ҳафта бор эди. Поярков шошилмасдан ғалати буюртмачининг келиши ва «Бомонд» ресторонига таклиф билан боғлиқ бўлган ҳамма нарсани ўйлаб олиши мумкин эди.

Буюртмачининг ғалати эканлиги энди аниқ эди. Аввало ҳайратланган ва мафтун бўлган Поярков вазиятни тасодифий, аммо табиий ҳодиса сифатида қабул қилди: ёш ва гўзал аёлга туфли керак бўлган ва у буюртма бериш учун этикдўзга келган. Ахир бундай нарсалар авваллари ҳам бўлганку. Харбинда камроқ маълум бўлган модапараст аёлларни ҳисобга олмагандা, Поярков генерал Бакшеевнинг қизи Кислицина хонимга ҳам туфли тикиб берган. Уларнинг бир қисми бир неча марта Биржевая кўчасидаги устахонада бўлганлар. Амур казачкаси нима учун келмас экан? Айниқса унинг юқори доирадаги кишилардан эмаслиги аниқ. Ресторандаги қандайдир Катька холос.

Казачканинг ташрифи бошда ана шундай тасаввур қилинган эди. Фақат бошда. Аёлнинг «Бомонд»га алоқаси борлиги Поярковни довдиратиб қўйди. Рус муҳожирлари муҳитида бу ресторан ҳақида ҳар хил ёмон мишмишлар тарқалган эди. У ерда Харбиннинг эски одамларига анча бефарқ, «янгилар»га, соддароқ қилиб айтганда, келгинидиларга, айниқса, Шимолдан келганларга эътибор билан қарашади. Уларнинг гарчи баъзан француз конъяги ёки шотланд «виски»си билан тузукроқ кечки овқат қилиш учун чўнтакларида етарли пуллари бўлмаса ҳам уларга гўё муҳтарам ва бой кишиларга қилгандек хушомадгўйлик қилишади. Рестораннинг эгаси бир япон, айтишларича, унинг харажати даромадидан ошиқ эмиш. Аммо у ҳеч қачон синиб, хонавайрон бўлмаган ва «Бомонд» ўзининг Харбиндаги энг яхши ресторонлардан бири деган шуҳратини йўқотмаган. Унга бажону дил келганлар, лекин залларида сиёсатдан гаплашмасликка ҳаракат қилгандар. Доимий хўрандалар дейиш «одат эмас» деб тушунтир-

ганлар. Бу «одат эмас»да қандайдир сирли маъно бўлиб, у романтик характердан холи бўлган.

«Бомонд» Поярковни ҳушёр тортириди. «Бомонд»дан ҳам уни ҷоршанба куни кечқурун бориш тўғрисидаги таклиф сергак тортириди. Эҳтимол, бу оддий бир илтифотидир: казачканинг ўз квартираси бўлмай, ресторанинг пастки қаватидаги бирор бурчагида яшаса керак, этикдўзни кулбасига таклиф қилишга уялгани учун, тўппа-тўғри залнинг ўзида учрашиши тайинлаган бўлса керак.

Эҳтимол! Агар ўзинг яшаб турган жойингдан ор қилсанг, меҳмон чақирма-да, устага ўзинг бор, терини кўр.

Иёқ, аёлга Биржевая кўча ҳам, ҳатто туфли ҳам керак эмас — у андаза танлашга мутлақо бефарқ қаради, ўзингиз қандай лозим кўрсангиз, ўшандай тикаверинг, деб бош иргади холос. Ниҳоят, Поярковнинг очиқдан-очиқ таъкидлаб айтилган мақташларига ҳам эътибор қиласми. Бу мақтовларни сезмади ҳам. Поярковнинг ўзини ҳам сезмади, у бўлса, аёлдан кўзларини узмай, худди еб юборгудай суқланиб тикилиб қолди. Демак, эркак киши сифатида ҳам аёлни қизиқтиримади. Бўлмаса, нимага келди у бу ерга?

Бутун бир ҳафта кам фурсат эмас. Ҳамма нарсани ўйлаш, ҳаммасини ҳал қилиш мумкин. Поярков эса, ҳеч қандай қарорга келмади. У ўз буюртмачисини у қадар топқир бўлмаган, мияси сийقا фикрларга тўла ва шунинг учун сурishiриб нетмай иш тутиб кетаверадиган бефарқ хотин, деб билди, гоҳ уни япон махфий хизматининг яширин агенти, игвогар деб гумон қилди. Аниқ тасаввурга эга бўлмоқ учун ҳар иккала ҳолатда ҳам унга баъзи бир жиҳатлар етишмади, тўғрироғи, унга таассуротлар етишмади. Поярков аёлни қандайдир дақиқалар давомида кўрди холос. Кирди, ўтириди, туфлисини ечди. Бир неча сўз айтди ва кетди.

Ҳа, унга жуда оз вақт берилганди, ҳал қилиш керак бўлган нарса эса жуда кўп. Энг муҳими, бориш керакми ёки йўқми эканини ҳал қилиш керак эди. Агар аёл оддий буюртмачи бўлса, бормайди. Қандайдир официантка билан ошналик қилиш·аҳмоқлик, бундан ташқари, хатарли. Худо билади, у кимларга яқин ва содда дил хушторини қандай балоларга рўпара қилади. Агар агент ёки япон хизматининг ишончли кишиси бўлса, бошқа гап (Поярков бу барча воситачилар устидан японлар туришини истарди), унда ўзи билан ўйин қилишга қўйиб беради, ўзи ҳам ҳатто бу соҳада баъзи бир ишларни қилади. У бундай қадамни «нуфузли жаноб»нинг уйида қўйди ҳам.

Афсуски, буюртмачи официанткага ўхшади, агентга мутлақо ўхшамади.

Душанба куни Поярков «нуфузли жаноб»ни кўриш ва у билан, фикрича, қизиқарли бўлган, сұҳбатни давом эттириш учун буюртмани унинг уйига олиб борди. Қўлида уй бекаси

учун тикилган саҳтиён ковуш билан терининг намунаси бор эди: Чжан Цзо-линча фасондаги этикка маҳсус чарм керак бўларди. «Нуфузли жаноб» уйи олдида Поярков қўнғироқ қилиб, ўзининг келганини билдиromoқ учун тўхтади. Бироқ у кнопкани боса олмади. Гўё ер тагидан чиққандай пайдо бўлган Қувноқ Фин тугунга қўл чўзди.

— Жаноб йўқ. У буюртмани Финга беришни топширди.

Поярков хитойнинг бесаранжом қўлини итариб ташлади.

— Бу хоним учун.

— Хоним йўқ. У буюртмани Финга беришни буюрди.

Қувноқ Фин автоматга ўхшаб ҳаракат қиласади. Эътиroz билдириш ёки унга бирор нарсани исботлаш фойдасиз эди. Фин кўзларини лўқ қилиб Поярковга тикиларди.

— Менга бугун келишимни айтишганди,— деди Поярков тарвузи қўлтиғидан тушиб.

— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади.

Поярков сурбет Финнинг бир адабини бериб қўйгиси келдию, аммо ўзини босди, фақат илжайиб қўйди.

— Буни сен билмайсан.

Фин этикдўз нимани назарда тутаётганини билишга уриниб, пешанасини тириштириди.

— Билмайсан,— деб такрорлади Поярков.

У тугунни қўлтиғига қаттиқроқ қисди-да, ўгирилиб, «нуфузли жаноб» уйидан узоқлашди.

У Цицикарская кўчасидан Биржеваягача боргунча бутун йўл бўйи кейинги ҳафтадаги воқеалар ҳақида ўйлаб борди. Гарчи арзимасдек бўлиб кўринса ҳам ҳақиқатда булар воқеалар эди. Ғалати буюртмачи пайдо бўлди, «нуфузли жаноб» тайинланган кун ва соатда уйида бўлмади. Бу воқеаларнинг ҳар бирини алоҳида олганда тасодиф деб ўйлаш мумкин. аммо ҳаммасини бирга қўшиб олинганда бир мақсадга қаратилган ва қонуний, тушуниб бўлмайдиган ва таҳликали бўлиб чиқади.

Асосийси у тушунарсиз.

Японлар учун тушунарли, мантиқий, характерли. Бу бошланиши эди. Каттакон кириш, қисқа тугун ва мақсад сари шошилинич ҳаракат қилиш. Ҳаммаси қўпол, очиқдан-очиқ.

— Баногоҳ узилиш!

— Менинг обрўйимни туширадиган бирор нарса билиб олишдими?

— Пландан воз кечишдими?

— Тактикани ўзгартиришдими?

Биринчиси хавфли. Қим билади японлар қандай ахборот олишдийкин!

Иккинчиси — нохуш! Ўйин яхши бошланган ва кўп нарса кутиш мумкин эди. Жилла қурса мен учун. Мен дадил ҳаракат қилишга суюнгандим.

Учинчиси қизиқарли. Тактиканинг ўзгариши япон махфий хизматида қандайдир янгилик эди. Чиройли, ўзига хос, дадил янги одам суқилиб кирдими? Ким экан у?

Иккинчиси билан учинчисини қабул қиласа бўлади. Иккинчиси, тўғри, умидсизлик туғдиради, лекин илож қанча. Қвантун армияси штаби фаолиятини мен белгиламайман-ку, ахир. Учинчиси ўзингни синааб кўришга, бор кучингни йифиб, якка-ма-якка олишишга, балким ғалаба қилишга ҳам имкон берарди.

Биринчиси ҳар жиҳатдан тўғри келмас, қўрқитар, танг қиласар, мудофаага ўтишга, ҳатто чекинишга мажбур қиласади. Бир ёки иккى қадам чекинсанг, нима кутаётганини билмайсан. Текис йўлми, ўнқир-чўнқирликми, бир қарасанг, қоқилиб йиқилибсан...

Поярковга уни кимдир кузатиб келаётгандек туюлди. Цицикарскаядан кимдир орқасидан изма-из келмоқда, унинг ҳар бир ҳаракатини қайд қилмоқда. Фин келмоқда. Ўшагина Поярковнинг сояси бўлиши лозим.

Устахонага яқинлашганда Поярков чидаб туролмай, орқасига ўгирилиб қаради. Орқасида ҳеч ким йўқ эди. Яъни одамлар бор эдию, аммо Финнинг йилтир бошини қўрмади.

«Кўзга чалингапти! Демак, асаблар таранг тортилган. Мажол кетяпти. Ёмон...»

ТАСОДИФЛАР ҲАЛҚАСИ... УНИНГ ОХИРИ БОРМИКАН!

Поярков устахонага кириб, пиджагини ечди-да, уни бурчакдаги михга илиб қўйди. Кейин саросимада қотиб қолди. Коржомани кийиб қўлига болғасини олишга ҳафсаласи келмади. Умуман устахонада қолгиси келмади. Устахона бугун уни ним қоронғилиги, тартибсизлиги билан қўрқитар эди. «Этикдўз, хўш, нима учун этикдўзман?— дея алам билан кўнглидан кечирди. Шунаقا бемаъни касбни танлаганимни қаранг. Доим ним қоронғилик ва чарм ҳиди. Доимо яланг оёқ ёки доимо оёқ кийимда. Қуриб кетсин!» У чиқиб кетмоқчи ва бирор соат шаҳарни айланиб, шамоллаб келмоқчи эди. Шу пайт эшик тақиллади.

— Эшик очиқ!— деб овоз берди, истар-истамас Поярков. Юзига ҳарир коғинка тутиб олган ўша буюртмачи аёл, Амур казақкаси кириб келди.

Шу етмай турган эди! Тасодифлар тўла кун. Поярков энсаси қотиб, қовоғини уйди, буни қўриб, буюртмачи аёл ичкарироқ, стулга яқин келишга журъат эта олмасдан, остоңда туриб қолди.

— Бемаврид келдим шекилли?— дея сўради аёл.

У қандайдир уятчан, гуноҳкордай қараб турарди.

— Буюртмани қайтариш учун келдингизми?— деди ғазаб билан Поярков.

— Йўқ, нега энди... Чоршанбада борманг, деб айтмоқчи эдим... Қераги йўқ...

Ҳа, аёл ўзини гуноҳкордек тутарди. Поярковнинг олдида эмас, бошқа кимнингдир олдида бўлса керак, ўша бошқа одам уни Биржевая кўчасига кечирим сўраш учун юборган.

Унга бу уятчанлик, гуноҳкорона сўзлар ярашмасди. Поярков кўчли, дадил ва ўзига ишонган одам эди. У ҳозир мағрур одамнинг аянчли ҳолга тушишидан бутунлай қизариб кетганди.

— Керак бўлмаса керакмас-да,— деди Поярков ноилож ва бир оз қайгули оҳангда. Бугун унинг ҳамма иши чаппасидан кетмоқда эди. Шу жумладан, ҳозиргиси ҳам.

— Фақат жаҳлингиз чиқмасин.

— Нимага ҳам жаҳлим чиқсан? Кун тартибини ўзингиз белгиладингиз, уни ўзгартиришга ҳам ҳақлисиз. Агар мен белгилаганимда бошқа гап эди...

— Сиз белгиланг бўлмаса!

— Нима?!

— Белгиланг деяпман, фақат чоршанбани эмас. Чоршанбада илож йўқ. Мен бўлмайман.

— Баҳонани қаранг-у!— Поярков қўлларини ёзди,— нима деяётганингизни тушунасизми? Мен фақат ўз устахонамда хўжайниман, бу ҳам вақтинча, Сахаров жанобларига ижара тўлаб турганимда. «Бомонд»нинг бийлиги менда эмас. Бийлигига эга бўлиш хоҳишим ҳам йўқ. У ерда бошқа хўжайнлар бор. Сиз балким...

Казачка бақрайган кўзлари билан Поярковга қараб турарди. Унинг жаҳли чиққан, бу эса аёлни қўрқитарди.

— Мана, менга буюринг,— деди аёл соддагина қилиб,

— Йўқ, сиз ҳеч нарсани тушунмаяпсиз. Мутлақо ҳеч нарсани.— Поярков титилиб кетган мато қопланган стулни унга суруб қўйди.— Утиринг!

Аёл таклиф учун бош қимирлатиб миннатдорчилик билдириди, стулнинг бир четига омонатгина ўтириб, юзидан ҳарир шарфини олди. Бу юз яна ҳам гўзал ва жозибадор кўриниб кетди. Ҳаяжондан аёлнинг кўзлари порлаб, ундаги бутун қоралик Поярковга тикилгандек бўлди. Ў аввалдагидек маҳлиё бўлиб котиб қолди.

— Сизга буюрайми?— дея сўради Поярков қўрқа-писа.

— Ҳа-да. Нега буюрмас экансиз? Қатъкага ҳамма буюраверади.

Ҳаёсизларча эътироф. Аммо Поярков казачканинг бу сўзларни айтгандаги аламни ҳам илиб олди. Таҳқирланган кишининг алами.

— Сиз ҳамманинг ихтиёрида бўладигилардан эмассиз.

Аёл ошириб юборганини тушунди. Албатта, уни истаган оҳангга солишган. Ўшанақалар бўлган. Аммо уларга осон бўлмаган.

— Ушаларданман,— деди қайсарлик билан аёл.

— Хўш, нима бўпти ўшалардан бўлсангиз? Мен ҳам фармойиш берувчи эмасман.

Казачка уста жойлашган бурчакни кўздан кечириб чиқди.

— Ҳа, албатта...

— Демак, сизга вақт ва жойни мен белгиламайман.

— У ҳолда қандай учрашамиз?— деди у яна тўппа-тўёри қилиб, худди улар кўп марта кўришиб юришгану яна учрашишни келишиб олишаётгандай.

Поярков буюртмачи аёл қархисидаги скамейкачага ўтириб, унинг кўзларига тикилди.

— Катя, гап бундоқ...

— Катъка,— дея тақрорлади аёл.

— Баривир Катя!

— Агар ҳақиқий исмимни айтмоқчи бўлсангиз, унда Люба,— аёл ўзининг исмини айтди, уялиб, зўрга айтди. Нима учундир у икки исмни бирга айтишга ийманарди.

— Яхши,— дея жилмайди Поярков,— яхшиямки, Люба...

— Нима учун?

— Нима учунлигини билмайман. Ажойиб туфли. Бутун Харбиннинг ҳаваси келадиган бўлади... Аммо «Бомонд»га бормайман.

— Бормайсизми?

Унинг юзига умидсизлик соя ташлади.

— Нега бормайсиз? Бормаслигинги мумкин эмас.

— Бу қандайдир янгилик. Нега мумкин эмас?

— Мен чақираётibман-ку, ахир Катъка ҳаммани ҳам чақиравермайди.

— Фаҳмлајпман.

— Фаҳмлаётган бўлсангиз боринг. Фақат бир кунни тайинланг.

Поярков ўрнидан сакраб турди.

— Мен сизга нима учун керакман, Люба? Терини ҳозирнинг ўзидаёқ кўрсатаман.

Поярков намуналар турадиган шкафчани очиб, уни титкилай бошлади.

— Қўриб ўтирмайман,— деди Катя.

— Қўрасиз!— У аёлнинг эътирозини рад қилди ва шкафга яна ичкарироқ кириб кетди.

Катя ўрнидан турди-да, стулни тарақ-туруқ қилиб суриб қўйди, бу билан ўзининг норозилигини ва кетмоқчи эканини билдириди.

— Қаёққа?— дея сўради Поярков қўрқиб кетиб.

— Қелган жойимга-да.

Поярков титкилаб топган ранг-баранг резгиларини ташлаб юборди, Катя томон отилиб, унинг қўлидан ушлаб олди.

— Йўқ, кетмайсиз!

— Кетаман дедимми, кетаман.

Аёл эшик томон йўл олди.

— Сизга нима бўлди ўзи, Люба? Еки туфли керак эмасми?

Аёл елкасини қисди.

— Балким, керак ҳам эмасдир...

— Хўш, нима керак ўзи сизга?

— Фаҳмлаяпсизми?

— Йўқ.

Катя эшик олдига бориб, уни итарди. Эшик хунук рижирлади.

— Хайр, Борис Владимирович.

Поярковни унинг кетиши эмас, ҳозирги «Борис Владимирович» дейиши қўрқитиб юборди.

— Исмимни қаердан биласиз?

Аёл жилмайди.

— Биламан.

Маккорона, одамнинг қандайдир жигига тегадиган қилиб илжайди.

— Хўш, айтинг, қаёқдан биласиз?

— Фаросатсиз экансиз, Борис Владимирович... Қани, мени қўйиб юборинг, кетаман...

Катя юлқиниб, қўлини Поярковнинг кафтидан бўшатиб олди.

— Йўқ, кетмайсиз!

У аёлнинг йўлини тўсди:

— Аввал айтинг, қаёқдан биласиз?

— Бунча синчков, ёпишқоқсиз... Аммо фақат...

— Нима?

— Дадил эмассиз...

Бу сўзлар уни ўртаб юборди.

— Уҳшамайман... Сизнинг танишларингизга ўҳшамайман,— деб юборди буюртмачи уни очиқдан-очиқ таҳқирлаш учун. Аёлнинг жаҳли чиқди.

— Гарчи бор-йўғи Катъка бўлсан ҳам мени хафа қилишнинг кераги йўқ... Қўйворинг!

Поярков ўзини четга олиб, аёлга йўл берди. Буни у истамай, ҳатто ачиниш билан қилди, агар қайсараги тутгандা Катяни қўйиб юбормаган бўларди. Лекин бир-бирингизга қўйл кўттардингизми, уриш керак, урганда ҳам боплаб уриш керак.

— Яхши боринг!— деди жаҳл билан тишлирини қисирлатиб ва эшикни очиб берди.

Катя ҳарир шарфини юзига шошилинч ташлади-да, кўчага чиқиб кетди.

Чоршанба келди. У ҳеч қанақа янгилик олиб келгани йўқ. Бу кунга белғиланган учрашувни Катя бекор қилди, бошقا учрашув ёки таклиф бўлгани йўқ. Бундан ташқари, энди Катя билан учрашиш ҳақида умуман гап бўлиши мумкин

эмас, У Катяни хафа қилди, устахонадаң деярли ҳайдаб чиқарип юборди. Поярков ўзида пайдо бўлган ва ўша куннинг етиб келиши билан боғлиқ зориқиб кутиш, ҳаяжонланиш, ташвишларни барибир худди шу чоршанба куни билан боғлади.

Иши юришмади, «Нуфузли жаноб»нинг этигини тикиш учун уч марта қўлга олди ва уч марта қайтариб қўйди. «Кўнглимга этик тикиш сифармиди», деди у дилида, нима учун кўнглига сифмаганига ўзиям тушунмасди. Этик барибир буюрилган. «Нуфузли жаноб» Катя туфли тиктиришдан воз кечгандек, воз кечмаса керак. Лекин ҳар нарса бўлиши мумкин! Душанба куни жаноб ҳам, хотини ҳам Поярковни қабул қилмади-ку. Ҳаммаси бирдан ундан юз ўтиришди.

Энди аҳволи мустаҳкам ва барқарор бўлиб туюлган пайтда юз ўтиришди.

«Чоршанбада нимадир юз бериши лозим. Нимадир, ҳал қиувчи нарса юз беради,— деб изоҳлади Поярков ўзининг ташвишли ҳолатини.— Кўнглимга келган нарса ҳеч қаҷон бўймал қолган эмас».

Вақт тушга яқинлашган сари бу ишонч аниқроқ бўла борди ва кутиш Катянинг номи билан аниқроқ боғлана борди.

«Нима учун у олдин чоршанбани айтди? Бир неча бор, чоршанба куни кечқурун, деб такрорлади. Яна чоршанбани ўзи бекор қилди!»

Қанчалик ғалати бўлмасин, у бутун кун бўйи Катяни кутди. Кутишини эътироф қилмади, дилида унинг номини тилга олмади, аммо аёлнинг овози, қадамлари ҳамиша эшитилиб турди.

Вақт тушдан оғди, аммо устахона эшигини ҳеч ким очмади. Поярковнинг шубҳаси бекор бўлиб чиқди. Аммо хавотир уни тарк этмади. «Барибир нимадир юз бериши керак. Ҳозир бўлмаса кечқурун бўлади».

Соат олтида у устахонасини ёпиб, уйига кетди. Иўқ, қандайдир дақиқаларни йўқотадигандек, юриб эмас, чопиб кетди. Бошқа кийимлар кийди, кечикиб келиши мумкинилигини уй бекасига айтди-да, трамвайдага марказга, «Бомонд» томон жўнади.

Ресторан эндигина очилган, заллар деярли бўм-бўш эди. Биринчи бўлиб, ҳар ҳолда биринчилар қаторида кириб бориш бефаросатлик бўларди, эътиборли одамлар бундай қилмайдилар. Аммо Поярковни одоб ва анъана унчалик қизиқтирмасди. У кирди-да, бир вақтлар Катя айтганидек қилиб, ўнг томондаги столлардан бирининг ёнига ўтириди.

У аёлни кўриш, қандай қилиб бўлса ҳам кўриши керак эди. «Уни соғинмаяпман ва туйғулар ҳақида гаплашишга мутлақо иштиёқим ҳам йўқ. Менда туйғунинг ўзи йўқ. Мен Катьянинг ёлғончи эканини исботлашим керак. У бугун

«Бомонд»да бўлмайман деди». Поярков ўзини шунга ишонтирас ва келишини шу билан оқларди.

Алдашнинг Поярков учун қандайдир аҳамияти бор эди. У Катяни агент деб гумон қиласади. Агар аёлни Поярковга топшириқ билан юбортган бўлсалар, унда вақтнинг ўзгартирилиши маълум маъно касб этади, гап официантка устида бормайди, режани тузган «хўжайн» устида боради. Поярков шундай бўлишини истарди. У кутишдан чарчаганди.

Хақиқатан Катя йўқ эди. Поярковнинг олдига балиқ кўз, бургут бурун ёш официант келиб меню тутди. Поярков коньяк, бир жуфт кесилган лимон ва енгил өвқат буюрди.

«Катя, эҳтимол, залнинг иккинчи ярмидадир,— дея ўйлади Поярков,— келиб қолар».

У сабр қилиб, кутиб ўтиради. Вақти-вақти билан залга назар ташлаб, столларни қарап, аммо Катяни топа олмасди. Унинг шубҳаси ўринисиз эди. Аёл алдамаганди.

«Аҳмоқлик... Жудаям аҳмоқлик,— дея лабларини тишлади Поярков.— Мўлжалдан адашяпман. Асабларим дош беролмаяпти шекилли».

Поярков, ноилож, қандайдир зерикиш билан коńякни охиригача ичди. Оғзига лимон солиб, чайнади, аммо унинг нордонлигини сезмадими, ҳар қалай, юзини буриштирмади.

«Кетаман. Ҳозироқ кетаман!»

Кейинги кунларда қилган барча ҳаракатлари зое кетгани унга алам қиласади. Қандайдир бўшлиқ. Узи танлаб олган ва кўз олдида равшан кўринган сўқмоқ бир неча қадам ташлагандан сўнг тасодифан йўқ бўлиб, эриб кетгандек туюлди. Бу ғазабгина эмас, умидсизлик ҳам туғдирарди. Схема ташлашда у қандайдир хатога ёки хатоларга йўл қўйган бўлса керак.

«Ун йил мен учун сабоқ бўлмаяпти. Хусусан, қишиларни, жонли одамларни кўришга ўргатмаяпти. Мен шунча вақт қўғирчоқларни кўриб юрганим йўқ эди-ку, ахир? Одамларга бир қолипда қарашиб қаёқдан келди? Ёки шароитнинг ўзгариши мени чалкаштириб қўйдими? Янги хўжайнларни тушуна олмадим, уларнинг имкониятларини баҳолай билмадим. Японларнинг тактикасини фаҳмлолмадим».

Соат ўн бирларда Поярков Катяни кўролмай ресторандан чиқиб кетди. Унинг ноумид, хафалигини ҳаммадан ва ўзидан ҳам жаҳли чиқиб, сўқинганини айтиб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса керак. Фикран сўқинди албатта. Гарчи ичилган ва ейилган нарса арзимасгина бўлса ҳам, уни ўлгудек инжиқлик билан ҳисоб-китоб қилган официант ҳам, Поярковнинг бош кийимига худди инглиз қиролининг тожига муомала қилгандек пуфлаб, артиб тозалаган гардеробчи ҳам, трамвайнинг қари кондуктори ҳам «аҳмоқ», «тентак» ва «ландовур» деган сўқишиларини эшлишиди. Бу сўқишилар лаблардан ташқарига чиқмади, фақат Поярковнинг ўзига айтилганди.

«Мен кутиб ўтирибман-а. Бутун күн бўйи ниманидир кутдим. Бир кун ҳам гапми? Икки кун. Деярли бир ҳафта. Шундай ҳам алданадими одам!»

Дарвоқе, фақат энди соат ўн бир бўлганди. Ўн бирдан сал ўтган эди. Чоршанба ҳали тугамаганди. Тун ярмігача қирқ минутми, ўттиз беш минутми қолган эди...

Поярков ўз уйи олдида бир одамни кўрди. У девор тагида bemalol ухлабми, дам олибми ётарди. Кимнидир қутарди чамаси. Кутаётган бўлса керак.

Поярков эшигига яқинлашганда ўша одам ўрнидан турди. Урнидан турди-да, оқсоқланиб унга пешвоз кела бошлади. Бу Қувноқ Фин эди. Озғин, ярғоқ бош, оқсоқ. Яна ким ҳам гавдасини қийшайтириб, бир томонга ташланиб келиши мумкин?

Қандайдир шайтон васвасасига ўхшайди! Фин бу ерга қаёқдан келиб қолди? У Поярковнинг адресини билмасди, Биржевая кўчасидаги этикдўз қаерда яшashi билан ҳеч қачон қизиқмаганди. Унга устахонанинг ўзи ҳам кифоя эди.

Поярков хитойга қарамасдан ёнидан ўтиб кетиши мумкин эди, улар аразлашиб қолгандек эдилар, аммо ўтиб кетмади. Бу кунларда юз берган барча ҳодисаларни, хусусан, сўнгги соатлардаги ташвишли кутишлар ҳам дарҳол Фин билан боғлиқ деган фикрга келди. «Мана, хаёлга келмаган ҳодиса!— ҳаяжондан унинг нафаси қисди.— Финнинг тимсолида бўла қолсин! Барибир эмасми?»

Поярков тўхтади-да, Қувноқ Фин ногирон оёғи билан ортиқ юриб азобланмасин, деб кутиб турди.

Хитойнинг юзи, ҳар галгидек ҳиссиз, бепарво, худди уйқусирагандек кўзлари ярим юмуқ эди.

— Мана, Қувноқ Фин келди!— хитойнинг одатдаги сўзларини унинг учун Поярков айтди.

У ҳеч нима деб жавоб қилмади. Бу дўстона шамага парво қилмади. Поярковга эҳтиётлик билан буқланган ва шунинг учун кичкина конвертга ўхшаган қофозни узатди. Кафти очгач, конверт шамолда ёзилиб кетди.

Поярков уни олди-да, дарҳол очди. Хатни ким юборганини тезроқ билгиси келарди. Унда ёзилган нарсадан кўра, ким юборганини билиш зарурроқ эди. Билолмади.

У кўчадаги чироқ ёруғида:

«Эртага ўша жойда бўлинг!» сўзларини ўқиди, имзо йўқ эди. Ҳаммаси бўлиб бир неча оғиз сўз. Бир текис, деярли ҳусни хат, муаллифининг кимлигини айттолмасди. Аммо хотин кишининг дастхатимас. Поярковга шундай туюлди.

У Финга савол назари билан қаради. Хитой, албатта, бу сўзлар кимникилигини биларди. Гўё бу воқеаларга алоқаси йўқ кишидай илтимосга жавоб қилмади.

— Янглишмаяпсанми, Фин?

— Йўқ.

— Менинг адресимни билмасдинг-ку?

Поярков анъанавий: «Қувноқ Фин ҳамма нарсани била-ди!» сўзларини кутган эди. Аммо Фин бу сўзларни айтмади. Яна бир дақиқача тургач, қандайдир ғалати бош чайқади-да, кейин ўгирилиб, оқсоқлана-оқсоқлана қоронғиликка кириб кетди.

Поярковда тўсатдан унга нисбатан ачиниш пайдо бўлди.

— Фин, вақт кеч бўлди. Балки меникида ётиб қоларсан?—
Бу яна миннатдорчилик билдириш ҳам эди. Хитой ўзининг кичкина хати билан Поярковни тинчлантирган эди.

— Финнинг Модягоуда ўз уйи бор,— жавоб берди қоронғиликдан хитой.— Финнинг ҳамма нарсаси бор...

ЖАНОБ ЛИ, СЭР СТЕЙЛ, КАПИТАН МИЛКИЧ, СИНЬОР ВАНТИНИ КИМ ЎЗИ?

Уни кутиб ўтиришарди. Буни билиш қийин эмасди. Поярков ресторанинг очилишига кеч келгани учун «Бомонд»да бўш стол топишга умид-қилмаганди, лекин стол топилди. Унинг устида инглиз, француз ва рус тилларида қисқа, аммо оддий қилиб «Банд» деган сўз ёзилган қалин қофоз турарди.

Уни ўша столга бошлаб бориб, ўтқазиши.

«Демак, хат Катядан экан,— ўйлади Поярков,— ярашиб олмоқчи». У Катянинг ўзи «айби»ни бўйнига олганидан ҳузур қилди, бунга Катя унга эътибор кўрсатиш йўли билан иқрор бўлди. У казак қизининг келишини оразиқиб кутди, унга миннатдорчилик юзасидан кулги ҳадя қилишини, бугина эмас, ўзининг дағаллиги, ноўрин муомалалари учун кечирим сўрашни ҳам кўнглига туғиб қўйди. Яна, Катяга очиқ юз билан қараб, унинг қўлинини самимий ушлаб қўйиш нияти ҳам бор эди режасида.

Бироқ... яна алдаш! Столга кечаги балиқ кўз, қирғий бурун официант йигит яқин келди. Қўлида шишалар билан закускалар қўйилган патнисни кўтариб келди. Кечки овқат олдиндан буюриб қўйилган экан. Катями ёки яна бошқа кимдир Поярковнинг «Бомонд»даги бутун оқшомини белгилаб қўйган эди.

— Хозирча тамадди қилиб туринг,— деди эгилиб официант.— Кечки овқат учун стол номерда ясатилади.

У Поярковга маънодор қилиб, азиз меҳмонга кўрсатиладиган эҳтиром билан қараб қўйди.

— Очишни буюрадиларми?— деб сўради официант мусалласли шишага ишора қилиб.

Поярков бош иргади.

Пўқак тиқин очилди, қадаҳга қуюқ қизил ичимлик қуйилди.

— Сиз ҳамиша шу столларга хизмат қиласизми?

— Йўқ, фақат икки кун бўлди.

— Раҳмат.

Официант ғойиб бўлди.

«Ҳа, ҳамма нарса белгилаб қўйилган. Катъка бу шунчаки оддий. Катъка эмас экан,— деб кўнглидан ўтказиб қўйди Поярков,— кўнглимга келгани бўлди. Лекин тактикаси тушунарли эмаслигича қолди. Ипнинг учини ҳеч тутолмаяпман, бу ерда чўчияпман. Ёки бунинг ҳам ўз мантиқи бормикан?»

У қадаҳдан бир ҳўплам ичди, фикрни қўзғатадиган, ўтириштирадиган вордон таъмни сезди. Стулга ястаниб ўтириди.

Ҳаммаси яхши. Фақат мана бу кўнгилли кайфият билан ўзлашиб олишинг, кейин ўзингни учрашувга тайёрлашинг керак. Қабинетга кирганда унга «хўжайнинг»ни ниҳоят тақдим қилишади, бўлмаса бундай ўйин бошлишнинг ҳамда қимматга тушадиган декарация қуришнинг маъноси бўлмайди, Фин, «нуфузли жаноб», унинг хотини, Катя — буларнинг ҳаммаси бир-бирига боғлиқ оралиқ ҳалқалар, иккинчи даражали, учинчи даражали персонажлар. Асосий қаҳрамон ҳозир келади. Иккинчи даражалилар билан хайрлашиш керак!

Қувноқ Финнинг ўзи кетди, у ҳақда ўйлаб ўтиришнинг ҳожати ҳам йўқ. Цицикарская кўчасида турадиган «нуфузли жаноб» сояға ўтиб кетди, балки вақтинча ўтгандир, лекин нима бўлган бўлмасин, ҳозирча уни ҳисобдан чиқариб туриш мумкин. «Бомонд»нинг официанткаси ҳам ўз ролини ижро қилиб бўлди. Унга яна нима қолдийкин? Ўзини тасодифий таниш қилиб кўрсатиш, тикилмаган туфлининг буюртмачиси, этикдўзни кўрмаган киши бўлишга уриниш. Энг яхшиси — унутиш!

«Биз энди бошқа кўришмасак қерак,— деган тўхтамга келди Поярков.— Кейинги «хайр» сўзини Катя бежиз айтмаган. Бу охиргиси эканини Катя билган».

Поярков негадир ғамгин бўлиб қолди. Ҳамма билан осонлика ажралди. Катя билан эса бундай бўлмади. Катя унинг дилида яна қандайдир ташвишли ва айни чоқда қувончли бир из, ўчмайдиган ёрқин дард қолдирган. Буни у тушунди. Бу дард уни азоблайди. Катя ҳақида ўйлашга, уни қўмсашга мажбур этади.

Лекин ажралишга, ҳар қалай, тўғри келади. Кейинчалик эмас, ҳозирнинг ўзида. Шундай қилгани яхши, осон ҳам. Бу юк унга керак эмас. «Тамом,— деди ўзига Поярков фикран.— Энди Катя йўқ...»

У яна янглишиди.

Официант столга яқин келди-да, энгашиб деди:

— Анави каттакон гул орқасида кўк парда бор. Очасиз! Сизни у ерда кутишяпти.

Поярковнинг баданидан электр токи ўтгандай бўлди. «Ҳозир! Ҳозир бошланади».

— Ҳисоб-китоб-чи?— деб сўради у официантдан.

— Тўлаб қўйилган,— дея бош чайқади у ва Поярков бемалол ўтиб борсин учун столдан четланди.

Кўк пардагача оралиқ нисбатан узоқ, саккизми ёки тўққиз стол бор эди. Ҳар бирини айланиб ўтиш, яна бир зинага кўтарилиш керак бўларди. Поярков шошилмасдан саккизта столни айланиб ўтди, муҳими, хотиржам айланиб ўтди, зина олдига келганда эса эркинлиги, кўнглидаги ишонч фойиб бўлди. «Ким у ерда?— деб ўйлаб қолди хавотирланиб.— Парда орқасида ким бор?»

У ерда Катя бор экан. Катянинг бир ўзи холос.

— Ажабо!— деб юборди Поярков.— Сизмисиз?

— Нима, сизни бошқа бирор чақирганими?— сўради гарчи бундай вақтда очиқкўнгиллилик билан жилмайиш лозим бўлса-да, негадир жиддий қиёфада Катя.

— Йўқ, албатта,— деб жавоб берди Поярков довдираб қолиб. У ҳам ажабланган, ҳам хафа бўлган эди. Буни Катя фаҳмлади.

— Тўғри, сиз таклифни рад қилдингиз, рад қилганда ҳам, анча бетакаллуфлик билан рад қилдингиз.

Поярков Катяни стол ёнида кутиб ўтирганида ундан кечи-рим сўрамоқчи ва ҳатто қўлини ушлаб, силаб қўймоқчи бўлганини эслади.

— Мени кечиринг, Люба!

Люба ғамгин бош чайқади.

— Сизни худо ҳам кечиради, Борис Владимирович.

Кейин яқин келиб, бирдан Поярковнинг сочларидан ма-йингнина ўпди.

Бу ақлга сифлас эди. Поярков турган жойида қотиб қолди.

— Люба!

— Нима... Нима қипти? Фақат ярашиб олдик холос. Узингиз ярашайлик, дегандингиз-ку?

Бу шайтон аёл унинг кўнглидагини топган эди.

— Ҳали бирорларнинг ичидагини топа олар экан ҳам-сиз-да!

Катя кулиб юборди.

— Тополмайман, қўлимдан келмайди... зарур келибдими!

Ахир, сиз кеча ярашгани келгандингиз-ку.

— Мени бу ерда бирор кўрдими?

— Мен кўрдим.

— Бўлмаса, нима учун залга чиқмадингиз?

— Борис Владимирович, чоршанбада бўлмайман, деб огоҳлантирганимни унутибсиз.

— Унуганим йўқ.

— Ҳар қалай, кўраман, деб умид қилганимдингиз?

— Шундай бўлса керак...

Поярков устахонасида қилганидек, Катя ҳам стул суриб қўйди-да, ўтиришга таклиф этди. Ўзи рўпарага ўтириди.

— Шундай бўлса керак... эмас, чиндан ҳам умид қилганингиз. Тери намунасини ёнингизда олиб келгандингизми?

Буни у унугибди! Ҳа, айтганча, унумаган. У Катянинг олдига эмас, бошқа бироннинг олдига келди-ку. Намуналар бошқа биронга ҳеччам керак эмасди. Катя билан ўйин тамом бўлган эди-ку, ахир.

Нега тамом бўларкан? Бу гапни у қаердан олди? Ўйин давом этяпти. Мана, Катя унинг олдида ўтириб, ваъда қилган нарсани бажаришини талаб қилияпти. Тўғри, ҳазил аралаш талаб қилияпти.

— Йўқ, олиб келмадим.

— Бугун ҳамми?

— Бугун ҳам!

— Топилмас одамсиз, Борис Владимирович... Бу менга ёқади.

— Мен намуналар керак эмас, деб ўйладим. Туфли сизни уччалик қизиқтирмаса керак.

— Деярли... Гарчи мен аёл киши сифатида чиройли буюмларни яхши кўрсан ҳам.

— У ҳолда тикиб бераман.

Катянинг юзидағи кулги ғойиб бўлди-да, паришонхотирлик билан деди:

— Тикиш шарт эмас, лекин намуналарини олиб келишингиз керак эди. Афсуски, олиб келмабсиз... Лекин улар ёнингизда турса ҳам бўлади. Пиджагингиз чўнтағида. Шундай бўладими?

У гуноҳкорона бош иргади.

— Мана, келишиб олдик.

Поярков Катя билан биринчи марта учрашганида пайқаган, кейинроқ ўтиб кетгандек бўлган жумбоқ яна пайдо бўлди. Катя ўзи ҳақида гапирамаяпти. Үнда ким ҳақида? Кимнинг амрини бажаряпти у? Поярков у билан юзаки иттифоқни кимга қарши туяпти?

— Менга қаранг, Любаб!

Любанинг қўли, «секинроқ» дегандек кўтарилди.

— Фақат жиддий саволлар берманг! Биз дам оляпмиз. Мен баъзан ўзимга ёққан киши билан бирга дам олиш ҳуқуқига эгаман... Менинг очиқ гапларимдан қўрқманг. Очиқчасига гапиришини яхши кўраман. Мана, сиз бўлсангиз иболи қизлардек, ерга қараб қолдингиз. Дадилроқ қаранг!

Ўнинг ҳазиллари беғубор, эркин эди. Ўнга ҳам шундай ҳазилкашлик билан жавоб бериш вассасаси олдида индамай чидаб туриш мушкул эди. Поярков Катянинг илтимосини қабул қилди.

— Қарайман.

Уларнинг кўзлари учрашди, энди Катя ерга қаради.

— Бунаقا тикилиб қараманг-да... — деди Катя ҳаяжонланниб кетиб.

— Сабаб?

— Сабаб шуки, ىشонмайман... Бу ёлғон.

Катя бошини күттарди.

— Ёлғон!

Кейин қошларини чимириб, хұмрайди.

— Агар рост бўлса, унда бунинг иккаламизга ҳожати ўқ. Менга энди ҳечам ҳожати йўқ.

— Сенга! Менга-чи?

— Сизга билмадим. Сизга ҳам, балким, фойдаси тегмаса керак...

Катя бирдан ўрнидан турди-да, каловланиб қолди.

— Биз иккимиз нималар гапиришимизни худо билади. Бунақада ўпқонга ҳам тушиб кетишими мумкин... Бугунги кун олдингидай эмас. Юрак чигилини ечадиган, ҳар ҳолда кўнгилли кеча. Ҳозир мен сизни «қариндошим» билан таништириб қўяман. Ажойиб одам. У сизга маъқул бўлади... Энг муҳими — фойдаси тегади.

Поярков Катянинг ташаббусига ўз муносабатини билдиришга улгурмай, аёл шошилинч чиқиб кетди, парда орқаси-таги залга эмас, меҳмонхонага ёки хизматчилар турадиган онага олиб борадиган ички эшик томони йўналди.

«Мана энди бошлиғи келиши муқаррар!»

Поярков ўрнашиб ўтириб, қўлларини суюнчиқларга қўйди. У бошини орқа томонга ташлади, мутлақо хотиржам, ҳатто кабинетда бўлаётган ва бўладиган ҳамма нарсани писанд қилмаётгандек ўтиради. Шу ўтиришига сигара етишмасди холос, лекин Поярков чекмасди.

«Қани, бошлиғингизни олиб келинг!»

Кириб келган одам ёш ҳам, қари ҳам, пакана ҳам, батанд ҳам, озғин ҳам, семиз ҳам эмас, чўнтаклари ёпишириб тикилган кул ранг пиджак, галифе шим ва этик кийган. Юзи сал чўзинчоқ, совуқ, кўзлари кичкина, ўткир эди. Чаккалари гоза қирилган. У юпқа лаблари билан, фақат лаблари билан килмайди, кўзлари жиддий ва осойишталигича қолди.

— Борис Владимирович!

Поярков беихтиёр ўрнидан сакраб туриб кетди. Чунки кирған кишининг бутун қиёфасида қандайдир талабчанлик ва ёқимлик бор эди. Бундан ташқари, у Поярковдан катта бўтиб, шунинг ўзиёқ бўйсунишга мажбур қиласди. Улар бирбирларига қўл беришди.

— Танишайлик!

Кирған киши исмини айтмади.

— Азизам! Бизга музхонадан ароқ, рус ароғи қелтиришарини буюрсанг...— деди у Катянинг орқасида туриб.— Сиз ўқига қалайсиз, Борис Владимирович? А? Кўриб турибманси, қаршимассиз... Семга балиғидан ҳам, Катюша! Яна қайсиб келгин. Биз бўйдоқлар улфатчилигини безатиб ўтирасан.

Қатя шўх кулди, кул ранг кийимли жанобнинг таклифи унга ёқиб кетди шекилли.

— Мен ҳозир...

Шундан сўнг Қатя югуриб чиқиб кетди.

«Қариндош» пиджагининг тутмасини ечиб чўнтағидан сигара олди-да, креслога ўтириб, тутатди.

— Чекмаганлигиниз учун сигара тутмадим сизга,— деди у узрли оҳангда Поярковга.

— Ҳа,— деди Поярков ноилож иқорор бўлиб. Бутун сирасоринг ойнадай равшаниги кимга ҳам ёқарди.

— Тўғри қиласиз,— дея маъқуллади кул ранг кийимли, Катянинг сохта қариндоши.— Бизнинг касбимизда бу баъзан халақит беради...

«Бизнинг касбимиз!» Поярков бехосдан ҳайратланганини сездириб қўймаслик учун кафти билан суюнчиқни қисди. Кул ранг кийимли жаноб этикдўзликни мутлақо назарда тутмаганди. У болға у ёқда турсин, ҳатто чармни ҳам қўлига ҳеч қачон ушлаб кўрмаган бўлса керак. Ҳеч нарсани тушумагандек, бу сўзларга эътибор бермаслик мумкин албатта. Поярков ҳам худди шундай қилди. Аммо сўзлар айтилиб, шама аниқ жаранглаганди.

«Қариндош» суҳбатдошининг ўзини соддаликка солаётганига эътибор қилмай, сигарасини тутатиб, давом этди:

— Айниқса хитойлар даврасида. Улар бу нарсадан,— «қариндош» сигарасини кўрсатди,— тийинадилар. Умуман тамаки ҳиди далил... Уйда бўлганингни осонгина сездириб қўя қолади. Хитойларни мендан кўра яхши тушунасиз-ку, сизга тушунтириб ўтиришимни қаранг.

Суюнчиқлар наф бермай, кул ранг кийимли жаноб «профессионал» чалкашликларга даҳшатли тарзда чуқур кириб борарди. Суюнчиқни зўр бериб қисаётган Поярков кафтлари жонсизлашаштанини, аъзои бадани титраётганини сезди. Унинг сирларини душман билиб олибди. Поярков эса ўзими мутлақо таниб бўлмас даражада ниқоблаганман, деб юради.

Рақиби юзидан ниқобини олди ва бу билан Поярковнинг ҳам ниқоби олинганини кўрсатди. Энди бекинмачоқ ўйнаб ўтиришнинг маъниси қолмаганди.

Ниқобсизлик! Бу қачон юз берди? Уни энди Катька ҳам, Қувноқ Фин ҳам билади. Ҳамма билади.

— Амалдорлар аллақачон Европа одатларига ўрганиб кетганлар,— деди Поярков, ниҳоят гапга қўшилиб.— Уларнинг тамаки тутунидан панд еб қолганларини мен пайқамаган эканман. Ўзлари тутатишади.

Хозирча Поярковнинг гапга аралашиши расмий бўлиб, объектга муносабати бетараф, у суҳбатдошининг фикрига қўшилмасди.

— Албатта, Чжан Цзо-линга ўхшаганлар анъаналарни

йиғиштириб қўйишидди, унинг бутун тўдаси ҳам европалашиб кетган, оддий хитойлар эса ҳали ўтмишга риоя қиласидилар. Ўтмиш улар учун ҳам қонун, ҳам фалсафа, борингки, ҳақиқат ҳам. Ўтмиш — бу миллатнинг ҳозирги замон ер ости суви таъсирида вайрон бўлишига тўсиқлик қиласидир. Хитойларнинг анъаналари ҳурматга лойиқ, ҳурматгагина эмас, агар истасангиз, унга сажда қилишга ҳам арзиди. Мен Хитойни яхши кўраман ва ҳатто хитой фуқаролигини ҳам қабул қиласман. Ҳузурингизда хитойлик ўтирибди...

Кул ранг кийимли жаноб овозсиз кулди, оғиздан пағапаға тутун бурқсиди.

«Хитой фуқароси. Хитой граждани!» Хитой гражданлигини қабул қиласан европалик ҳақида шунга ўхшаш гапни Поярков қаердадир эшитган эди. Аммо қаерда?

— Сизни шароит мажбур қилдими ёки анъаналар забт этдими? — деб сўради Поярков қизиқиб.

— Мени истиқбол ром қилди... Шунаقا бепоён, яхлит қитъя. Яратилишича содда. Ҳайдалмаган ерлар! Рамзий айтганда албатта...

Кул ранг кийимли жаноб русча тўғри гапиради. Аммо у рус эмасди. Албатта, хитой ҳам, инглиз ҳам, француз ҳам эмасди. Немислиги тўғрисида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Унинг миллатини аниқлаш мушкул эди. Ҳар ҳолда Поярков аниқлай олмади ва суҳбатдошининг кимлигини билиш учун беҳуда қийналди.

У тушуниб бўлмайдиган талаффузда гапиради.

— Сиз улар билан зарурат туфайли топишган бўлсангиз керак-да? — деб сўради ўз навбатида кул ранг кийимли жаноб. — Бегона юртда оғир...

Поярков хўрсинди. У Цицикарская кўчасида япон билан суҳбатида қўллаган услубини қўллади. Ҳис-туйғу ҳамиша аниқ бўлавермайди, суҳбатдошим уни ўзига қандай қулай бўлса шундай қабул қиласерсин.

— Бироқ биз ҳамон хитойлар тўғрисида гапиряпмиз. Бу кечаги кун-ку. — Кул ранг кийимли жаноб ўзи ҳозиргина ҳайратланиб ва куйиб-пишиб ҳимоя қиласидан нарсаларини эътиборсизлик билан четга сурин ташлади. — Биз улар учун хизмат қилдин, хизмат қиласанда ҳам вижданан хизмат қилдик... Ўтмишга ҳақиқатан ҳам меҳр қўйганлигини билди.

У ҳам хўрсинди. Бу чин кўнгилдан қайғуриш эди шекилли. Поярковга унинг кўзларида ёш ҳалқалангандек бўлиб туюлди. Ёки кул ранг кийимли жаноб усталик қиласидан эди. Кейинроқ, анча вақтдан сўнг, Поярков суҳбатдошининг ўтмишга ҳақиқатан ҳам шундай эслаш, шунда ҳам баъзан эсга олиш кифоя...

— Ўтмиш билан яшаш кулгили, кечирасизу, бемаънилил. Маслакдошлар билан ўтирганда, бир қадаҳ яхши шароб ичиб ўтириб мана шундай эслаш, шунда ҳам баъзан эсга олиш кифоя...

Сўнгра жим бўлиб, ўз хулосасини чамалаб кўрди, хулоса-си ишонарли кўринмади.

— Якка қолиб бу тўғрида мулоҳаза қилсанг яна яхши. Сизнинг Чжан Цзо-линингиз аллақачон тупроққа айланган, унинг ўғли Чжан Сюэ-лян лаънатланган... хитой этиклари эса эндиликда урф эмас.

Кул ранг кийимли жаноб ясама ҳаракат билан сигара тутган қўлини ёзганди, катта узук таққан жимжилоги юқори кўтарилди. Узук кўзи чақмоқдек ярқ этиб кетди. Бу унинг эгасининг сиҳат-саломатлиги, гапларининг аҳамиятини таъ-кидлагандек бўлди.

— Марҳумлар учун ишлаш керак эмас, дўстим! Айтган-дек, сиз кўпдан бери ишлаётганингиз йўқ шекилли... Марҳумлар мағлублардир. Улар ҳеч нарса тўлай олмайдилар. Буни бизнинг ишимизда аҳамияти катта.

Жаноб пуфлаган тутуни орасидан кўзларини қисиб Поярковга қаради.

— Бизнинг замонамида мағлуб бўлмаганлар ҳам борми?— деб сўради Поярков.

— Иложини топа биладиганлар одатда мағлуб бўлмайди-лар. Улар ўзларига керак томонга борицлари учун пулнинг бетига қарамасликлари, яъни одамлар айтганидек, фидиракни мойлашлари керак. Ахир шошиб турганингда фидирак тезроқ айланиши лозим-да.

Поярков суюнчиқни қўйиб юбориб, ўзини бир оз енгилроқ ҳис қилди ва суҳбатдоши уни нимага ундаётганини тушуна бошлади.

— Умуман олганда бу ерда ҳам зарурат.

— Шундай...

— Сиз уларнинг номидан гапирабтибсизми?— очиқчасига гапиришга ўтди Поярков ҳам.

— Ха.

— Очиқчасига гаплашсак майлими?

— Сўёзиз... фақат очиқчасига, Борис Владимирович. Биз иш юзасидан гаплашяпмиз.

— Сиз японлар учун ишлашни таклиф қиляпсиз, гапин-гизни тўғри тушундимми?

Кул ранг кийимли жаноб чиройли узукли қўлини кўтарди.

— Э, бу очиқча гап эмас! Хўжайнининг номини аташ шарт эмас.

— Бунинг ўрнини босадиган иероглифлар борми?

— Албатта, фақат сиздан «ҳа» жавобини эшитганимдан кейин. Ҳозирча «ҳа» эштилгани йўқ.

Поярков ҳужумга ўтиш мумкинлигини сезди.

— Айтганингиздек, биз иш юзасидан учрашдик... Шар-тингиз!

Кул ранг кийимли жаноб кабинет бўйлаб юра бошлади. У суҳбатниг кетишидан мамнун эди.

— Бу бошқа ган.. Мутлақо бошқа. Ҳар қалай, «ҳа» деган сўзни айтдингиз, деб ҳисоблаймиз. Қарши эмасмисиз, мен ёзма мажбурият олишингизни талаб қилмайман, гапларимизни ёзиб қўядиган аппаратим ҳам йўқ, парда орқасида турган гувоҳ ҳам йўқ.. Мен ҳам сизга мутлақо маъқул тушадиган шартни айтдим деб ҳисоблаймиз, мутлақо...— Кул ранг кинимли жаноб жилмайди ва гўё Поярковга қараб кўз қисиб қўйгандек бўлди. Хор бўлмайсиз дегандек.— Биз бир-бири мизни тушундик. Бугунга шунинг ўзи етади.

У бир зум тўхтаб, галифесининг ён чўнтақчасидан соатини олгач, тұгмасини босганди, қопқоғи шиқ этиб очилди.

— Шартнома тузган вақтимизни қайд қилиб қўямиз...— Соат тўққиздан қирқ икки минут ўтди... Текшириб кўринг, Борис Владимирович!

У соатни Поярковнинг кўз олдига келтирди.

— Мен янгилишмадимми?

— Иўқ, тўққизу қирқ икки... Гарчи ҳазир қирқ уч бўлса ҳам.

— Майли, қирқ уч бўла қолсин. Энди дам оламиз... Катюша!

Эҳ, жин урсин! Барibir гувоҳ бор экан.

Катя эшикни очиб хурсанд кириб келди.

— Ароқ олиб келишяпти!

Бу одам ўзини баъзан, жаноб Ли, баъзан сэр Стейл, баъзан капитан Милкич, баъзан синьор Вантини атаб юрувчи хитой ва япон жосуслик доирасида машҳур махфий агент эди. Унинг ҳақиқий исми Поярковга ҳам бир неча йил ўтгач, «Япониянинг махфий агенти» китоби Англияда. чиққанда маълум бўлди. Муқовада муаллифнинг фамилияси: Амлето Веспа, деб ёзиб қўйилганди. Италиялик хитой эди.

Уша оқшом Поярков «Бомонд» ресторанида, албатта, унинг ҳақиқий исмини билмаган, бунаقا фамилияли, бунаقا таржимаи ҳолга эга одамнинг борлигини умуман таҳмин ҳам қилмаган эди.

Улар йигирманчи йилларнинг бошларида Амурнинг чап қирғонини деярли бир вақтда тарқ этган эдилар. Тўғри, Веспа озгина кейинроқ бошқа йўл билан кетганди. Чап қирғоқда нима билан шуғулланганлиги, унинг таржимаи ҳолидаги кўп нарсалар каби махфийлигича қолди. Чўкич ва белкурак ишлатмасдан олтин конидан олтин олиш билан шуғулланган бўлса керак. Қимматбаҳо металдан қанча ковлаб олди, умуман, олдими— бу сир, аммо Қизил Россия ҳақидаги баъзи бир маълумотларни Хитойга олиб келди, мухҳими, рус тилини ўрганиб келди. Веспанинг тил билиш қобилияти foят зўр эди. У итальянчадан ташқари инглиз, француз, дания, немис, хитой, рус тилларини биларди. Одамлар, Веспа Россияга кетаётганида рус тилини билиб олган эди, дейишарди.

Веспа хитойларга хизмат қилиб, фақат обрў қозониб қолмай, мавқе ҳам орттириди, у давлат махфий хизматининг энг асосий агентларидан бири ҳисобланарди. Унга япон Лоуренси — Доихара Кендзи билан бир неча бор юзма-юз тўқанишига тўғри келган эди, буларда Доихара ҳамма вақт ҳам голиб чиқавермади. Йўқ.

Японлар Веспани, унинг дўсти Суайнхартни йўқ қилгандай, йўқ қилишга бир неча марта уриндилар, бироқ у ўз вақтида жуфтакни ростглаб қолишни биларди. У ғоятда сезигир эди. Манжурия воқеалари кезида жаноб Ли ёки ўша вақтларда аталганидек, капитан Милкич, Харбинда эди. У ғойиб бўлиши мумкин, Жанубий Хитойга ўтиб кетиши ҳеч гап эмасди, лекин ғойиб бўлмади. Ниманидир кутди. Балким Пу Игининг тахтга ўтиришини кутгандир; ҳар қалай, ёш император цинлар сулоласи уруғидан бўлиб, ғоя бўйича Хитойнинг манфаатини ҳимоя қилиши мумкин эди.

Генрих Пу И ҳеч кимнинг манфаатини ҳимоя қилмади, у қўғирчоқ бўлиб қолиб, японларнинг кўрсатмаси билан иш тутди.

Жан Цзо-линларнинг ўғли бошчилигидаги кучлар ҳам бор, Веспанинг уларга ҳам фойдаси тегиши мумкин эди. Аммо биринчисига ҳам, иккинчисига ҳам капитан Милкич керак бўлмади. Японлар эса, хитой агентининг изидан бордиларда, уни осонлик билан қўлга туширдилар.

Улар Веспани ўлдиришлари мумкин эди. Бу ерда, деярли ўз тупроқларида собиқ душманларини нариги дунёга юборворишлири ҳеч гап эмасди.

Буни ҳеч ким билмасди ҳам. Аммо Доихара Кендзи капитан Милкичини сақлаб қолиш, сақлаб қолишгина эмас, уни япон агентига айлантириш фойдалироқ бўлар, деган қарорга келди. Собиқ душманлар энди иттифоқчи бўлиб қолдилар. Амлата Веспа Манжуриядаги япон разведка хизматининг зарбдор гуруҳига кирди.

Веспага берилган муҳим топшириқлардан бири — Амурнинг чап қирғофида ғоят махфий ишни амалга оширадиган кишини топиш эди. Доихара бу ишни «Қора аждар» чизифидан ўтиш, деб атади. Амур қора аждар дарёси деб аталарди.

Веспа излай-излай Биржевая кўчасидаги подъесавул Поярковга дуч келди.

Хитой амалдорларига этикдўзлик қилиш билан тирикчилик ўтказиб юрувчи бу муҳожирни Веспа шахсан бўлмаса ҳам биларди: Харбин, Дайрен ва Сахалинда турғун бўлиб қолган оқғвардиячилар орасида бутун бир ахборотчилар шоҳобчаси мавжуд эди ва Манжурияга келган ҳар бир рус ҳисобда турарди. Поярков аллақачонлар нишонга олиниб, унинг фамилияси аллақачонлар хитой жандармерияси делоларида қайд қилиб қўйилган, бу фамилиянинг хитойларга қарши ҳеч қандай сири йўқ эди. Аксинча, у ҳукуматга ҳамда оқ рус

офицерларига иисбатан хайрихоҳ кайфиятдаги киши сифатида характерланган эди. Поярковни «монархистлар Иттифоқи»га торта бошладилар, у унга кирди, «казаклар Иттифоқи»га чақирдилар — розилик берди. Аммо «Россия фашист партияси»га келганд бундай бўлмади. У Факелов ва Радзевскйларнинг таклифи билан Муссолини кўкларга кўтариб мақталадиган ва чириб кетган демократия оламини ёқиб юборишга қасамёд қиласидиган «митинг»ларга қатнашди, Гитлер байробига ихлоスマндлар партиясиға киришга шошилмади. Поярков ҳамиша: «Подшо нима бўлади? Демак, подшо бўлмайдими? Биз, казаклар, подшо томонидан ўрнатилганимиз. Биз унинг таянчимиз!» дер эди. Уни қалака қилишарди, аммо ҳали ишга яраб қолади, деб ҳисоблар эдилар: «Биз подшони миянгдан ситиб чиқарамиз. Қолгани бизга бўлаверади...» дердилар.

Поярковнинг муҳожирлар газеталаридағи мақолалари катта қизиқиш туғдирарди. Буларни ҳамиша маъқуллайвер-масдилар, у ҳалқ билан алоқани узмасликка, урф-одатларни йўқотмасликка чақираварди, бу эса Манжурияда рус офицерларининг ўрнашиб олиши ҳақидаги назариётчилардан баъзи бирларига ёқмасди.

Улар Харбинда муҳожирлар ҳукуматини барпо этишни ва Харбиннинг ўзини казаклар пойтахтига айлантиришни орзу қилардилар, Поярковни мақолалари учун танқид остига олардилар, у билан баҳслашардилар, лекин рус казаги руҳини сақлаб қолиш истагини муносиб баҳолардилар.

Веспа жуда қийин ва жуда нозик ишни бажаришни кимга ишониб топшириш масаласини ҳал қилганда буларнинг ҳаммасини билган, ҳисобга олган эди. Поярковнинг қариндошлари Хабаровскда ва яна қаерлардадир Амур ортида яшардилар. Бу ҳал қилувчи роль ўйнарди. Ҳўш, яна албатта, хитойларга қилган ҳалол хизмат ҳам. Веспа Поярковнинг жандармерия штабига ёзган ахборотларини топа олмади, лекин кўп ҳужжатларда Биржевая кўчасидаги этикдўзининг номини учратди. Булар муҳим эслатмалар эди. Шуниси ҳам борки, Веспа Поярковнинг Чжан Цзо-лин билан, унинг штабидаги офицерлар ва разведка ходимлари билан учрашганини биларди.

У Поярковни танлади.

Чоршанба куни операцияни Катянинг ўзи ўтказди. Поярков «Бомонд»га келди. Катя уни дарпарда орқасидан кўрди, этикдўзининг қармоққа илинганини тушунди. Энди қармоқни тортиш пайти келган эди. Катя кул ранг кийимли жанобнинг розилиги билан Поярковга Фин орқали хат юборди. Этикдўз ўзининг ҳалқага тушиб қолганини, ҳалқа эса беркилиб қолганини, энди ундан чиқишнинг иложи йўқлигини тушуниши учун худди шу Фин орқали юборди хатни. Пайшанба куни Поярков хонага келди ва махфий ишга ёлланди. Ўша куни

кечқурун Веспа Харбингдаги япон ҳарбий миссиясининг бошлиғига операциянинг биринчи босқичи тугалланганлиги ҳақида ахборот берди.

Поярков расмий жиҳатдан ҳали япон маҳфий хизматининг агенти бўлганича йўқ эди. Қул ранг кийимли жаноб талаб қилган ўзининг ҳал қилувчи «ҳа» сўзини айтмади, бироқ амалда топшириқни бажаришга киришди. Унга ҳозирча чап қирғоқда яшайдиган барча яқин ва узоқ қариндошларини хотирлаш ва уларга батафсил характеристика бериш жуда мулоҳимлик билан топширилди. «Ўзингизни чеклаб қўйманг,— деди кул ранг кийимли жаноб,— тафсилтлар ҳамма вақт қизиқ ва муҳим бўлиб чиқади». Бор-йўғи шу.

Қачонлардир у хитойларнинг талабига кўра мана шундай характеристикини берган эди. Хитойларнинг ўзлари унга муоржаат қилмаганлар. «Казаклар Иттифоқи»нинг раҳбари Бакшеев мурожаат қилган. Илтимосни бир оз вақт ўтгандан кейин атаман Семёнов тақрорлаган. Аммо Поярков Бакшевга ҳам, Семёновга ҳам подъесавулнинг қариндошлари керак эмаслигини фахмлаганди. Улар билан контрразведка бошлиғи қизиқарди. Шуни ҳисобга олиб, янги характеристикини эскиси билан мослаштириш керак бўлар, фақат айрим сўзлардагина фарқ бўлиши мумкин эди.

Қатянинг «қариндоши» билан иккинчи учрашув ҳам яна «Бомонд»да, худди ўша хонада, аммо Катясиз бўлиб ўтди. «Оқ» ичимлик ҳам бўлмади. Қул ранг кийимли жаноб, ўзини рицарликка бағишлиш тантанаси ўтиб кетганлигиги, ҳозирча янги қадаҳлар кўтаришга сабаб йўқлигини айтди. Бундай баҳонанинг яқин келажакда бўлишига, ўша келажакни Поярков ўзининг истеъоди ва қуввати билан осон яқинлаштиришига умид билдириди. Поярков ўз фаолиятида қийналиб қолмаслиги учун унга ҳозирча аванс бериб туришини билдириди. Қул ранг кийимли жаноб Поярковга бир даста пул берди.

«Сиз ҳаракат қилишда қисиниб-қимтинмаслигингиз лозим,— деди у.— Сизга бу ерда керак бўладиган ва у томонда фойдаси тегиб қолиши мумкин бўлган кишилар билан, айниқса, Хабаровск билан Благовешченска қариндошлари борлари билан учрашиб туринг».

Учинчи учрашув Сунгар дарёси соҳилидаги мутлақо бўмбўш, атайин ўша кул ранг кийимли жаноб учун эрталаб очилганга ўхшаган, у қадар катта бўлмаган қаҳвахонада бўлди.

— Сизнинг номерингиз 243,— деди у Поярковга.—Шахсан мен рақамларнинг бундай тузилишига қараб ўтирамайман. Рақамларнинг ўрни сал алмаштирилганда, биридан бири каттариб борарди.— 243, 234. Лекин бошлиқнинг дастхати шунақа.

Поярков ижирғанди.

— Номерларни ёқтиrmайман.

— Бу ҳам ҳисобга олинган... — Кул ранг кийимли жаноб, атайлаб бўлса керак, эрталабки қуёш нури билан қопланган дарёнинг сариқ сатҳига қаради-да:— Сунгариyалик,— деди.— Сунгариyалик сизга маъкулми?

«Сунгариyалик. Қизиқ,— деб қўйди Поярков фикран,— ҳатто оригинал».

— Маъкул.

— Менга ҳам..., Айтгандек, бошлиқнинг таклифи бу.

— У менинг таъбимни биладими?

Кул ранг кийимли жаноб ҳар галгидек овозсиз кулиб юборди.

— Бизнинг умумий ошнамиз айтганидек, Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади.

Хитой атайлаб эсга солинган эди. Бу билан кул ранг кийимли жаноб Биржевая кўчасидаги устахонада ўйналган спектаклга ким режиссёrlик қилганини Поярковга маълум қилиб қўймоқчи эди.

— Қувноқ Фин ҳақиқатан ҳам ҳамма нарсани билади,— деда тасдиқлади Поярков ва сирли кулиб қўйди.

— Ёки ҳаммасини эмасми?— деди кул ранг кийимли жаноб қошини чимириб.

— Баъзи нарсалар қолди.

— Ҳамиша баъзи нарсалар қолиши лозим... Буни эшитиш қандай яхши! Сиздан умид катта, Борис Владимирович.

— Сунгариyалик,— деда ҳазиллашиб тузатди Поярков.

— Офарин! Мана бунга ичса арзиди. Ютуғингиз кўриниб турибди!

— Ҳа, айтгандек, мен сизни нима деб аташим керак?— деб сўради Поярков қизиқиб.

— Нима деб? Ҳақиқатан нима деб аташ керак? Балким ёч нима деб аташнинг кераги йўқдир. Бизнинг танишлигиниз жуда қисқа, шу қадар қисқақи, сиз менинг исимидан фойдаланишга ҳам улгурмайсиз... Мен фақат кемани портдан сафарга чиқарадиган лоцманман холос. У ерга чиққанда кейин елканларни кўтариб, қайси йўл билан бориш капитаннинг иши.

— Қапитаннинг исми ҳам номаълум!— деда киноя қилди Поярков.

Кул ранг кийимли жаноб қотиб-қотиб кулди. Бу гал овоз чиқариб кулди, қирғоқда ўтирган балиқчи қушларни ҳуркитиб юборди.

— Ажойиб ўҳашалик, номаълум! Сиз менга ёқиб қолдингиз, Сунгариyалик. Сизда зийракликдан ташқари, дадиллик ҳам бор. Бошлиқ билан ҳар ким ҳам бундай гаплашавермайди. Ҳозирча мен сизнинг бошлиғингизман-а. Лоцман, ҳар ҳолда, кемани хавфли форватердан олиб ўтаётганида капитандан устун туради...

Кул ранг кийимли жаноб чапак чалди, стол ортидан официант чиқиб келди, балки официант эмас, қаҳвахонанинг эгасидир — семиз, юзлари япалоқ, миллатини билиб бўлмайдиган киши — столимизга ҷолиб келди.

— Бир жуфт балиқчани товага ташланг! — деб буюрди жаноб.— Бу ерга эса,— у бармоғи билан столни кўрсатди,— бир графинчада ханшин келтириңг!

Хўжайин чопиб кетгандан сўнг, кул ранг кийимли жаноб Поярковдан сўради:

— Билмадим, сиз хитой ароғини ичасизми? Агар ичмайдиган бўлсангиз ҳам, туғилган кун шарафига... — У Поярковга маънодор қаради.— Сизнинг туғилган кунингиз шарафига ичишга тўғри келади.. Яна янги воқеа. Сиз билан бирга ҳамиша воқеаларга дуч келамиз... Сунгаријялик! Яхши эшитилади. Айтгандек, бу ҳам хитой сўзи. Эсингизда бўлсин! Ароқ ҳам Хитойники.

Ароқ Поярковга ёқмади. У буни умрида иккинчи марта ичиб кўриши эди. У стаканчани иккинчи марта аранг бўшатди. Кул ранг кийимли жаноб, аксинча, осонлик билан ичиб юборди ва лаззатланиб кўзларини сузди.

— Сизнинг бўлажак капитанингиз ҳам хитой ароғини ёқтирамайди, у сакэни яхши кўради.. Кўриб турибсиз, у тўғрида баъзи нарсалар маълум. Исми, табиийки, вақти келгана айтилади. Учрашиш вақтини эса, ҳозир айтишим мумкин. Ўн бешинчи август. Бу айни вақтда, сизнинг кема командасига ёзиб қўйилган кунингиз ҳам... Сафарингиз бехатар бўлсин!

Жаноб яна стаканчаларни тўлдирди-да, ўзиникини кўтарди.

— Рус одати бўйича уриштирайлик, бу сузишга тайёр кема учун қумсоат ҳисобининг бошланиши бўлсин.

— Сиз ҳамма нарсани сирли қилиб гапирасиз, мендан эса, тўппа-тўғри ва аниқ «ҳа» ёки «йўқ» дейишни талаб қиласиз.

— Фақат «ҳа»... Энди талаб қилмайман, мен сиздан ҳеч нарса талаб қилмайман, Борис Владимирович. Мажоз билан гапиришингиз мумкин.

У стаканчасини ушлаган кўйи Поярковга эгилди.

— Ҳатто мажоз билан гапиришингизни тавсия қиласман. Янги хўжайнилар сизни тушунадилар. Бу уларнинг услуби. Қумсоатлар ышга тушсин!

Ичишди. Кўл ранг кийимли жаноб графинчага қараб уни тирноғи билан чертди.

— Ҳозирча бу фақат ярим бўлибди, баъзи нарсаларни хотирлаш керак. Шундай қилиб, ўн бешинчи, кечки ўнда, «Нью-Харбин» меҳмонхонаси йўлагида. Олдингизга рикша келиб сўрайди: «Жаноб, шошилаётганлари йўқми?» «Шошиляпман», дея жавоб қиласиз.— «Ўтириңг бўлмаса, мен олиб

бориб қўяман». Сиз ўтирасиз. Қолганини рикшанинг ўзи билади.

— У мени қандай қилиб танийди? — сўради Поярков таклиф қилинган режанинг ишончлигига шубҳаланиб.

— Бе! Сиз бу томонидан ташвиш тортманг, Борис Владимирович! Рикша, Қувноқ Финга ўхшаб ҳамма нарсани билади... Энди идишни бўшатайлик!

БИЗГА КИМКИ ДЎСТЛИК ҚИЛМАСА, УНДАЙЛАРНИ ОТИБ ТАШЛАШНИ АФЗАЛ КЎРАМАН..

Рикша Поярковни Модягоунинг энг хилват жойига олиб борди. Аллақандай тор кўчалардан, тор кўчалар ҳам эмас, бамисоли тилсим дейсиз — мўлжал қилиб ҳам бўлмайди. Қайси биридан кириб, қайсисидан чиқиши ҳам билиш қийин. Кўчаларнинг торлигидан аравачанинг фидираклари деворларга тегай-тегай деб аранг ўтиб борди. Рикшага хотаниш белгилар, хира чироқлар ёки бир томонга қийшайиб қолган кўча эшиклар олдидан ўтиб, йўл топиб борарди. Мана шундай кўча эшикларидан бири олдида у тўхтади-да, юқорига бармоғини кўтариб, йўловчига йўл тугаганини билдириди. Поярков аравачадан тушиб, рикшага майда пул узатди. Бироқ у пулни олмади. Йўлкира олдиндан тўлаб қўйилган эди.

Поярков паст, энсиз кўча эшикдан ҳовлига кирди, икки қадам келар-келмас саҳн ҳовлидан кўра кўпроқ қандайдир товуқхонага ўхшарди, бунинг устига ҳар хил яшиклар, қофоз қути, консерва банкалар уюлиб ётарди. Бу ер чиндан ҳам товуқхона бўлса керак, чунки қоронғида қаердадир ахлатлар орасидан товуқлар қақиллади, хўрот ваҳимали қичқириб юборди.

Товуқларнинг қақиллаши Фанза — кулба эгаси учун белги бўлди. Эшик очилиб, товуқхонага дока пардаданми ёки осма чироқданми бир тутам хира нур тушди. Поярков эшик унинг учун очилганини, уйга кириш кераклигини тушунди. Уй эгасининг ўзи кўринмасди, уни соя ёки эшик кесакиси яшириб турган бўлса керак.

Поярков ишончсизроқ қадам ташлаб, бўсағадан ўтди: анча кенг, фақат жуда паст, деярли бўм-бўш, барча жиҳози икки-учта курсича, ерга тўшалган бўйрадан иборат хонага кирди.

Поярков пилиги паст туширилиб қўйилган лампа мой чироқ ёруғида кул ранг кийимли жанобни ва унинг ёнида, тўғрироғи, унинг орқасида турган пакана, кенг елкали, калладор японни кўрди. Кул ранг кийимли жаноб мулойим жилмайиб турарди. Япон эса меҳмонга ҳеч қандай мулозамат кўрсатмади: унинг юзи бир нуқтага хотиржам, совуқ ва мағрур қараб турарди.

— Салом, жаноблар! — деди Поярков, Фанзада ҳукм сурган босиқлик ва жиддийликни юмшатиш учун баланд ва шўх овоз билан.

— Салом! — дея жавоб берди кул ранг кийимли жаноб.

Япон шошилмади, у паст овозда истар-истамас:

— Салом! — деб қўйди.

Маълум вақт Поярков билан япон бир-бирларига тикилиб қолишиди. Поярков бу кенг елкали, кўзлари филай, қарашлари қаттиқ одамни бирон ерда кўрмаганманми, деб эслай бошлади. Япон янги агент билан танишди, уни баҳолади. У биринчи таассуротнинг тўғрилигига ишонди.

Япон тўсатдан Поярковдан кўзини олиб, шошилинч курсичага ўтириди.

— Сиз ҳамма нарсани тушунтирдингизми? — сўради кейин у кул ранг кийимли жанобдан.

— Ҳаммасини.

— Шартлар қабул қилиндими?

— Ҳа.

Япон Поярков томон ўғирилди.

— Сизнинг номерингиз 243.

— Икки юз қирқ уч, — дея такрорлади Поярков. — Мен Сунгариаликман!

— Лақабни мен таклиф қилганман, — тушунтирди негадир япон, — лақаб номер каби абадий берилган. Биз берилган нарсани ўзгартиришни ёқтиромаймиз, бошқалар қилган нарсани ҳам худди, шундай ёмон кўрамиз.

Унинг катта, жиддий ва бигиздек ўткир кўзлари Пояркова қадалди.

— Бизга яхши хизмат қилганларни тақдирлаймиз, хиёнат қилсалар жазолаймиз. Бизга кимки дўстлик қилмаса, шахсан мен ундейларни отиб ташлашни афзал кўраман.

Огоҳлантириш шу қадар даҳшатли ва айни вақтда шу қадар бемаъни чиқдики, Поярков қандай жавоб қилишни билмади. У, шартни қабул қиласман ва содиқ бўлишга қасам ичаман ҳам демади. Бу Поярковнинг нафсониятига тегар, у қўрқиши хаёлига ҳам келтирмасди. Умуман, бошлиқнинг бу насиҳатомиз «нутқи»га жавоб қилиб ўтиришнинг нима кераги бор. Маълум бўлишича; япон унинг бошлиги эди. Фақат унинггина эмас. Ўзини тутиши, гап оҳангига японнинг юқори лавозимли шахс эканини билдиради. У ҳеч бўлмаганда разведка хизмати бўлинмасининг ёки ҳатто бўлимининг раҳбари эди.

Поярков жим қолди. Буни япон унинг розилиги, қасами, дейдими, ўйлаб кўрятти дейдими, қўрқиб кетди дейдими — нима деса дея қолсин.

Афтидан, япон, қўрқади, деб ўйлади чамаси. Агент жазодан қўрқиши лозим, акс ҳолда, ўз мажбуриятини осонлик билан бузади.

— Сиз мана шу шартлар билан хизмат қилишга розимисиз?

— Розиман.

— Чегарадан ташқарида борадиган ишларингизни фойдаларироқ, самарадорроқ қилишга ундаидиган биронта шахсий сабабларингиз борми?

Поярков учун кул ранг кийимли жаноб жавоб берди:

— Сунгарилик ўн тўққизинчи йилда ҳамма нарсасини йўқотган, ота-оналари отиб ташланиб, мол-мулки тортиб олинган, офицерлик унвонидан маҳрум қилинганди...

— Мен — подъесавулман,— деб қўйди Поярков.

— Қайтиб келганингиздан кейин кўрсатган хизматйнгизга, тутган мавқеингизга яраша япон армиясининг офицерлик даражасини оласиз. Ишонаманки, у аввалгингииздан кам бўлмайди.

Поярков миннатдорлик юзасидан бош иргади.

— Сизга юкланаётган вазифа,— деда давом этди япон,— қийин. У маълум маънода ноёб вазифа, шунинг учун ҳам бирон бошқа одамнинг тажрибасига суняна олмайди. Биз сизга уни амалга ошириш йўли, усулларини айтиб бера олмаймиз, фақат вазифанинг моҳиятини тушунтириш билан чекланамиз. Қолганлари уддабурондигингизга боғлиқ.Faқат сиз билан алоқа қилиб туриш кафиллигини ўз устимга оламиз. Иш учун пул аямаймиз.

Поярков тушунганини тасдиқлаб яна бош иргади.

— Устахонани ёпишга тўғри келади,— деди кул ранг кийимли жаноб маслаҳат бериб.

Япон лабини бурди, маслаҳат bemavrid айтилган эди. У насиҳатнинг дабдабасига путур етказди, насиҳат қилувчинг ўзини осмондан ерга тушириб қўйди.

— Ҳа, ёпиш керак.. Сиз вақтинча Сахалянга кўчиб ўтасиз.

— Ахир, буюртмаларим бор-ку. Ҳали бажарилмаган буюртмалар,— деда эътиroz билдирид Поярков.

— Арзимаган нарсалар!— деб қўл силтади япон.— Фин, бери кел!

Қоронгиликдан Фин шўнгигиб чиқди, бу деярли бир йил давомида устахонага қатнаб, Поярковдан хабар олиб юрган ўша Қувноқ Фин эди. У японга пешанаси ерга теккудай эгилиб таъзим қилди.

— Лаббай, жаноблари!

— Меҳмон сенинг буюртмаларингни бажармадими?

— Ҳа, жаноблари.

Поярков сал бўлмаса кулиб юбораёзди: У Финнинг аҳмоқона ниятини, «нуфузли жаноб»нинг маккорона ўйини, японларнинг тактик йўллари, деб юраркан-да. Аслида бу ҳам таътиқ йўл, фақат Финнинг ёрдами билан қўлланилган тактик йўл эди.

— Мөхмөнга иш ҳақини тўлайсан!

Поярков барибир кулиб юборди. Буларнинг ҳаммаси ғоят содда, ҳатто аҳмоқонароқ бўлиб кўринарди.

— Финга ва ўша Цицикарская кўчасидаги хонимга япон кавушларини ҳадя қиласман. Унинг оёқлари жуда бежирим.

Худога шукур, Цицикарская кўчасидаги хоним Поярковнинг ҳозирги бошлигининг хотини эмас экан, у бу мақтовга ҳеч ҳам парво қилмади.

— Сиз уларни шахсан топширмоқчимисиз?— деда айёронга илжайди кул ранг кийимли жаноб.

— Ҳа, бу менинг учун катта баҳт.

Фин ҳеч нарсани тушунмасдан, эски кўйлаги чўнтағидан пул чиқариб, уни санамасдан Поярковга узатди. Афтидан, бу олдиндан машқ қилиб олинган эди.

Энди кул ранг кийимли жаноб ҳам кулиб юборди.

— Чинакам қувноқ Финсан-да!

— Мен — Қувноқ Финман!— деда тасдиқлади хитой.

Уша куни эшик олдидагидек, Поярковнинг чўлоқ одамга раҳми келиб кетди. У Финнинг қўлини қайтарди.

— Сенга ҳам ботинка тикиб беришим керак эди... Ваъда қилдиму, устидан чиқолмадим-да.

Пул ҳамон қўлида турған Фин нима қилишини билмай, афтидан, японнинг буйруғига маҳтал бўзрайиб қолғанди.

Япон эса, нима бўлаётганини, Поярков билан кул ранг кийимли киши нега кулганларини аниқ билолмай турарди. Япон рус тилининг нозик томонларини тушунмасди, шунинг учун ҳозир умумий хушчақчақликка қўшилиб қўя қолди. Тўғри, у кулмадиу мийифида андак жилмайди холос, шунинг ўзи қифоя эди.

— Пулларингни яшириб қўй, Фин,— буюрди кул ранг кийимли киши.— Улар керак эмас.

— Бу менинг пулларим эмас,— деди Фин ранжиб.

— Энди сеники бўлди. Сенга ҳадя қилишди.

— Ким ҳадя қилди?— сўради овози титраб Фин.

Поярков билан кул ранг кийимли жаноб хитойнинг нимадандир ранжиганини ва гапни давом эттириш хавфли эканини сезишиди.

— Мен ҳадя қилдим,— деди япон.

Фин дарҳол тинчланди-да, икки букилиб таъзим қилди. У фақат «нуфузли жаноб»дангина пул олиш ҳуқуқига эга эди.

Япон курсичадан турди. Бу суҳбатнинг тамом бўлганлигини билдирувчи ишора эди.

— Сизга омад ёр бўлсин!— деди у бир қадар тантанавор.— Сизнинг ғалаба қилишингизга ишонаман, Сунгарилялик, демак, бу бизнинг ҳам ғалабамиз бўлади.

Поярковнинг қўл узатиб, япон билан хайрлашишдан бошқа чораси қолмади.

— Фин!— чақирди япон, гарчи бунга эҳтиёж бўлмаса ҳам:

чункі ёнида хитой турган эди.— Фин, меҳмонни кузатиб қўй! Сенинг уйингдан кузатувчисиз чиқиб бўлмайди... Рикша яқин йўлдан олиб борсин. Кеч бўлиб қолди.

ХАРБИН. СҮНГИ СОАТЛАР.

Харбиндан чиқиб кетиш керак эди. У ўн йил озодликни кўмсади, хайрлашиш соати келганда эса, бирдан ғамгин бўлиб қолди. Рус шаҳрига ҳам, хитой шаҳрига ҳам ўхшайдиган бу ола-қулоқ, чангли Харбинга ўрганиб қолганмиди ёки унга муттасил таҳдид солиб турадиган хатар ҳамда заруратга айланган ташвишларга кўнишиб кетганмиди. Доимий кутиш, доимий ҳушёрлик, ҳаракат қилишга тайёр бўлиб туриш!

У жўнаб кетишни чўзарди. Жўнашни чўзаётганлигига, японларга ҳам, ўзига ҳам баҳона излаб, устахонани ҳамон ёпмади. Кимнингдир тикиб битказилмаган этигидан бўлак ишончли сабаб йўқ эди. Буни унинг ўзи ўйлаб чиқарди чамаси. Болғаси билан тақиллатгани тақиллатган эди, буни ташқарида гилар — улар ҳам агар эшик олдидан ўтаётганларида ёки вивеска олдида тўхтаганларида эшитар эдилар. Вивескани олиб қўйиб, этик билан, туфлининг кулгили тасвири билан харбингларни чалғитмаслик керак эди, ахир, бирортасининг миясига қишики оёқ кийимига буюртма бериш хаёли келиб қолиши мумкин эди-да, ахир. Поярков эса вивескани олмади. Чунки Харбингдаги машҳур этикдўзлик ҳаёти узилиб қолаётгандек бўлди. Вивескани олса гавжум эмас, лекин шаҳарда номи чиққан Биржевая кўчасидан маҳрум бўлиб қолиши мумкин эди.

Ўзининг имирсилашини у баъзан сўз билан, баъзан ўйчан боқиши билан, қайгули жилмайиш билан изоҳларди. Унга тиқилинч қилишмасди. Табиийлик, инсонийликка кимнинг ҳам кўнгли эримайди дейсиз. У яна «Бомонд»нинг официанткасидан кўнгил узолмаётганлигини, ўзига нима биландир яқин ва қимматли бўлиб қолган кишилардан ажралгиси келмаётганлигини баҳона қилиб кўрсатиши ҳам мумкин эди. Аслида ҳам шундай эди. Унга ишонишар, эҳтимол ҳамдард бўлишарди, бундай ҳол кимнинг бошига тушмайди дейсиз. Поярковнинг янги жойга бориши, у ерда гўё уни кутиб турган хизматдан бош тортиши учун «Бомонд» официанткасига нишбатан мойиллигини ҳақиқий сабаб деб ҳисоблашмас, унинг аҳволига тушунишарди.

Лекин Поярков Катя ҳақида ҳеч кимга ҳеч нима демаган, ҳатто гўзал казак қизга кўнгли борлигини шама ҳам қилмаган. Бу ҳақиқий баҳона ҳам бўлолмасди.

Тикилмаган бир жуфт этик, устахонани сотиш баҳонаси— уни японлардан ҳимоя қиласидиган бирдан-бир нарса шу эди. Бу маълум вақтгачагина эди албатта. Аммо ўша маълум вақт ҳам ўтиб борарди. Этикни қанча вақт тикиш мумкин, ахир!

Бир кун ўтди, яна бир кун... У японларнинг очиқ гапиришларини орзиқиб кутарди. Ахир бир кун айтишади-ку, ёки йўлни биладиган одам билан учраштиришади. Қолаверса, сирни Қислициннинг ошналари, Радзаевскийнинг муттаҳамлари оғизларидан гуллашади. Ўйга бориш сўқмоғини тўсиб турган парда сал бўлса ҳам кўтарилиши керак. У чап қирғоқда ўтказиладиган ишга тайёргарликни тугатаётган Радзаевский гуруҳидан хабардор эди ва бу ишни ўзининг жўнаб кетиши билан бирлаштириди. Поярков тахминий информацияни жўнатиб юборган. Аммо, гуруҳни ташлашнинг аниқ вақтини, маршрутини ҳам билмасди.

Агар уни гуруҳга қўшиб юбориша, қўпорувчиларни кутиб олиш чигаллашади. Кутуб олиш натижасида факат Радзаевскийнинг муттаҳамларигина ўлмайди... Кейин аттанг деб юришнинг фойдаси йўқ.

Японлар валдираб қўйишмади. Қислицин билан Радзаевскийлар гўё қўпорувчилар мактабининг ўзларига ҳеч қандай алоқаси йўқдек, бунақа мактабнинг ўзи умуман борми-йўқми бехабардек қилиб кўрсатардилар. Бу билан гўё муҳожирлар қўпорувчилик билан шуғулланмайди, демоқчи бўлардилар.

«Маълум» вақт ўтди. Шанба эрталаб Поярковга «жўнаш» вақти яқинлашганини эслатиши, Биржевая кўчасидағи ишни тугатишни буюришди.

«Бугун кечқурун вивеска олиб ташланниши лозим. Буюртмачилар билан, қарздорлар билан ҳам агар улар бор бўлса, тўлиқ ҳисоб-китоб қилинди. Дўстлар, уй бекаси, буюртмачиларга «Дайренга кўчиб кетяпман, Харбинга бошқа қайтмайман, дейди. Жўнаш эртага. Кундузги ўн иккига тайёр бўлиб туриш керак!»

Унинг ихтиёрида бир оқшом бор эди. Японлар, агар ўзлари хоҳласалар ҳам, энди ҳеч қандай сирни айтиб қўйишга улгурмайдилар. Қислицин билан Радзаевскийнинг одамлари ҳам ҳеч нарсани оғизларидан чиқариб юбормоқчи эмаслар. Ҳамма эшиклар берк. Тақиллатиши беҳуда.

Аммо тақиллатиш керак. У Катяни эслади. Иўқ, у Катя ҳақида доимо ўйлади! Катя сирлар сақланадиган ва ижод қилинадиган оламга яқинлиги эсига тушди. У ниманидир билиши мумкин, бирор тасодиф бўлсаям Катя учун ҳеч қандай қиммати йўқ. Поярковга шу дақиқаларда зарур бўлган нарсанни билиши мумкин. Худди шу дақиқада зарур бўлган нарсанни билади.

У Катяни изламоқчи бўлди. Бу осон иш эмасди. «Бомонд»га бориш мумкин эмас. Энди мумкин эмас. Уни дарҳол таниб, бошлиққа хабар қилишади. У официанткани ёрғон қиласи, Сунгарилик билан нималарни гаплашганини суриштиради. У билан учрашиб гаплашиб олиши мутлақо одатдан ташқари бўлиши керак.

У рестораннынг ёпилишини кутди, Катяни извошчилар

биржасида учратди: Катя учун кечки пайт ғилдиракли аравачада уйга қайтиш ҳавфсиэроқ эди. Чиндан ҳам келди, лекин ёлғиз ўзи эмае, битта япон билан биргаликда. Қувноқ Финнинг фанзасида сұхбатлашга япон билан әмас, Поярковга таниш бүлмаган, бошқа, анча баланд бўйли, қомати келишган, ўзига жуда ярашиб тушган қора костюм кийган. У Катяни қўлтиғидан ушлаб олганди.

Бу кўнгилсиз ҳол эди. Кўп жиҳатдан кўнгилсиз, Поярков кўп умид боғлаган учрашув барбод бўлди. Қатянинг ёнида уни бу оқшом, балким, доимий қўриқлаб юрувчи одам пайдо бўлибди. Қолаверса, у эркак-киши. Поярков рашқ қилаётганини аниқ ҳис қилди. Ҳа, албатта, у Қатяга нисбатан ҳеч қандай ҳуқуққа эга әмасди, умуман бошқа олам билан боғлиқ ҳамма нарсага аралашишга ҳам ҳеч қандай ҳаққи-ҳуқуқи йўқ эди. Аммо шунга қарамай, анча хафа бўлди.

Поярков нима қилаётганини ўзий ҳам билмай, официантка ва унинг кузатувчиси орқасидан эргашди. Улар извошга ўтиришди. У ҳам извошга ўтириб, маълум оралиқни сақлаган ҳолда уларни кўздан қочирмай, изма-из ҳайдаттириди. Извошчи туллак одам эди, у Поярковга нима кераклигини тушуниб бундай деди:

— Бу зерикарли иш. Сизни айтган жойингизга олиб бораман, кейин ўзингиз келишиб оласиз.

У ён кўчага бурилди-да, отни ҳайдади.

Поярков извошчининг фаҳмига шубҳа қилди, уни фикран сўқди, аммо бўйсунди. Ресторан ёнида биринчи йил турган бўлмаса керак, келувчиларга хизмат қилишни ҳам, қаерга олиб боришни ҳам билса керак.

Извошчи фақат ўзига маълум бўлган йўлдан юриб, Садовая кўчасига етиб келди-да, бу ерда тор кўчалардан бирига бурилиб, аравачани тўхтатди.

— Мана шу ерда... Атиги қирқ қадамча юрасиз. Дераза тавақалари оқ, қўкиш уй. Четдан биринчи эшик...

Бу ўзи қанақа уй, нима учун биринчи эшикдан кириш кераклигини Поярков суриштириб ўтирмади. Энди сўрабнетиб ўтиришнинг ўзи кулгили бўларди, Сенга айтгандардан кейин шуни қиласвер-да. У извошчига кира ҳақи тўлаб хайрлашиди.

Тор кўча, гарчи кундузлари одамлар жуда кўп бўладиган катта кўчага яқин бўлса ҳам анча хилват эди. Ўйлар берк, электрлар ўчирилган, деразалар ёпиқ. Тротуарларининг четидаги икки қатор осина дараҳтлари тор кўчани қоплаб олган, ҳозир у тундагидек қоп-қоронғи кўринарди. Поярков уйнинг олд томонидан юриб ўтди, атрофига қаради, ўйланди. «Бордию, Катя бу ерда турмаса-чи? Эрталабгача шафтоли қоқиб чиқаман-ку. Извошчини жўнатиб юбормаслик керак эди. Бурчакда кутиб туради, бирор нарса бўлса, мени элтиб қўярди».

Гумон қилиш беҳуда бўлиб чиқди. Иигирма минутлардан

сўнг Садовая кўчасида туёқ товушлари эшитилди — тун соқин ва тинч эди — тор кўчага аравача бурилди. Унда фақат биргина йўловчи бор эди. Катя. Кейинги вақтларда ғалати ишлар бўляпти. Тушуниб бўлмайдиган, тушунтириб ҳам бўлмайдиган мутлақо мантиқсиз ишлар. Япон гойиб бўлганди.

Поярков дарахтга суюниб, Катянинг аравачадан тушишини, уйи олдига келишини кутиб турди. Извошли бўшагач, дарҳол бурилди-да, бурчакдан Садовая кўчаси томон ўтиб кетди.

Катяни чақирса яхши бўларди, аммо у қўрқиб кетиб, уйга кириб эшикни ичидан беркитиб олишидан қўрқди. Кейин уни ташқарига чақириб бўлмайди, эшик ташқарисидан гаплашиш ноқулай, уй егалари безовта бўлади. У яшириниб турган жойидан чиқиб, кўча эшик томон йўл олди. Уйининг олди ёруғроқ бўлиб, одамни таниш мумкин эди. Катя мени талиб олади, деб умид қилди.

Катя уни таниди, ҳатто севиниб кетди.

— Борис Владимирович! Мен бўлсан, сизни «Бомонд»да кутган эдим.— У Поярковга иккала қўлинин узатди.

— У ер жудаям гавжум,— деди Поярков ўзининг бу ерга келиш сабабини тушунтириб,— мени кўришни истаганлар жуда ҳам кўп.

У Катянинг қўлларини ушлади, қўйиб юбормай, қаттиқ қисди.

— Мендан бошқаям-а?— деди Катя ўйноқилик билан. Поярковнинг кузатиш ҳақидаги шамасини Катя ҳазилга йўйди, жиддият билан қабул қилишни истамади. Бундай қилишнинг ҳожати йўқ эди чамаси.

— Сиздан бошқалар ҳам.

Катяга гарчи қўли ушланиб туриши хуш ёқса ҳам панжасини Поярковнинг кафтидан бўшатиб олди-да, ўпкаланиб деди:

— Бизларни ошиқ-маъшуқлар дейишади, деб қўрқасизми?

— Қўрқмайман... Бизларни ошиқ-маъшуқлар дейишмайди-ку...

— Эҳ, ҳа! Сиз ўзингизнинг лоқайдлигингизни кўрсатишга интиляпсиз. Бу сизнинг қўлингиздан келади.

— Қўлимдан келмайди,— дея иқорор бўлди Поярков хўрсиниб.

— Худойимдан ўргулай! Қандай самимийлик...

Катянинг қўллари бирдан, худди ўша устахонадаги сингари Поярковнинг чаккаларига тегиб, жингалак соchlарини маъин силади.

— Мен самимийман-а...

— Бу таънами?

— Йўқ, Қиёслаш.

Катя қўлинин тортиб олди-да, жиддийлик билан деди:

— Мен самимий бўла олмайман... Ҳаққим йўқ.

— Ҳатто майлда ҳамми?

— Бу ҳақда гаплашмайлик. Мен сиздан буни илтимос қилган эдим.

— Эсимда. Лекин бундай шарт менга түгри келмайди.

Катя Поярковдан кўзини олиб, тор кўччанинг қоронғилишига тикилиб қолди. У нималарни дир ўйлар, нималарни дир қал қиласр эди.

— Бундан бошқа ҳеч нарсани таклиф қилолмайман.

— Албатта. Сиз хизматдасиз.

Катя ўзини четга олди. Поярков ҳаддидан ошган эди.

— Бу сир эмас.. Ҳар ҳолда сиз учун.

— Ҳа, менга такаллуф қилиб ўтиришмади. Парда дарҳол ёчиб ташланди.

— Балким шундай бўлгани яхшидир...— деди Катя ўз тахминини айтиб.

— Ким учун яхши?

— Сиз учун.

— Сиз мени ерга уряпсиз!

— Аксинча, биз сизни шошиляпсиз, ортиқча декорациянинг ҳожати йўқ, деб ўйлагандик.

У чиндан ҳам шошиларди, аммо кейинги вақтларда, узоқ йиллар давомида ўзининг сабрсизлигини мутлақо сездирган эмасди. У вақтларда ювоща камтарин эди. Унинг бошқа вазифалари бор эди.

— Спектаклни декорациясиз ўйнашди,— деди Поярков ғамгин,— ҳатто костюмлар ҳам кийдиришмади.

— Бунинг ҳам ўз завқи бор,— деди Катя ғурур билан.

— Аммо бу зерикарли.

— Кимга?

— Сизга.

Катя ўйланиб қолди.

— Жуда ҳам ундей эмас... Сизнинг устахонангизда мен ҳаяжонланиб ваҳимага тушганман. Ўйлаб қўйилганича амалга ошира олмадим... Сиз менга ёқиб қолдингиз. Яланғочга мутлақо ўҳшамадингиз, устингизда Амур қиши совуғига дош бергулик кийимингиз бор эди. Ҳозир ҳам пўстинласиз.

— Нима?

— Пўстинласиз, деяпман... Сизнинг самими љигингиз қиинчиллик билан сиртга чиқади.

Бу энди профессионал сұхбат эди. Гарчи ҳар иккаласи ҳам бу дақиқада ўзларини агент деб ҳисобламай, уларни бир-бирлари билан нима учраштирганини унугиб қўйган бўлсалар ҳам бу — икки агент ўртасидаги сұхбат эди.

— Сиз мени ранжитдингиз, Люба.

— Люба...— У ўз исмини қандайдир бир дард билан тақорлади.— Мен сизга ишонган эдим. Ҳеч кимга айтмасдан, фақат сизга айтдим. Бу муқаддас.

— Раҳмат.

— Ҳожати йўқ... Бу ерда гап миннатдорчилукдами?! Ҳам-

маси аҳмоқона...— Катя тўсатдан жиддийлашди. У Биржевая кўчасида бир дақиқагина ана шундай ҳолатда бўлган шу қараш билан Поярковни ўзинга ром қилиб олган эди.— Ахир сиз ҳам ҳозир ишдасиз-ку...

Катя ҳеч қандай найранг ишлатмасдан тўғри борарди. Поярков хижолат бўлди.

— Шундай... Лекин фақат ишдагина эмас.

— У ерда, мени полковник билан бирга кўрганингизда ишда эмасдингиз. Бир дақиқагина нафсоният қўзиди... Эркаклик фурури. Бу ерда эса мен сизга иш юзасидан керакман.

Катя шафқатсиздай кўринар, кўзларида ғазаб ўтлари чақнарди, бу ўт Поярковни ўртарди. Ундан қочиб қутулишнинг имконияти йўқ эди.

— Демак, биласиз?

— Биламан.

— Балким қандай иш билан эканини ҳам биларсиз?

Катя қайсарлик қилиб «ҳа» дейиши мумкин эди, лекин иккиланди.

— Келганингиздан кейин биламан-да.

— Энди билолмасангиз керак.

— Билолмасам бир ерим камайиб қоладими?— гапиришга ундали Катя.

— Камайиб қолади.

— Кўраман.

— Дўстингизни йўқотасиз.

— Менинг ўзи дўстим бўлганми?

— Эси йўқ...

Поярков уни елкасидан қучиб, ўзига тортди.

— Ана холос!— деди Катя осонлик билан ўзини четга олиб. Унинг қўллари бақувват эди.— Бундай дўстлар тўлибтошиб ётибди... Афуски, улар йўқолмайдилар. Мен бекорга ўзимни Люба деб айтибман. Сиз менда фақат Катькани кўргансиз...

Поярковни умидсизлик чулғаб олди: «Мен уни йўқотиб қўйяпман!» Йўқотиб қўйиш мумкин эмасди. У Катькани йўқотиб қўя олмасди. Буни ҳозир тушунди.

— Мен чиндан ҳам сизнинг дўстингизман!

Катя унинг гапларига қулоқ солмай, тротуардан аста юра бошлади, бу билан уни ўз орқасидан боришга чақиргандек бўларди.

— Хўжайнинларни уйғотиб юборамиз, улар жуда синчковлар.

У Катяни қўлтиғидан олди ва дарҳол қўйиб юборди: Катяни извошгача кузатиб қўйган япон эсига тушди-да, таъби хира бўлиб кетди.

— Галати ишлар бўляпти,— деди у, улар эшник олдидан узоқлашиб дарахтлар соясига ўтишгач. Унинг тўлқинланиб

ўпкаланиши аниқ сезилиб турарди.— Жуда ғалати. Бизга чиндан ҳам бунинг кераги йўқ. Бир-биримизга кўнгил қўйишга ҳаққимиз йўқ. Хўжайинлар учун майли. Извошга сиз билан бирга хўжайнин ўтирди шекилли?

Поярков соддагина саволи билан унинг дилини оғритиб қўйди. Катя саволнинг мағзини чақмай, ундан ўзини камси-тувчи маънони англади. Шунинг учун қўпол жавоб қилди.

— Полковник Комуцубара.

— Сиз унга тобемисиз?

— Йўқ.

— Аммо... барибир хўжайнин-ку. У япон, Харбин ҳарбий миссиясида хизмат қиласди.

— У хўжайнин эмас,— жаҳл билан таъкидлadi Катя.

— Бўлмаса, нима гап ўзи?

— У мени севади.

Поярков тўхтади-да, Катяга ишончсизлик билан қаради. Унга Катя ҳазил қилаётгандек бўлди.

— Яъни қандай?

Фақат болаларча соддаликгина бундай савол беришга ундаши мумкин эди. Ҳозиргина жаҳлланиб турган Катя энди шўх кулиб юборди.

— Шунаقا... Хўжайнин эмасу севади... Бўлар экан, Борис Владимирович. Сиз ҳам хўжайнин эмассиз-ку...

— Хўжайнин эмасман, тўғри. Аммо сиз мен билан извошда келмадингиз-ку.

Ранжик қолган Поярков етиб олгунча Катя кутиб турди. У етиб олгандан кейин Поярковнинг елкасига қўлларини қўйди-да, шивирлади:

— Сиз ҳам арава олинг, бирга бораман!

— Оҳ, Люба!

— Бораман, тўғри. Айтгандек, аравада юришнинг нима кераги бор? Шундай ҳам яхши. Бугун қоронғи тун бағрида ўзимиз...

Катя ҳамма нарсани чалкаштириб юборди. Поярков бутунлай ўралашиб қолди. Бу чуқурдан энди қандай чиқиб олишни ҳам билмасди. У чуқурдан чиқиб олиши керак эди. Ахир у бу ерга дил рози айтиш учун келмаган-ку. Мутлақо бундай эмас. Гарчи уни бу қийнаётган бўлса ҳам.

— Тўғри, яхши.

— Фамгин гапирияпсиз. Унча яхши эмас, сизни қарангү.

У иқрор бўлди:

— Яхши эмас.

— Нимадан?

— Қандайдир оғирлик босиб тургандай. Аллақандай ноҳушликни олдиндан сезгандек...

Катя бошини чайқади.

— Ха, сизга ҳавас қилиб бўлмайди.

— Мана сиз буни тушунасиз. Балким мени тўппа-тўғри

ўлимга юборишаётгандир. Люба, сиз ахир биласиз-ку... Сиз уларнинг ёнидасиз.

У Катяга оғир вазифа юклади. Деярли ҳал қилиб бўлмайдиган. Катя ҳамдардлик қилиши ва ҳатто овутини мумкин, лекин Поярков биргина раҳмдилликни изламасди. У японларнинг сири нимадан иборат эканлигини билишини истарди. Унинг хўжайинлари сирини. У ман қилинган. Шунинг учун Катя фақат Поярковнинг хавфсирашига жавоб берди. Бу осонроқ эди.

— Сизни дарҳол йўқотиб юбориш мумкин эмас, сиз жуда ҳам қиммат турасиз.

— Гап фақат нархдами?

— Ҳа, қисман.

— Бундан чиқди, мен аллақандай нарса эканман-да.

— Ҳафа бўлманг, бу менинг гапим эмас, сиз учун бошқалар нимани ўйласа, шуни билиш муҳимдир.

Албатта унга бошқалар, яъни хўжайнилар нимани ўйласа шуни билиш муҳим. Аммо у ҳозирча ўз нархидан бошқа ҳеч нарсани билиб олгани йўқ.

— Агар буюм қимматбаҳо бўлса, уни сақлаб қолишга кафиллик бўлиши лозим.

У Катяни сирни очишга тортарди, Катя буни сезмади, унга Поярков хавотирланаётгандек туюлди, шунинг учун уни тинчлантиришга уринди.

— У ерда казакка осон. Кўзга ташланмайди, гапи билан ҳам сезилиб қолмайди. Агар дўппи тор келиб қолса, қандай қилишининг иложини топади. Сиз руссиз-ку...

Катя кейинги жумлани айтганда, «сиз руссиз-ку» сўзларини нотўғри тушуниб, менга ёпишиб олар дегандек, Поярковга эҳтиёткорлик билан қаради.

Поярков худди эътибор қилиб ўтиришга арзимайдиган гап айтилгандек, бу сўзларга аҳамият бермади.

— Ҳамма ишни бутунлай менинг зиммамга ортиб, ўзлари четда турадиларми?

— Нега четда бўлишади, сизни пана қилишади.

— Мени пана қилишадими ёки мен билан ўзларини пана қилишадими?

— У ерда нима бўлишни билмайман. Ўйлайманки, пана қилишади. Сизнинг ҳаётингиз сугурта қилинган.

— Сугурта пулинин оладиган одам ҳам борми? Бу омади келган одамни кўришни истардим.

— Сиз уни кўрдингиз.

— Кўрдим, қачон?

Катя сирли жилмайди. Поярков кутган жавоб, афтидан, қизиқ эди.

— Бир соат аввал, «Бомонд» ёнида.

Поярков қотиб қолди.

— Сизнинг полковнингизми?

— Полковник Комуцубара,— дея изоҳ берди Қатя.

— Мени бу полковникка қим топшириди?

— Билмайман, ҳар қалай, мен эмас. Мен фақат сизга кафиллик бериш шарафига мусассар бўлганман.

Бу гапларнинг ҳаммаси шу қадар тасодифий ва ажойиб әдикки, Поярков Қатянинг айтгандарини дарҳол тушуниб ололмади. Қатя унинг жўнаб кетишига қандайдир алоқадор экан. Ақл бовар қилмайди! Бу барча воқеаларда унинг роалини арзимас нарса, деб юрарди, жуда ҳам арзимас, фақат занжирнинг битта ҳалқаси деб ўйлаган эди. Фақат шундай. Ёки шунчаки тўғри келиб қолганмикан? Полковник Комуцубара «Бомонд» официанткасининг кўнглини овлайди, официантка эса Сунгаријаликка илтифот қиласди. Тасодифан Комуцубара 243-агент чегарадан «ўтказиш»га масъул киши бўлиб қолади. Ўзаро фақат иш билангина боғлиқ бўлмаган учлик пайдо бўлади.

— Ташвиш тортманг!— деди Қатя Поярковнинг ахволини тушуниб.— У сизнинг бу ердалигинизни билмайди. Ўйлайманки, ҳеч қачон билмайди.

Дадил ишонтириш. Аммо бу Поярковни тинчлантирумади. Буларнинг ҳаммаси жуда ҳам ишончсиз ва зиддиятли эди. Айтгандек, буларда, ўша зиддиятларда Поярков учун зарур бўлган афзалликлар ҳам бор эди. Қатя унинг томонида.

— У мен билан нариги ёқда бирга бўладими?— дея сўради Поярков,— гарчи тақиқланган чегарадан ўтганини тушунса ҳам тактик усул билан қизиқишимайди. Бу ерда девор бор.

Қатя ҳам чегарани кўрди, лекин ундан ўтишдан ҳайиқмади, Поярковга бўлган хайриҳоҳлиги унга ёрдам қилди.

— Японлар чегарадан нарига ўтишмайди. Энди бу мустасно. У сизга бунинг учун имконият яратиб беради.

Поярковга мана шу керак эди. Демак, японлар унинг бир ўзини юборишиади. Гуруҳ олдида агентни ошкор қилиб ўтиришмайди ва уни билдириб қўйиш хавфи остида қолдиришмайди. Қўпорувчиларнинг тақдири серхархаша бўлади, ўз ҳаётини сақлаб қолиш учун ёнидагы кишини сотишдан ҳар бири ҳам ўзини тутиб тура олмайди. Ошкор қилинган агент ҳеч кимга, уни юборганларга ҳам, қўлга туширганларга ҳам керак бўлмайди. Японлар буни ҳисобга оладилар.

— Сиз бунга ишонасизми, Люба?

Қатя бирданига жавоб бермади. Яна чегара пайдо бўлди, уни босиб ўтиш аввалги, биринчисидан қийинроқ эди. Поярков унинг фикрини билмоқчиди. Шу пайтгача номидан гапи-раётгандек бўлаётган хўжайнларининг фикри керак эмасди унга. У Қатянинг туйғуларига мурожаат қиласди.

— Мен сизга ишонаман...

Бу у кутган нарса эмасди. Қандайдир ташвишли, ҳозир айтилган ва фикр қилинган барча нарсалардан узоққа олиб қочувчи қандайдир алоҳида маъно билан айтилгандек эди.

— Раҳмат, Люба!

Поярков Катяниң тирсагини алоҳида эътибор билан қисиб қўйди. Бу вақтгача дадил бўлиб турган Катя гўё Поярков айтган сўздан қўрқиб кетгандек бўшашиб қолди. Катя ўзининг айтганларини Поярков дарҳол, шу айтилган вақтда эмас, кейинроқ англаб олишини истарди, бунда Катя яширин нарсаларни айтиб, ўзини хавф остида қолдирмаган бўларди.

Аммо Поярков ортиқ ковлаштириб ўтирумади. У Катяни эҳтиёт қилди. Миннатдорчилик билдириш билан ўзини ҳам кўрсатиб қўйгандек бўлди ва ўзганинг сирига қўшилди. Ҳозирча буларнинг ҳаммаси ноаниқ, сўзлар билан аниқ изҳор этилмаган, айрим сўзларга ёпишиб олсанг, ҳеч нарсани тушуниб ололмасдинг. Тўғрироғи, қандай айтилганини тушунасан, лекин ҳақиқатни излаган киши учун бефойда. Бу Катяга ҳам, Поярковга ҳам маъқул келарди.

Ўз кашфиётлари билан ҳаяжонланган ҳар иккаласи бошқа муҳимроқ нарса ҳақида гапиролмас, буни исташмас ҳам эди. Қўлга киритганлари билан кифояланишлари, уларнинг магзини ҳақиб, кўнгилларида асрарлари керак эди. Улар ойналар тагида жим юра бошладилар. Садовая кўчасигача боришиди, орқага қайтиб, Катяниң эшигигача юришди. Эшик тагидан яна Садоваягача.

Кейин тилга киришди. Энди мутлақо бошқа, ҳозиргина бошларидан ўтказганлари билан мутлақо боғлиқ бўлмаган нарсалар ҳақида гаплашишди. Улар орасида жудолик турарди, узоқ вақтга, эҳтимол, бутунлайдир. Поярков жўнаб кетаётганди. Одамлар камдан-кам қайтиб келадиган томонга.

Барibir улар умидвор эдилар. Орзу қилдилар.

— Биз учрашамиз... Албатта учрашамиз.

Улар янгилишдилар. Иккаласи янгилишишди. Японлар мантиққа бўйсунмадилар.

Кечаси у ахборот юборди:

Тахминан жўнаш келгуси ҳафтада. Икки кишилик купе полковник Комуцубара билан. Сахалянда пересадка.

Кутиб олинг!

Кундуз соат ўн иккода, бир минут ҳам кечикмасдан Поярков яшаган уйнинг олдига рикша ўз аравачасини ғилдиратиб келди-да, Дайренга жўнаб кетаётган жанобни унинг «экипажи»дан фойдаланишга таклиф қилди. Поярков бир қадар иштиёқсизлик билан ўриндиқчага ўтириди, чамадончасини оёғи ёнига жойлаштириди ва уй бекасига бош силтаб хайрлашди.

У вокзалга бормоқчи, чиндан ҳам Дайренга бормоқчи эканини кўрсатмоқчи эди, рикша эса шаҳар бўйлаб саёҳат қилишни хаёлига ҳам келтирмади. У дарҳол шаҳар чеккасига қараб бурилди-да, Поярковга қўёш қизигида исиниш, Харбиннинг қуюқ чангини ютишга тўлиқ имконият туғдириб берди.

Рикша тош йўлдан ярим соатлар чамаси югурди, кейин тупроқ йўлга бурди, уч юз метрча санаб ўтди-да, тўхтади. Бармоғини қўтариб, йўлнинг тугаганини билдириди.

Йўлнинг четида сарғайиб кетган, гард билан қопланган дараҳтлар қуршовида барак типидаги бўз ранг бино турарди. Рикша Поярковга шу бинони кўрсатди.

— Уша жойда!

Қолганлари кинематография лентаси тезлигида амалга оширилди.

12.30.

Поярковни капитан унвонидаги япон офицери кутиб олди.

— Менга сизни жўнашга ҳозирлаш топширилган.

У ўзи айтаётган одамнинг фамилиясини атамади.

Соат ўн иккию ўттиздан бошлаб Поярков «жаноб» ва «мистер» деб атала бошланди.

13.10.

Унга бир хона ажратиб беришди. Кичкина, қоронғироқ, темир каравоти бор.

— Бу ердан чиқиш мумкин эмас. Фақат офицер кузатувида сайр қилиш мумкин.

— Бу ерда адёл йўқ.

— У керак бўлмайди.

Бу ажабланарли эди.

«Мен янглишганга ўхшайман. Жўнаш нариги ҳафтада эмас экан. Қарталар адаштирилган!»

14.25.

Эшик тақиллатилмасдан очилганда Поярков каравотда ётарди.

— Менинг орқамдан юринг!

Яна ўша капитан. Фоят жиддий ва ғайратли.

Улар йўлакка чиқишли. Унинг охирида ёртўлага тушадиган зина бор эди. Зинадан улар пастга тушишли. Капитан олдинда, Поярков орқада, ўнгга бурилишли, зовурга чиқиб қолишишли. Зовур уларни қурилиш ёнида қазилган тирга олиб келди. Унинг ичкари томонида ойнабанд туйнуклар билан ёритилган ҳар хил шаклдаги мишенлар турарди.

Капитан сўради:

— Қўлингизга қанақа қурол яхши тушади?

Поярков жавоб қилди:

— Ҳали қурол керак бўладими?

Капитан Поярковга ғалати қаради-да, жим қолди. Шкафнинг эшигини очди, ҳар хил тўплончалар қўйиб қўйилган токчани кўрсатди.

Поярков нагани олди, ўрганиб қолган ҳаракат билан барабанин айлантириди, ўқдонларни кўздан кечирди. Тўппонча ўқланмаган эди.

— Отмаганимга анча бўлди, отиб кўрамизми?

Офицер бош силкиди.

— Ҳа.

Аллақандай бир яшикка қўлини суқиб, ундан ўқларни олди, Поярковга узатди.

— Отиб кўринг!

«Демак, ҳар ҳолда қурол керак бўларкан!» дея ҳулоса чиқарди хафаланиб Поярков. Уқларни ўқдонга жойлаштириди. Мишенларга ёни билан турди. Мўлжалга олди.

Ўқ узилди, иккинчи марта, учинчиси. Мишенлар ўмбалоқ ошиб кетди.

— Ёмон эмас! — деб қўйди Поярков ўзини мақтаб.— Сиз нима дейсиз, капитан?

— Жудаям ёмон эмас.

— Маузерда отиб кўрамизми?

— Иўқ, иўқ.

15.00.

Поярковга тушки овқат келтиришди. Гуруч, гўшт, ловия қайласи. Яхши иштаҳа тилашди.

— Жаноб ароқ ичишни истамайдиларми?

— Иўқ.

Поярков овқатланиб бўлар-бўлмас, капитан кириб, стол устига элликтacha фотосуратни ёйиб қўйди.

— Булар орасида танишларингиз борми?

Танишлар бор эди. Радзаевскийнинг одамлари. Поярков, уларни биринчи кўришим, деди.

Капитан фотосуратларни йигиб олди.

Эшикка боргандা айтди:

— Сизнинг тартиб номерингиз 34.

«Гуруҳ-гуруҳ қилиб ташлашаркан. Бундан ёмони бўлмайди. Комуцубаранинг сұфуртаси қани?»

19.45.

Кийим беришди: иссиқ куртка, мовут шим, этик, шапка.

Кийиб кўргизишди.

— Ечилмасин!

20.00.

Кечки овқат.

— Енг, қоринни тўйғазиб олинг!

— Қейин дам олиш. Ухлашга ҳаракат қилинг.

— Кийимларни ечманг! Этикни ҳам.

«Ҳаммаси равшан. Жўнаш бугун. Ҳалокат!»

23.08:

Эндиғина мудраган эди.

— Уттиз түртінчи, ҳовлига чиқинг!

Ҳовлида ҳаяжонли овозлар, оёқ товушлари, машиналар-нинг гувиллаши.

Қоронғи зимиңстон.

Капитан оломон орасыда электр фонарча билән гүё ялтироқ құртга ўхшаб кезиб юрибди.

— Машиналарга чиқылсın!

Поярковни چарм күрткали бир киши туртиб юборди. Юк машинаси устига чиқишига күмаклашды. Скамейкани күрсатди. Бу ер янада қоронғироқ. Ҳеч нимани күриб бўлмайди, бирорвинг оёғига, бирорвинг елкасига тегиб кетасан. Тор, кўнгилни айнитадиган даражада этик мойи ҳиди келади. Этикарини тоза ҳам жойлаб олишибди. Албатта, куз, у ер ботқоқлик, зах ўрмон.

— Бу ёққа ўтири, Борис Владимирович!

Барibir кимдир билибди. Ўша چарм курткадаги бўлса керак.

Душанба. 02 соат.

Қандайdir станцияда гуруҳни юк машинасидан тушириб, вагонга ўтказдилар.

Атиғи битта вагон керак бўлди. Зич қилиб тиқиширишди, маҳкам беркитиб қўйишди. Бирор сомон устида ўтири, бирор ётди, бирор деворга суюниб турди.

— Чекиши мумкин эмас.

Поярковнинг қўшниси сўкиниди.

— Аблаҳлар! Дурустроқ ҳам жойлаштиришмади.

Энди сўкиниш мумкин: японлар узоқда, ўлим яқин. Комуцувара йўқ. Поярковни пана қиласидиган ҳеч ким йўқ. Ҳаммаси чаппа бўлиб кетди.

Душанба. Эрталаб.

Тонг ёришмоқда. Ёки шундай туяларди. Осмон гүё зангори тусга киради.

Вақт қанчалиги номаълум. Соат тўхтаб қолган. Поярков уни ё бурашни унугтан, ёки ноқулай ҳаракат қилиб милини тушириб юборган.

— Вагондан чиқинглар! Тез.

Японлар одамларни пастга тортиб туширгандай қистайдилар. Телалик ёнида сафга турғизадилар. Санайдилар.

— Биринчи... Иккинчи... Учинчи...

Поярков ўз номерини эшилди.

— Уттиз тўрт!

Сафга сиқилиб кирди.

Японларга тикилиб қаради. Улар орасидан Комуцуварани излади.

Ҳаммаси майда, ихчам. Ўхшамайди!
— Чопинглар!

Ҳамон эрталаб.

Амур қирғоғи. Лекин Сахалян әмас. Шарқроғими ёки гарброгими — тушуниб бўйдмайди. Балким шарқроғидир.

Сувда кичкина ҳарбий кема турибди. Унинг хушбичим корлуси тоңгига туманда кўқимтири чизиқ бўлиб кўринади.

Бутун гуруҳни кемага ўтқазадилар.

Шамол суюкларни зирқиратадиган, муздек, шимолий, лекин хушбўй. Поярков юзларини ҳаво оқимига бериб, иштиёқ билан нафас олади.

— Уйининг ёнгинасида турибди, жуда ҳам ёнгинасида. Нариги қирғоқда. Қандайдир қувончли, ҳаяжонли кутишдан ичиди ҳамма нарса жимиб қолгандай.

Ёнма-ён турибди. Аммо сузуб етолмаслик ҳам мумкин. Бортга чиқишиди, ҳаммани трюмга ҳайдашди. Биргина Поярковни юқорида қолдиришди.

— Сунгариялик!

Уи саккиз соат давомида биринчи марта ўз «исми»ни эшитади.

Атрофига қарайди. Мана, хушбичим, ихчам, қаҳрли Комуцубара. Полковник формасида.

Ниҳоят!

Улар ҳужра орқасига ўтадилар.

— Мана сизнинг ҳужжатларингиз,—дейди Комуцубара,— энди бу ёфи яқин қолди.

Поярков хафалигини изҳор қиласди:

— Гуруҳ билан бирга ташлаш хатарли. Умуман ақлдан әмас.

Комуцубара қўлларини ёзди.

— Ҳаммаси сўнгги дақиқада ўзгариб кетди. Нариги томондагилар бизнинг операциямизни, одамларни ташлашнинг тахминий муддати — жума, шанба кунлари эканлигини билб қолишибди. Душанбани ташлашга тўғри келди. Улар учун оғир кун. Бизлар учун эса енгил. Ўлайманки, енгил кун. Кутмаганларида кириб бориш ҳамиша осон.

— Аммо гуруҳ чегарачиларнинг ўтини менга қаратади-ку.

— Агар шундай бўлиб қолса, гуруҳга ўзи қаратади ўтни. Сиз ўлик зонада бўласиз.

Комуцубара шивирлаб гапиришга ўтди.

— Сизни ҳеч ким танимадими?

Поярков чарм курткали кишини эслади.

— Йўқ.

— Энди ҳеч ким танимайди... Ташлаганга қадар сиз алоҳида хонада яшириб туриласиз. Менга ва япон қўмондонлигига бирор даъвоингиз борми?

— Фақат афсусланаман. Гуруҳ билан бирга бориши хавфли.

— Тушунарли. Аммо энди ҳеч нарсанни ўзгаририб бўлмайди. У ердагилар таъбири билан айтгайди, омадингизни берсин!

Комуцуbara Поярковнинг қўлини қисди ва зинадан юриб, кемага тушди.

Эрталаб. Кундуз. Оқшом.

Вақт қайд қилинмади. Уни қайд қилишнинг иложи бўлмади.

Поярков, полковник алоҳида хона деб атаган палуба тагидаги ҳужрачада эди. Қуёш нурини ўтказа оладиган иллюминатори ҳам, бошқа бирор туйнуги ҳам йўқ! Лекин у энди эрталаб ҳам, туш пайти ҳам эмаслигини биларди. Эрталабки, тушги овқатни беришган. Оқшомга яқин ёки оқшом. Ҳарбий қайиқ тўхтамасдан юрарди. Оддий рейс тезлиги билан юрарди, анча узоққа кетиб қолган бўлса керак. Благовещенскдан ўтиб кетди... Кўп нарсалар орқада қолди...

Қирғоққа кечаси туширилади. Буни бошқа вақтда қилиб бўлмайди. Қўпорувчи худди бойқушга ўхшаб қоронғида овқилади. Ҳарбий қайиқдагилар эса қўпорувчилар.

Тун яқинлашгани сари ҳаяжон кучая борди. Энди Поярков ташвишламиш, қалбини қўрқинч чулғаб олганди. Ўз туғилган тупроғингга душман қиёфасида қадам қўйиш осон эмас экан. Худди ич-ичидан музлаб кетаётгандек бўлди.

У ётолмас, ўтиромасди ҳам. Диққинафас жимлик. Фақат юриб туриш керак. Эшик томон икки қадам, эшикдан орқага икки қадам. Шу ҳолда узлуксиз бориб келаверади...

Кейин у ўзини каравотга юз тубан ташлади-да, жимиб қолди. Юраги гуссага тўлиб кетганди.

— Уттиз тўртинчи, юқорига!

Тун

Палуба жимжит эди. Қоронғи ва жимжит. Каинерка кўринмайдиган, фақат таҳмин қилинган соҳилдан юз метрча берида турарди. Нариги томонда яқин ўрмон ва куз ҳидини уфуриб шамол эсади. Ернинг ҳидини ҳам. Аллақандай қадр-дон ва роҳатбахш куз шамоли.

Поярков зинадан қайиққа тушди. Қайиқ сувда чайқалиб тумшуғи билан темир бортга урилар, йўловчини қабул қилгиси келмасди. У бир амаллаб қайиққа ўтирди. Курткасига яхшироқ ўраниб, шапкасини кўзигача бостириди-да, гужанак бўлиб олди.

Юқоридан қичқиришди:

— Жўна!

Қайиқ бортдан ажralиб, сузиб кетди...

ТҮРТИНЧИ ИШ

КАТТА МУХБИР

КАЛТА СОҚОЛЛИ КИШИ БЛАГОВЕШЧЕНСКДА САЙР ҚИЛИБ ЮРИБДИ

Кундуз соат иккilarда Благовещенск ОГПУ бошқармасининг бошлиғи Иван Мефодиевич Весёлов пастга тушиб, овқатланмоқчи бўлиб турганида, навбатчи телефон қилиб қолди.

— Ҳузурингизга бир киши кирмоқчи.

Иван Мефодиевич энди танаффусга чиқаман деб турган охирги дақиқаларда телефон пойлаб тургандай хуруж қилиб қолади.

— Қанақа одам экан?

— Соломинман дейди.. Ҳа, худди шундай.. Ҳужжат бўйича Соломин Фёдор Христофорович.

— Унга нима керак экан?

Навбатчи жим қолди. Афтидан, Соломинга нима кераклигини билмасди ёки у, Соломин, ГПУ га келиш сабабини ўзи тушунтириш мақсадида телефон қилган бўлса керак.

— Майли, кира қолсин!

Иван Мефодиевич трубканни жаҳл билан илиб қўйди.

— Бирор марта одамларга ўхшаб овқатланолмайсан!

Весёлов дам олдиришга ҳам, овқатланишига ҳам қўймайдиган энг тошюрак одамлар кириб келадиган эшикка энсаси қотиб, ҳатто ёвқараш билан тикилиб қолди.

— Ҳа, киринг!

Фу, жин урсин, ахир бу «Амур» ресторанининг директори-ку! Соломин, Соломин эмиш... Соломинлар кўп-да ахир...

— Муҳим иш, ўртоқ Весёлов,— деди у ҳаяжондан нафаси тикилиб, йўл-йўлакай пешанаси, бўйнидаги терларини артакан.

Бу Соломин дегани семиз ва анча ёшларда эди. Тепакал катта боши атрофини оппоқ жингала соч қоплаган, кўз остиари, ияги ажинга тўла.— Муҳим иш бўлмаса вақтингизни олиб ўтиргмаган бўлардим. Фурсатингиз зиқ...

— Шунақароқ,— деди Весёлов.— Ўтиринг. Ҳўш, нима гап?

— Гап бундай...

Соломин ўтириб, рўмолчаси билан яна бир марта тепакал бошини артди, бошқарма бошлиғига яқинроқ бўлиш учун олдинга чўзилди-да, сўз бошлади.

— Мен «Амур» ресторанига мудирлик қилиш шарафига мусассарман.

— Биламан, Ресторанингизда кеча...

— Ҳеч нарсадан хабарим йўқ... Фақат гапнинг сирасига ўтишингиз учун шунчаки ёрдам бермоқчиман холос.

— Гап бундоқ, кеча кечқурун ресторанимда Борис Владимирович Поярков овқатланди.

Соломин стулнинг орқа суюнчиғига ястанди-да, бошқарма бошлиғига маънодор қараб қўйди.

— Ким дедингиз?—тушунмади Весёлов.

— Поярков Борис Владимирович! Роппа-роса соат етида...

— Нима бўлти?

— Нима бўлти деганингиз нимаси?— ажабланди Соломин,— Поярков «Монархия иттифоқи»нинг аъзоси, Чжан Цзо-лин махфий идорасининг агенти. Уни Харбинда ҳамма танийди.

— Буни сиз қаердан биласиз, ўртоқ Соломин?

— Шарқий Хитой темир йўлида беш йил ишладим, оқ музожирлар тўғрисида кўп нарсаларни билиш учун шунинг ўзи кифоя қиласа керак.

— Сиз Поярковни «Монархия иттифоқи» аъзоси, охранка агенти дедингиз, у қандай қилиб сизнинг ресторанингизга келиб қолди?

Соломин қўлларини ёзди.

— Мен ҳам шунга ҳайронман-да!

— Сиз у билан гаплашдингизми?

— Худо сақласин! У ўзини таниб қолганларини билса, яширинарди.

— Янглишмаяпсизми?

— Қандай янглишиш мумкин, ўртоқ Весёлов! Мана бёлгилари!— Соломин пиджагининг ички чўнтағидан бир варақ қоғоз олди.— Бўйи ўртадан баландроқ, оқ сариқ соchlари жингалак, калта соқол, дўнг пешана, тепакал, қулоғининг орқасида катта холи бор.

— Қайси қулоғининг орқасида?

— Ўнг қулоғининг орқасида бўлса керак. Ҳа, худди шундай, ўнг қулоғининг орқасида. У дераза ёнидаги стол ёнида чап томони билан ўтирган эди, мен орқасидан келиб, холини кўрдим...

— Шошманг, ҳозир ёзиб оламан.

— Езишнинг нима кераги бор, ўртоқ Весёлов... Ҳаммаси шу ерда айтилган.

Соломин қоғозни Весёловга узатди.

— Ўқий оламанми?— сўради Весёлов ёзувга қараб.

— Ҳусниҳат билан ёзилган. Мен ҳусниҳатдан гимназияда фақат беш баҳо олардим.

— Жуда соз! Хабарингиз ҳақиқатан ҳам жуда муҳим. Раҳмат, ўртоқ Соломин! Чора кўрамиз...

«Амур»нинг директори чиқиб кетгач, Весёлов телефон трубкасини кўтарди-да, мувонининг телефон номерини терди.

— Федя... Соломин ҳузуримда бўлди... Ҳалиги Шарқий Хитой темирйўлчиларидан-да, «Амур»га бошчилик қиласди. Уша масалада... У билан шуғуллан! Иложи борича тезроқ. Благовешченскдан узоқлатиш керак. Тушундингми, иложи борича тезроқ...

Бу сешанбада содир бўлди. Соломин жумадан бошлаб мансаби кўтарилганлиги ҳақида буйруқ олди. У Хабаровскка «Торгсин» бошқармасига ишга кўчирилди.

СОКИН КЎЧАДАГИ УЙ

Благовешченскда сокин кўча бор. Бу кўча барча шамолларга очиқ, тепаликдан тушиб келиб, боғлар ичидан ўтади, ўзига осойиштароқ жой излагандек дам чапга, дам ўнга бурилиб давом этади, шаҳарнинг энг чеккасига чиққач, умуман йўқолиб кетади. Баъзан бошқа кўчага айланиб кетади, баъзан бироннинг деворига бориб тақалади.

Мана шу кўчада иккинчи чорраҳадан сўнг бир ёғоч уй қад кўтарганди. Аслида, бу ерда ҳамма уйлар ёғодан, лекин бу уй олдинроқ қурилган, анча янги, олд томонидаги панжара бўялиб, ажиб ҳошиялар сурати тушириб қўйилган. Бу безакларни бошқа уйларда ҳозир учратмайсан — улар чириб, тўкилиб кетган, бу уйда эса сақланиб қолган. Ўшанга қараб уйни топиш осон, аммо ўнг томондан юриб, диққат билан қараб бориши керак.

Соат тўққизларга яқин, қоронғи тушиб қолганида уйга иккита эркак қиши яқинлашди. Қийимларига қараганда маҳаллий одамлар: почалари этик қўнжига тиқилган, кўйлаклари пастга туширилиб, белларига энсиз камар боғланган, биттасининг бошида кепка, иккincinnisinинг бошида парусина фуражка. Улар кўчада ҳеч ким йўқми деб, атрофга аланглаб олишди, кепкали қиши деразани аста чертди.

Уй эгаси деразадан қараб, меҳмонларни ичкарига таклиф қилди.

— Жуда ҳам бекиниб олибсан-ку, Борис Владимирович!— деди биринчи меҳмон, кепкасини деворга қоқилган михчага осар экан,— бир йил изласа ҳам тополмайди одам...

— Икки йилда ҳам топа олмасликларингга ҳаракат қилдим,— деб жавоб берди ўша Борис Владимирович деганлари,— аммо Благовешченскда ундай жой йўқ экан.

— Ҳазиллашяпти, кўряпсанми, ўртоқ Западний, ҳалиям

ҳазил қиласди!— деди биринчи меҳмон кулиб.— Йўқ, сени японлар ўзгаририла олишмабди.

— Агар хитойлар ўн йил ичидаги ўзгаририла олмаган эканлар, японларга иккни йилда ўзгариришига йўл бўлсин,— жавоб қиласди мезбон.

— Майли, қани танишайлик — Весёлов! — биринчи меҳмон Благовещенск бошқармасининг бошлиги Весёлов эди. У мезбонни дўстларча қучоқлаб, елкасига урди,— қайтиб келганлигин билан табриклийман, бирордар, туғилган соҳилинингга омон-эсон қайтишинг билан кутлийман.

Уй эгасининг кўзлари намланди. Унинг учун бу сўзлар оддий сўзлар эмасди. Эҳ, ҳимасини айтасиз.

— Ҳатто ишонгинг келмайди,— деди у секин тўлқинлашиб.

— Танишиб ол! Терентий Дмитриевичнинг муовини... Сенинг тутинганинг энди, чунки сен бу оламга янгидан келдинг. Ўртоқ Семён...

Баланд бўйли, елкадор, жингалак, ёғли қора соч меҳмон уй эгасига қўлини чўзди.

— Салом!

— Мана сиз қандай экансиз, ўртоқ Семён,— меҳмонга қаради уй эгаси,— у томонда сизни мутлақо бошқача тасаввур қилишади.

— Шоҳ ёки қулоғи йўқ дебми?

— Иўғ-э.— Мезбон ҳақиқатни айтишига саросимада қаловланиб қолди.

Меҳмон унга далда берди.

— Бошсиз деб ўйласалар керак-да?

— Улар шуни истайдилар,— дея гапга аралашди Весёлов.— Бизни бошсиз деб тушларида ҳам кўрадилар... Шундай эмасми, Борис Владимирович?

— Унчалик эмас.

Уй эгаси катта, қийшиқ оёқ дуб стол ёнидан стулларни сурниб қўйди-да, меҳмонларни ўтиришига таклиф қиласди.

— Чой бўладими?— қизиқди Весёлов.

— Чойсиз бўлармиди! Фақат мен аввал дераза эшикларини сал ёпиб қўяй. Бақт...

— Билганингни қиласвер... Бу ернинг деворлари қанақа?

— Менинг хонам ёнимизда,— мезбон эшикни кўрсатди.— Уй эгалари йўлакнинг нариги томонида, эшитилмайди. Девор харилари йўғон.

У ташқарига йўналди, бир дақиқадан кейин оғир дераза тавақалари ёпилди. Қуёш ботиши олдидаги хира, ҳар қалай, хонага кириб турган кундузги нур сўнди.

— Худди ер тагидагидек,— деди Весёлов.

— Ҳа,— дея маъқуллади иккинчи меҳмон.— Бу ер бутунлай холи... Лекин айни чоқда тузоқ ҳам. Ўраб олсалар, чиқолмайсан.

Хўжайин қайтиб кирди. Каттакон, қизғиши абажур тагида қори кўпчиб чиққан шишали чироқни ёқиб, стол устига қўйди.

— Газета билан устини ёпиб қўйилса яхши бўларди,— таклиф қилди иккинчи меҳмон. Ў ашаддий конспиратор эди,— жуда ёришиб кетди.

Мезбон газета олди-да, абажурни ўраб қўйди. Стол, чеккалари гулдор дастурхон устигина ёриша бошлади.

— Энди бўладими?

— Дуруст... Утиинг, Борис Владимирович!

— Чой-чи?

— Чойга улгурамиз. Вақтимиз кўп. Агар ҳайдамасангиз, ҳали анча ўтирамиз..

— Ҳайдаш нимаси?

— Ҳа, гап мана бундоқ бўлибди... Яна бир марта уйга қайтиб келишингиз билан табриклаймиз. Айтгандек, биз сизни Сахалян томондан кутиб, ҳар эҳтимолга қарши, катерни тайёр ҳолда тутиб турган эдик.

— Маршрутни сўнгги дақиқаларда ўзгартиришди. Иккита операцияни биттага бирлаштиришди, мен Радзаевский гурухига тушиб қолдим.

Иккинчи меҳмон ўйланиб қолди.

— Тасодифий бирлаштиришми? Ёки комбинациями?

Мезбон хижолатда елкасини қисди. Ҳодисанинг табиати қанақалиги унинг ўзига ҳам маълум эмасди.

— Баъзан менга бу тасодифларнинг ҳаммаси кутилмаган мос келишлардек туюларди. Аммо булар кейинги вақтда ниҳоят кўпайиб кетди, афтидан, бу тасодифлар қонуний бўлса керак.

— Шундай бўлса керак,— дея тасдиқлади иккинчи меҳмон.— Биз ҳам мана шундай мантиқий юриш ва анъанавий маршрутга кўз тутган эдик, японлар эса тасодиф ва кутилмаганликдан иборат бошқа ўйинни таклиф қилишиди.

— Хитойларнинг схемаси ўчириб ташланяпти,— деб гапга аралашди Весёлов,— у иккинчи бўлимга тўғри келмади.

— Оригинал бўлишни истайдилар,— деди иккинчи меҳмон тахминини билдириб.

Мезбон ҳаёлида ниманидир таққослади ва иккинчи меҳмоннинг хulosасидаги қатъийликни бир оз юмшатди.

— Уринишяпти...

Иккинчи меҳмон мезбоннинг юзига қизиқиши билан қаради. Унинг самимийлигини текшириш ва айтган сўзларини шубҳа остига олиш учун эмас, ўтмиш изларини топиш учун тикилди.

— Саёҳат сизга зарар қилмадими?

— Йўқ шекилли. Шунчаки, тирнаб ўтди. Ҳеч нарса эмас. Қолганлари эҳтимол...

Весёлов бosh силкди.

— Уларнинг бахти юришмади.

— Биронтаси орқага қайтиб кетдими?

— Иккитаси... Сен — учинчиси.

— Иккинчи меҳмон шимининг чўнтағидан браунингни олиб, эҳтиётлик билан столга, мезбоннинг олдига қўйди.

— Борис Владимирович! ОГПУ муҳтор вакили номидан...
Табриклиман! Бу ерда ҳаммаси айтилган...

У браунингни даста томонини олдинга қилиб, мезбон томонга сурди. Унинг устига: «Б. В. Поярковга! Фоят мұхим топшириқни баъжаришдаги мардлиги учун» ўйма сўзлар ёзиб қўйилган эди.

Мезбон уларни ўқиб чиқди. Йўқ, бир нигоҳ солди холос. Кейин қўли билан қуролнинг совуқ стволини силагач, уни ўзидан нарига суриб қўйди.

— Терентий Дмитриевичга айтиб қўйсангиз: бахтиёрман. Жуда таъсирландим. Агар лозим бўлса, ҳаммасидан яна ўтаман. Аммо мен ҳали Академикман. Бу менга халақит беради...

Весёлов хайриҳоҳлик билан чуқур нафас олди.

— Ха, албатта...

Иккинчи меҳмон браунингни қўлига олиб, ҳавас билан айлантириди. Қорайтирилган пўлат бир неча бор ялтираб сўнди.

— Ҳавасим келади.

Затворни очиб, ичига қаради. Чироқ ёруғида ҳаво ранг илон изи буралиб кўринди.

— Ишлатиб кўрмайсизми?

Мезбоннинг юзида ғамгинлик аксланди.

— Мавриди келса...

— Ха, албатта. Доим ёнингизда бўлади бу қурол.

Меҳмон затворни аввалги ҳолатига келтириб, ҳаммаси жойида эканига ишонч ҳосил қилди-да, тўппончани яшириб қўйди.

— Терентий Дмитриевичга бериб қўяман... У сейфига солиб қўяди.

Ўзоқ вақт, яхши дақиқалар ўтди жимликда. Тақдир ҳозир уларга ҳадя қилган нарсалар ҳар бирининг дилида узоқ вақтларгача, бутун умрга сақланиб қолишига роzi бўлган-дек, ҳаммалари чироқ нурига тикилиб ўтирадилар.

— Йўлга тушайлик! — деди Весёлов.

— Ха, тўғри, — дея тасдиқлади мезбон. — Шундай маршрут бердиларки, асти қўяверинг!

Иккинчи меҳмон мушакдор, дагал, перо билан тўппончагина эмас, ундан ҳам оғирроқ нарсаларни тутган қўлларини стол устига қўйди. У одатда шундай иш бошларди, ҳозир иш бошлиши керак эди.

— Қандай маршрут экан, қаёқقا олиб боради?

— Олисга. Японлар, табиийки, менинг ёрдамим билан

Хабаровсккача... Узок Шарқ Армияси штабигача бормоқчилар.

— Үхў!

— Тез етиб боришлари керак. Мен ўзимни соддалика олиб, Хабаровскда турадиган қариндошларим билан алоқа қилишимни, шу билан бирга, улар юқори мансабларда ишлашларини мақтаниб айтиб юбордим... Биз бу ерда шундай келишиб олгандин...

Весёлов тасдиқлади:

— Бу режага киради.

Иккинчи меҳмон сўради:

— Қариндошлардан ҳали фойдаланмадингизми?

— Йўқ, бир марта ҳам.

Мезбон аниқроқ тушунтириб берди:

— Таржимаи ҳолнинг детали сифатида... Уни Харбиндаги резидент орқали Чжан Цзо-лин маҳкамасида текширудан ўтказишиган.

— Буни сизга айтишдими?

— Нега энди... Улар бунчалик аҳмоқ эмаслар. Буни мен уларнинг баъзи саволларидан билиб олдим. Кейин контрразведка томонидан муносабатнинг ўзгариши ҳам яхши намуна-ку.

— Яхши томонгами?

— Ҳа.

— Ҳаммаси шуми?

— Ҳаммаси.

— Японлар қайта текшириб ўтирумадиларми?

— Буни билмайман. Афтидан, йўқ. Улар хитойлар қўлга киритган ҳужжатларга ишондилар. Кейин Чжан Цзо-лин агентларининг кўпчилиги уларнинг хизматида. Деярли агентуранинг барча тўри уларнинг қўлига ўтган. Мени хитой махфий хизматининг собиқ йирик агенти таништириди...

— Жаноб Лимми?

— Сиз аниқладингизми? — ажабланди пича мезбон.

— Картотека бўйича, — деб тушунтириди иккинчи меҳмон, — у ерда сиз айтган бошқа фамилия ҳам бор — капитан Милкич.

— Бу ҳам ҳақиқий эмас.

— Шундай бўлса керак... Ўйлайманки, ҳар хил лақаблардан фойдаланиб юрган одам граждан уруши ва япон окупацияси даврида чап қирғоқда иш кўрган бизнинг эски танишимиз бўлса керак. Вантини деган қандайдир италиялик.

Весёлов бош чайқади.

— У ўшанда ҳақиқий фамилияда бўлган деб ўйлайсанми? У профессионал разведкачи-ку, бизнинг территориямизга тошириқ бажариш учун келган. Бу кундай равшан. Ҳамма картотекаларда фақат лақаблар.

— Ҳақиқий исмими фақат Квантун армияси штаби иккинчи бўлимидагилар билишади, — деди мезбон.

— Жин урсни! — дея иккинчи меҳмон тарс эткизиб кафти билан столни урди. — Вазифани у тузмаганими?

— У тузмаган деб ўйлайман. У фақат белгиларда айтган. Тафсилотини Харбин ҳарбий миссиясида ишлаб чиққанлар. У ерда нуқтама-нуқта ёзиг чиққанлар, кейин муҳлатни белгилаганлар.

— Бутун ишнинг бажариш муҳлатиними? — ишонмади иккинчи меҳмон.

— Биринчи баандининг муҳлатини.

— Аниқроқ айтинг!

— Қариндошларимнинг менга ёрдам қилишга розилиги. Икки ҳафта.

Меҳмоннинг бармоқлари стол устида ўйнади. У асабийлашарди.

— Содда қилиб айтганда бизнинг розилигимизми бу?

— Мен бундай масалаларни ҳал қилмаганман.

Бармоқлар столни тобора ногора қилиб чала бошлади. У асабийланарди.

— Тафсилий планни беринг!

— Яхши... Мен аввал чой қўйиб келай...

ДЕРИБАС: «БИЗ УЧУН У АКАДЕМИК БЎЛИБ ҚОЛАДИ!»

— Терентий Дмитриевич, иш биз ўйлагандан мураккаброқ ва хавфлироқ экан.

— Қўй, қўй, қўрқитма... Ўзинг ҳам қўрқма! Ўтири-чи, Семён, бир бошдан гапир... Аввало Поярков ўзини қандай ҳис қиласпти?

— Нормада.

— Сен расмий гапингни қўй, менга одамларга ўхшаб гапириб бер. У сенга ёқдими?

Западний жавоб қилишдан аввал, фикран маслаҳатлашиб олди, инналарнидир чамалаб кўрди ва кейин деди:

— Ёқди десам ҳам бўлади.

— Демак, бутунлай эмас... Сен ахир киши дилидагини билиш устаси, психологсан-ку.

— Ёқди. Чидамли, ўткир мужик.

— Сени қара-ю, ўткир эмиш. Бу қандайдир янги, тушуниб бўлмайдиган баҳо.

Западний изоҳ берди:

— Куруқ қўл билан уни ололмайсан, панд бериб қўяди.

— Ўзинга ўзими?

— У бунинг учун ортиқ даражада ақлли ва туйғун.

Дерибас чўққи соқолини қашиб, жилмайди. Ў хотиржам кайфиятда эди. Ҳар ҳолда шундай туюларди.

— Аттестация, биродар, бешу плюс. Айтганларидек, олтин медалга арзирли. Кўндан бери сендан; бундай баҳони эшитмагандим. Сахий бўлиб кетибсан, Семён.

Западнийнинг юзида енгил ҳижолат сояси аксланди.

- Иўғ-э, ҳақиқатан ҳам шундай — нормада.
- Бўшашиб қолмабдими? Ахир ўн икки йил кам муддат эмас. Бу ердан йигитлигига кетган эди.
- Қиёслай олмайман, у вақтда кўрмаганиман.
- Мен ҳам ўзини кўрмаганиман, фақат фотосуратини кўрганиман. Қазак, бошқа ҳеч нарса деёлмайсан.
- Ўйлайманки, ўзгармаган.
- Шунақа! Шундай баҳтили кишилар бўладики, вақт уларга таъсир қиломайди.
- Терентий Дмитриевич, сиз ҳам ўшалар тоифасига кирасиз.
- Ҳай, ҳай, мен тўғримда гапирма. Мен, биродар, нариги томонга мўралаяпман. Гап мен тўғримда эмас... У қуролга қандай қаради?
- Шунчаки... Мана, Терентий Дмитриевич!
- Западний чўнтағидан тўппончани олиб Дерибасга узатди.
- Наҳотки, қўлига ҳам олмаган бўлса?
- Иўқ.
- Ўзини тута билишми ёки бефарқликми бу?
- Ўзини тута билиш.
- Буни қара-я! Сенинг берган баҳоингга қўшилишга тўғри келади. Беш!
- Сиз, бешу плюс, деган эдингиз.
- Ҳа-я, айтганча!
- Дерибаснинг чуқур жойлашгани учун қора бўлиб кўринган кўзлари сузилди. Бирор нарса ҳақида ўйлагандага гўё атрофдаги нарсалардан ҳимоя қилгандек киприкларини юмарди.
- Қийин иш экан дедингми?
- Қийин, Терентий Дмитриевич. Японлар Узоқ Шарқ Армияси штабига кириб олишмоқчи. Поярковнинг олдига мана шундай вазифа қўйилган.
- Фақат унинг олдигами?
- Иўқ, у орқали. У штабдаги раҳбар ходимлар орасидан муҳбир топиши лозим. Баҳоси ҳаддан ташқари катта.
- Ҳаддан ташқари?
- Олтин пул билан ўн минг.
- Демак, жиддий экан.
- Жудаям. Бу фақат ҳамир учидан патир.
- Пул Академикдами?
- Уч минги. Қолгани биринчи талаб биланоқ юборилади.
- Ҳа, жуда ҳам жиддий. Қантунчиларнинг дўпписи тор келиб қолибди-да.
- Академик, қизиқиши юқоридан бўлган, деяпти. Бош штабнинг ўзидан. Бу япон қўмондонлигининг умумий планидан келиб чиқади. Токио билан Харбиндан олинган кейинги маълумот эсингиздами? Очиқдан-очиқ тарафкашлик. Ҳамма нарса разведка зиммасига юкланди.

— Бу чегарани бузишлардан ҳам сезилиб турибди. Жаноблар қутуришяпти. Академикка бирор кишини ёрдамга беришганми? У резидент қилиб белгиланган бўлса керак.

— Резидент. Ҳозирча фақат битта вазифа билан — мухбир топиш.

— Бошқача қилиб айтилганда, мақсадга қаратилган ва жудаям аниқ акция. Уни муддат билан чеклаганларми?

— Босқичлар бўйича. Биринчи икки ҳафта: қариндошлар билан учрашиш ва ёрдам беришга уларнинг розилигини олиш.

— Бу қийин эмас. Ўйлайманки, биринчи босқич тўсиқсиз ўтади. Сен нима дейсан, Семён?

— Агар иккинчи босқич — мухбирни қўлга киритсин, дейлик, унда Академикка бойликни берамиз, Сахалянга хабар қила қол.

— Йўқ, Семён, ҳозирча бу босқичларни бир-бирига боғламаслик керак, айниқса, биринчисини иккинчиси билан нисбат қилиб бўлмайди. Биз занжирни исталган вақтда, истаган жойда узиб ташлай олиш имкониятимизни сақлаб қолмоғимиз керак. Қариндошлар билан алоқа боғладингизми, яхши. Хурсанд бўлаверинг, жаноблар. Кейин — боши берк кўча. Мухбирга чиқиш йўли йўқ. Сабабдан кўпли борми: лойиқ номзод топишоммади. Еки топишди ҳам дейлик. У сафарда, касал ва оқибат-натижада япон разведкасига хизмат қилишга рози бўлмаяпти...

Западний жоиланиб кетди. Қўлини столга қўйиб, бармоқлари билан черта бошлади. Аввал секин, кейин ҳатто қандайдир қизиқиш билан тобора тезроқ черта бошлади.

— Сен нимага ногора чаляпсан? Еки ҳозирданоқ жангга отландингми?

— Нима бўлти? Иккинчи босқич ҳам бизники-ку, ахир. Академикни сўқмоққа қўйиб юборамиз, бора қолсин!

Дерибас Западнийга тикаандек кўзларини қадади. Унча оғритмайдиган қилиб қаради, кўзларида худди ўйинқароқликка ўхшаш кулги бор эди.

— Бора қолсин!

Ҳар иккаласи ҳам қизиқиб кетишди, ҳозирда фикран, лекин ўзларнини ишдагидек тасаввур қилишди, уларни бу ўйин ўзига жалб қила бошлади.

— Икки босқич бутун бир занжир,— деди Западний ўз планини ривожлантириб.— Анча узун занжир. Унга ҳарбий миссия, иккинчи бўлим ва Квантун армиясининг қўмондонлиги осилиб олади...

— Икки ойга етадиган иш бўлади,— мўлжал қилди Дерибас.— Бизга ҳам, японларга ҳам.

— Фақат икки ойгами?— деди Западний ҳафсаласи пир бўлиб,— нима учун икки ойга?

— Чунки ундан нарига йўл йўқ. Сен билан бизга йўқ, Семён. Бирорнинг полизига тушиб кетамиз.

Западний тушунмасдан Дерибасга тикилди.

— Демак, бекатми?

— Балким бекатдир, балким йўл тугар! Академик Сахалинга ёки ўша Харбийнинг ўзига: мухбирни жалб қилиш амалга ошмади, у рад қилди ёки шунга ўхшаш бирор нарса ни хабар қиласди.

Западний бармоқлари билан столни ногора қилиб чалиши тўхтатди. Кабинетга жимлик чўқди. Одатдан ташқари, аллақандай хижолатбозликтан иборат, бемаврид жимлик.

— Жангни тўхтат!— дея кўлимсиради Дерибас,— шунча жанг қилдик, энди етар...

— Ҳа, сулҳ, Терентий Дмитриевич. Ўйлайманки, атакага ўтишнинг ҳам ҳожати йўқ.

— Нега энди?

— Майдо-чўйда нарса. Арзимайди. Японларни қитиқларига тегамиз, тор кўчалардан олиб бориб, бошлаган жойимизга қайтиб борамиз.

— Бу майдо-чўйда нарса эмас, Семён, арзидиган иш. Японлар икки ой, балки уч ой йўқотишади. Олтинларини шамолга совуришиади... Ҳи минг сўмнинг ҳаммасини бўлмаса ҳам каттагина қисмини... Благовешченск билан Хабаровскдаги агентларидан баъзиларини очиб берадилар.

— Розиман, лекин барибир майдакашлик. Шуни ҳам айтиш керакки, йўқотиш фақат японлардагина бўлиб қолмайди. Биз Академикдан маҳрум бўламиз. Операциянинг барбод бўлишини сезган ҳамон, улар уни йўқотадилар. Уларга япон разведкасининг планларини биладиган одам Благовешченска керак бўлмайди.

— Кақириб олишлари ҳам мумкин.

— Бу жуда ҳам инсонпарвар вариант. Уларнинг резиденти маълум даражада ўзини бу ерда ошкор қилиб қўяди. Мухбирни қўлга киритиш, гарчи у амалга ошматаан тақдирда ҳам, сирни ошкор қилиш билан боғлиқ. Резидент ўзини таништириши, маълум миқдорда планларини айтиши керак. Айтганларидек плашини ечиб ташламоги керак.Faқат ўз жамиятидагина плашсиз юриш мумкин. Ишлашга рози бўлишдан воз кечган мухбир — энди сизнинг одамнингиз эмас. У жиддий душман.

— Яна қўрқияпсанми?

— Нима деяпсиз, Терентий Дмитриевич? Истиқболни кўз олдимга келтиряпман.

— Истиқбол қоп-қоронғи-ку...

— Ундан ҳам баттарроқ.

— Айёрсан, Семён, ўзингнинг бу қайгули картиналаринг билан менинг жаҳлимни чиқариб, мувозанатимдан тойдирмоқчимисан? Чолнинг жигига тегаман, оқсоқолнинг жонига

ўт соламан, у жон-жаҳди билан ўзини гирдобга уради демоқ-чимисан? А?

Дерибас жиддий ва ўз муовинини койиб гапиргандек бўларди-ю, кўзлари эса шўх жилмайиб турарди. Терентий Дмитриевичнинг кайфиятини кўзларига қараб билиш керак эди. Аммо Западний бундай қдолмасди.Faқат эшитарди.

— Гирдоб? Нима сабабдан? Японлар ўзларини гирдобга урмоқчи бўлмоқдалар. Бунда уларга ёрдам бериш керак.

— Барибир «мухбир»ни сотмоқчимисан?

— Сотамиз, Терентий Дмитриевич.

— Эҳ, Семён, Семён... Ун минг ҳаловатингни бузиб қўйди. Нима, японларга олтин ўрнига қалбакисини тутқазмоқчимисан?

— Нега қалбаки бўларкан? Бу хаёлимга ҳам келмаган. Ҳақиқий мухбирни.

— Қани сенинг мухбиринг? Қаерда? Столга Яковенко ёки Санинни ўтқазиб қўйиб Узоқ Шарқ Армияси тўғрисида ҳарбий маълумот тўқиттироқчимисан? Итагаки бунинг алдаш эканини дарҳол билиб олади, шундан кейин Поярковни йўқ қилишлари аниқ. Бундай нарсалар кечирилмайди.

— Такрорлайман, сохта эмас, ҳақиқий «мухбир»ни топаман,— деди Западний «ҳақиқий» сўзига ургу бериб.

— Штабга кўз тикяпсанми дейман?

— Ҳа.

Дерибас ранжиб бош чайқади.

— Жуда маккорсан-да. Фикрни чалгитасан. Сени нима қилишини ҳам билмай қолдим, Семён..

Дерибаснинг кўзлари яна кулди, улардан маккорона учкунлар сачради.

— Сизга ўргатайми? Ўз муовинингизга контроперацияни бошлаш ҳақида буйруқ тайёрланига фармон беринг.

— Жуда шошяпсан... Ахир айтдим-ку, бироннинг полизига тушиб кетамиз деб. Ўлчов бошқа миқёсда олиб борилади. Бу мухбирнинг бўлиш ёки бўлмаслигини сен билан биз ҳал қилмаймиз. Бизнинг ишимиз мухбирнинг кераклигини исботлаш. Faқат исбот қилиш!

— Исбот қиласми.

— Уриниб кўрамиз,— деди у муовинининг галини тузатиб.— Гап бундай, Семён, сен доклад билан буйруқнииг лойиҳасини тайёрла. Контроперация ўтказиш ҳақидаги буйруқ лойиҳасини... Нима деб аталишини кейин ҳал қиласми. Ҳаммаси кейинроқ.

— Тушундим, Терентий Дмитриевич... Поярков операцияга японча ном билан кирадими?

— Уни Харбинда нима деб атаганлар?

— Сунгарилялик.

— Жунгарилялик...— Дерибас ижирғанди.— Биз учун у Академик бўлиб қолади. Уни эҳтиёт қил, Семён! Бизнинг

соҳилимиздаги вазиятни японлар ўшанга қараб бўлгилайдилар.

КОМУЦУБАРАНИНГ ТУНГИ ҚҮНГИРОГИ

22 август кечаси соат 3 да полковник Комуцубара Благовещенскдан биринчи ахборотни олди. У жуда қисқа бўлиб, полковникни бир неча дақиқагина ҳаловатини бузди:

«Қарин дошларимни кида бўлдим. Ҳаммаси сиҳат-саломат. У камни излаб топишга ваъда қилишди. У Хабаровскда. Аввалги жойда ишлайти. Сунгари ялик».

Комуцубара навбатчига ўзини дарҳол Харбин билан, Доихара Кендзи билан телефонда боғлашни буорди. Навбатни телефонни улаш билан овора пайтида, полковник устига ки-телини ташлаб пастга тушди. Йигирма поғонали зинапоя унга фикрини тўплаб, рапорт тайёрлашга кўмаклашди. У хушхабарни Доихарага жуда аниқ ва тантанали қилиб топширимоқчи эди. У ёқда, Харбинда Благовещенскдан худди мана-шундай ахборотни сабрсизлик билан кутишарди.

Трубкадаги жавоб унинг ҳафсаласини пир қилишгина эмас, ҳатто хафа ҳам қилди. Миссияда Доихара йўқ эди. У уйида ҳам топилмади. Ҳатто Харбинда ҳам йўқ эди. У шошинлинч равишда Токиога учиб кетибди. Полковникни қизиқтирган масала бўйича штабнинг иккинчи бўлимига мурожаат қилиш лозим эди.

Дарҳол хабар қилгиси келмай қолди...

Полковник нима қилишини билмай, трубкани узоқ вақт қўлида айлантириб турди. Уни, албатта, бўлим бошлигининг муовини, ўша баҳил, фитначи Янагита Гендо—Комуцубаранинг эски рақиби билан боғлашади. Агар Исимотонинг ўзига телефон қиласа-чи? Аммо Исимото чап қирғоқ билан бевосита шуғулланмайди, бу операция билан инчунин. У полковникнинг бехабарлигидан ажабланади ва Комуцубарани лаънати Янагитага йўллайди. Яна танбеҳ ҳам беради.

Фақат Янагитага хабар қилиш керак. Ахир тўппа-тўғри Токиога хабар қилмайди-ку.

Полковник навбатчидан Квантун армияси разведка бошлигининг муовини билан боғлашни илтимос қилди. Балким у ҳали штабдадир? Янагитанинг кечалари билан ишлашини ҳамма билади.

— Полковник ярим соат аввал уйига кетди,— деб жавоб қилишди, телефон симининг нариги томонидан.

«Ухлаяпти,— деди Комуцубара ғижиниб.— Жуда соз!»

— Квартираси билан боғланг!

— Полковник эрталаб еттигача уни безовта қилмасликни тайинлаган.

— Баъзан эрталаб еттигача полковникнигина эмас, ундан катталарни ҳам безовта қилиш мумкин. Дарҳол боғланг!

— Эшитаман.

Янагита дарров жавоб берди. У ёки ҳали ухламаган, ёки биринчи қўнғироқдаёқ уйғониб кетганди.

— Xa!

— Полковник Комуцубара гапиради, В-77 схемаси бўйича хабар келди.

— Айтинг!

Комуцубара текстни ўқий бошлади, у трубкада Янагитанинг дикқат билан ютоқиб нафас олишини эшитди, ҳатто унинг қандай тафтини ҳам сезгандек бўлди.

— Имзоси?— деб сўради Янагита, Комуцубара текстни ўқиб тугатгач.

— Сунгариялик.

— Унинг қўлими?

— Xa.

— Махфий пакет билан ҳозироқ Харбинга жўнатинг. Бундан кейин келадиган барча хабарларини ҳам зудлик билан айтиб туринг.

УЛАРГА КАТТА МУХБИР КЕРАК! МАЙЛИ, У БЎЛА ҚОЛСИН!

Октябрнинг бошида, аниқроғи, учинчи куни эрталаб ўн бирда Қизил Байроқли Узоқ Шарқ Алоҳида Армияси қўмондони Василий Константинович Блюхер Дерибасни қабул қилди.

— Ўн иккигача ҳеч ким киритилмасин!— деди командарм ўз адъютантини огоҳлантириб.— Бизга бир соат етадими, Терентий Дмитриевич?

— Бемалол етади.

Бир соатдан кейин ОГПУнинг мухтор вакили Блюхер билан хайрлашиб, кабинетига қайтиб келди. Яна йигирма минутдан сўнг ўз кабинетида «Бусидо — сароб» деган шартли номдаги қарши операция бошланганлиги тўғрисидаги махфий буйруққа имзо чекди. Пастда, Дерибаснинг имзосидан юқорида: «СССР Бирлашган Давлат Сийсий Бошқармаси томонидан маъқулланган», деган жумла турарди.

— Гап бундоқ, Семён,— деди Дерибас, ҳамма ишлар расмийлаштирилиб, қарши операция ўтказиш плани билан буйруқ пўлат сандиққа яшириб қўйилгандан кейин.— Энди иккинчи босқични жадаллаштириш керак. Академик Мухбир билан учрашувга чиқиши лозим...

— Хабаровскка командировка қилинадими?

— Кечки поезд билан. Учрашиш жойининг тасвири, Мухбирнинг белгиларини ҳозироқ тайёрлаб қўйилсан. Хабаровскдан келгандан сўнг Академик билан савол-жавоб тузиб чиқасизлар.

— Қариндоши борадими?

Дерибас Академикни хаёлан кузатди, ҳамма нарсага бегона кўзи билан қаради, қилни қирқ ёриб баҳолади-да, деди:

- Бу қариндош қаерда яшайди ўзи?
- Айтишларича, Хабаровскда.
- Адреси ҳам маълумми?
- Эски адрес. Уни хитойлар текширишган шекилли. Академик шундай деб ўйлади, ҳар қалай, шубҳа қилишмаган.
- Японлар-чи?
- Номаълум.
- Энди текширишади. Бу қариндошлар қандай одамлар?
- Таможнянинг собиқ ходими. Оиласида олти жон, катта ўғли уйланган, икки боласи бор.
- Мухбирга ким яқинроқ?
- Чол. У совет ҳокимияти томонга ўз ихтиёри билан ўтган собиқ офицерлардан.
- Режа бўйичами?
- Аслида шунаقا.
- Ўрли Академикни кутиб оладими?
- Улар таниш эмаслар.
- Академикнинг фотосуратини беринглар, белгиларини айтинглар, пароль белгиланглар.
- Балқим тўнпа-тўғри уйига боргани яхшидир. Уларнинг алоҳида уйлари бор, тинч жоъ...
- Йўқ, кутиб олишсин. Иложи борича азиз меҳмондек, яхши кутиб олсинлар.
- Таъқиб қилишларини назарда тутяпсизми?
- Ишонаман... Агар очигини айтадиган бўлсан, ҳатто кузатишларини истайман.
- Бу бизнинг операциямизни қийинлаштиради, Терентий Дмитриевич.
- Осонлаштиради.
- Западний ҳайрон бўлиб Дерибасга қаради, кейин ниманидир тушуниб, жилмайди.
- Маълум маънода осонлаштиради... Демак, бошлаймизми?
- Бошлаймиз, Семён. Таваккал!

Ярим соат олдин балиқчилар причалидан таги ясси қайиқ чиқиб кетди. Ҳеч кимга сездирмай, борадиган ери бетайин қайиқларга ўшшаб соҳил атрофида айланиб ёки ёй ҳосил қилиб, худди лангар ташлаб тинч сувда лапанглаб туриб, бирдан жимиб қолгандай, секингина соҳилдан сузиб кетди. Қайиқда биргина одам ўтиради, у балиқчига ўшшаб кенг соябонли панама, брезент плаш кийган, қайиқнинг орқа томонидаги ўтириғич ёнида қармоқ бор. Шошилмасдан, худди эшқакни сувга оҳиста қўйгандек, шалпиллатмасдан сувга тушириб сачратмай кўтариб эшарди. Қирғоқдан узоқлашмай, тезоқар жойларни четлаб, баъзан тўхтаб-тўхтаб, яна олдинга сузиш керакми-йўқми ёки қоя ортига ўтиб тўхташ керакми,

деб ўйлағандек бўлиб, Амурнинг оқими бўйлаб сузиб борарди.

Балиқчи ҳар қанча эринмасин, бекорга вақт ўтказмасин, қайиқ сузиб борарди. Эшкак билан тўлқин уни причалдан узоққа олиб кетди, шаҳар аста-секин кўздан ғойиб бўла борди, кейин эса қирғоқдаги дўнгликлар ортида бутунлай кўздан йўқолди.

Балиқчи эшкакларни қўйди, қармоқ ипини бўшатиб, қармоқ ташлади. Гарчи совуқ шамол эсиб, дарё юзини жимирлатаётган бўлса ҳам сув куздагидек илиқ эди. Бу ерларда балиқ бўлмас, агар бўлганида ҳам бундай қуёш чарақлаб турган пайтда сув тагидаги кавак-кавакларда жимгина ётар эди.

Бу одам бўлса, балиқ тутар, уни чидам билан кутар, нуқул шаҳар томонга аланглаб қарап, жимликка хавотирланиб қулоқ соларди.

Кун тушдан анча оғиб қолган эди — вақт жуда тез ўтиб борарди — юқорида мотор овози эшистилди. Энди кўринмай қолган причал томондан моторли қайиқми ёки катер келмоқда эди. Катер бўлса керак, чунки мотор овози пастроқ ва йўғонроқ эди. Ун ёки ўн беш минутдан кейин тепалик орқасидан катернинг ўзи ҳам кўриниб қолди. У сувдан салгина кўриниб, тўмтоқ учи билан тўлқинни ёриб келарди.

Балиқчи қармоғини йиғиштириб, эшкакни қўлга олди-да, қирғоқ томон эша бошлади. Бироқ у анча узоқда бўлгани учун катер сузиб келаётган фарватердан дарҳол чиқиб кета олмади. Балким кетмоқчи эмасдир. Ўзининг таги ясси қайиғини четга бургани учун қирғоқ яқинлашмасди. Катер тўппа-тўғри қайиқнинг бортига қараб келарди. Ёки шундай туюлди шекилли, келиб уни урмади. Ҳатто тегмади ҳам. Мотор секинлади-да, қайиқ ёнига келиб, бутунлай ўчиб қолди.

— Хой, қайиқдаги киши! — деб катердагилар қичқиришиди, — қаердан келяпсан?

— Причалдан!

— Причалдан келганингни биламиз, кимникидан?

— Үзимизницидан.

— Қизиқчига ўхшайсан. Қани, эшкакни қўй!

Балиқчи эшкакни итоаткорона қўйди-да, шляпасининг сербар соябони тагидан катер бортида осилиб турган одамга қаради. У кема қатнови назоратининг инспектори белгисидаги флот формасида эди.

— Балиқ тутадиган жойин топганини қаранг-у... катер қирғоғига чиқ!

Катер қайиқ томон бурилди-да, қайиққа учи билан тегиб тўхтади. Қайиқ катер борти атрофида чайқала бошлади. Балиқчи занжирни усталиқ билан формадаги кишига отди.

У илиб олди-да, қайиқни ўзига торти.

— Қўлингни бер!

Балиқчи катерга чиқди, силкинди, қайнигига қараб деди:

— Қайиқни қўйиб юборманглар. Гаровга олганман, қайтаришим керак.

— Бўлти, бўлти... Каютага кир!

Каютада тахтадан қилинган, ўрни келганда каравот вазифасини ҳам ўтовчи скамейкада Западний эски, йиртилиб кетган «Оғонёк»ни варақлаб ўтиради.

— Ҳа, Борис Владимирович! Топилдингизми? Биз эса энди тревога кўтармоқчи эдик. Үн километр юрибмиз, ҳеч ким йўқ. Қайингиз тешик бўлса керак-а?

— Салом! Қайиқ ёмон эмас, эшқаклари бир пулга қиммат. Бунинг устига мен денгизчиликка ярамайман. Худо билсин, мени қаёқларга олиб кетди, деярли Хабаровска бориб қолдимов чамамда...

— Шошилибсиз,—дея кулди Западний.—Хабаровск поездининг кетишига ҳали вақт бор.—У чўнтағига қўлини тиқиб, поезд билетини олди.—Иигирма учу ўнда. Олтинчи вагон, жойингиз...

— Тўхтанг, Хабаровск поездининг нима кераги бор?—деди Поярков ажабланиб. Таги ясси қайиқда Амур бўйлаб худди унинг ўзи сайд қилиб юргандек. У ҳозир ўзига жуда ярашиб тушган балиқчилар кийимини ечиб ташлади.

— Командировка, Борис Владимирович! Хўжайнларнинг топширигини бажариш керак, улар бекорга пул тўламайдилар.

Поярков каюта эшигини шошилинч ёпди.

— Ҳавотир бўлманг!—дея қўлини кўтарди Западний.—бу бизнинг катеримиз...— Яхшироқ жойлашиб олинг. Қиладиган ишимиз кўп. Ҳозирча билетни олиб, яшириб қўйинг. Сизнинг жойингиз пастда, юқорида ҳеч ким бўлмайди. Бизнинг одамлардан ҳеч ким бўлмайди. Жойни поезд жўнаб кетгунча сақлаб туришади. Агар жуда ҳам икки оёғини тираб туриб оладиган бирон йўловчи чиқиб қолса, охирги ўн минутда унга беришади. Хабаровска сизни Хлимовнинг ўғли кутиб олади. Сиз уни ҳеч кўрмагансиз, у ҳам сизни кўрмаган. Белгилари: ўрта бўй, кенг елка, қўнғир соч, оч қўнғир ранг фуражка кийган, шу рангдаги кителъ. Қўлида жез қулфли қора портфель. Портфелдан «Известия» газетаси чиқиб туради.

— У ўғилнинг ёши нечаларда?

— Иигирма саккизда.

— Унда, йигирма биринчи йилда, у фақат ўн беш ёшда экан. Ёш бола!

— Боря амакини эслаб қолиш учун етарли ёшда бўлган.

— Агар имконияти бўлган бўлса...

— Сизнинг таржимаи ҳолингизга кўра, бундай имконият бор бўлган. У сизни яхши кўрган, отасидан Боря амаки қачон қайтади, деб ҳамиша сўраган. Ниҳоят, ана шундай вақт келди.

- Күчоқлашиб ўпишамизми, кўришамизми?
- Деярли. Ҳар ҳолда икковингиз ҳам хурсандсиз. Айниқса Боря амаки.
- Мен кўнгли бўш одам эмасман, ўзингиз биласиз-ку!
- Имконияти борича, Борис Владимирович. Меъёрдан ошмаса керак албатта. Ўйлайманки, томошабинлар бўлмайди.
- Агар бўлса-чи?
- Унда инчунин... Табиий севинч намоён бўлади. Ўғил сизни уйига, отасининг ҳузурига олиб боради. Қолганлари чолнинг зўммасига юкланади. Боря амакини чол «Мухбир» билан танишитирди.
- Демак, қарор қилинибди-да?
- Қарор қилинди...
- Ниҳоят-э...
- Бу у қадар дадил айтилмади, Западний Поярковга ажабланиб қараб қолди.
- Норозимисиз?
- Норози?! Бу ерда қандай норозилик бўлиши мумкин? Қойилман.
- Ишонмаган эдингизми?
- Бўлса бордир. Назаримда, «Мухбир» ҳақидаги режани дарҳол тўхтатиб қолишадигандек туюлган эди. Бу иш хавфдан холи эмас.
- Сиз учунми?
- Мен учун ҳам. Эсингиздами, японларнинг ниятини дастлаб эшитганингизда ўйланиб қолган эдингиз. Ғоят чигал юмуш бу. Бош штаб иккинчи бўлимига олди-қочдилар керак эмас. Жиддийси эса бизга тўғри келмайди. Жиддий ишда заррача бўлса ҳам, ҳақиқат бўлмоғи лозим.
- Ҳаммасини ўйлаб кўрдик, Борис Владимирович. Хавфи ҳам ҳисобга олдик. Сахалян сизни шошилтиряптими?
- Очифини айтсам, йўқ. Лекин икки марта соглигим билан қизиқишиди, бирон нима керакми, деб сўрашди.
- Шамалар, ҳаммаси тушунарли. «Мухбир» билан бўла жак учрашув тўғрисида учинчи ахборотни юбориш мумкин.
- Бугунми?
- Вақтни ўзингиз белгиланг, аммо шундай шарт биланки, хабарийгини Хабаровскка жўнаб кетганингизга қадар оладиган бўлишсин.
- «Почта қутуси»ни қачон очишларини билмайман. Ҳафтада бир марта бўлса керак.
- Западний эътироз билдириб бошини чайқади.
- Ҳар куни.
- Кечасими?
- Эрталаб — олтидан саккизгача, бозорнинг очилиши олдидан, кечқурун — бозорни супуриш вақтида.

«Аллақандай фаррош,— дея ўйлади Поярков,— бозорни яна ким супурар экан?» Ўз фикрига жилмайди-да, деди:

— Бўлмаса бугун, бозор ёпилгунча. Қизиқ, қутини ким очар экан?

— Сизнинг уни билмаганингиз яхшироқ. У одам эҳтиёткор, шубҳали ва қараашлари ўткир, сизнинг қизиқишингиздан дарҳол хавфсирайди, Єунгаријаликнинг табний бўлмаган қизиқиши ҳақида бошлиқقا хабар қиласди.

Поярков ноумидланиб хўрсинди.

— Ағсус, японлар ўз тактикаларини қўққисдан зарба беришга асослаб қурадилар, мен яна бир марта бунга ишонч ҳосил қилмоқчи эдим.

— Ишонч ҳосил қўлмай қўя қолинг! Бозордаги почтанинг пайдо бўлиши биз учун қўққисдан бўлмади. У шу ерлик, кўпдан бери уни кўз остига олиб қўйганмиз...

— Бундай денг. Начора, принциплари йўқ бўлса керак ёки ҳамма вақт ҳам унга амал қилавермайдилар.

Қатерда негадир бирдан моторни юргизиб юборишиди. Поярков Западнйга саволомиз тикилди: у мотористга қандай қилиб сигнал берди? Ҳаммасидан ҳайратлиси, қачон? Қаютадан чиқмади, хизматчилар билан гаплашмади. Западний саволни тушунди-да, мана шунаقا сирларимиз бор, дегандек маккорлик билан кўз қисиб қўйди.

Катер аввал чап томонга яқин олиб, дарёнинг паст томонига юрди, кейин орқага бурила бошлади. Сув паррак кетидан қайнай бошлади, катер тўлқинга тўш уриб, оқимга қарши интилар экан, титраб кетди.

— Менинг қайиқчами ташлаб юбормадиларми ишқилиб?— деди Поярков.

— Қаёққа ташлаб юборардик уни,— деб илжайиб қўйди Западний.— Биз сизни унга ўтказамиз. Сузиб кетганингизда гидек, балиқчи бўлиб қайтасиз. Фақат балиқсиз. Тур халтангизга иккитагина зогора балиқ ташлаб қўйганимизда яхши бўлар эди-я, жин урсин, ўша зогора балиқларингизни, ҳожати йўқ.

— Сизга ҳожати йўқ, японларга эса дастурхонга зарур!

— Наҳотки бу ерда ҳам кузатаётган бўлсалар?

— Аниқ маълум эмас, лекин нима учун ўз резидентларини кўзларидан кечириб турмасликлари керақ экан?

— Бу ерда улар нечта?

— Сунгаријаликнинг ёрдами билан санаб чиқамиз. Энди юзага сузиб чиқа бошлашади, қўйилган хўрак иштаҳани қитиқлайдиганидан. Бўлмаса, ҳамиша чуқурликда юрадилар.

— Бундан чиқди, мен яна дозорларнинг зич қозиги билан ўраб олинган эканман-да?

— Йўғ-э, зич қозиқлар билан эмас, айрим устунлар билан. Уларни кесиб ташлаш қийин эмас, лекин бу зарурмикан? Назорат бизни қарши операцияни ўтказишда эҳтиёт ва тад-

биркор бўлишга мажбур этади. Бизга ишонишлари лозим. Японлар тадбиқ қиласидан қўйқисданлик тактикалари бу ерда тўғри келмайди. Қўйқисданлик ҳушёр торттиради, оқибат-натижада ҳафсалаларни пир қиласди. Бизнинг вазифамиз эса, японларни ўзлари белгилаган сўқмоқдан мумкин қадар ичкарига олиб кирмоқ. Сўқмоқ қийин, ҳатто айтиш мумкинки, хавфли. Ҳар бир қадамларидан сўнг орқага аланглайдилар, ўзларини ҳамда агентларини текшириб кўрадилар. Ҳушёрлик ғоят ошган бўлади.

— Лекин бундай назорат қилишларида менинг яшашим қийинлашади-ку.

— У яна ҳам қийинлашиб қолади, Борис Владимирович. Сиз ишга киришишингиз керак. Ишсиз юрган одам бўшлиқда юргандек бўлади, бу эса сизнинг ёшингиздаги одам учун табиий бўлмайди...

— Тушунаман...

— Дальгосторгга қатнаб турадиган агент керак, жуда қулай вазифа, доимо сафарда юради, шу жумладан, чет элга ҳам боради. Японларнинг кўнглидагидек иш!

— Уддалай олармишман? Үн икки йил нариги томонда...

— Уддалайсиз. Уддалашингиз лозим.

— Дальгосторгга мени қабул қилишармишкан?

Западний муғамбirona жилмайиб қўйди.

— У ердагилар сизни кутишяпти.

Поярков чаккасини артди, қаттиқ артганидан ҳатто қошлиарининг таги қизарип кетди.

— Кутимаган ҳодисалар кўпайиб кетди. Тағин ҳаммаси бирваракайига.

— Бу ҳеч нима эмас. Бирваракайига ўзлаштириб оласиз. Кейин ҳаммаси равshan бўлиб қолади.

ФАВҚУЛОДДА МУҲИМ МАЪЛУМОТ

Сахалян. Эрталабки 5.17

Комуцубара:

— Жаноб полковник, сиз, истаган вақтда хабар қилинг, деб буюрган эдингиз. Уч дақиқа аввал Благовещенскдан В-77 схемаси бўйича хабар олдик. Уни ғоят муҳим деб ҳисоблайман. Мана, эшитинг.

«Укамни топдим. Уйланган, ўша ернинг ўзида яшайди, яхши вазифада ишлайди. Отамдан қолган меросни баҳам кўришга рози, аммо кўп қисмини талаб қилияпти, мен берган қисмга кўнмаяпти. Нима қилмоқ керак? Отамнинг дўстлари билан маслаҳатлашсам яхши бўларди, лекин уларни қандай топаман?

Сунгариялик».

— Квантун армияси штабининг бошлиғига, ундан юқори-
га ҳам хабар қилишингизни сўрайман.

ТОКИО ВАҚТИ БИЛАН 6.30 ЎТИБ КЕТГАЧ, ҲЕЧ НАРСАНИ ЎЗГАРТИРИШ МУМКИН БҮЛМАЙДИГАН БИР ҶАҚИҚА

Уни кузатишарди. У Благовешченска келган кундан бош-
лаб кимнингдир эътиборли кўзлари, эҳтимол, бир неча кўзлар,
доимий диққат назарида тутарди. Западний билан бўлган
сұхбатга қадар уни японлар назорат қилишлари мумкинлиги
хаёлига ҳам келмаган эди. Бунинг нима кераги бор? Ахир,
чап қирғоқда, ўз уйимдаман, деб ўйлади. Западнийнинг ша-
маси Поярковни ҳушёр тортириди. У «балиқ ови»дан қайтиб
келгандан кейин причалдаёқ атрофидаги одамларга қандай-
дир бошқачароқ қаради ва қирғоқда юрган балиқилар, Амур
неъматлари билан савдо қилувчилар орасидан пахталикдаги
бир йигитни дарҳол пайқаб қолди. У қайиқлар атрофида
ивирсиб юрар, вақти-вақти билан қирғоққа тушган «балиқ-
чи» томонга қараб қўярди. Йигит «балиқчи»нинг қуруқ қайт-
ганини, унинг Амур бўйлаб қилган саёҳати, қирғоқдан эҳти-
ёткорлик билан ўтаётгани, қармоққа ҳеч қандай алоқаси
йўқлигини дарҳол аниқлади.

Поярков қирғоқдан уйига жўнаб кетганда ҳам «балиқ-
чи»га қизиқиш йўқолмади. Пахталик кийимдаги йигит уни то
эшигининг олдигача кузатиб қўйди. Сўнгги чорраҳада, васий-
лигидаги кишининг ҳеч томонга бурилмаслигига, ўз уйидан
бошқа жойга бормаслигига кўзи етгач, у йўқолиб қолди ёки
бирор дарвозага кириб ғойиб бўлди.

Кечқурун «посттани топшираётуб» Поярков Комущубара-
нинг яна бир дастёрини кўриб қолди. У ўрта ёшларда, кенг
елкали, бақувват, бамисоли Амур кедридан ўйиб ишлагандек,
дағал юзли эркак эди. У кўринишидан бесўнақай, оғир
карвон, ҳатто мудрагандек бозорда зўрга юрарди. Худди ўз-
гинаси. Фақат унинг кўзлари жонли, учраган одамни тешиб
юборгудек қадаларди.

«Айик» почтани ҳам қўполлик билан олди. Деворга суюн-
ди-да, елкасини қийшайтириб таҳтани сиқди, унинг айиқни-
кидек рағидадай кафтига — уст томони жун босган, кенг,
ялпоқ кафтига (бошқача нима ҳам деб аташ мумкин) пакет
тушди. Пакетнинг қандай тушганини Поярковгина эмас, ҳеч
ким кўрмади, лекин юмуқ кафти елка томонидан сирпалиб
чиқиб, куртканинг чўнтағига тушди. «Айик» ўша чўнтақнинг
ўзидан бир халта тамаки олиб, шошилмасдан ўради, газета
парчасини узоқ ва ҳафсала билан ялаб, четларини ёпиштирди,
чақмоқ тошдан учқун чиқариб, тутаттириди. Уни умуман
мудроқ босиб қолган эди, шу аҳволда қандай қилиб сигараси-
ни охиригача чекиб тугатганига ҳайрон қоласан. Тамакини
чекиб тугатгандан кейин, қолдигини деворда ээзи-да, бепар-
вонлик билан селёдка балиқдан бўшаган банка — қутига ир-

ғитди. Кейин, нарига кетди. Ўт ўчирувчилар кўрсатган жойга келиб чеккач, қутидан фойдаланадиган бозорга келувчи ягона одам ўша «айиқ» бўлса керак. Бошқалар хоҳлаган жойларида тутатар, улафга ҳеч ким жарима солмас эди.

Комуцубаранинг учинчи югурдаги Поярковни Хабаровск-кача кузатиб борди. Улар перронга чиқишиди, «танишишиди». Поярковнинг қўлида кичкина чамадонча, Комуцубара югурдагининг қўлида портфель бор эди. У бир ҳафта муддат билан командировкага кетаётган масъул ходим ролини бажарди. У жигар ранг чарм пальто ва шу рангда чарм фуражка кийиб олган эди. У ёқдан-бу ёққа юрар, поезд кечиккани учун темирийўлчиларни сўкар, қаёққадир телефонда дўқ ураг, нуқул соатига — чарм пальтосининг этагини кўтариб, шими-нинг чўнтағидан чиқарган кумуш соатига қарап, пальтосининг этаги кўтарилганда фижирларди.

Кузатувчи Поярковга ёқиб қолди. У ролини яхши бажарди. Ролни яхши ўйнаш эса ҳар кимнинг ҳам қўлидан келаверадиган осон иш эмас. Аммо уларнинг ҳар иккаласи бир вагонга тушолмадилар, Поярковга Комуцубара югурдагининг санъатини маза қилиб кўришга тўғри келмади. Поярковники юмшоқ вагон, кузатувчининг жойи эса, қаттиқ, плацкар экан. Хабаровскада улар манзилга етиб олгач, поезд ёки кемадан тушган ўловчилар одатда қандай ажралиб кетиши-са, шундай ажралиб кетишиди. Чарм пальто эгасини Поярков қайта кўрмади.

Сунгариликни мутлақо ҳар хил кишилар кузатишарди. Улар шундай жойлаштирилган эдиларки, у ҳамма вақт кузатувчиларга «нишон» бўлиб қоларди. Бу унинг жигига тегарди. Баъзан бу қадимги ёпишқоқ қарашлар жонига тегиб кетарди. Улар ҳамма жойда бордек туюларди. Ҳатто кечалари, дераза қопқаларини ёпгандан кейин ҳам, унинг тахталари орасидаги тирқишилардан кимнингдир синчков, толмас кўзини кўргандек бўларди.

«Менга ишонишмаянти,— деган хаёлга борарди Поярков доимий назоратдан чарчаб.— Ҳар бир қадамим ўлчаб кўрилади, баҳоланади. Ҳатто арзимаган эркинлик ҳам тескари тушунилиши ва японларнинг менга муносабатини ўзгартириши мумкин. Шунинг учун ҳар бир қадамийгни ўлчаб бос, ҳар бир сўзингни ўйлаб айт!»

Баъзан бирорининг назоратидан бир ўйласига қутулиш иштиёқи туғиларди. Назоратчиларни ўйқ қилиб қўя қолгиси келарди. Ахир улар душман, япон маҳфий хизматининг агентлари-ку, уларнинг жойлари авахтахона. Баъзан шундаям эркинликка чиққиси келарди, бундай пайтда ўзини аранг тутиб қоларди. Поярков агентларга лаънат ёғдирар, уларни ўйқ қиласман деб дўқ урагарди. Шу билан кўнгли енгил тортарди. Фақат шўгина холос. Уларни ўқотиш мумкин эмасди. Улар ўзларича Сунгариликни ҳимоя қилардилар. Агар улар-

дан биронтаси ғойиб бўлса, Сахалян резидентига доғ тушгани бўларди. Демак, сотган. Демак, ГПУ билан алоқаси бор. Қувноқ Финнинг кулбасида Поярковга айтилган: «...Бизга душманлик қилганларни мен отиб ташлашни афзал кўраман», деган огоҳлантириш амалга оширилади. Ўқ узмасдан албатта. Сунгариаликка аллақайси хилват кўчада пичоқ ёки ханжар урилади.

Гап жазосини бериб қўйнишда эмас. Благовещенски ташлаб кетиб, ундан қутулиб қолиш мумкин. Гап шундаки, япон резиденти йўқолади, «катта мухбир» операцияси чиппакка чиқади, ундан кейин эса давлат хавфсизлиги органлари амалга ошираётган қарши операция барбод бўлади. Ҳаммаси барбод бўлади. Поярковни кескин қадам қўйнишдан тўхтатиб турган нарса шу эди. Назоратчилар яшамоги ва Благовещенск ҳамда Хабаровскда эркин юрмоқлари, Сунгариаликни назорат қилишлари ва бунинг учун пул олмоқлари лозим эди. Шундагина улар билан бирга Сунгариаликнинг ўзи ҳам яшар, ҳаракат қила оларди.

Поярков тўртинчи «дозор»ни Сахалянга сузуб кетадиган куни эрталаб пристанда кўриб қолди. У чақиличи бочкаларни юқ катери палубасига юмалатиб чиқаришда матросларга ёрдам берарди. Елкасига капюшонли яшил брезент плаш ташлаган ўрта бўйли эркак ташки кўринишидан йўловчидаги ҳеч қанақа қизиқиш уйғотмасди, у ҳатто ёмғирда ҳўл бўлган, пешанаси билан кўзларига тушиб турган қуюқ қора сочли бошини кўтармади ҳам. Фақат Поярков ўтиб кетганидан кейин у кафти билан пешанасидаги сочини силкди-да, унинг орқасидан қаради. Диққат билан қаради, тикилиб турди. Поярков каюта эшиги олдida орқасига қайрилиб қараб, буни сезди. Унинг орқасида таможня инспектори борарди, тўртинчи унга зеҳн солди. Инспектор форма киймаган, тўғрироғи, формаси плашининг ичиди эди, кузатувчига Поярков билан ким бирга кетаётганини аниқлаш анча қийин бўлди. Инспектор юкларни кўриб, ҳужжатларни текшириб қайтгандан кейингина тўртинчи тинчланди. Афтидан, у Поярковнинг ортида «думи» борми ёки йўқлигини Сахалянга хабар қилиши лозим бўлса керак. Буни у қандай йўл билан қилмоқчи? Катер Амурдан ярим соатда, бундай ёмғир ва туманли обҳавода эллик минут ёки бир соатла кесиб ўтади. Қайиқда бундан тезроқ сузуб ўтолмайсан. Ёруғлик сигналини кўллаш мумкин эмас. Амур устига чўйкан қуюқ туманини ҳатто пројектор нурлари ҳам ёриб ўтолмайди. Энди катернинг ўзига қўйилган шартли белгилар қолади холос. Поярков палубани, каютанинг деворларини, ҳужрани, чақиличи бочкаларни кўриб чиқди, кўзига илингудек ҳеч нарса топмади. Шартли белгилар йўқ эди.

Кейинчалик Поярков тўртинчини Благовещенскда бир неча бор учратди. Агент одатда Сунгариаликни узоқ тикилиб

туриб кузатар, кейин худди ер тагига тушиб кетгандек ғойиб бўларди. Ўнг қирғоққа, ўзлариники томон кетдими ёки шу билан ишини тутатдими — билиб бўлмасди. Борис Владимирович тўртингчининг йўқолиши ўзининг Сунгариаликнинг иши билан боғлиқ деб ўйламаган эди. Тўртингчи мартнинг сўнгги қор бўронида Амурдан ўтаётib, муз остига тушиб кетди. Ўнинг этигидан «Қатта»нинг ўйиндан чиққанлиги» тўғриси-даги ахборотни топиб олдилар.

Бу кейинроқ бўлган эди. Ҳозир, ёмғирли тоңгда, Поярков ҳам, тўртингчи ҳам эртага нима бўлишини билишмасди, ҳар қайсиси ўз иши билан банд эди. Биттаси Сахаляндаги бўладиган учрашувдан олдин дам олиш ниятида каютага жойлашаётган эди, иккинчиси учрашув «Сахалян» учун хавфсиз бўлиши мақсадида кузатиб турарди.

Юқ катери кузги Амур сатҳини ярим соатдан кўпроқ вақт ичиди сузиб ўтди. Туманда олдинда сузиб юриши мумкин бўлган кема ёки баржани, форватор банд эканлиги ҳақида огоҳлантириб узлуксиз гудок чалар, эҳтиёт бўлишга чақиради. Поярков бутун бу ярим соат давомида скамейканинг орқа суюнчиғига ўзини ташлаб, ўзи «отасининг дўстлари» деб атаган Қвантун армияси иккинчи бўлимидаги бошлиқлар билан бўлажак учрашувнинг тағсилотларини ўйлаб борди. У оқибати қарши операциянинг тақдирини ҳал қилувчи якка-ма-якка олишувга тайёрланарди. Японлар мухбирнинг мавжудлигига ишонадиларми, йўқми? Бу мухбирнинг номидан Сунгариалик таклиф қиласидиган шартни қабул қиласидиларми, йўқми? Дарвоқе: биринчи билан иккинчиси бир-бири билан боғлиқ, агар ишонсалар, демак, қабул қиласидилар. Поярков яна японлар Сахалянда унга тайёрлаб қўйган кутилмаган совға тўғрисида ҳам ўйлади. Япон махфий хизмати кутилмаган совғасиз махфий бўлмай қолади.

Кутилмаган совғалар Поярков қирғоққа қадам қўйиши биланоқ бошланди.

Манжурия гарнizonи штаби ёнида плаш кийган иккита япон турарди. Иккита — бу арифметик ҳисоб бўйича шундай. Поярков фақат биттасини: баланд бўлмаган, тилла гардиш кўзойнаклигини кўрди. Цицикарская кўчасидан келиб, Чжан Цзо-линникидек формада этик буютирган ўша японни кўрди. Қўйқисданлик системаси бенуқсон ишларди.

Поярков «нуфузли жақоб»га эски таниши сифатида жилмайиб қўймоқчи эди, лёкин ўзини бевақт фош қилиб қўйиншдан қўрқиб, индамади. Бу япон Сунгариалик учрашиш учун бораётган махфий хизмат бошлиғи бўлмасдан, бор-йўғи бир тасодифий ўткинчи бўлиб чиқиши ҳам мумкин эди. Тўғри, у юқ катеридан тушган йўловчига дикқат билан, жуда ҳам дикқат билан қарар, аммо бу қизиқиш, ҳатто жуда аниқ сезилиб турган қизиқиш ҳам плашли жанобнинг иккинчи бўлим деб аталмиш маҳкамага алоқадор эканлигидан гувоҳлик бер-

масди. Ёки бу шунчаки кузатиш. Оддий кузатиш. Сунгариликнинг бутун йўлларига қоқиб қўйилган «дозор» қозиқлардир.

Бундай хулоса негадир Поярковни қўрқитмади, кайфиятини бузмади. У ҳатто севиниб кетди. Японларнинг барча ҳийлаю найранглари, уларнинг англаб бўлмайдиган ва сирли бўлиб кўринишга уринишлари унга жўн ва кулгили бўлиб туюлди.

«Қани, қани, ўйнайверинглар!— дея хаёлан рағбатлантиради Поярков.— Қизиқ, олтию ўттизда спектаклларингизнинг якунловчи саҳнаси қандай бўлар экан!»

У ҳам ўйнаши керак эди. Ҳозирданоқ. «Сценарий» бўйича у чўнтағидан бир қути папироқ олиб чекишига ҳаракат қилиши керак эди. Ҳаракатининг табиийлигига улар ишонишлари учун буни жонли қилиши керак эди. Уйида у чекмасди, буни табиийлик даражасига етказиш учун роса машқ қилганди. Муштук билан қутига тўқиллатиб уриш айниқса яхши чиқарди. Бунда артист бўлиб кетарди. Поярков ҳозир ҳам тўқиллатишдаң бошлади. Чўнтақдан папиросни олишни ўйин, айниқса буни томошанинг бошланиши, бунда репетициясиз ҳам ҳётдагидек бўлиб чиқади, деб ўйлаш мумкин эмасди. Биринчи папиросни синдири — программа шундай эди. Уни жаҳл билан бир томонга отиб юбориб, иккинчисини олди. Навбат зажигалкага келди. У нима учундир анчагача ўт чиқармади. Худди мана шуниси сценарийга кирмасди. Тоши ҳўл бўлиб қолганми ёки бензин тамом бўлганми. Ёки Сунгарилик қаттиқ босиб айлантирдими? Ниҳоят, у ўт олдирдида, тутатиб, Ван Юан-лу деган жойга олиб борувчи томон йўналди. Маршрут программага мувофиқ келарди. Поярков қишки таможня ёнидан ўтиб, унга жой тайёрлаб қўйилган меҳмонхона томон бориши керак эди.

Японлар йўлни кесиб ўтишга отланишди. Жадвал бўйича бундай ҳаракат назарда тутилмаган эди. Японлар «очиқ ҳолатда» умуман назарда тутишмаганди. Наҳотки булар тасодифий ўткинчилар бўлса.

Поярковнинг хаёлига яна «нуфузли жаноб» билан саломлашиш фикри келди, буни вазият тақозо қиларди, ахир, у таниш эди-да! Яна саломлашмади. «Дальгосторг»нинг сайёр агенти япон маҳфий хизматининг бошлигини танимайди ва мантиқ бўйича танимаслиги лозим. Кўприк ёнида улар ажралишди. Поярков кўпrikдан ўтиб, олдинга, таможня томонга кетди, японлар чапга бурилишди.

Бутун кун бўйи ёмғир ёғди. Майда, чангга ўхшаш, жуда ҳам совуқ. Шаҳар гўё зах зулматга чўкиб кетгандек эди.

Кўчага чиққиси келмади, бунга зарурат ҳам йўқ эди. Агар менга қандайдир қўққисданликни атаб қўйган бўлишса, улар

мени номердан ҳам топиб олишади, деб ўйлади Поярков. Махфий хизмат учун деворлар, эшиклар тўсиқ эмас. У вақти-вақти билан қора дерматин қопланган эшикка қараб қўяр, ҳозир у очилиб, инсон қиёфасидаги «қўққисдан» деган нарса кириб келади, деб кутарди. Қўққисданлик, афсус, ўзига ишонгани Поярков ўйлаганидан кўра бошқачароқ бўлиб чиқди. Эшик соат бешгача очилмади, тўппа-тўғри бешда дарвозабон аёл эшикни тақиллатмади, унга қўлинни теккизмай жаноб Поярковни телефонга чақирди.

У диванга ёнбошлаб маҳаллий газеталарни ўқиётган жойидан турди-да, вестибюлга тушди.

— Мистер Поярковми? — деган овоз эшитилди трубкадан.

— Ҳа, Поярков.

— Ҳалқаро ресторонда соат кечқурунги саккизда овқат буюрилган.

Бу эркак кишининг овози эди. У одам соф рус тилида, талафузни бузмай, ғоят такаллуф билан галирарди.

Поярков овқатни ким буюрганлигини сўрамоқчи бўлди, лекин айни пайтда қизиқсиниш кимнингдир режасини, балким, Сахалянга келиб қолган «нуфузли жаноб»нинг режасинидир, бузиб қўйишини ўйлаб, суриштириб ўтиrmай қўяқолди.

— Кечки соат саккизда фурсатим бўлмаса керак...

— Ресторан ёпилгунча сизга дастурхон мунтазир бўлади.— Бу ҳодиса Поярковни кўнглини бир қадар жойига туширди. Энди у, одатда бирон жиддий ишни амалга ошириш олдидан бўладиган ҳаяжон, хавотирдан холи бўлиб, Токио вақти билан белгиланган олтию ўттиз минутни кута бошлади. Номерга қайтиб келиб, диванда яна ярим соатча ётди, кейин шошилмасдан кийинди-да, соат роса олтида меҳмонхонадан чиқди.

Мана бу ғалати ўхшашликни қарангки, учрашув ҳам, кечки овқат ҳам бир жойда — ҳалқаро меҳмонхонада — кечки овқат биринчи қаватда, учрашув иккинчи қаватда тайнинланган. Балким бу ўхшашлик эмасди!

Поярков даҳлизда пальтосини ечиб, гардеробчига берар экан, унга соат кечки саккизга овқат буюрган одам, балким таниш чиқиб қолиши ҳам мумкин бўлган одам, йўқмикан деган хәёл билан ҳар эҳтимолга қарши ойнабанд эшик орқали ресторан залига қаради. Зал бўш, деярли бўш эди, овқатланиб ўтирганлардан бирортаси ҳам Поярковга таниш бўлиб чиқмади.

Учрашув қирқ иккинчи хонага тайнинланган эди. Поярков иккинчи қаватга чиқди, қирқ икки рақами ёзилган эшикка келди-да, тақиллатди. Тўппа-тўғри олтию ўттиз эди. Ичкаридан майин ҳамда хотиржам овоз эшитилди:

— Киринг.

Комуцубаранинг овози эмас. Унинг овози янгроқ, паст

пардада ёқимли ғўлдиарди. Бу эса қандайдир майин, ҳатто хотинларни кига ўхшарди. Ким экан бу?

Поярков эшикни очди.

«Нуфузли жаноб!» Цицикарская кўчасида туродиган бу-юртмачи. Кўзлари кичкина, қисиқ, кўқимтири юпқа лабларида майин табассум ўйнаб туродиган ўша миқти киши.

— Мистер Поярков,— деди «нуфузли жаноб» қўлини чўзид, лекин ўзининг оғирроқ ва семиз танаси яхши жойлашиб ёлган креслодан қўзғалмади.

— Сунгарилик,— деда «нуфузли жаноб»нинг гапини тўғрилади Поярков.

— Эҳ, ҳа... Сиз энди Сунгариликсиз... Узимизга ўхшаб ҳамма нарса ўзгариб кетяпти.

Бу шартли сўзлар эди, улар бир-бирларини тушундилар.

Поярков эшикни беркитди, илгаги мустаҳкамлигини билиш учун уни тортиб кўрди.

— Ҳа, ҳамма нарса ўзгарида,— деда такрорлади «нуфузли жаноб», меҳмоннинг дадиллигидан бир қадар ташвишланиб.— Сизни таниш қийин. «Шунаقا,— жилмайиб дилидан ўтказди Поярков.— Сизлар билан такаллуф қилиб ўтиришнинг кераги йўқ... Баъзан тумшуғингизга тушириш ҳам керак».

— Мен сизни у ерда, пристандә дарров танидим...

— Шундай бўлишига умид қилгандик,— деди «нуфузли жаноб» бошини қимирилатиб.— Сизнинг хотирангиз яхши.

— Ташаккур! Сиз билан бизнинг касбимизда,— деди Поярков, ҳалиги ярамас жаноб Лининг «Бомонд» ресторанида: «Яхши хотирага эга бўлиш лозим», деган гапини такрорлад.— Барибири мен ким билан учрашиш шарафига мусассар бўлганимни билишим керак. Мен — икки юз қирқ учинчиман. Сиз-чи?

«Нуфузли жаноб» кўзойнагини тўғрилади. Бу унинг асабийлашганини билдиарди.

— Полковник Янагита Гендзо...— деди у аранг овози чиқиб.— Квантун армияси штаби иккинчи бўлими бошлирининг муовини,— у учрашувнинг аҳамиятини таъкидлаш учун ўзлавозимини тантанавор қилиб айтди.

Поярков креслони столдан суруб, полковникка ўхшаб креслога ёстанди-да, оёғини чалиштириб ўтири.

— Жаноб полковник, менинг қизиқинишимининг ҳақиқий сабабини тўғри тушунинг,— деда изоҳлади Поярков.— Мен танишиб ўтираслигим ҳам мумкин эди, унвоннинг ҳам у қадар аҳамияти йўқ, лекин бутун операциянинг муваффақиятига тааллуқли бўлган масалаларни: Квантун армиясининг штаби Хабаровскда мухбирга эга бўладими, йўқми? Ким ҳал қилишга вакил қилинганини мен билишим керак. Уни мен бу ерда гапиришим мумкинми, йўқми?

— Сиз ҳамма нарсани жуда аниқ белгилагансиз, мистер

Поярков,— деди полковник мамнун бош чайқаб.— Саволи-
нгиз ўринли. Операциянинг тақдирини ҳал қилиш менга топ-
ширилган...

— Жуда соз...

Полковник кўзойнагини тўғрилади. Бу энди ҳаяжонланиш
белгисигина эмасди. Янагитани суур ҳисси чулғаб олганди.

— Марҳамат қилиб, мени мухбир билан таниширинг!
Уйлайманки, биз уни шартли равишда «Катта мухбир» деб
атаганимиз эсингизда бўлса керак?

Полковник Поярковга диққат билан маънодор қараб, так-
порлади:

— «Катта мухбир» деганимиз.

— Эсимдагина эмас. Хабаровскда одам излаганимда бу
менга бамисоли бир қибланома бўлган.

— Хўш?— деди полковник Поярковни қистаб.

— У чиндан ҳам катта мухбир бўлиб чиқди. Рамзий эмас,
энди амалда бор. Унинг лавозимини, афсуски, айтиш мумкин
эмас: шундай шарт қўйган у. ОҚДВА нинг сирларига жуда
яқйн туради, жуда яқин...

Поярков овозини пасайтиргани учун жуда ҳам муҳим бир
нарсани эшитолмай қолишидан қўрққандек, полковник унга
томон эгилди.

— Махфий ҳужжатлар унинг қўлидан ўтадими?

— Фақат у орқали.

— У.у.

Янагита ўзи кутган нарсасига эришди, кўнгли жойига
тушиб бўшашаркан, яна креслонинг орқасига ястанди-да, қо-
воқларини сал уйди. Орага жимлик чўкди, бу жимликдан
фойдаланиб, бир дам фикрлашга тушди, ширин хаёллар оғу-
шига гарқ бўлди. Чунки унинг чеҳраси ёришди, юпқа лабла-
ри илжайишга тайёр турарди.

Поярков полковника ғалаба нашъасини суришига имкон
берди. Бу, албатта, ғалаба эди, унинг ҳам, биринчи галда
Янагитанинг ғалабаси эди. У Сахалянга Благовещенск рези-
денти билан учрашув учун бекорга келмаган-да, ахир.

— Аммо у уларни ҳозирча сейфда тутиб турибди,— деди
Поярков полковникнинг ширин хаёлини бузиб.

Янагита сұхбатдошининг шамасига истар-истамас жавоб
қилди. Лекин жавоб берди.

— Шарти?

— Аввало, биз томонимиздан ғоят қаттиқ сир тутиш.

— Квантун армияси штаби томониданми?— дея сўради
Янагита.

— Ишончли шахсдан тортиб, бутун система томонидан...

— Яна?

— Ҳарбий миссиялар ва штаблар томонидан...

— Ҳатто бош штаб томонидан ҳамми?— полковник боши-
ни кўтарди.

— Ҳатто бош штаб томонидан ҳам... Мухбир агар мухбир бўлиб ҳизмат қилса, номаълум бўлиб қолиши керак. Лозим бўлиб қолса, фақат унвон ва номеридан фойдаланилади.

— Нима ҳам дейиш мумкин...— Янагита ўйланиб қолди.— Бу аслида қонуний бўлса керак. Штабдаги жанобни тушуниш мумкин, у ўз келажагини ўйлайди.

— Иккинчидан,— деб давом қилди Поярков,— у ўз ҳамкорлиги учун чиртинг-пиртинг қилиб эмас, ҳар бир қадами учун яхлит ҳақ тўлаш билан рағбатлантирилишини истайди...

Янагита фикрини бир жойга тўплаш ва резидентнинг фикрини ўзи учун аниқлаб олиш учун қошларини чимиреди.

— Қандай қадам?

— Самарали якунга олиб келган ҳаракат.

— Яъни, информация демоқчисиз, мен шундай тушундимми?

— Ха.

— Буларни қандай қилиб баҳолайди?— Қизиқсинди Янагита пича ҳайрон бўлиб. Гап пул ҳақида борар ва бу асабга тегарди.— Мухбирнинг фикрича, информация беш юз сўм туради, биз учун эса, юздан ортиқ эмас...

Поярков жиркангандек, лабларини буриштириди.

— Юз сўм ҳақида умуман гап йўқ.

— Нега энди?— сергакланди Янагита бўйини чўзиб.

— Минг-мингдан келяпти, фақат минг-мингдан.

Янагитанинг тикандек қадалувчи кичкина кўзлари безовта ўйнаб кетди.

— Нега энди фақат минг-мингдан?

— Шунинг учунки, гап foят муҳим ахборотлар тўғрисида боради. Мана шундай ахборотлар олиш учун ОҚДВА ичидан мухбир топишга ҳаракат қилинган.

— Албатта, албатта, лекин нархи холис бўлмоғи керак.

— Жаноб полковник, мен бу ерга савдолашмоқ учун келганим йўқ. Менга шартни етказиш топширилган, бу шартлар шундайки, уларни инглиз, немис ёки америка разведкаларидан истагани қабул қиласверади. Совет Узоқ Шарқининг ҳарбий потенциали билан инглизлар айниқса қизиқмоқдалар. Жуда ҳам... Улар ҳозир колхоз корпуси деб аталган корпус тузилишидан ташвишга тушиб қолишган...

— Нима дедингиз?

— Колхоз корпуси. Қишлоқ аҳолисини Амурбўйи мудофаасига жалб қилиш билан борлиқ чора-тадбир.

— Шошманг. Немис матбуотида шунга ўхшаган нарсалар эсга олинган эди. Чегарага яқин қишлоқларда аллақандай ҳарбий машгулотлар...

— Немислар ишнинг моҳиятини тушунмаганлар. Ҳарбий машгулотлар узлуксиз ўтказилади, газеталарда бундай ха-

барлар тўлиб ётибди. Бу ерда ҳеч қандай сир йўқ. Немис матбуоти ўз хабари билан фақат диққатни тортди, аммо ҳақиқатда нима бўлаётганига жавоб беролмади.

Янагита кўксини столга қаттиқ тираб, бирдан ўзгарган овозда сўради:

— Хўш, ҳақиқатда нима бўляпти? Бу корпус ҳақида сизда бирор маълумот борми?

Поярков пиджагининг ички чўнтағига қўл солди-да, Янагитанинг кўз олдидা бир парча қоғоз олди.

— Фақат умумий тарздаги ахборот.

Полковник Поярковнинг қўлидаги қоғозни шартта тортиб олди-да, ўқий бошлади.

— Бу ерда фақат қуруқ факт-ку. Корпус тузиш тўғрисида қабул қилинган қарор. Бошқаси-чи? Бошқаси қани?

Поярков қоғозни қайтиб олиш учун қўлини узатди.

— Қолгани Хабаровскда... Сейфда, жаноб полковник.

— Катта Мухбирдами?— тушунди Янагита.— Бунинг учун ҳақ тўлдингизми?

— Нима деяпсиз? Бу ерда бизни қизиқтирувчи бир ҳужжатнинг характеристикаси холос. Ҳужжатнинг ўзи яшириб қўйилган.

— Яна характеристикалар борми?

— Оғзаки, жаноб полковник.

— Бу мухбир ақлли одам,— деди Янагита, негадир Поярковга диққат билан тикилиб,— жуда ақлли. Айёр ҳам,

— Бор-йўғи эҳтиёткор холос, жаноб полковник.

— Жудаям эҳтиёткор эмасмикан?

— У ҳаётини хавф остида қолдиряпти.

Янагита яна бир оз Поярковнинг юзига тикилиб турди, аммо энди хотиржамлик билан гумонсирамасдан қаарди. Полковник ўзи учун ниманидир аниқлаб олди ва нимадандир воз кечди. Шубҳаланишдан бўлса керак. У Поярковга ишонди шекилли.

— У ўз ҳаётини қанча юксак баҳолайди?— сўради Янагита.

Полковникнинг саволидаги таъна Поярковга таъсир қилмади. У бунга эътибор бермади. Асосий масала ҳақида гаплашиш керак эди.

— Колхоз корпуси— бу бутун чап қирғоқ мудофаасидағи қатта қайта қурилишларнинг бир қисми,— деди Поярков, олдинги гапига қайтиб.— Агар биз қандайдир қисм устида тўхтаб қолсак, у бизга арzonга, қандайдир минг ёки бир ярим минг сўмга тушади.

— Бир ярим минг!— Янагита ҳуркиб кетди.

— Мени нариги томонга ташлаганларида, таъкидлайман, ташлаганларида иш учун қанча пул керак бўлса, шунча берилади, деб ишонтиришганди. Махфий хизматда пул етарли деб ўйлаган эдим!

Поярков япон разведкасининг имкониятига шубҳа қилгандай бўлди ва бу билан разведкани ҳам, Янагитанинг ўзини ҳам ранжитди.

— Ҳақиқатан ҳам пул бор!

— Аммо бу пулларни ҳаражат қилишга сиз вакил қилинмагансизми?

Янагита қизариб кетди.

— Сиз жудаям ҳаддингиздан ошиб кетдингиз, жаноб Поярков.

— Менинг бунга ҳуқуқим бор. Махфий хизмат ўн беш йил давомида қила олмаган ишни мен бажардим. Деярли мумкин бўлмаган нарсани қилдим...

Янагитанинг қўли огоҳлантиргандай кўтарилди.

— Бу ишда биз иштирок этганимиз.

— Қандай қилиб?

— Сизнинг мақсадга етишишингизни таъминлаганимиз. Сунгариликни ўттиз кишининг ҳаёти ҳисобига пана қилганимиз.

Бу баланд пардада янгради, худди Янагита ўзини қурбон қилгандек, таъна ва хафалик билан айтилди.

— Қурбонлар яна кўпроқ бўлиши ҳам мумкин эди!

Поярков кескин ҳаракат қилиб, галстугини туширди-да, кўйлагини ечди. Чап елкасида ўқ жароҳатининг яқинда тузалган ўрни қизариб турарди.

— Қандай қилиб?!— хижолат бўлди Янагита.— Сизга қаратса ўқ уздиларми?

— Чегарадан қурол билан ўтганларнинг ҳаммасига ўқ уздилар. Менинг— наганим бор эди.

Янагитанинг юзида ҳамдардлик, ҳатто қайғу акс этди. У соchlари сийрак кичкина бошини худди бураб юритиладиган ўйинчоқдек чайқади-да, ғамгин деди:

— Махфий хизматга ҳеч нарса маълум эмасди... Ҳеч нарса маълум эмасди. Сиз тақдирланишга лойиқсиз.. Мен раҳбарларга айтаман.

Поярков кўйлагининг тугмаларини қадади-да, галстугини ўз жойига тортиб қўйди.

— Гап тақдирланишдами?..

У ранжиб, ўз туйғусини яширмади.

— Пул учун ҳеч ким, офицерлар инчунин, ўзини ўққа тутиб бермайди.

— О, буни биз тушунамиз... Барibir сиз тақдирланишга ҳаққингиз бор.

— Гап мен ҳақимда эмас, жаноб полковник. Қўлга киритилган нарсадан маҳрум бўлиб қолмаслик лозим.

— Ҳа, ҳа, албатта...— Янагита яна бураб юритиладиган ўйинчоқдек бошини чайқади.

Поярковнинг хаёлига бирдан бир фикр келди: мухбирнинг мавжудлигига Янагита шубҳаланмоқда. Япон махфий хизма-

ти шубҳаланмоқда. Сўнгги босқич — Благовещенскдан Хабаровсккача жуда тез босиб ўтилган бўлса керак. Ахир, улар, японлар бу йўлдан кўп марта борганлар-ку, аммо бирор марта ҳам мақсадга етолмаганлар. Бу Сунгариалик эса ана шу йўлни қандайдир бир ой ичидаги босиб ўтолди. Ҳатто бир ойдан ҳам кам вақтда.

Янагита ахборот ёзилган варақни унутиб, уни қўйиб юборгани ва қоғоз стол устида ётганидан фойдаланиб, Поярков уни кафти билан ёпди-да, ўзига тортди.

— Мухбир ҳали иш бошлагани йўқ...

Янагита ярим йўлда қофозни маҳкам ушлаб қолди, унга калта, кучли бармоқлари билан ёпишиб олди.

— Ҳали мистер Поярков биздан Харбинда олган уч мингни аванс тариқасида мухбиргага топширмадиларми?

— Мухбир ўзини сотмайди, мен сизни огоҳлантиридим-ку. Биз фақат инфомрация учун пул тўлаймиз. Колхоз корпуси ҳақидаги тўлиқ маълумот бир ярим минг баҳоланганд. Улка территориясидаги қўшинларнинг қайта жойлаштирилиши ва ўт очувчи воситалар билан таъминланиши ҳақидаги буйруқ — ўн минг...

— Сўм? — деди Янагита фикрни тугатиб.

— Йўқ. Ҳисоб олтин билан ёки чет эл валютаси билан бўлади. Фунт ва доллар билан, жуда бўлмаса франклар ва маркалар... Лира умуман бўлмайди.

— Мухбир — коммерция одами экан, — деди Янагита киноя билан.

— Ишбилармон одам, — дея тузатди Поярков полковникнинг галини, — у яхши об-ҳаво доимий эмаслигини билади. Ҳатто мусаффо осмонни ҳам қачондир булатлар қөплаб олади.

— Об-ҳавонинг ўзгаришини кутишга асос борми? — дея сўради Янагита сергак тортиб.

— Унинг учун ҳа.

— Демак, у бизнинг одамимизми?

— Агар эътиқодни назарда тутилса, жаноб полковник, у томонда бизнинг одамларимиз энди йўқ.Faқат foя учун ҳеч ким бизга хиэмат қилиб ўтирайди. Аммо пулни яхши кўрадиганлар бор. Биз умидвор бўлсак арзийдиган бунақалари ҳам кўп эмас. Мухбиримиз ана шундайлардан. Аммо у мана шундай ютуқ билан инглиз ёки америка мухбири бўлиб олиши мумкин, ҳаммаси шартга боғлиқ. Узоқ Шарққа қизиқиш катта...

— Узоқ Шарқ билан қирқ саккиз мамлакат қизиқяпти, — деб юборди Янагита сирли қилиб, — лекин унга ҳаммаси ҳам бундай яқин эмас...

— Масофанинг узоқлиги уларнинг дадил бўлнишларига халақит беролмайди.

— Сиз ҳақсиз, мистер Поярков, Узоқ Шарқда буюк куч-

лар тўқнаш келиб қолди. Шулардан бири ғолиб бўлиб чиқиши лозим.

Бураб юритиладиган ўйинчоқнинг тепакал боши калта бўйин имкон бергани қадар юқори кўтарилиди-да, тантанавор қотиб қолди. Ярим юмӯқ кўзлари узокъларга, номаълум ва етиб бўлмайдиган Поярковга қараб турарди, у бу узокъдаги нарса полковникка унинг хаёлида ҳозироқ ғолиб чиқсан ўша буюк кучни кўз олдига келтираётган бўлса керак, деб тахмин қилиши мумкин эди, холос. Янагита ҳозир ҳис-туйғуларида самимий бўлса керак, ўзи гапирган ва интилаётган нарсаларга ишонарди. Унинг учун бошқа ҳеч нарса мавжуд бўлмагандек эди.

— Мухбирнинг ёрдамисиз ғалаба қилиш қийин бўлади,— деди Поярков, полковникни хаёл қанотидан ерга қайтариб туширишга уриниб.

Бироқ Янагитани ерга қайтариб тушириш осон эмасди. У қайтмади. Қайтишни истамади.

Уша узоқликдан совуққина, лоқайд жавоб қилди:

— Аввал мухбирга эга бўлмоқ керак.

«Битим амалга ошмади,— тушунди Поярков,— мухбирни жалб қилиш билан боғлиқ бўлган ҳамма нарсани японлар мендан тортиб олдилар ва операцияни барбод қилдилар. Ҳар ҳолда, тўхтатиб қўйдилар... Пулга чақилгандек бўлдилар. Ҳақ тўлаш ҳақида мен уч марта гап бошладим, полковник уч марта жавоб беришдан ўзини четга олди. Ажойиб изчиллик билан ўзини четга олди...»

Бирорта чора кўриш лозим эди. Токи улар кескин чоралар бўлсин.

Поярков полковникнинг қўлидаги ахборотга ёпишди. Негадир арзимас бир парча қоғоз унга мухбир учун кураш рамзи бўлиб туюлди. Янагита қоғозни ушлаб қолиши керак эди, бироқ Поярковни ҳайратлантириб, ҳатто даҳшатга солиб, уни қўйиб юборди. Қоғоз полга учеб тушди.

— Бизга мухбир жуда ҳам керак,— деди Янагита, гўё ахборот ёзилган қоғозни мухбирга ҳеч қандай алоқаси йўқ, разведка қимматига эга эмасу бутун оқшом мутлақо бошқа нарсалар ҳақида сұхбатлашилгандек бепарволик билан.

Полковник ўзининг қулай ва чуқур креслосидан турди, эриниб ва шошилмасдан кўтарилиди-да, Поярковга қўлинни узатди.

— Мен сизнинг елкангиздаги жароҳат ҳақида хабар қиласман... Сиз тақдирлашга лойиқсиз.

Поярков ҳам ноилож ўрнидан турди.

— Ташаккур, жаноб полковник.

«Нима бўляпти ўзи,— деб қўйди Поярков фикран, елкасидан совуқ бир нима ўтгандек жунжикиб.— Нима?

— Яхши ухлаб туринг, мистер Поярков.

— Сиз ҳам...

Поярков зинадан минг хил фикр ва шубҳалар бўлан тушди. Бундан бир неча кун олдин, бир неча кун ҳам эмас, шу бугун эрталаб ҳам япон разведкасини билишига, унинг ҳаракат қиласидаган схемасини аниқ кўриб турганлигига, қўқ-қисданлик усули нимага асосланганлигини тушунишига амин эди. Лекин шунга қарамай, барибир янгишиди. Японлар уни яна чалғитиб кетишиди. У қаёққадир мавҳумликка таянчсиз ҳолда парвоз қилибди. Парвоз беҳаловат бўлди, қўрқинчлироқ бўлди.

Бунинг устига яна кечқурун соат саккизда ресторандаги учрашув, кечки овқат кимга керак, унинг нима ҳожати бор экан? Яна бир жумбоқ. Наҳотки Янагита сұхбатни зиёфат устида давом эттироқчи? Бемаънилик. Афтидац, Комуцувара Сунгарилик билан ҳар қалай, учрашмоқчи. Икки томонлама ўйин. Бу ҳам япон разведкасидаги ўйин. Иккинчи бор олишув деган гап бу. Лоақал шунисидан голиб чиқиш керак.

Соат саккизу ўн беш минут эди.

Поярков ресторан эшигини очди-да, одам тўла залга кирди. Ҳамма столлар банд эди. Битта ҳам бўш жой йўқ.

Поярков хижолат тортиб қолди: қани унинг жойи? Ўтирай деса, жой ҳалигидай... Кираверишда сўплайиб туравериш ҳам ноқулай — ҳамма сенга қарайди, устингдан кулади. Телефон қилиб ресторанга таклиф қилганлар, ҳазиллашиб шундай қилишган. Энди чекка-чеккадан қараб, кулаётган бўлишса керак.

Қайтиб чиқиб кетиш ҳам мумкин эмас. Гарчи шундай қилсаям бўлардию, лекин жой йўқ. У Сахаляннинг бошқа дурустроқ ресторанига бориб, кўнгил очмоқчи ҳам бўлди. Дайди итларга қараганда уларнинг яхшиликлари бу ерда кўпроқ. Агар бу яккана-якка олишувнинг бошланиши бўлса, чекиниш мумкин эмас. Талабгор билан учрашиш керак. Поярков тўппа-тўғри залнинг ўртасидаги пальма томон йўл олди.

Фаҳм-фаросати етдими ёки тасодиф қутқардими — пальма ёнида бўш стол бор экан. У бутун ресторанда, эҳтимол бутун бошли Сахалянда ҳамdir, бирдан-бир бўш стол бўлиб кўриниб кетди унинг кўзига. У Поярковга мунтазир экан. Бўлмаса, кечки соат саккизда яна кимни мунтазир бўлиб кутиши мумкин? Телефонда шундай дейишган эди.

Хўрндаларнинг ҳасадли назарлари таъқибида у стулга ўтирди-да, пальма тагида ўзи хон, кўланкаси майдон бўлиб олди.

Стол бир киши учун тузалган эди. Битта қошиқ, пичоқ, битта рюмка, битта фужер. «Бу нимаси? — дея ўйлади Поярков.— Битта ижрочи иштирокида ўтказиладиган кеча программаси!» Балким у билан Комуцуварага мўлжалланган бошқа бир стол бордир. Халқаро ресторандага Сунгарилик

билин кимдир учрашмоқчи бўлган эди-ку. Учрашувлар фақат шундай ташкил қилинади.

У залга қаради, диққат билан разм солиб чиқди, иккинчи бўш столни топмади.

«Ҳа! Устомонликда японларга бас келиш мушкул. Яна бир қизиқ тасодиф чиқиб қолди. Нима ҳам дердик, уни чап қирғоқдан келган агентта кўрсатилган ғамхўрлик деб тушунамиз-да. Эҳтимол, бу мейнинг Манжурия бўйлаб қиласидиган гастролларим жадвалига кирав. Дам олиш кечаси. Ўйлайманки, шу билан бугунги ишимиизга нуқта қўямиз».

Афсуски нуқта қўйиш мумкин бўлмади. Кимдир орқа томондан келиб энгашди-да, Поярковнинг қулоғига:

— Салом! — деди.

— А?!

Угирилишнинг кераги бўлмади. У Катянинг овозини таниди.

— Салом! — секин, йўқ, у секин жавоб беролмади, фақат шундай қилишга уриниб кўрди, лекин уриниш беҳуда кетди. Катя унинг ҳаяжонланганини сезди.

— Хуш келибсиз...

Катя столни айланиб ўтди, Поярков уни кўрди.

— Люба!

У кулиб юборди. Катя ҳам Поярков сингари ҳаяжонланди, бу ҳаяжон унинг кўнглида Поярков Сахалянга келганини эшигтан вақтда пайдо бўлганди. Катта-катта очилган кўзлари билан унга тикилиб, нималарнидир тинмай галирар, дил розини ифодаларди.

Катянинг қўлида кичкинагина ёзув дафтарчаси билан қалам бор эди, лекин бу шунчаки дафтарча бўлиб, Поярков ҳеч нарса буюрмоқчи бўлмаганидай, унга ҳеч нарса ёзмоқчи эмасди. Улар гаплашишар, жим туриб гаплашишарди, атрофдагилар эса Поярков ўйлаяпти, Катя кутиб турибди, деб ҳисоблардилар. Катя барибир ниманидир ёзди ёки ёзган бўлди. Кейин бошини қимирлатиб, секингина деди:

— Сизни кузатишляпти... Эшикнинг ўнг томонидаги учинчи стол.

— Ким?

— Янагитанинг одами.

Катя сирни очишга, у эса уни эшитишга ҳақлари йўқ эди. Иккаласи — разведканинг агентлари. Аммо улар учун бунинг аҳамияти қолмаганди. Фовни ўртадан туйғулар кўтариб ташлаган эди.

— Ресторан ёпилгунча шу ерда қолинг...

Поярков таомлар рўйхати ёзилган дафтарчани олиб, таниша бошлади. У Катянинг ҳамма нарсани тайёрлаб қўйганини, ҳеч нарса буюришнинг кераги йўқлигини биларди, аммо ўз қорнини тўйдириш учун ҳаракат қилаётган киши бўлиб қўриниш зарур эди. У бирор таом ёки шаробнинг навини тан-

лашдан олдин дафтарчани ўн мартараб у ёқ-бу ёққа ағдариб ва беш мартараб стол устига қўйиб, кейин оладиган, сўнг хўрсиниб: «Яна ҳеч қанақа янгилик йўқ. Эҳтимол, осетр балигининг гўштини сихда пишириб келарсиз? А? Сизда янги тутилган осетр балифи борми? Бор. Ошпаз уни зираворлаб қўйисин. Мен кутаман...» дейдиган, кўнглини топиш қийин бўлган инжиқ хўранда ролини сидқи дил билан ўйнай бошлади.

Поярков бунақа демади, аммо бу ўйлаб кўриш программасига кираарди, зиқна, инжиқ хўранда меню билан танишиш учун қанча вақт сарфлайдиган бўлса, шунча вақт кетказиши назарда тутарди. Улар кўзлари билан гаплашар, бир-бирларини кўриб турганликларидан роҳатланар эдилар.

Катя ниҳоят буюртма «қабул қилиб» кетди, Поярков эса хурмо тагида қолди, ёлғиз хўрнадалик ҳуқуқидан фойдаланиб, ён столларни кўздан кечира бошлади. Уни, табиийки, яқин столлар қизиктирмасди, Сунгариликни кузатаётган одам ўтирган, эшикнинг ўнг томонидаги столга қараш учун бу столлар бамисоли зина вазифасини бажаарди холос. Қизик, благовещенсклик резидентни кузатишини яна кимга топширишди экан?

Э, ҳал Учинчи столда эрталаб пристанда Янагита билан бирга Поярковни кутиб олган кичкина, чаққон, кўзлари ўт-кир ўша япон ўтириб олган экан-ку. Билиб қолмасин деб бечора ўзини зўр бериб яширади. Ресторанда бировни кузатиши мушкул вазифа. Ҳамма ўйнаб-кулади, сен бўлсанг ишлашинг, бунинг устига яширинишинг керак. Поярков ундан кўзини олди. Япон ўзини ҳеч ким пайқамади, деб ўйлай қолсин, овқатини бемалол есин. Унга бугун бу ерда узоқ вақт ўралашиб юришга тўғри келади.

Катя шароб олиб келди. Шишани оча бошлади. Яна Поярковга тикилиб қаради.

— Бир ютумини мен учун ичинг,— деди у негадир маъюс жилмайиб.

— Ҳаммасини сен учун ичаман!— хитоб қилди Поярков.

Катя Поярков ичиб бўлгунича кутиб турди-да, шивирлади:

— Энг охирида кетасиз...

— Сен-чи?

— Ин Юан-лу чорраҳасида бўламан.

Бундан ҳам хавфлироқ ва ўйламай қадам босишни тасаввур қилиш қийин эди: ҳарбий миссия билан штабнинг иккичи бўлими кузатувида гўё ёш йигит билан қиздек, ҳеч ким билан боғлиқлиги йўқ, ҳеч кимга муте эмас иккита эркинтирик жон каби учрашишга аҳдлашиб ўтиришибди-я. Ин Юан-лу кўчаси бурчагида учрашишди-да, Амур томон паства юриб кетишиди.

Янагитанинг югурдаги капитан Сигэки Мори юз бериши мумкин бўлган хавф-хатар ва унинг оқибатидан қўрқмай, кузнинг совуқ ёмғирида кечаси Сахалянда сайр қилишга журъат этган кишиларнинг соддалигидан ажабланган ҳолда то қиргоқча уларнинг орқаларидан борди.

Тўғри, улар хавф-хатар ҳақида ўйламасдилар. Умуман ҳеч нарса тўғрисида ўйламасдилар. Уларга бу кечани тақдир, аччиқ ва инжиқ тақдир тақдим қилганди, бу совғани қабул қилмасликлари мумкин эмасди.

— Орқамиздан келишяпти,— деди Катя ёмғирдан үфлосланган Ин Юан-лу кўчаси бўйлаб қирғоқ томон кетаётгандарида.

— Келса кела қолишин.

Поярков қандайдир қайсарлик, маҳкумлик билан жавоб берди, бу маҳкумлик кайфияти Катяга ҳам юқди. Катя уни қўлтиғидан олиб, ўзига тортди-да, соябон билан пана қилди. Ёмғирдангина пана қилмади албатта...

— Сен Сахалянга қандай келиб қолдинг?— сўради Поярков, улар япон элчихонасидан ўтиб, олдинда қирғоқ чироқлари кўрина бошлаганида.

— Мени бу ерга Комуцубара юборди.

— Фақат сеними?

— Қўпчиликни. Энди бу ер иш қайнаган жой.

— Қўпчилик ҳеч ким дегани ҳам... Муҳими, сен шу ерда экансан. Бу омадми? Ёки қисматми?

— Қайдам...

Улар қирғоқча чиқишли. Бу ер бўм-бўш. Ин Юан-лудан ҳам баттар ҳувиллаб ётарди. Қирғоқда шимолдан эсган изғирин кезар, булатлардан тикандек майдада томчи қўйиларди.

Янагитанинг одами шамолдан қўрқиб, олтин конлари компанияси йўллагига кириб олди. Катя билан Поярков эса соҳидаги кўчани кесиб ўтиб, яланғоч ва ҳўл осина дарахти тагидаги скамейкага ўтиришида.

— Бечора капитан Сигэки,— дея кузатувчига ачинди Катя,— бугун унинг чекига оғир топшириқ тушибди.

— Ҳа, ҳавас қиладиган иш эмас,— деди Поярков, қоронғи йўлакка қараб.

— Нодон, кетса бўларди,— дея Катя худди Сигэки билан биргаликда ёмғирда ивигандек жунжикиб.

— Кетади,— деди Поярков ишонч билан.

— Сиз билан бирга кетади.

— Нима ҳам дердим, ўзидан кўрсин, ҳали яна анча ивишига тўғри келади ўнда.

— Сиз меҳмонхонага қайтмоқчи эмасмисиз?— сўради Катя соддалик билан.

— Сени қўйиб юбормоқчи эмасман.

— Бу ерда ёмғирдан совуқ қотиб, ўлиб қолсам-чи?

— Ўлмайсан. Амур бўйида ўлиш сенга муносиб эмас...
Енгинамизда ўз соҳилимиз.

У шамол остида тўлқин шовқин солаётган қоронгилик қаърига қаради.

— Кўряпсанми?

Катя у нима ҳақда гапираётганини фаҳмлаб жилмайди...

— Хис қиласман...

— Яхшики, энди Амурга яқин турибсан. Кундуз бизнинг қирғомиз кафтдагидек кўринади.

— Алам қиласди...

— Нега энди?

— Жуда ҳам яқин. Чақираётгандек. Амур бўйлаб кетиб қолгим келади.

— Кетавер.

— Бу ерда ким қолади? Сизни ким қўриқлади?

У ҳайрон бўлиб Катя томон қиё боқди. Катянинг гапи унга қандайдир шамадек туюлганди.

— Мени авали капитан Сигэки қўриқлади.

— Агар сизни капитан Сигэки қўриқлай олганида, менинг керагим бўлмай қоларди.

— Сени-я?!— Бу энди шама эмас эди. Катя қандайдир муҳим сирни очарди.— Айтмоқчи, Сахалянга келишимни сен қаердан билдинг?

— Сиз келган томондан.

— Шошма, шошма... Бу ерда қандайдир англашилмовчилик бор. Командировкага кетишими бир неча кишидан билсам-а.

Катя кулиб юборди.

— Бир неча кишидан эмас, бир кишидан.

У қўрқиб кетди. Қўрқишга асос ҳам бор эди. Демак, чап қирғоқда нима бўлса, бу ердагилар ҳаммасини билишар экан-да.

— Мени Комуцубара чақирди...— деди Поярков, Катяни сирдан четга чалғитиб.

— Чакирди, лекин юбормади.

— Бўлди! Бу у қадар кулгили нарса эмас.

— Албатта, кулгили эмас. Буларнинг ҳаммаси жиддий, муҳими хатарли. Ўртоқ Семён буларнинг ҳаммасини ҳисобга олган...

У ўзини Катядан четга тортди. Фош бўлибман. Бутунлай ошкор бўлибман-ку!

— Қанақа Семён?

Катя қўлинини Поярковнинг елкасига қўйди-да, иккинчи қўли билан бир вақтлар қилганидек, унинг жингалак сочлари учидан тутамлади.

— Ўртоқ Семён менга сизни эҳтиёт қилишимни топширди, Борис Владимирович.

— Ўша сенми?

Катя енгил тортиб хўрсинди.

— Мен...

Поярков Катяни қучоқлаб ўпа бошлади. Севиниб кетганидан, ўзида йўқ бахтиёргидан ўпа бошлади. Ўртадаги қандайдир баланд, ўтиб бўлмайдиган, даҳшатли тўсиқ қулади. Тўсатдан ағанади. Энди ҳамма нарса ёрқин, сөз, такрорланмас даражада яхши бўлиб қолди.

— Люба... Люба...

Эрталаб Янагита Поярковдан ўн беш минг долларга тилхат ёзib беришни талаб қилди

Бу муҳбирининг номзодини тасдиқлаш ва хабар учун ҳақ тўлашга розилик эди. Лекин нима учун ўн беш минг? Гап ўн минг устида борган эди-ку. Ёки иккинчи бўлим Сунгаријаликнинг чегарадан ўтиш пайтида яраланганини ҳисобга олиб беш минг қўшганмикан?

Янагита ҳеч нарсани тушунтирмади. У бор-йўғи уч оғизгина сўз айтди:

— Пулни Благовещенскда оласиз.

Яна Катя билан хайрлашиш керак эди. Уни кўрмасдан кета олмасди. Энди кетолмасди.

Улар гўё тасодифан бўлгандек, почтада учрашишди. Катя тўсиқли узун стол чеккасига жойлашиб ўтириб, кимгандир хат ёзмоқда эди. Поярков кирди, туйнукдан телеграмма бланкани олди-да, «Дальгосторг»га хизмат юзасидан уч-тўрт оғиз хабар ёзив юбориш учун жой излай бошлади, «котаниш» аёл ёнидаги бўш стулни кўриб, дарров бориб ўтириди. Ўтириди-ю, телеграмма ёзишга киришиди.

Катя ўзининг мактубини эрталабоқ ёзив қўйган, уни эгасига топшириш учун қулай пайт кутмоқда эди. Поярков унинг ёнига ўтирган ҳамон, Катя бир варақ қофозни ўнг томонга суриб қўйди-да, қўшниси биринчи сатрни ўқишига имкон туғдирди. Аслайди, бутун мактуб бир сатр ёзувдан иборат бўлиб, қолгани фақат тахмин қилинар, ўша тахмин учун бутун бир саҳифа жой бўш қолдирилган эди.

«Мутлақо безовта бўлма. У (Янагита деб ўқи) фақат қўрқитади холос. Бу тактика».

Поярков ўқиди-да, жавоб ёзди:

«Фаҳмладим. У тўғрида гапирма. Ўзинг ҳақингда»...

Катя:

«Ўзим ҳақимда нима айтай?!

У:

«Ҳамма нарсани!»

Кейин бирининг сўзини бири бўлиб, шошилинч гаплашиши: хат орқали албатта.

«Хафаман...»

«Мен ҳам. Қелажак ҳақида ўйла».

«Қўрқаман».

«Қўрқма. Сен ахир кучлисан-ку».

«Севаман: шунга қўрқяпман... Энди мен якка эмасман».

«Мендан ташвиш тортма. Ўзингга эҳтиёт бўл. Ҳамиша Ҳар дақиқа».

«Вой худойим-ей, бундай қийин бўлишини билмаган эдим».

«Бизларга ҳамиша қийин».

«Сенга осон. Сен бир соатдан кейин уйда бўласан. Мен чи?»

«Сен ҳам... фақат бир оз кейинроқ».

«Бу сўнгги дақиқаси бўлса керак...»

«Сўнгги дақиқалар ҳали кўп бўлади».

«Қаерда?»

«У томонда, ўзимизнинг соҳилда...»

Катя бош чайқади.

«Бирор нарса дегин. Овозингни эшитишни истайман».

У шивирлади:

— Люба...

Катя қўлинни унинг кафтига қўйди-да, қисди.

— Алвидо!

— Ундоқ дема.

— Барибир алвидо! Эсадалик учун бу қофозни ол.

— Ололмайман.

— Бўлмасам, Амурга ташла.

Поярков ўрнидан турди. Унинг юzlари оқарган, ғоят оқарип кетсан, лаблари титрарди.

Катя унинг кетаётганини, вақт тугаганини тушунди. Уларнинг вақти тугаганди. Бу вақт жуда кўп, абадий бўлиб туулганди.

— Ҳа, айтгандай... Мана буни ўқи. Кейинроқ.

Катя сумкачасини очиб, тўрт қаватми ёки кўпроқми буқланган варақни Поярковга берди.

— Фақат йўқ. қилиб юбор. Албатта йўқ қил...

Қувноқ Фин ҳақида бир-икки оғиз қайғули сўзлар

У каютада варақни очди.

«В. Ф.— фанзасида ўзини осиб қўйибди. Айтишларича, у хитойларга хизмат қиларкан!

Бўлиши мумкин».

Зажигалканинг кучсиз оловида бир парча қофоз узоқ вақт ёнди. Жуда узоқ. Поярков ҳар бир бурилишда қайғули хотима тайёрлаб қўйилган разведкачининг тақдири ҳақида ўйлаб улгурди. У буни биладио, барибир боради. Айланиб келиб яна бораверади. Баъзида, — фақат баъзидагина мақсадга эришади.

Кувноқ Финнинг кулбасида: «Бизга душманлик қилгандарни отиб ташлашни афзал кўраман», деган японни яна хаёлига келтириди.

Бу ҳукмни қабул қилиш Финнинг қисматида бор экан.

КАТТА МУХБИРНИНГ БОРЛИГИГА МЕНИ ИШОНТИРИНГ!

Мухбирнинг портрети керак бўлиб қолди. Ўша Катта мухбир деб аталган мухбирнинг портрети.

Агар оламда янги одам пайдо бўлган экан, пайдо бўлдигина эмас, баъзи нарсаларни айтган ҳам экан, ўзининг мавжудлиги билан ўзига диққатни жалб этган экан, уни кўриш истаги ва ҳатто зарурати туғилади. У ўзи қандай одам бўлсайкин?

Катта мухбирни яратганлар японларнинг уни кўриш, юзига қараш, шунчаки қараб, ўзларича у ҳақда тасаввур ҳосил қилишни хоҳлаб қолишларини негадир ўйлаб кўрмагандирлар.

«Унинг кўзлари кўк экан! Сал ғилайроқ. Ёки йўқ, ғилайроқ эмас. Бодомқовок! Бурни япасқи. Ғалати бурун. Лаблари дўрдоқ, бурчларида оддий қатлари бор. Гарчи гўлнинг қўлидан бунақа жасорат келмаса ҳам гўл одам. Унинг мижози иродалилигини кўрсатиб турибди, қаллобликка мойил. Бинобарин, портретда лаблари юпқа, маҳкам юмилган, чизиги ҳатто билинмайди. Бурни ҳам япасқи эмас. Силлиқ қирра бурун. Ияги чўзиқ, кампирдаҳан.

Балким ундоқ ҳам, бундоқ ҳам эмас. Бошқача. Кутилган-дек эмас, босмақолипдалигидан бутунлай бошқача, ажаблантирувчи ёки ҳафсалани пир қиласидан шахсадир».

Портретни Сахалянда, Харбинда, Токиода, Хабаровскда, бу кўзга кўринмас мухбир «пайдо бўлган» ҳамма жойда чишиди. Унинг хабарлари аниқ ва оператив эди. Улар дархол ҳаракат қилишга мажбур этарди. Узоқ Шарқ Армияси Қўмондбнлигининг «хулқига» қарши жавоб ҳаракати қилишга ундарди.

Жавоб ҳаракати қилишга бўлган худди мана шу зарурат мухбирнинг шахсига тобора қизиқишининг сабабчиси бўлган эди.

Одатланилган, ўрганиб қолинган, маълум даражада қандайдир программага, қонунга айланиб қолган нарсани янги, кутилмаган, одатланилмаган нарса билан алмаштиришдан олдин бу нарсанинг юқори манбадан келаётганига қаттиқ ишонч ҳосил қилмоқ керак бўлади. Мухбирни Катта деб аташнинг ўзи етарли эмас. У ўз мавқеи билан ҳақиқатда ҳам Катта бўлмоғи керак. Бу Қатталикини сезмоқ керак.

Хозирча эса фақат ғоя. Рамз!

Махфий хизмат фақат шакл чизди, бор-йўғи шакл. Лавозим ҳам, унвон ҳам, фамилияси ҳам йўқ.

— Менинг олдимда ГПУ эмас, армия марказининг офи-

церларидан бири эканлигига мени ишонтиринг,— деди бош штаб бошлиғи.— Ишонтиринг!

Ахборотлар эса келиб турди. Улар Квантун армияси штаби учун жуда ҳам ташвишли эди. Жавоб беришни талаб қиласди. Армия қўмондони, айрим офицерларнинг эҳтиётликларига қарамай, ахборотларни маълумот учун қабул қиласди ва хабаровсклик мухбирнинг сигналларига қандайдир жавоб қиласди. Бунинг устига, оператив разведка чап соҳил мудофаасининг қайта қурилаётганини тасдиқларди. Қисмларнинг чегара бўйлаб ҳаракати самолётлардан, ҳарбий катерлардан ҳамда қуруқликдаги кузатув нуқталаридан кўрилгани айтиларди. Бу хабарларга кўра ҳам Хабаровскдан келиб турган маълумотларга жавоб қиласлик тўғридан-тўғри аҳмоқлик бўларди. Лоақал бир йўлини топиш керак эди.

Квантун қўмондонлигининг ташаббусини бош штаб рад қилмас, аммо унга фатво ҳам бермасди, чунки бундай фатво қўмондонни қатъий ишлаб чиқилган схема бўйича шимолий йўналишдаги бўлажак операцияларга тайёрланиш тўғрисидағи маҳфий буйруқни бажаришдан расман озод қиласди, деб ўйларди.

25 февралда Квантун армияси штабининг бошлиғи Итагаки Сейсиро шифрланган телеграмма билан Хабаровскдан олинган янги маълумотга кўра, шимоли-тарб линиясидаги қисмларни қайта жойлаштиришга рухсат беришни Токиодағилардан талаб қилди.

Бу муваффақиятсиз кун эди. Шунинг учун ҳам муваффақиятсиз кун эдики, у Токиода «ёш офицерлар» исён бошланган кунга тўғри келган эди. Квантун армиясига ҳаракат эркинлиги берилишига бўлган талаб «Кодоха» ташкилотининг қитъада босқинчилик ҳаракатини янада кенгайтириш ҳақидаги талаби билан жўр бўлиб кетди. Итагаки Сейсиро билан «ёш офицерлар» ўртасида ҳеч қандай умумийлик бўлмаса ҳам лекин актив ҳаракат қилишда ҳар икки томоннинг хўҳиши ягона эди. Телеграмма кечаси келди, исён эса эрталаб бошланди.

Биринчи дивизиянинг 1 ва 2-полкларининг деярли бир ярим минг солдат ва кичик офицери, гвардиячи дивизиянинг бутун 3-полки бош министрнинг, Молия министрининг, Йчки ишлар министрининг, сарой министрининг, ҳарбий таълим генерал-инспекторининг оромгоҳига ҳужум қилдилар. Бир соат ўтар-ўтмас, қатор давлат арбобларини қатл этдилар. Муҳрдор лорд — Минору Сайто, молия министри Рорэкиё Такахаси, ҳарбий ўқитиши генерал-инспектори Дзётаро Ватанабэ ўлдирилди, сарой министри Иоситаро Судзуки оғир ярадор қилинди. Бош министр Тирюки Оқадани ҳам ўлим кутарди, аммо кимдир огоҳлантириб қўйгани учун у яшириниб қолди. Полиция бошқармаси билан «Асахи» газетаси редакцияси исёнчилар кўлига тушиб қолди. Ҳарбий ми-

нистрлик ҳамда кечаси Итагаки Сейсиронинг телеграммаси келиб тушган бош штаб штурм қилина бошланди.

Бош штаб деворлари ёнида: «Генерал Мадзакини Қвантун армиясига бош қўмондон қилиб тайинлансан», дея қич-қиришарди. «Совет Иттифоқи йўқ қилинсан», деган шиор уларнинг асосий шиори эди. Исёнчилар штаб кабинетларида «Шимолга катта ҳужум қилиш» планинг ишлаб чиқилаётганини, аниқроқ қилиб айтганда, тасдиqlаниш даражасида эканини гўё билгандек эдилар. План автори ҳам худди ўша бош штаб иккинчи бўлимининг бошлиғи Кандзи Исихаранинг ўзи эди. Исёнчилар қўлида ўлиб кетиш Кандзи Исихара учун ўтакетган бемаънилик бўларди, чунки худди ўшанинг ўзи «ёш офицерлар»нинг шиорини қитъадаги тактик ҳаракат схемаси қилиб амалга оширган эди.

Балким иккинчи бўлим бошлиғига ўқ дахл қилмас ҳам эди. Қескин вазиятда у Совет Иттифоқига қарши уруш пла-ни солинган семиз папкани ўзига тўсиқ қилиб олган бўларди. Рамзий маънода, албатта. Кейинроқ у бош министр лавозимиға Угакининг номзодини рад этиш билан ҳақиқатда худди ўшандай қилди ҳам, Ҳаки, шимолий муаммони ечишда «империянинг стратегиясини барбод қилди», деб баҳона кўрсатди. Кандзи Исихара мамлакатни фашистлаштириш ва Япониянинг бутун экономикасини урушга тайёрлик изига солиб юборишнинг ашаддий тарафдори эди.

Исённи бостиришди, 29 февраль оқшомига келиб Токиода осоишталиқ ўрнатилди. Солдатлар казармаларга қайтдилар, исённинг раҳбарларини ҳарбий трибунал судига бериш учун қамоқца олдилар. Ҳарбий министрлик билан бош штаб ўзларининг одатдаги ишларига қайтиш имкониятига эга бўлдилар. Бу ишлар «ёш офицерлар» программаси давомининг ўзгинаси — қитъада агрессияни кенгайтиришдан иборат эди. Тасодифан бўлдими ёки йўқми, ҳар қалай, исёнчиларнинг зарбаси бош штаб билан Ҳарбий министрликка тегмади. Эҳтимол тасодифий бўлмагандир. Полковник — Кандзи Исихара 28 февралдаёқ кундузи Қвантун армияси штабининг бошлиғи Итагаки Сейсирога телеграмма юборди, у билан полковник Янагита Гендзони 5 марта Токиога чақирди.

«...РУС РАЗВЕДКАСИ БИЗНИНГ МАҲФИЙ ҲУЖЖАТПАРИМИЗНИ ҮҚИЯПТИ»

Янагита доклад қилди.

Иккинчи бўлим бошлигининг кабинетида Кандзи Исихарадан ташқари, разведка хизматининг бир нечта олий офицерлари, шу жумладан, Доихара Кенди ҳам бор эди. Доихара Янагитага ўқдай кўзларини қадаб, уни ўрганаётганини ҳам, айблаётганини ҳам билиб бўлмасди, унинг гапиришига халақит берарди. Улар сал-пал таниш эдилар холос. Тақдир Янагитани Ҳарбинга юбориб, унга ажратган вакти ичидা

Лоуренс-2 ни яхшилаб ўрганиб улгурмаган, унинг кимлигини аниқлаб ололмаганди. Унинг фақат қўпол ва бетакаллуф, фикр юритишда қатъий эканлигини биларди. Ҳозир Янагита ҳаммадан ҳам ўша қатъийликдан кўрқарди. У доклад қилган иш ўзининг қатъий ишончига кўра жуда нозик ва эҳтиёткорлик билан ёндашишни талаб қиласр эди. Агар Доихара ўзининг изидан бориб, Лоуренс-2 нинг йўлини такорлаётган кишини фақат синчилаб ўрганаётган бўлса яхши-я. Борди-ю қоралаётган бўлса-чи? Унда Итагаки Сейсиро амалга оширмоқчи бўлган кучларни қайта жойлаштиришга уриниши чиппакка чиқиб кетади. Доихара тажрибали разведкачи, Янагита келтирган далилларнинг заиф томонини осонлик билан толиб олади. Муҳими, «Катта мухбир» деб номланган иншоотнинг таги бўшлигини сезиб қолади.

Қолганлар докладни диққат билан, ҳатто, қизиқиб тинглашарди. Разведканинг Узоқ Шарқ Армияси штабининг офицерига илашиб олиши маҳфий хизмат учун, муҳими «Шимолий уруш» стратеглари учун ҳавас қилса арзийдиган, истиқбол очадиган одатдан ташқари воқеа эди. Доклад давомида-ёқ дадил фикрлар ва ўзига жалб қилувчи foялар вужудга келди. Полковник Янагитанинг сўзларини кенгашнинг ташаббускори, иккинчи бўлим бошлиғи Кандзи Исихара ҳам диққат билан тинглади. Унинг қарашлари Доихараникидек жиддий ва ўрганишга молик эмасди. Иккинчи бўлим бошлиғига Янагитани ўрганиб ўтиришнинг ҳожати йўқ эди, у Янагитани яхши биларди. Докладдан келтирилган фактлар аллақачон иккинчи бўлим кўлидан ўтган эди, шунинг учун доклад ҳам, Янагитанинг ўзи ҳам Кандзи Исихара учун ҳеч қандай янгилик туғдирмади. У разведкачилик ишини бевоси-та амалга оширган кишининг — Янагитанинг кўзлари билан Хабаровскдан келган хатга, бу хатларнинг автори бўлган Катта мухбирнинг ўзига бир қарамоқчи эди. Буларнинг ҳаммасига полковник ишонармикан? Ишончи комилми? Ахборотларда Совет Амурбўйи мудофааси тўғрисида жуда қимматли маълумотлар бор. Улар жуда ҳам қизиқ. Аммо мухбирнинг хабарларига ишониб, ўзимизнинг стратегик схемамизни тубдан қайта қуришни бошлаш мумкинми? Бу ерда хато қилиш ҳалокат деган гап.

Кандзи Исихаранинг доклад ва докладчига қизиқишининг сабаби шунда эди. У вақти-вақти билан бошини кўтариб, гапиравчига қарап ва Янагитанинг сўзлари ва ҳиёфаси, қандай таассурот қолдираётганини солиштиради. Унинг юзларида ҳаяжон бор эди. Бундай юксак даражадаги мажлисда доклад қилганда Кандзи Исихаранинг юзида акс этиши мумкин бўлган табиий ҳаяжонланиш эмас, балки воқеалар гирдобига тортилган кишининг, йирик дов қўйиб ўйин билан руҳланган, кўп ҳавф-хатарни ўз устига олган тажрибали ўйинчининг ҳаяжонланиши акс этарди. Янагита ўзининг сўнгги юриши

билин буни исботлади. У ахборотини Лоуренс-2 шаънига ҳаддан ташқари мақтov сўзлар айтиш билан тугатди. Уни маҳфий хизматнинг ажойиб акцияларининг, шу жумладан, ОКДВА штабининг пўлат сандигини «тешиб ўтган» ушбу акциянинг ҳам зийрак, дадил ва талантли ташкилотчиси деб атади. Бу пўлат сандиқларнинг мустаҳкамлиги, ҳеч кимнинг қўли етмаслигини қўшиб қўйди. Янагита чап соҳилдаги шароитни қисқа муддат ичида ўрганибгина қолмасдан, Советларнинг олий офицерлари орасидан ахборотчи ҳам топа олган резидент ҳам танлай билганини қайд қилиб, буни ҳам Доихара Кенджининг зийраклигига йўйди.

— Айтгандек,—деди Янагита.— Сунгариалик совет териториясиға ўтиш чоғида ярадор бўлди. Бу мард, жасур одам япон қўмондонлиги томонидан тақдирланишга лойик.

Доихара шаънига айтилган мақтovлар ўз таъсирини кўрсатди. Доихаранинг назарида аниқ кўриниб турган қоралаш аломати бирдан йўқолди, унинг ўрнига илиқлик пайдо бўлди. Лоуренс-2 Катта мухбирни тан олди.

— У қанча туради?— дей сўради Доихара Янагита докладини тугатач.

Янагита катта баҳони айтди. Жудаям катта пулни айтди. Сунгариаликнинг тилхатларида кўрсатилган пулни. У ўз ҳиссаси, тўртдан бир тўғрисида индамади.

— У янада қимматроқ туриши мумкин эди,— деди Доихара.

Уз хизматларининг ҳамда операция якунининг кутилмаганда бундай тан олинишидан ҳайратга тушган Янагита Доихаранинг сўзларига дарҳол жавоб бермади. Аввал столда ўтирган офицерларга, Катта мухбир тўғрисидаги хабар қандай таъсир қиласр экан, деган маънода бир-бир қараб чиқди, хабар офицерларга маъқул тушганлигини билгачгина тинчланаб, хотири жам бўлиб жавоб қилди:

— Ҳа, у бундан ҳам қимматлироқ туриши мумкин...

Мажлис аҳли икки разведкачининг савдолашувига аҳамият бермади. Катта мухбирнинг нархи эмас, унинг ахборотлари қизиқтиарди. Совет қўмондонлиги Амурнинг чап соҳилида амалга ошираётган ишлар уларнинг ақлига сиғмас, безовталаниб қолган эдилар. Колхоз корпуси, чегарадаги қисмларнинг қайта қуроллантирилиши, узоқ радиусга ҳаракат қилувчи эскадрильяларнинг жойлаштирилиши — буларнинг ҳаммаси кучлар нисбатининг ўзгарган шароитида Квантун армияси штабининг стратегик схемаси энди ярайдими ёки йўқми, деб ўйлашга мажбур қилиб қўйди. Шимолий йўналишдаги бўлажак операциялар планини қайта кўриб чиқишини талаб қилаётган Итагаки Сейсиро ҳақ бўлса керак.

Офицерлар шу ҳақда гапиришга уриниб кўрдилар, шундан нарига ўтолмадилар. Биринчи бўлиб гап бошлаган Канда Массатанэнни иккинчи бўлим бошлиғи мулойимлик билай

тўхтатди. Олинган маълумотнинг қимматли эканлиги ҳақида ўз қўл остидаги кишининг фикрини тўлдираётгандек бўлиб, у ташаббусни ўз қўлига олди-да, муҳокамани мутлақо бошқа томонга буриб юборди.

— Менда шундай таассурот пайдо бўлдики,— деди Кандзи Исихара,— Совет Қўмондонлиги бизнинг планларимиздан яхши хабардор, бўлажак операцияларимизнинг схемаси аллақачон Блюхер столи устида ётибди. Бўлмасам, қирувчи авиациянинг иккита эскадрильясини Благовешченскдан тўрт юз километр узоқда бўлган тўртинчи квадратга кўчирилишини қандай тушунтириш мумкин. Бу биз оғир бомбардимончи самолётларимизни қабул қилишга мўлжалланган аэродромимизнинг нақ қаршисида. Ёки советларнинг узоқ вақт ўт очувчи нуқталариминг бизнинг танкларимиз юриши мумкин бўлган трассага тўпланиши-чи? Ҳали танклар йўғу лекин уларнинг йўли тўсиб қўйилган. Бундай мисоллар кам эмас. Ташвишлантирувчи мисоллар. Буларнинг ҳаммаси нимани кўрсатади, жаноблар?

Кандзи Исихаранинг юқорига кўтарилиган бармоғи офицерларга берилган саволнинг муҳимлигини таъкидлагандек бўлди. Улар, табиий, ажбланишлари ва ўйланиб қолишлари лозим эди.

— Ҳа, нимани кўрсатади?— деди Доихара ўртадаги жимликни бирдан бузиб. У дағдагали сўзларни ёқтирасди.

— Бу шуни кўрсатадики, рус разведкаси бизнинг маҳфий ҳужжатларимизни ўқияпти,— деди Кандзи Исихара маънодор қилиб.

— Балким, шунчаки кўришайтганdir?

— Қандай қилиб?— сўради полковник тушунмай.

— Сизнинг аэдромингизнинг учиш майдонини кўришгина эмас, расмини ҳам олиш учун,— дея тушунтириди Доихара,— беш юз-олти юз метрга кўтарилишнинг ўзи кифоя.

У ўзини ва эҳтимол, бошқа офицерларни ҳам Манжураниянинг чегара районларида қилинаётган ишлардан четлатиб атайлаб «сизнинг», деди. Тўғрироғи, бош штаб стратегларининг «шимолий юриш»ни тайёрлашдаги ошкора ҳаракатидан ўзини четга олиб қочди. Доихаранинг ўзи ўзини акцияларнинг устаси фаранги деб ҳисобларди. Унинг қурбонлари тайёрланаётган зарбани сезишмасди. Тўғрироғи, уларнинг ўзлари бошларини болтага тутиб беришар, у эса чопиб ташларди. Чопганда ҳам бирорларнинг қўли билан чопиб ташларди.

— Русларнинг қилаётган ишларини сиз хабаровскилик мухбирнинг ёрдамисиз кўра олмайсиз,— деб давом этди Доихара.— Шунинг учун бу ёрдамдан кенг фойдаланмоқ керак. У нималарни беришга қодир бўлса, ҳаммасини, ҳатто қодир бўлмаганларини ҳам ситиб олиш керак... Пулни, ҳеч нарсани аямай олиш керак!

Доихара, тёё маҳфий хизматнинг сахийлиги Янагитага боғлиқ бўлгандек, унга ўгирилди.

— Шу билан бирга, бу ишларни жадал, қисқа муддат ичida амалга оширмоқ керак... Маҳфий сейфларнинг ёнида турган мухбирларнинг умрлари, маълумки, қисқа бўлади...— Доихара қўлларини ёзил, бу билан, мазкур ишда ҳамма, ҳатто ўзи — Лоуренс-2 ҳам ожизлигини кўрсатмоқчи бўлди.

— Ахборот ҳафта сайин келиб турибди,— изоҳ берди Янагита.

— Яхши ритм,— деди Доихара мухбирнинг ишини баҳолаб,— уни бузманглар!

Кенгашнинг Кандзи Исиҳара бермоқчи бўлган йўналиши яна бузилди. Мухбир йўқ бўлса ҳам уни мақташди. Мухбир йўқ эди. Узоқ Шарқ ўлкаси мудофаасининг аҳволи ҳақида маълумот келиб турган поғонагйна бор эди. Бу маълумотлар бош штаб иккинчи бўлимни бошлиғини ваҳимага соларди. Ахир «Шимолий уруш» стратегик планининг автори у эди-да.

— Бу ритм,— деди Кандзи Исиҳара асабийлашиб,— бирорларнинг бошини айлантириб қўйиши мумкин, ҳозирдаёқ айлантириди ҳам. Ахборотлар душманинг аҳволи билан таништирибгина қолмай, айни вақтда, бизга ҳам тазийқ кўрсатяпти, ишлаб чиқилган ва муҳими, тайёрланниш даврида сирли амалга оширилаётган планга ўзартиришлар киритишга мажбур қиляпти. Тажриба шуни кўрсатадики, яхши ўйланган ва тайёрланган операция душманга маълум бўлса ҳам ёмон ўйланган ва тайёрланган, душман бехабар операциядан кўпроқ фойда келтиради.

Кандзи Исиҳара назарияда ожиз эди. У уруш ҳақида мулоҳаза қилишни билар ва яхши кўрарди. Энг қайсар баҳсчиларни ҳам мот қилиб қўядиган ҳикматли сўзларга бой эди.

— Кейин,— дея бир оз жим қолгач қўшиб қўйди Кандзи Исиҳара,— ўз схемамизни ўзгартириш учун душман томонидан қўйилган қадамнинг жиддий эканлигига ишонч ҳосил қилмоғимиз керак.

— Сизнинг шубҳангиз борми?— сўради Доихара бароқ қошларини кериб.

— Ха.

— Ўлар нимага асосланган?

— Тажрибага.

Энди Доихарагина эмас, ҳамма офицерлар сергак тортиши: иккинчи бўлим бошлиғи бу билан нимани назарда тутяпти?

— Совет разведкасига қарши кураш тажрибасига!— деди тўлиқ бўлмаса ҳам, қисман аниқлик киритиб Кандзи Исиҳара. Бу, ҳар қалай, эмоция бисотидан олинган асос эди. Офицерларга, аввало Лоуренс-2 га фактлар керак эди.

— Руслар инглизлар билан америкаликларга ўхшаган эмас, бизга унча ишонишмайди. Доихара-саннинг маслаҳати

билин улар ҳақиқатни белгилаш учун зарур бўлган беш юз-олти юз метрга кўтарилилар албатта. Бунга қўшимча, бир Манжурия террориясини ҳарбий жиҳатдан такомиллаштириш учун қылган ҳаракатларимиз ҳақида роса шовқин кўтардик. Тағин темир ва тош йўллари қуриш ишларини ҳам ошкора олиб бордик. Биз шовқин кўтарганимизда, сизларнинг эътиборингларни мана шу сўзга жалб қиласман, душман буни алоҳида диққат ва сергаклик билан кузатади. Руслар ишнинг ўзига сарф қилинган ҳаракатларга товуш кучи кўпинча тўғридан-тўғри қарама-қарши эканлигига бизни бир неча бор кўпга туширишди. Улар, яхши ҳолларда бизга ишонмайдилар, ёмон ҳолларда ишонган бўлиб кўринадилар. Мана ҳозир — ёмон ҳолат.

Стратегия назариётчиси Лоуренс-2 ни ҳайратга солиб қўйди чамаси. Иккинчи бўлим бошлигининг мулоҳазалари мантиқли бўлиб, Доихарадан бошқаларни ҳам ҳайратга солиши мумкин эди. Барча иштирокчилар Янагита қандайдир бир ишончсизлик, ҳатто ачиниш билан қараб туришар, бу билан уринишларингиз беҳуда, полковник жаноблари, руслар бизни алдаб кетишиди, демоқчи бўлишарди.

Катта мухбирни қутқариш керак эди, тўғрирофи, у ўзини ўзи қутқариши керак эди, шунинг учун Янагита хизмат одобини бузиш тақиқланган бўлишига қарамай, ўз бошлиғи билан баҳслаша кетди:

— Агар бу энг яхши ҳам, ёмон ҳам ҳолат бўлмаса-чи? — деди у, гарчи жуда қийин бўлса ҳам имкони борича осойишта гапириб.— Агар руслар ишонган бўлсалар-чи? Бизда, иккита эскадрильянинг жой алмашуви қалбаки, деган маълумот йўқ. Аксинча, тўртинчи квадратда юз берган ўзгаришни тасдиқловчи маълумот мавжуд — бу районга 18 февраль эрталаб ва 20 февраль кечаси қирқ икки машинанинг — қиравчи самолётларнинг қўнганилиги ҳақида агентларнинг ахборотлари бор.

Энди Кандзи Исихара ҳайратланди. Янагита билан бошка офицерлар шундай фикрга келдилар. Назария назария билан, амалиёт амалиёт билан, фактлардан қочиб қутулиб бўлмайди. Лекин Кандзи Исихара қочиб қутулди. Қочиб қутублигина қолмади. Кутимаган манёвр қилди.

— Сизнинг агентурангизнинг хабарларини немис ва итальян разведкаларининг ахборотлари билан солиштириб кўрдик,— деди у.— Ҳаммаси мос келди, майда-чуйдаларда эмас, албатта. Асосан. Бу ёғини эшитинг: хабаровсклик мухбирнинг маълумотларини Европа махфий хизматлари ҳам тасдиқлади. Майда-чуйдаларигача эмас, энг муҳиммалирини...

Янагита ҳайратда қараб туарди. Иккинчи бўлим бошлиги нима деялти? Буни у нега айтапти? Ўзини ўзи калтаклаяпти-ку?

— Демак, шундай,— деди Янагита хулоса яңаришга ури-ниб...

— Демак,— гапнинг нишабини яна ўз томонига бурди Кандзи Исихара.— Жудаем пухта ниқобланиш яққол кўри-ниб турибди. Ўйинга руслар ҳам ўйин билан жавоб бериш-япти!

— Ахир самолётлар бошқа жойга кўчирилган-ку,— деди Доихара чидай олмай,— ҳақиқий самолётлар...

Иккинчи бўлим бошлиғи Лоуренс-2 келтирган далилини қабул қилиб, бош қимирлатди, айни пайтда лабларини кино-яли қимтиди.

— Бизнинг сохта самолётларимиз қаршиисига. Шартли аэрородомимиз қаршиисига. Унинг сохта эканини билганилари ҳолда.

Жумбоқ! Руслар жуда аҳмоқона иш тутганлар. Бундан ортиқ тентаклик бўлмайди.

Доихаранинг оғир қўллари стол тахтаси устига зарда билан тушди, тахта тақиллади.

— Бундан чиқдикни, мухбир нотўғри ахборот юбораётган экан-да?

— О, Доихара-сан!— деди ҳурмат билан, ҳатто ялтоқилик билан иккинчи бўлим бошлиғи.— Ахборотлар тўғри, аммо биз кутган ахборотлар эмас...

У сирли жилмайди.

— Биз куйган сейфдан эмас, демоқчи эдим...

Кандзи Исихара нимани назарда тутганини ҳамма тушуни: мухбир ғоят махфий ҳужжатларга дахл қила оладиган юқори мансабли эмас. У ўрта даражадаги офицер, ўртacha имкониятга эга.

— Агар уни бизга керак бўлган сейф томон йўлласакчи?— дея мулоҳаза қилди Доихара. У ҳамон хабаровсклик мухбир ёнини оларди. Шунча машҳаққатлар билан қўлга ки-ритган агентингдан қандай қилиб бирданига воз кечадан оласан киши?!

— Йўлламоқ учун уни билиш кёрак.

— У номаълумми?— дея сўради Доихара ажабланиб.

— Мутлақо. Исли ҳам, фамилияси ҳам, лавозими ҳам, увонни ҳам.

Янагита алам билан юзини буриштирди: ҳар ҳолда мух-бирининг шахси тўғрисида гап очилди-ку. Унинг ўзини таш-вишлантирган нарса бошқаларни ҳам безовта қилади энди.

— У ОҚДВА штабининг ходими,— деди Янагита ҳалок бўлаётган мухбирни қутқаришга ҳаракат қилиб.— Чор ар-миясининг полковник увонидаги собиқ офицери. Совет ҳу-кумати томонига ўтган...

— Утмиши салтина равшанлашди,— деди Кандзи Исихара.— Ҳозирги аҳволи мутлақо қоронғи.

— Нима бўпти, ҳозирги аҳволини ҳам ёритинг,— дея мас-

лаҳат берди Доихара. Бу маслаҳат ҳаётда бўладиган оддий нарса, гўё ўчоққа олов ёқиши ёки телефонда гаплашишдек оддий эшитилди.

— Биз унинг номини атамасликка, мутлақо сир тутишга шартлашганимиз,— деди Кандзи Исихара, иккинчи бўлимга мухбирни фош қилиш вазифасини юклатишнинг олдини олиб.— У фақат Сунгариалик билан учрашиб туради.

Барибири вазифа юклашди. Доихара юклади албатта.

— Сунгариаликнинг ўрнига бош штаб офицерини юборинг.

— Яъни қандай қилиб?— деди Кандзи Исихара шошиб.

— Бу осон. Резидент вақтинча четлаштирилади ёки ўз ваколатини мухбир хизмат қиладиган ва ахбороти учун пул оладиган япон қўмондонлиги вакилига топширади...

— У учрашишдан воз кечиши мумкин,— эътиroz билдириди Кандзи Исихара.

— Энди ундей қилолмайди...— деди Доихара, креслога ҳорғин суюниб, оғир меҳнатдан кейин дам олмоқчи бўлгандай, қўлларини суюнчиқ устига қўяркан. Эҳтимол, шундай ҳам бўлгандир. У йўл излар ва ўша йўл ниҳоят топилганди.— Мухбирга юборган ахборотларининг фотонусхаси кўрсатилади, бундан яхшироқ пароль бўлиши мумкин эмас. Яшашни хоҳлаган киши қўйини кўтаришга мажбур. Бу ерда дўқ-пўписанинг кераги ҳам бўлмайди, ҳамасини ўзи тушунади.

— Бунинг учун чап соҳилга бормоқ керак,— деди Кандзи Исихара хавотирга тушиб. У мураккаб ва хавфли топшириқни бажарувчӣ бош штаб офицерини тасаввур қила бошлиди.

— Ўйлайманки,— дея қулимсиради Доихара,— Гинзада саир қилиб юриб Хабаровскдаги мухбирни учратиш қийин.

— Бунга ким журъат эта олади?— деди иккинчи бўлим бошлиғи паришон қиёфада елкасини қисиб.

Ўтирганлар жим эдилар. Ҳеч ким ноўрин гапириб ёки бирон ҳаракат қилиб қўйиб, ўзига диққатни жалб қилишни, бу билан жаннатдаги фахрли жойга номзод бўлувчилар орасида бўлишни истамас эди. Хабаровска борадиган миссия худди ўлимга маҳкум қилинганлар миссиясини эслатарди.

— Шундай офицер бор,— деди Янагита. Ҳамма чўчиб тушди. Полковник истаган фамилияни аташи мумкин эди. Аммо у ҳеч кимга маълум бўлмаган кишининг — Сахалян ҳарбий миссияси офицерининг номини айтди.

Ҳамма тинчланди, Янагитага меҳр ва миннатдорлик билан қараб қўйди — у бош штаб офицерларини афв этган эди.

— У рози бўладими?— деди Кандзи Исихара жиддий тусда ишончсизлик оҳангি билан.

— Агар буюрилса... Разведка офицери қўмондонликнинг амрини бажариши керак.

Кандзи Исихара ўтирганларга шошилмай бирма-бир тикилиб чиқди-да, кейин:

— Масала ҳал,— деди.

Иккинчи бўлим бошлигининг кабинетидан чиқиб кетаётганда Доихара Янагитага эгилди:

— Сиз ё юксакка парвоз қиласиз, полковник, ёки...

Гални охирига етказишнинг кераги бўлмади. Янагита жилмайди. Унга биринчи фикр бутунлай маъқул келарди.

ДЕРИБАС: «ХУДО ОДАМ АТОНИ ОСОН ЯРАТГАНДИ!»

Ҳақиқатан ҳам мухбирнинг сурати керак бўлиб қолди. Энди япон махфий хизматига эмас, ОГПУнинг мухтор валинига.

Академик Катта мухбир билан учрашиш учун япон бөш штабининг офицери Благовещенска келишини хабар қилди. Иккинчи бўлим бошлигининг ишончли кишиси ўз ахборотчи-си билан резидентнинг иштирокисиз, содда қилиб айтганда, махфий, юзма-юз сұхбатлашмоқчи эканлигини айтди.

— Буни қаранг-а, мен, айтганларидек, исми жисмига монанд ҳақиқий мухбир яратишга тўғри келишини ўйлаган эдим,— деди ташвишланиб Дерибас.— У қанақа ўзи?

— Ташқи кўриниши у қадар муҳим эмас,— деди Семён Западний,— муҳими, иккинчи бўлим билан яккама-якка курашишга қодир бўлиши керак.

— Гапирма,— дея бошини чайқади Дерибас.— У японда таассурот қолдирсин. Уни ром қилсин. Менга қара, Борис Владимирович, сен Янагитага мухбирнинг суратини оғзаки тасвирлаб берганмисан?

— Бермаган бўлсам керак,— деди бир-икки дақиқа ўйланиб туриб, пича ишончсизлик билан Поярков.

— Аниқроғи-чи?

— Бермаганман... Фақат таржимаи ҳолига доир маълумотлар, чор армиясининг собиқ офицери... полковник унвонида эканлиги.

— Мана шунинг ўзи портрет,— деди Дерибас хафаланиб қўлларини ёзаркан.

— Полковниклар ҳам ҳар хил бўлганлар,— деди Дерибаснинг хавотирланишини йўқотиш учун Западний.— Пешанасига унвони ҳам, ижтимоий келиб чиқиши ҳам ёзиб қўйилмаган-ку.

— Сен бу ўринда янглишасан, Семён. Худди пешанасига ҳамма нарса ёзиб қўйилган, сўз билан эмас албатта. Революция вақтида жаноб офицерларни биз уларнинг башаралиридан танирдик. Қарашларида такаббурлик, кибр, лабларни нафратомиз буришлари... Биласанми, чор полковнигини унинг башараси ва кийимидан ҳозир ҳам таниб олардим. Унинг овозидан, гапириш оҳангидан ҳам. Сўзларни улар бошқачароқ талаффуз этишарди. Бунинг мактабини ўтишган, биродар.

Западнийнинг лабларида кинояли жилмайниш пайдо бўлди.

— Таний олмасдингиз! Ҳаммаси йўқолиб, ўчиб кетган.

— Қадди-қоматни тутиш ўчиб кетмайди. Зарҳал эмас-ку, ахир. Ичдан у пружинадай. Тўғри, майнинлиги унақа эмас, лекин сезилиб туради ҳар қалай... Умуман, агар полковник керак экан, бор, полковник бўла қолсин.

— Полковникнинг ўзи йўқ, Терентий Дмитриевич,— Дерибасга бор гапни айтди Западний.— Бизда, бу ерда, бунақа мансабдаги чор офицери йўқ. Агар бўлғанида ҳам унинг қадди-қоматию, аристократларча дунёқарашидан бизга фойда йўқ. Чекистча мия керак, у биздай фаҳмли, бизга ўҳшаб сезгир бўлсин, ўзини йиқитишга йўл қўймасин, душманни йиқита билсин...

— Сен нима, Семён, бу учрашувни жанг деб фараз қиляпсанми?— деди Дерибас ўз муовинига сергакланиб қараб.

— Бошқача бўлиши мумкин эмас. Японлар бизни текширишяпти. Биз уларга бир қучоқ энг қимматли ахборот юбордик, улар ахборотларнинг тўғрилигини аниқлаб олишмоқчи. Мухбирни ҳам, айни вақтда бизни ҳам синааб кўришмоқчи.

Дерибас сийрак соқолини қашиди. Западний уни бўлажак учрашувга сал бошқачароқ қарашга мажбур қилди.

— Нима ҳам дердик, бу текшириб кўриш, лекин алоҳида текшириш бўлади. Ўйлайманки, Борис Владимирович шубҳадан холи. Мухбирнинг ўзи ҳам. Гап ахборотлар устида боради.

Ахборотларни Западний тайёрлаганди. Бир ўзи эмас, албатта. Ўзоқ Шарқ Армияси штаби ходими билан. Шунинг учун ҳам у японларга берилган ахборотлар учун ўзини жавобгар деб ҳисобларди. У қалбаки фактларга ҳақиқийлик жилосини беришга интилганди, ўзи айтганидек «арғувон» ёғочи сирланган дубга айлансин. У ўзининг бу дурадгорлик ишида қизил ёғоч устасининг санъати даражасига кўтарилганди. Японлар сохта маълумотларни ямламай ютар, муҳими, уни яхши ҳазм қиласдилар, Квантун армияси штаби Катта мухбирнинг хабарларига муносаб жавоб қиласди, қисмлар бошқа жойларга ташланарди, ҳимоя майдонлари қурилар, аэроромларнинг жойлари ўзгартириларди. Самурайлар асабийлашарди. Сохта ахборотлар кутилган самарани берарди. Ҳозир Дерибаснинг сўзлари, худди муҳтор вакил ўз муовинининг топширилган ишни яхши бажара олишига шубҳа туғдиргандек, Западнийгэ таъсир қилди.

— Бундан чиқди, шўрроқ қилиб юборибмиз-да?

— Тузни кам солибмиз! У ерда, Токиода туз таъмини сезишмаган. Улар, биласанми, ҳамма нарсанинг аччиқ бўлишини яхши қўришади. Улар зираворлаган гўштдан татиб кўрганмисан? Йўқми? Гап шунда-да... Мен бир гал қайласини еб юборганиман, нафасим қайтиб кетган.

Дерибаснинг қийиқ кўзларида одатдагидай кулги аломатлари кўринди. Ҳорғин, ҳатто ғамгин юзга жон киргандай.

бўлди. Терентий Дмитриевич япон бош штаби офицерининг келиши тўғрисидаги хабардан ташвишга тушиб қолган эди.

— Демак, туз камлигидан нолишяпти?— деди Западний.— Бу офицерчани тутиб олиб, лозим бўлган жойига туз сепсак бўларди...

— Сени қара-ю! Тайёргина, тўппа-тўғри қўлингга қўна-диганини-я. Алдаб келтириб, кейин бўйнига арқон солиш виждондан эмаслигини айтиётганим йўқ. У бизга умуман керак эмас.

— Бош штабнинг офицери баъзи нарсаларни билади,— дея ўз фикрини тушунтириди Западний, гарчи бу фикр тасодифий ва изоҳ талаб бўлмаса ҳам.— Бор-йўғи эмоция.

— Унинг бирор нарса билиши гумон,— дея эътироэ билдириди Дерибас.— Ҳар қалай, унда бизни қизиқтирадиган нарса йўқ. Бизга юк олиб келишмайди. Улар ҳам аҳмоқ эмас. Хатога йўл қўйишларини ҳам ҳисобга олишган. ГПУ да Семён Западний деган борлигини ва бош штаб офицерини осонгина қўлга туширмоқчи эканини ҳам олдиндан тахмин қилиб қўйишган.

— Уни агар юк билан бўлмаса, нима билан юборишади?— деди Западний қизиқсиниша давом этиб,— шунчаки сайр-саёҳатми? Ишонмайман.

— Ишонишининг кераги ҳам йўқ...— Дерибас қаламдан қалам олди, бир варақ қофоз устида қандайдир чизиқлар чиза бошлади. Ўзининг бу ҳаракатлари натижасига баъзан бошини орқага ташлаб қарап, бир лаҳза тўхтаб қолар, шошилмасдан чизар эди.— У бизга қуруқ қўл билан кёлади, биздан эса юк билан кетади.

— Туз билан,— аниқлаштириди Западний.

— Ҳа, ҳа, худди шундай, туз билан.— Дерибас Западний-га қайрилди-да, кўзларини сузиб, айёрлик билан деди:— Сенинг ахборотларингда етишмайдиган тузни олиб кетади. Тузсиз одамсан, сен, Семён! Поярков ҳам тузсиз. Сизлар японча таом қилолмаяпсизлар. Жаноблар эса тўйиб овқат-ланишга тайёрланмоқдалар.

— Бу овқат уларнинг томоғига тикилиб қолади!— деди Западний жаҳл билан.

— Қизишиб кетяпсан, Семён. Сени мўътадил ҳарорат даражасида туришга ҳеч ўргатолмаяпман-да.

— Тоқат йўқ. Ҳадларидан ошиб кетишиди. Бир ҳафта ичida чегарани ўн саккиз марта бузишиди...

— Уларнинг одати шунаقا. Пешаналари билан деворга тақ этиб тегмагунча тўхташмайди.

Қалам аввалгича қофоз устида бетўхтов ҳаракатланиб, дам ёйсимон, дам тўғри чизиқ ҳосил қилиб, қандайдир шакл чизарди. Дерибас сочи оқариб кетган бошини тез-тез орқага ташлаб, худди ҳавас қилгандек, қофозга узоқдан тикиларди, кўзлари чақнар, кулимсиради.

— Хўш, бу энди Василий Константиновичнинг иши, у тош деворлар қуриб, чақирилмаган меҳмонларнинг бошини унга уриб ёришга уста,— деди Дерибас қалам билан чизишни давом эттириб.— Биздан, сен айтганингдек, туз талаб қилинади, фақат туз. Биз офицерга, мөъёри билан соғлиғига зарар қилмайдиган миқдорда, ошириб юбормай туз сепамиз. Муҳими, иштаҳасини бўғиб қўймаслигимиз керак.

— Иштаҳасини бўғсак ҳам ёмон бўлмасди,— деди Западний фижиниб.— Бирорвнинг ҳисобига овқатданишдек ёмон одатдан қутулган бўлармидик.

— Нима қилсанг қилу, лекин уларнинг иштаҳасини бўғиши керак эмас,— Дерибас жиддийлашди.— Бу фикрни бошингдан чиқариб ташла, Семён. Майли, яхшилаб овқатланиб олишибин. Кейин эса туз ўз кучини кўрсатади...

— Сиз, Терентий Дмитриевич, ҳамон офицер шўртак нарса умидида келяпти, деб ўйлайсизми?

— Ишончим комил. Японлар, Манжуриядаги ва оролларнинг ўзидағи сўнгги воқеаларга қараганда ҳам кatta акцияга тайёрланмоқдалар. Улар, «ёш офицерлар»ни қитъада янги уруш бошлашга шошилганликлари учун эмас, бу урушни тайёрлаётган япон қўмандонлигининг планларини эртароқ ошкор қилганликлари учун осиб ўлдирилдилар. Плацдарм таъминланган. Темир ва тош йўллар бизнинг ва Мўфулистон Xалқ Республикасининг чегараларигача олиб келинган. Шимолий Манжурия территориясида аэродромлар қуриб ташланган, учиш майдонлари узоққа учувчи оғир бомбардимончи самолётлар учун мослаштирилган. Сен бўлсанг, ҳар куни чегарани бузадилар, сабр қилиб бўлмайди, дейсан. Шуни ҳам айтиш керакки, улар бизнинг сабр-тоқатимизни синашяпти. Гап бу ерда анъана ёки характер устида кетаётгани йўқ, гарчи бу ҳам аҳамиятга эга бўлса-да, бу ерда ўт чиқишини кутмоқдалар. Сабрлари тугаб, бирдан ўт очиб қолишади, деб ўйлашяпти. Бундай қизишишда аланг кўтарилиши учун учқун чиқиши ҳам кифоя. Бу аланг ударга ҳозир жуда ҳам зарур. Йевогарликка учиш урушга йўл очиб бериш демакдир. Биз бунга юрмаймиз. Ҳар қандай учқунни ўчириш тўғрисидаги буйруқни ўзинг биласан-ку, Семён. Осоишишталик ва сабр қилиш керак. Бизнинг осоишишталигимизни японлар заифлик аломати деб ҳисоблашяпти. Тўғри, уларда бунга асос йўқ, тахмин қилишяпти холос. Бош штабда жонбозлик кўрсатувчи урушқоқларни огоҳлантирувчи соғлом овозлар ҳам чиқаётган бўлса керак. Мана шунинг учун ҳам чап соҳилдаги аҳволни аниқлашга қарор қилганлар. Борис Владимировичнинг уларга берган маълумотлари деталларининга кўришга имкон берган. Деталлардан бутун нарсани тиклаш қийин, асосийси, қийин. Навбатдаги ахборот қачон келишини кут, унинг устига, бу ахборот қандай бўлади, умумий картинадаги кемтикни тўлдирадими, йўқми. Бош штабга эса

тўлиқ картина керак, зудлик билан керак. Бунинг йўли битта — ташаббусни қўлга олиш. Катта мухбирга бевосита Токиодан туриб кўргазма бериб туриш, унинг фаолиятини бош штабга керак бўлган йўлга солиб бориш керак. Бунинг учун Сунгариалик ярамайди. У бор-йўғи воситачи, бинобарин, мухбир бўлиш учун обрўси етарли шахс эмас. Бунинг устига, Ҷуҳбатнинг мазмуни ҳам шундай. Афтидан, уни фақат штабларнинг ҳарбий вазиятини билган ходимларигина амалга ошира оладилар. Учинчи қишини сирга шерик қилиш бемаънилик ва хавфли. Учинчи шахс истисно қилинади...

Западний дераза ёнида ўтирган Поярковга ташвишли қараб қўйди.

— Демак, Сунгариалик энди уларга керак эмасми?

У учинчи шахсни истисно қилишни назарда тутмаганди. Махфий хизмат чет эллардаги агентларини ишдан бўшатиб ўтирамайди. Уларни йўқ қиласди.

— Ҳамма нарса учрашувнинг якунига борлиқ,— деди Дерибас.— Тўла истисно қилишга ишониш қийин. Мухбир яна бир агентга сир очиб беришга рози бўлмайди, бош штаб офицери эса Хабаровск ёки Благовешченскда қолиши мумкин эмас, у атиги воситачи, дарҳол Японияга қайтиши керак.

Гапга жимгина қулоқ солганча паришон ўтирган Поярков тўсатдан сергакланиб, бошини кўтарди-да:

— Буларнинг ҳаммаси тахминми, Терентий Дмитриевич?— деда сўради.

Дерибас шакл чизиши бас қилиб, қофоздан кўзини олди.

— Албатта... Фақат тахмин.

— У жуда ҳам ҳақиқатга яқин,— деди ташвишли оҳангда Поярков.— Японлар худди мана шундай қиласди. Ҳа, шундай. Лекин улар кутилмаган ишни қилишга ҳам қодирлар.

— Эҳтимол,— деда пича хижолатомиз иқрор бўлди Дерибас. У бўлажак воқеалар картинасини чизар экан, ОГПУ мухтор вакилининг фантазиясига ҳеч қандай алоқаси бўлмаган ҳақиқий операция плани мавжудлиги ҳақида ўйлаб кўрмаганди. Бошдан-оёқ тасодифлар плани.

Дерибас тасодифларни қабул қилишга тайёр эди ва ўзининг «эҳтимол»и билан буни тасдиқлагандек бўлди. Западний эса, бу тасодифларни дарҳол ва қатъий рад қилди.

— Бош штаб офицерининг келмаслиги мумкин эмас, бу ерда кутилмаган иш бўлмайди. Сунгариаликка учрашмасдан, тўппа-тўғри мухбирга келиши мумкин эмас, бош штаб ва демак, офицер уни танимайди. Оламда бу мухбирнинг ўзи ҳали йўқ. Кечирасиз, унинг адреси ҳали ҳеч кимга, ҳатто бизга ҳам маълум эмаслигини айтиб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Кутилмаганлик фақат офицер билан мухбир учрашгандагина юз бёриши мумкин. Аммо бунда ҳам кутилмаганлик шартли тушунмоқ керак, ҳеч қандай программа йўқ, шунинг учун бизнинг олдимизда кутилмаганлик эмас, фақат мавхумлик

бор. Бу мавхумликда бирор нарсани назарда тутиш қийин. Демак, мухбирни учрашувга тайёрлар эканмиз, биз уни бош штабнинг саволлариiga ва таклифлариiga бериладиган жавобнинг бир неча нусхалари билан қуроллантироғимиз керак бўлади. Худди шахмат ўйинидагидек. Унда бир неча хил юришлар мавжуд ва оқлар қандай юришни танлашига қараб қоралар ҳам жавоб юриши қиласидар. Жавоб юришлари ҳам жаҳоннинг ҳамма шахматчиларига маълум. Биз мухбирга мана шундай юриш тайёрлаб беришимиз керак.

— Кутимаганликлардан сен моҳирона қутулдинг,— дея бошини чайқади Дерибас.— Албатта, ҳеч нарса билмасанг, ҳеч нарсани кутмайсан. Қандайдир схемалар қуриш билан кутимаганликни ўзимизга ўзимиз яратамиз. Ҳисобга олмаган нарсаларимиз бошимизга тўқмоқ бўлиб тушади. Жавоб юриши масаласида, Семён, сен ҳақсан, жавоб юришлари керак бўлади. Факат сенинг юришларингни қаердан олиш керак? Қандай юришга жавоб қилиш керак? Биринчи бўлиб пиёдан сурсанг, мен қаерга ва нимани юришин билардим. Менинг айтга нарсаларим ягона юриш эди. Энди Борис Владимирович билан қолганларини ижод қилинглар. Осмондан олмасдан, ўзларингнинг юришларингни албатта. Мухбирнинг бош штаб билан олиб борган барча ёзувларини таҳлил қилинглар, Манжурияда ва оролларда бўлган сўнгги вазифаларни ҳисобга олганда бу ёзишмалар бўйича японларда қандай савол туғилиши мумкинилигини белгилаб чиқинглар. Жавобни эса биргаликда тайёрлаб, мухбирни қуроллантирамиз. Унинг фақат шароитга мослашиши қолади холос.

— Бу унча осон эмас, Терентий Дмитриевич,— деди Западний.— Ўчрашувнинг якуни мос жавоб қила олишга боғлиқ. Ҳеч ким билан маслаҳатлашиб бўлмайди — олишув пинҳона ўтади. Ҳар ким ўз кучига қарайди. Мухбир япондан кучлироқ бўлиши керак.

Дерибас розилик билдириб, бош иргади.

— Ҳамма гап шунда-да.

Қалам ярим доира чизишдан тўхтади, Дерибас яна бир марта бошини орқага ташлаб, қофозга қаради. Ўйланиб тургач, қўшиб қўйди:

— Худо Одам Атони осонроқ яратган бўлса керак.

Поярков кулиб юборди.

— Албатта осон... Маслаҳатлашадиган ҳеч ким бўлмагач, лойдан нима хоҳласанг ясайверасан.

— Тупроқдан,— дея тўғрилади Западний.

— Бунинг иккиси бир нарса — ер. Бизга эса, чор армиясининг полковники керак...

— Полковнингнинг жин урсин! — деди Дерибас жаҳли чиқиб. Кейин стол устидан қофозни олди-да, шакл чизилган томонини Западнийга бурди.

— Мана шундаймикан?

Западний бир дақиқа тикилиб турди-да, кейин ҳайрон бўлиб сўради:

- Сизда сурати бормиди ҳали?
- Қанақа сурат?
- Бундан чиқди, хотирангиз бўйича. Бу Пётр Михайлович Книп-ку.
- Наҳотки ўхшаса?
- Худди ўзгинаси. Фақат Книп мўйловсиз эди... Ёзишга ўтиргандагина кўзойннак тақади.
- Бу ерда эса пенсне... Книпнинг ёши нечада эди?
- Кексайиб қолган, элликларда...
- Дерибаснинг юзида норозилик пайдо бўлди, унинг жаҳли чиққандай эди-ку, лекин кўзлари аввалгича кулиб турарди.
- Кексалар тўғрисида эҳтиётроқ бўлиб гапир. Бизларни ҳисобдан чиқариб ташлама, яна керак бўламиш.
- Нима деяпсиз, Терентий Дмитриевич? Шунчаки оғзимдан чиқиб кетди-да.
- Оғзимдан чиқиб кефди эмиш! Биламиш сиз ёшларни. У қофозни Западнийнинг қўлидан олди-да, Поярковга узатди.
- Қани, Борис Владимирович, нима дейсан? Тўғри кела-дими?
- Мутлақо,— дея маъқуллади Поярков,— Пашкевичга ўхшаб кетаркан, аммо у фақат штабс-капитан эди.
- Мана, кўрдингми,— деди Дерибас мақтаниб,— демак, чор армиясининг офицерини топибман-ку.
- Аммо Книп офицер эмас,— деди Западний эътиroz билдириб.— Ҳеч қачон офицер бўлмаган.
- Бу ерда ўхашлик бор. Аммо ёшроқ. Ўн етти ёшда полковник увони берилиши мумкин эмас. Жилла қурса сочи оқарганими?
- Оқ оралаган...
- Қўшиб қўйилсинг. Мўйлови ўсиб ултурмайди, мўйлов ёпишириб бериш керак. Пенснени заргарга буюринг, тилла суви юритилган ва худди шундай занжири ҳам бўлсин. Книп чекадими?
- Чекканда қандоқ!
- Энг яхши папирослар топиб беринг. Контрабандистлардан тортиб олинган инглиз сигареталарини ҳам бериш мумкин. Портсигар албатта кумушдан ва серҳашам бўлиши керак.
- Книп ҳозир Зеяд, Терентий Дмитриевич.
- Дарҳол чақириларинг. Золоторёвнинг квартирасига жойлаштирилар, ўзлаштирсинг, тамаки тутунини сингдирилсинг. Декорациясини ўзинглар ўйланглар, савлатли бўлсину ошириб юборманглар.
- Икки кунда тайёрлаб улгуармикинмиз?
- Улгуриш керак, Семён!

ИККИ КУН КЕРАК БҮЛМАДИ. КАПИТАН КУМАЗАВА БЛАГОВЕШЧЕНСКА ШУ КЕЧАСИДАЕҚ ПАЙДО БҮЛДИ...

Тақиллатишга жавоб бермаслик керак эди. Түрт марта тақорланаувчи бу тақиллатишнинг иккинчиси билан учинчиси ўртасида чапдаги чет дераза чироғи ёниши жавоб вазифасини ўтарди. Бу деразанинг дарчалари яхши ёпилмас, кафтдек туйнук қолиб, ундан ташқарига абажур билан хираштирилган ёруғлик тушиб тударди.

Поярков уйқусираб, қаерни ва нега тақиллатишашётганини дафъатан тушуна олмади. У Западнийнинг олдидан соат бирдан кейин қайтди — японларнинг барча қилиқларини муҳокама қилишди, кутилмаганликка йўл қўймасликка интилишди. Мана сенга муҳокама! Кутилмаганлик бўлмай ниша бу! Бу кейин, эшик очилгандан сўнг аниқ бўлди. Эшикни бош штаб офицери тақиллатгани хаёлга ҳам келмаган эди. Қўшнилардан бирортаси эрталаб келган бўлса керак: тонг отгандир деб ўйлади. Ёғоч тамбани шошилинч олди-да, апилтапил калитни бураб, эшикни очди. Қўчада, дераза олдидан куртка кийган бир киши турар, эшиклар орасидаги ёриққа диққат билан қарапди. Эшикнинг ғижирлаши уни қувонтири мади, аксинча, қўрқитиб юборди. У бўйинни ичига тортиб, узоқлаша бошлади. Мана шунда Поярков унинг қўшни эмаслигини, бу ерда бундай қўшнилар йўқлигини, Сахаляндан келган меҳмон эканлигини, уни деразада чироқнинг ёнмаганлиги қўрқитганини тушунди. Поярков қарши томонда, даррахтлар тагида кимнингдир шарпаси борлигини ҳам пайқади. Ҳамма нарса хира эди, албатта, вақт тонг қоронғиси пайти, шаҳар ҳали баҳор тунининг қора шарпасига чулғаниб ётарди.

— Сизга ким керак? — сўради Поярков «меҳмон»дан се кин. «Меҳмон» тўхтадию, лекин дераза томонга қайтишини хоҳламай, эҳтиёти шарт нарироқда тураверди.

— Потапов керакми? — сўради Поярков, паролни эслатиб.

— Ҳа, ўша одам керак эди, — деди «меҳмон» тинчланиб.

— Шу ерда туради... Лекин ҳозир бетоб.

Ҳамма нарса: савол ҳам, жавоб ҳам мос келди, фақат эшикдан юқорига кўтарилиб, хўжайн билан кўришиш қолган эди, меҳмон ана шундай қилди. Шу ерда, эшикдан киргач, қолганини айтди.

— Биз Ануфрий Степанович, йўғ-а, Степан Ануфриевич, касал бўлиб қолганлиги тўғрисида хат олдик, илтимос қилганларидек, доривор гиёҳлардан териб келдик, ошқозон оғриғига қарши.

— Марҳамат, ичкарига киринг! — Поярков «меҳмон»ни уйга таклиф қилди. У ичкарига киргач, эшик ёпилди. Поярков учрашув шартининг бузилиш сабабини тушунтирди. — Муддатдан олдин келдингиз, мен сизни бугун кутмаган эдим.

«Меҳмон» тушунди ва айни вақтда кечирим сўрагандек, бош қимирлатиб қўйди.

— Тасодиф.., Шундай бўлиб қолди.

Поярков унга курткасини ечишда ёрдамлашди ва «мехмон»нинг титраётганини сезди. Йўлда шамоллаб қолдими — баҳор кечаси бўлса ҳам, аммо ҳаво совуқ эди — ёки жуда ҳам қўрқиб кетган бўлса керак. Кейингиси тўғрироқ шекилли, чунки деразада чироқ ёнмади, эшик бирдан очилиб кетди. Бундай ҳолда қўрқиб кетасан киши. Пистирма ҳам бўлиши мумкин-да!

«Мехмон» хонада бир оз ўзига келди, ҳатто жилмайди, лекин қувноқ эмас, ҳорғин жилмайди.

— Чой ичира оласизми? Ёки озроқ ароқ бўлса ҳам майли.

Чой йўқ эди. Эрталаб бешда қандай чой бўлиши мумкин? Поярков шкафдан перцовкали¹ графинчани олди-да, стаканга қўйди.

— Раҳмат.

«Мехмон» ароқни бир кўтаришда ичди-да, йўталди. Перцовка ўтқир экан.

— Энди ухласам майлими?

Поярков японга диванга жой солиб берди. Қалин адёл ташлаб қўйди, у ерда безақдор ёстиқча ҳам ётар эди.

— Қийин бўлдими? — сўради Поярков «мехмон» адёлга ўралиб ётганидан сўнг.

— Жуда ҳам. Аммо худо ёрлақаган бандаман.

— Майли, қўяверинг, энди ҳамма қийинчиликлар ортда қолди. Ухланг.

— Бир ўзимни қолдирасизми? — сўради япон хавотирда.

— Мен қариндошимга телеграмма юборишим керак. Сиз муддатдан илгари келдингиз, келишиб олган муддатимизни буздингиз. Энди ҳамма нарсани ўзгартириш керак...

— Бу ер хавфли эмасми?

— Деярли. Агар бирор ҳодиса бўлиб қолса, анови эшикдан фойдаланасиз. У орқали қўшни кўчага чиқасиз. Қуроли-нигиз борми?

— Йўқ.

— Бу яхши.

— Сабаб?

— Хатарли дақиқада тузатиб бўлмайдиган хато қилиб қўйиш ҳеч гап эмас.

— Полковник буни ҳисобга олган.

— Комуцубарами?

Япон бундай очиқ саволга жавоб бериш мумкинми-йўқми деб тутилиб қолди. Аммо жим қолиши ҳам мумкин эмас эди, бу Комуцубаранинг қурол олишни тақиқлаганининг тасдиқланиши бўларди, Сахалян ҳарбий миссияси бошлигининг эса инструктаж беришга ҳеч қандай алоқаси йўқ, у фақат «мехмон»ни чап соҳилга ўтказиб қўйган холос. Умуман, Комуцубарани пеш қилмоқ бутун акцияга путур етказиши мумкин эди.

— Янагита Гендзо,— деди япон ғурур билан.

— Янагита — тажрибали, узоқни кўра биладиган офицер...

Поярков панада кийинаётib, «меҳмон»нинг курткасини аста текшириб кўрди. Қўлига қурол илинмади, аммо чап енгининг тагида тугмачаси ечиқ чўнтак ва унинг энг тубида тўппонча обоймасини топиб олди. Тўппонча ҳозиргина олиб қўйилган бўлса керак.

Соат роппа-роса кечки еттида Поярковнинг «қариндоши» келди. Ўттиз ёшлардаги бақувват, кенг елка, юзлари думалоқ, инжиқ, торгинчоқроқ «қариндош» эшикни аста очди-да, эгилиб салом бергаč, шапкасини ечди. Ҳамма ҳаракатини гап-сўёзиз бажарди. Стол ёнига жим ўтди, жим келиб ўтириди, фақат Поярков уни «меҳмон» билан таништиргандан сўнг-гина биринчи бор сўз қотди:

— Демак, Хабаровсками?

— Хабаровска,— дея бош силкиди япон.

— Бўпти, Хабаровска бўлса, Хабаровскка-да...

Кейин яна жим бўлди. Унинг жимлигидан ҳам, бу сўзларидан ҳам «меҳмон»нинг Хабаровска бориши истагини маъқуллаганини ёки йўқлигини, ўзининг йўлбошловчилик ролидан мамнунми ёки йўқми эканини тушуниб бўлмасди. У бутунлай лоқайд эди.

— Кечки овқатга улгурамизми?— сўради Поярков.

— Албатта. Шошилишнинг ҳожати йўқ...

— Нега ҳожати йўқ?— ажабланди Поярков.— Поезд бир ярим соатдан кейин келади-ку.

— Поездни нима қиласиз... кетишининг нима кераги бор?

Ажабланиш билан бирга хавотирга ҳам тушди. Поярковга «қариндоши»нинг вазифаси — жўнаб кетишини кечикириши — равшан эди, аммо Хабаровска саёҳат қилишдан бутунлай бош тортиш программага кирмасди. «Қариндош» жуда ҳам ошириб юборди. Дастребаки келишув бўйича, бош штаб официерини Сунгариликнинг биринчи гал кутиб олган Хабаровскдаги жияни кузатиб бориши керак эди. Нима учундир уни ОГПУ Благовешченск бошқармасининг ходими, «балиқ овлаш назоратининг инспектори» Женя Арбузов билан алмаштирилар. Афтидан, вақт зиқ бўлган бўлса керак: план эса, ўзгариши мумкин эмасди.

— Нима учун бориши кераклиги маълум. Хабаровскда бизни хўжайин кутмоқда.

— Бизни ҳеч ким кутмаялти. Ҳеч қандай хўжайин йўқ.

— Нега йўқ?

— У инспекторлик сафарида.

Буларнинг ҳаммаси турган-битгани уйдирма гап бўлйиб, вақтни чўзиш учун қерак эди.

— Қаерда?

Диванда ўтирган япон калта оёқларини осилтирганча гавдасини олдинга ташлаб, хўжайин ва унинг «қариндоши»нинг галларини жон қулоги билан тингларди.

— Қаердадир шу атрофда...— деди «балиқ овлаш назорати инспектори» ғамгинлик билан,— шимолми, жанубда.

Бу қизиқ жавоб эди. Поярков беихтиёр жилмайди. Яхшики, япон унинг жилмайганини сезмади. У «қариндош»га тикилиб, унинг ҳар бир сўзини диққат билан тингларди.

— Биз кета олмаймизми?— шивирлади япон чўчинқираб.

«Инспектор» «меҳмон» томонга бошини бурмасдан жавоб қайтарди.

— Кетишимиз мумкин... Хабаровскда вақтни қандай қилиб ўтказа оламиз? Штаб ёнидаги скамейкадами, у ерда бизни дарров тутиб олишади-ку, ахир.

— Ким тутиб олади?— тушунмади «меҳмон».

— Ким бўларди? Уша ГПУ дагилар-да... Уларнинг кўзлари ўткир.

— Умуман олганда, хавфли,— деди Поярков «қариндоши»ни қувватлаб. Учрашувга тайёргарлик кетаётгани учун у японни Благовешченскда узоқроқ тутиб турмоқчи эди. Япон хўжайнинг ташвишли нигоҳ ташлади. Кейин:

— Демак, кета олмаймизми?— дея саволини такрорлади.

— Яна ўша гапни сўрайди-я.— Қўлини ҳоргин силтади «инспектор»,— кетишимиз мумкин, лекин сиз учун ким жавоб беради?

Офицер калта оёқларини ерга босиб ўрнидан турди-да, кўкрагини кериб, баланд овоз билан деди:

— Қапитан Кумазаванинг ҳаёти Японияга мансуб... Мени бу ерга юборган ҳам ўша мамлакат. Буйруқни бажаришим керак... Кетдик!..

«Инспектор» билан Поярков японнинг сўзларидан ҳайратга тушиб бир неча дақиқа жим қолишиди. Кейин «инспектор» стулдан туриб, камзулини олди-да, кийина бошлади. Унинг юзида ғамгинлик, лабларида жиддийлик қатлари пайдо бўлди. «Инспектор» ўзини аранг тутиб турарди. Охири ўзини тутолмади. Бўсағада, тутмаларини солаётib, ёқасини кўтапаркан, офицерга деди:

— Қани, бўлмаса кетдик... фақат шуни билиб қўйки, муҳтарам жаноб, сени деб дор тагига борадиган аҳмоқ йўқ...

ҚИРҚ САККИЗ СОАТГА ЧЎЗМОҚЧИ БЎЛИШГАН СУТКАЛАР

Бош штаб офицерини қабул қилишга Хабаровскда ҳали ҳеч нарса тайёр эмасди, бу офицер бўлса, муҳбир билан учрашиш учун йўлга чиққанди. Тўғрироғи, уни Благовешченск ОГПУ ходими Евгений Арбузов «балиқ овлаш назорати инспектори» сифатида олиб кетмоқда эди. Олиб келма ёки жуда бўлмаса, секинроқ олиб кёл, деган кўрсатмага қарамай, олиб кетмоқда эди. Агар улар теззорар поездга ўтиришган, поезд жадвал бўйича кетаётган бўлса, қандай қилиб секинроқ олиб бориши мумкин? Агар «балиқ овлаш назорати инспектори»нинг улови бўлганида, бирор сабаб билан юришни секинлат-

ган ва ҳатто тўхтатган ҳам бўларди. Отни тўхтатишга баҳона топишдан осони йўқ. Машинистга эса буйруқ беролмайсан, поездни бутазорга буриб юбора олмайсан.

Барibir у уч соат ютди. Ёнидаги купеда иккита ҳарбий киши кетарди, уларнинг ҳамиша йўлакда туриши, устма-уст папирос чекиб, деразага қарашларини ҳисобга олинмаса, ҳеч нарса билан кўзга ташланмас эдилар. Ҳарбийлар «балиқ овлаш назорати инспектори»га ёрдам қилишди.

Бекатлардан бирда у «меҳмон»га шивирлади:

— Бизни кузатишяпти.

Ўтган кечанинг таассуротлари унинг хотирасида ҳали янгилигича турар — шубҳали мақсадлар билан чегарадан ўтиш жиноятлигини биларди, шунинг учун япон бу хабарни кутилгандек қабул қилди.

— Нима қилиш керак?

— Кейинги бекатдаёқ тушиб қолиш керак.

Улар Куйбишевск-Восточная бекатида поезддан сиздирмай тушиб қолишиди, навбатдаги поездни кута бошлашди.

Кутиш жуда кўнгилсиз бўлди. Суяклардан ҳам ўтиб кетадиган шимол шамоли эсарди, ундан паналанадиган жой йўқ, кутиш зали одамлар билан тирбанд, битта ҳам бўш курси йўқ, агар бўш курси бўлганида ҳам, «кузатишяпти» деган огоҳлантиришдан кейин одамлар кўз олдида пайдо бўлиш нодонлик бўларди. Ўша ҳолатда улар соат тунги учгача очиқ ҳавода вақт ўтказдилар. Офицер қаттиқ совуқ қотди, аммо совуқдан нолимади. Пишиқ одам экан.

Навбатдаги поезд почта поезди экан. Уларнинг жойлари юмшоқ вагонда эди. «Инспектор» юқори полкага чиқди-да, ухлаб қолди. Япон дераза олдидаги диванга ўтириб, қоронфилтика тикилди, шу аҳволда Хабаровскка боргунча кўзларини юммади. «Инспектор» эрталаб ўз ҳамроҳини ўша ҳолатда, кечаси қандоқ бўлса, ҳозир ҳам юзлари тошдек қотган башарада кўрди.

Улар оломон орасидан чиқиб, энди овозларини ҳеч ким эшийтмайдиган бўлганда, вокзал олдидаги майдонда «инспектор» сўради:

— Энди қаёққа борамиз?

Бегона шаҳарда биринчи марта пайдо бўлган одам нима ҳам дея оларди, ноаниқ бирор нарса дейиши мумкин эди. Аммо униси ҳам, буниси ҳам бўлмади. Япон қатъий жавоб берди:

— Чердимовкага!

Жавоб «инспектор»ни шошириб қўйди. Чердимовкани фаяқат Хабаровскда яшайдиган одам билиши мумкин эди. «Қувноқ» бу шаҳар эски замонлардан бери ёмон ном чиқарганди. Чердимовка ўзанида сув бўлмаса ҳам у ерда чўкиб кетиш осон, деб келишарди азалдан бу ерликлар.

— Чердимовкага бўлса, Чердимовкага-да,— деди «инспектор» рози бўлиб.

«Инспектор»нинг японга эътиroz билдириши, айниқса уни мажбуран бирон нарсага кўндиришга ҳақи йўқ эди. Аксинча, японнинг гапига рози бўлиши, ҳатто баъзан унинг истаклари ни рағбатлантириши керак эди.

Офицер Чердимовкани билмасди. Аммо ажабланадигани шундаки, у зангори дарчали қаҳвахонани биларди. Аниқроғи, унинг бўёгини биларди, зангори дарча кўриниши ҳамоно, офицер ўша дарча томон интилиб «инспектор»ни ҳам тортди.

— Фаройиб қаҳвахона,— деди япон.— Шу ерда дам оламиз...

Дарҳақиқат, қаҳвахона Фаройиб эди. Зангори дарчалар чамаси, қандайдир роль ўйнаса-да, лекин қаҳвахонанинг Фаройиблигига дарчалар сабабчи эмасди.

Қаҳвахона мухбирнинг квартираси жойлашган Серишев кўчасига яқин жар тепасида қад кўтартганди. Яна шуниси қизиқи, қаҳвахонанинг эгаси бош штаб офицерини танийдиган хитой экан. Йўқ, у япон билан саломлашмади, учрашувдан хурсандлигини ҳам айтмади, фақат меҳмонлар ўтирганларидан кейингина ҳурмат билан японга юзланди:

— Нима буюрадилар, жаноб?

Кейин «балиқ овлаш назорати инспектори»га кўз остидан ғалати қараб қўйди.

Кундуз ўн иккода «инспектор» ўзиникиларга телефон қилди.

— Келиб бўлганмисан?— ажабланишди ўзиникилар...

— Эрталабоқ келганман. Квартирани тезлатинглар.

— Квартира тайёр. Книп йўқ.

— Ҳеч нарсани билмайман... Бугун борамиз.

— Ақлдан озибсан шекилли!

— Деярли. Ҳар эҳтимолга қарши, адресни ёзиб олинглар: Чердимовка, зангори дарчали қаҳвахона, Чан чучварахонасининг рўпарасида.

— Ҳисобга олдик. Учдан кейин телефон қил.

Учдан кейин ҳам шу аҳвол такрорланди.

— Ҳали Книп йўқ. Кутяпмиз.

— Қаҳвахонага йигитлардан иккитасини юборинглар. Бу ерда учрашув бўлади, хўжайнини ҳам, меҳмонларни ҳам кўздан қочирмаслик керак.

— Қаердан кузатиш қулайроқ?

— Чан чучварахонасидан.

— Юборамиз. Бешда телефон қил.

Бешда ҳам ў ҳеч қандай янгилик эшитмади. Фақат еттида, қоронғи туشا бошлаганда, узоқ кутган гапини эшитди:

— Книп сартарошхонада. Соат ўнларга келинглар.

— Йигитлар қаҳвахона ёнида тураверсинглар. Менимча,

у ёрда ҳозир резидент бор: кул ранг, пахтали куртка, кўзой-накли, бошида мовут қулоқчин. Чап қўлида жимжилоги йўқ.
— Тушунарли.

Карл Маркс кўчасида уларни извош кутарди.
«Инспектор» японга ўтиришига ёрдам қилгач, ўзи ҳам ўтириди-да, ҳайдовчига буюрди:

— Тепани ёп!

— Нега?

— Ёмғир ёғади.

Гарчи осмонни булат қоплаб, битта-яримта томчи ҳомиб турса-да, ёмғирдан дарак йўқ эди.

Извошли чарм соябонни кўтарга, жойига келиб ўтириди-да, отга қамчи босди.

— Қаерга борамиз?— дея сўради япон, биринчи уйлар ёнидан ўтгандан кейин.

— Бу Карл Маркс кўчаси,— жавоб берди «инспектор».

— Яхши,— дея бош силкиди япон.

Улар Карл Маркс кўчасидан ўнгга, Плюсникка бурилиши, ҳолбуки соғлом ақл бошқа томонни тақозо этарди. Бироқ Хабаровск бўйлаб қилинаётган бу саёҳат бўйича соғлом фикр йўқ эди. Бу ерни танимайдиганлар учун албатта. Извошли уларни роса айлантириди, бир неча бор Карл Маркс кўчасига қайтиб келди, лекин ҳайрон қоладиган ери шу эдики, у бир юрган жойидан иккинчи юрмасади. Уйларнинг тарҳини диққат билан ўрганиб ўтирган япон дам-бадам сўраб қўярди.

— Биз қаёқда кетяпмиз?

— Бу Степан Разин кўчаси,— дея ўйламасдан жавоб берарди «инспектор».

Извошли ўйловчининг сурбетлигидан ажабланиб, томоқ қириб қўярди.

Соат ўнга етганда, извош Хабаровскнинг ҳамма тор кўчаларини айлана-айлана мухбирнинг квартираси жойлашган ўша Серишев кўчасига етиб келди. Уй агар шаҳарга асос солинганда қурилган бўлмаса ҳам, ҳар қалай, кўҳна, чеккадан ўн иккинчи эди, девордаги чироқ тагида «23» раҳами кўриниб туради, Кўчанинг номи Владивостокская эди. Кўдни кўрган файтунчи ёзувга қаради-да, сўнгги марта томоқ қирди. Саёҳат тугаганди.

— Раҳмат, биродар!— деди «инспектор» шўхчанлик билан.— Ўн иккита бизни муюлишда кут.

Эшик дарҳол эмас, иккинчи узоқ қўнғироқдан кейин очилди.

Бўсағада хонаки куртакли, соchlари оқарган ёки деярли оқарган, баланд бўй, хушбичим эркак киши кўринди. У «инспектор»ни кўриб ажабландими, барип келишибди-да, де-

гандек қошларини нохуш керди. Имо-ишора орқали мөҳмонларни ичкарига таклиф этди.

Япон йўлакда ечинаётуб, илғичдаги петлицасида учта ромба тақиған командир шинелига кўзи тушди. У ўзининг курткасини қандайдир хушомадгўйлик билан шинелнинг ёнига осиб қўйди, ҳар ҳолда салкам генералнинг шинели-ку.

— Саша! — деди хўжайин «инспектор»га, — шу ерда ўтириб тур. Мана журналлар... Чой ичишни ҳоҳлассанг, ошхонада ҳамма нарса бор.

БОШ ШТАБ ИККИНЧИ БЎЛИМИ УЧУН ЖУДА МУҲИМ БЎЛГАН ЯНА ИККИ СОАТ

Суҳбатнинг бошлангиши ҳам, шунингдек, Катта муҳбирнинг кабинетига келиб қолган бош штаб офицерининг ҳисстуйғуси ҳам қайд қилинмаган. У хонани шошилинч ва ҳайратланиб кўздан кечириб чиқди. Унга ҳамма нарса ёқиб тушди, ҳамма нарса хотирасига ўрнашди, кейинроқ Харбин ва Токиода ўз таассуротини мутлақо аниқ қилиб айтиб бера олди.

Бу хона армияда юксак лавозим эгаллаб турган офицернинг кабинети эди. Деворни қимматбаҳо гилам қоплаган ва унинг устидаги турли маркалардаги ов милтиқлари осилиб турарди. Ўртада ноёб зарҳал дастали мукофотга берилган қилич. Юмшоқ гилам девор тагида букланиб, баҳайбат қора айиқ терисига тегиб турарди. Иккинчи девор бўйлаб стеллажлар қўйилган, уларнинг ичи китоблар билан лиқ тўла. Ўтирган японнинг қаршисидаги ёзув столи устида ёдгорлик — ихчам замбарақлар, снарядлар, кўкка сапчигану елиб кетаётгандай от устидаги суворийларнинг бронза ҳайкалчалари кўринарди.

— Мен бу учрашувга қарши эдим, — деди унинг ёнига ўтираётуб хўжайин. — Бирорта шахсий сабабга кўра эмас, умумий манфаатни назарда тутиб эътиroz билдиргандим. Вазият шундайки, штаб ходимининг юриш-туришидаги ҳар қандай ғайри табиийлик дарҳол назарга тушади, очишини айтганда, охири фожиа билан тугайдиган назарга тушади. Мен кундан кунга кучайиб бораётган назорат остидаман. Вазият кескин, уруш яқин; уни ҳар куни кутишяпти, бунинг нималигини тушунасизми?

Офицер бош силкди. Ҳеч қандай ҳис-туйғусиз бош силкib, эшитаётганини ва рози эканлигини тасдиқлади.

— Япон қўймондонлиги жуда катта эътибор кўрсатди, бундан ғоят миннатдорман, ўзимнинг бу миннатдорлигимни сизни бу томонга юборгандарга етказишингизни илтимос қиласман. Менинг олдимга етиб келиш жуда қийин эканини тушунаман, бу эса сизга юкланганд топшириқнинг муҳимлигидан далолат беради.

— Ҳа-ҳа, — деда офицер яна бош силкди, бу гал ҳаяжон

билан. Унга ҳакиқатай ҳам чегарадан ўтиш, Хабаровска етиб келиш осон бўлмаганди.

— Шу билан бирга,— дей давом этди хўжайнин,— менинг илтимосимга ва эътирозимга қарамай, қўмондонлигиниз амалга оширган акцияниң қатъийлигига таажжуланганимни ҳам изҳор қиласман.

— О, қўмондонликнинг нимага асосланиб бундай қилганини тушуниб оласиз, ҳатто бизни кечиришни ҳам лозимтопасиз. Биз сизнинг ҳамкорлигинизни жуда юксак баҳолаймиз, бошланган ишни давом эттириш учун нима лозим бўлса, ҳаммасини қилишга тайёрмиз.

Офицер тиззасида турган тутунни ечди, цирк сеҳргарига ўхшаб, унинг ичидан ҳар хил нарсаларни чиқара бошлади.

Булар галстуклар ҳам, рўмолчалар ҳам, ҳатто сеҳргаринг қутисига бўшлиқда тўппа-тўғри тушиб қоладиган қоғоз гуллар ҳам эмас эди. Офицер санъаткорона ҳаракат қилиб, мафтункор жилмайди-да, қимматбаҳо нарсаларни чиқара бошлади. Ҳа, ҳа, қимматбаҳо нарсалар. Аввало учта бриллиантли тилла маржон нурда товланди.

— Сизнинг ёш хотинингиз бор,— қайд қилди япон,— биз унга совфа қилмоқчимиз.

Ўз хотини борлиги, бунинг устига ёш эканлигини мухбир билмасди. Бу ҳақда ҳеч ким уни огоҳлантирмаганди. Ўлгурмагандилар. Таржимаи ҳол полковник унвонидаги чор армияси офицери деган бир моддадангина иборат эди. Айтгандек, хотин тўғрисида нимадир айтишганди. Эҳ, ҳа. Рафиқаси хаста отасини кўриш учун кетгани сабабли у ҳозир уйда якка ўзи. Демак, хотини бор!

Маржон офицернинг қўлида дам оқ, дам зангори нур тарқатиб, стол устидан хўжайнин томон сузди.

— Бу жуда ҳам қиммат туряди,— дей хижолат тортди хўжайнин. У чиндан ҳам хижолат бўлди, у умрида бундай қимматбаҳо нарсаларни ушлаш у ёқда турсин, кўрмаган ҳам эди.

— Сизнинг хизматларингиз бундан ҳам юқорироқ баҳоланади,— деди япон бошини маънодор эгиб. У кўрсатилган таассуротдан мамнун эди. Жуда ҳам мамнун эди.

Тугундан маржон кетидан атрофига тилла безак берилган бриллиант билагузук чиқди. У яккаю ягона бўлиб, бу билан ўзининг қимматини янада оширади. Билагузукка ҳам маржондагига ўхшаш расмлар ишланганди. Кейин исирға чиқди. Офицер уни кафтида худди иккита шабнам қатрасидек, эҳтиётлик билан ёруғда шабнамдек товлантириб олиб борди. Исирғага ҳам бриллиант кўзчалар қадалганди!

— Йўқ, йўқ!— деди хўжайнин эътиroz билдириб.— Бу жудаям қиммат.

— Биздан бугина, сиздан угина. Шундан умидвормиз. Ҳазина ёнгинангизда...

Японнинг қўлини қайтариб ташлаш керак эди. Совғалар

қармоққа илиб қўйилган гўштга ўхшарди — ютдинг, бас, томоғингдан илинасан қоласан. Бироқ мухбир совғаларни рад қишиш ҳақида кўрсатмага эга эмасди. Аксинча, агар японлар унинг хизматига мұхтож бўлсалар, кўрсатадиган хизмати учун савдолашишни, жуда катта ҳақ тўлашни талаб этишни маслаҳат беришганди. Шунинг учун ҳам ажабланган ҳолда совғаларни қабул қилди, маълум меъерда қизиққандек бўлди-да, кейин уларни стол ичига яшириб қўйди.

Қайд этилган гаплар қўйидагилар:

Офицер:

— Сиз, вазият уруш олдидағидай кескин, дедингиз. Жуда тўғри сўзлар. Бизнинг қўмондонлигимиз бу шароитнинг хусусиятларини ҳисобга олишни истарди.

Мұхбир:

— Япон қўмондонлиги Приамурье ва Маньчжоу-Го билан чегара дош бўлган барча районлардаги аҳвол тўғрисида анча тўлиқ маълумотлар олди.

— Э, ха. Аммо ахборотлар жузъий нарсалар холос.

— Жузъий нарсалардан тиклай билиш керак.

— Қовушмаяпти. Биз яхлит манзарани кўрмаяпмиз.

— Қайси манзарани?

— Узоқ Шарқ Армияси бош қотириб ишлаётган манзарани.

Орага жимлик чўкди. Афтидан, мухбир ўйлаб қолган бўлса керак.

— Сизни оператив план қизиқтирадими?

— Худди шундай.

— Ундай план йўқ, жаноб...

— Капитан Кумазава.

— Ундай план йўқ, жаноб Кўмазава.

— Бу нима деганингиз? Умуман йўқми ёки сизда йўқми?

— Менда ҳам, умуман ҳам йўқ. У фақат энди ишлаб чиқиляпти.

— Биз кутамиз... Биз тайёрмиз...

Яна жимлик. Орқага сурилган креслонинг овози эшитилди. Мухбир ўрнидан турган бўлса керак.

— Япон қўмондонлиги ишни жўн тасаввур қиласа керак. Шу жумладан, менинг аҳволимни ҳам. Мен армия қўмондони ҳам ва ҳатто штаб бошлиги ҳам эмасман. Оператив планлар бу ғоят махфий ҳужжат, у билан фақат буйруқни бевосита ижро қилувчилар, шунда ҳам бутунича эмас, қисман, уларга тааллуқли қисми билангина таниширилади.

— Тушунамиз...

— Афтидан, етарли тушунмаяпсизлар. Сиз ҳатто дивизия командирлари ҳам ўқий олмайдиган нарсаларни ўқишини истайсиз.

- Сизнинг хабардорлигигиз биз учун кифоя.
- У чекланиб қўйилган, жаноб капитан.
- Ҳозирми?
- Ҳозир ҳам, келажакда ҳам.

Қадам товушлари. Қимдир хонада юрарди. Мухбир бўлса керак.

- Япон қўмондонлиги сизга таянади.
- Мен удалолмайман.
- Бу жудаям қўнгилсиз.

Яна қадам товушлари. Секин, тўхтаб-тўхтаб. Столдан дезагача ва у ердан орқага.

- Жудаям қалтис..

— Биз ҳаммасини тақдирлаймиз. Сизнинг ҳар қандай шартингизни қабул қилишга вакил қилинганман. Ҳар қандай...

Қадам товушлари тинди. Афтидан, мухбир стол ёнига қайтган бўлса керак.

- Эллик минг доллар!

- Қанча?!

— Эллик минг... Шуни ҳам айтиб қўяйки, бу пул тўлиқ равишда Швейцария банкларидан бирига менинг номимга ўtkазилиб қўйилади, мен бунинг расмий тасдиfinи оламан.

Кумазава жим қолди.

— Сиз бу шартни қабул қилишга қодирмисиз, жаноб капитан?

Кресло ғижирлайди. Шунга қараганда офицер мухбирга ўғирилган бўлса керак.

- Ҳа.

- Яна бир шартим.

- Қандай?

— Сиз менга кичик ҳажмдаги фотокамера билан юқори сезигири плёнка берасиз.

— Камера бўлади. Энди бизнинг шартимиз. Қўмондонлик ўз мухбири билан воситачиларсиз алоқа ўрнатишни истар эди.

- Яна?

- Сизнинг исмингиз, фамилиянгиз ва лавозимингиз?

- Яна?

- Бори шу...

Тағин қадам товушлари.

— Тўғридан-тўғри алоқа хусусида. Бу истисно қилинади. Мен ўз алоқаларимни кенгайтиши истамайман ва ҳақим йўқ. Менинг ишончим фақат Сунгарилик билан бошланиб, у билан тугайди. Япон қўмондонлигининг қатъий талаби билан амалга оширилган бугунги ҳодиса мутлақо фавқулодда бўлиб, ҳеч қачон ва ҳеч қандай шароитда тақрорланмаслиги керак. Сиз мени ҳалокатга олиб келиши мумкин бўлган роят хавфли вазиятда қолдирдингиз. Ишқилиб, охири баҳайр

бўлсин... Энди исмим, фамилиям, лавозимим тўғрисида. Менинг исмим ҳам, фамилиям ҳам, лавозимим ҳам йўқ. Ҳеч қаҷон бўлмайди ҳам. Мен сирни очиб бериш билан уни Квантун армияси штаби олдидা ва ҳатто Япония бош штаби олдидা ошкора қилмоқдаман. Бирор мансабдор шахснинг менинг ишончимни сунистеъмол қилмаслигига ҳеч қандай гаров йўқ. Бунда мен сиз учун ҳам, ўзим учун ҳам йўқотилган бўламан. Мен ҳаёт билан бунчалик тез видолашишини истамайман. Швейцария банкларидан бирига пул қўйиш тўғрисидаги илтимосим ҳам мана шундан далолат беради.

Менинг кўрдингиз, гаплашдингиз, бош штабга ҳозирча шунинг ўзи етарли, уларга мен эмас, менинг хизматларим керак.

— Мен қўмондонликка етказаман.

— Умид қиласман.

— Яна бир савол. Узоқ Шарқда уруш ҳаракатлари бошланса, сиз ва бизга маълум ҳарбий бошлиқлардан ким совет қўшинларига раҳбарлик қилган бўларди?

Жимлик!

— Ҳамма нарса бу ҳаракатларнинг миқёсига боғлиқ.

— Ташаккур.

МАХФИЙ ХИЗМАТГА 50 МИНГ ДОЛЛАРГА ТУШГАН, АМАЛДА ЭСА ҲЕЧ НАРСАГА АРЗИМАЙДИГАН ҲУЖОКАТ. БУ АФСОНА ЭДИ!

22 дан 23 майга ўтар кечаси Сунгариядик Қизил Байроқли Алоҳида Узоқ Шарқ Армияси (ОҚДВА) бўйича «махфий буйруқ»нинг фотонусхасини алоқага узатди.

«Олинган ишончли маълумотларга кўра, Квантун армиясининг штаби «Сунгарияд» деб аталган янги бош йўналаш белгилаган. Бу йўналишнинг мақсади давлат чегарасида Ханка кўли ва Амурзет қишлоғи жойлашган ва шимолий нуқтаси темир йўл изига яқинлашиб борадиган Манжурия территориясининг чўзилиб чиққан жойидан фойдаланишdir. Япон қўшинлари жадал равишда Цзямуси шаҳри районида тўплланмоқда.

Кўрсатилган йўналишда япон кучларининг эҳтимол қилинган бундан кейинги ҳаракатини тўсиб қўймоқ учун

Бу юраман:

1. Агар Квантун армиясининг қисмлари бизнинг чегарамиз томон босқинчилик билан олдинга юриш учун ҳаракат қиласа, чўзилиб чиққан жой этагида йўлни тўсиб қўйиш вазифаси юкланган қўшинлар гуруҳи тузилсин.

Гуруҳга қўмондон қилиб ўртоқ Федъко тайинлансин.

2. ОҚДВА штаби бошлиғига ўртоқ Федъко гуруҳи ихтиёрига зарур бўлган қисмлар ва бўлимларни ажратиб бериш ҳақида директива тайёрлаш топширилсин.

3. ОКДВА қуролланиш бошлиғига гуруҳ учун қўшимча 250 ствол ва ўртоқ Федъко билан келишган ҳолда бошқа зарур қурол ва ўқ-дорилар ажратилсан.

4. ОКДВА инженерлик бошқармаси бошлиғига ўртоқ Федъконинг заявкаси бўйича чегарада мудофаа қурилишлари таъминлансан.

5. ОКДВА Ҳарбий Ҳаво Кучлари бошлиғига ўртоқ Федъконинг оператив қарамоғига учта авиаэскадрилья ажратилсан.

6. Гуруҳ қўмондонига барча ташкилий тадбирларни бир ойлик муддатда ўтказиш, штаб бошлиғига инспекторлик текшируви ўтказиш топширилсан.

ҚЎРҚУВ СОЛАДИГАН ВА ҲАТТО УМИДСИЗЛИККА ТУШИРАДИГАН СУКУНАТ

Ўнг соҳилнинг ғалати сукунатида бир ой вақт ўтди. Сунгарилик битта ҳам топшириқ, битта ҳам талаб олмади. Гўё уни унутиб юборишган ёки у билан хайрлашган эдилар.

У маҳфий бўйруқ билан ўтказилган бутун операциянинг барбод бўлганлиги ҳақида ўйлай бошлади. Бўйруқни ё қабул қилишмаган ёки «пайқаб қолишган». Агар пайқаб қолган бўлишса, демак, энди жазолашлар бошланади. Сунгарилик ҳам «бўйруққа» ҳам, «Катта мухбир» акциясининг ўзига ҳам алоқадор бўлганларнинг ҳаммасини жазолаш бошланади.

Поярков ўзининг хавотирини Западний билан Дерибасга айтди. Унинг фикрига қўшилдилар: ўнг соҳил чиндан ҳам ўзини ғалати тутарди. Яхшиликдан дарак бермайдиган сукунат!

Ҳар эҳтимолга қарши эҳтиёт чорасини кўриб қўйишиди. Поярковни командировкага жўнатиб, уни Благовешченскдан вақтинча узоқлатишига қарор қилишди. Шанбада у сокин кўчадаги ўз уйидан чиқиб кетиши керак эди. Шанбада, Жума куни кечқурун эса...

Аввало бундан олдинги воқеаларни гапирайлик...

Харбинда бу вақтда ҳарбий ҳолат системаси ўрнатилган эди. Ҳамма нарса маҳфий, ҳамма нарса мутлақо маҳфий эди.

15 майда Янагита «Мутлақо маҳфий» тамғаси билан бош штаб иккинчи бўлимининг фармойишини олди. У қисқагина эди:

«Қора аждар» акциясини бажаришга киришилсин!»

Янагита фармойишини дарҳол Сахалян ҳарбий миссиясига юборди, аммо энди расшифровка қилинган ҳолда юборди.

«Фарзинни дарҳол йўқ қилинсин. Ижроси хабар қилинсин!»

Аслида жимлик бўлмаганди. Шундай туюлган эди холос.

Жума оқшоми арафасида, мана, нима содир бўлган эди. Поярков сокин кўчадаги уйига қайтиб келаётганида қорон-ғиликдан кимдир уни чақирди:

— Борис Владимирович.

У чўчиб тушди. Хазф-хатар кутганингдан кейин чўчимасдан бўладими.

У, албатта, чўнтағидаги тўппончасини маҳкам ушлади, энди қуролсиз юриш хавфли эди. Ким чақирганини билиш учун ўгирилиб қаради.

Унга учта эркак киши яқинлашишди, биттаси баланд бўйли, кепка кийган.

— Шовқин кўтарманг,— деди баланд бўйлиси,— ўз кишиларимиз...

Булар, тўғри, «ўзимизникилар» эди. Радзаевскийнинг кишилари. Поярков уларни таниди.

Суҳбат қоронғи хонада бўлди, жуда ғалати ўтди.

— Гап бор!— деди яна ўша новча. Улар Поярковни уйига бошлиг боришида-да, эшикни очишни буюришиди.

— Бу кечадаёқ бизни Хабаровскка ўтказиб юбориш ва ОҚДВА штабини биладиган киши билан алоқа боғлаш учун мўлжал кўрсатишингиз буюрилган.

Расшифровка қилишнинг ҳожати йўқ эди, Радзаевскийнинг одамлари Благовещенска нима мақсадда келганини тушунди. Буйруқни бажаришдан бош тортиш мумкин эмас. Алдаш ҳам мумкин эмас. Поярков уларни вокзалга олиб борди. «Қариндош»нинг адресини берди. Поездга ўтқазиб юборди.

Қаттиқ ҳаяжонланди. Лаблари титрар, овози бўғилиб қолган эди.

Поярков тунги соат иккода Благовещенск бошқармаси бошлигининг квартирасига, худди шундай шошилиб кириб келди-да, уни ётган жойидан турғазди.

— Дарҳол Хабаровск билан боғланинг! У томонга Радзаевский гуруҳи кетяпти...

«Тихookeанская Звезда» газетасининг якшанба сонида «Ходиса» рубрикаси остида қисқагина хабар босилиб чиқди.

«Кеча вокзал ёнидаги ресторонда учта безори жанжал чиқариб, столни афдариб ташлаганлар, официантни калтаклаганлар. Етиб келган милиция наряди «улфатлар»ни зўрга бостирди. Безорилар қўлга олинди, улар суд олдидага жавоб берадилар».

Терговда, милицияда эмас, албатта, скорий поезддан тушган учта йўловчи Узоқ Шарқ Армияси қўмондонини ўлдириш учун Хабаровскка келганларига иқрор бўлдилар.

МОМАҚАЛДИРОҚ БОШЛАНДИ

Тарихий хрониканинг қисқа сатрлари.

1938 йилнинг 29 июлида япон қўшинлари Ҳасан кўли раёнинда совет территориясига бостириб кирдилар ва тактик жиҳатдан қулай бўлган Заозерная ва Безимянна тепаликларини босиб олдилар, Пасъет районини босиб олиш ҳамда Владивосток ҳарбий-денгиз базаси ва портига бевосита таҳдид солиш мақсадида кейинги ҳужумга ўтишга тайёрландилар.

6 августда Совет қўшинлари артиллерия ва авиация ёрдамида ҳужумга ўтдилар ва 9 августда душман группировжасини тор-мор қилиб, совет территориясини душмандан тўла тозаладилар.

ХОТИМА

«Бусидо-сароб» операцияси тугалланди. Катта мухбир ўйиндан чиқиши лозим эди, Сунгариликнинг марта ниңг бўронли тунларидан бирида ўнг соҳилга хабар қилишича у ўйиндан чиқди. Сунгариликнинг ўзи ҳам жўнаб кетиши керак эди. Катта мухбирни совет чекистлари пайқаб қолганлиги ва улар бир неча йил давомида япон маҳфий хизматига ёлғон ахборотлар бериб келганлиги Янагитага маълум бўлди. У ўзини ва ўз шаънини қутқариб қолиш мақсадида акциянинг ҳамма иштирокчиларини, парвоз ҳамда мағлубиятнинг гувоҳлари бўлган Квантун армияси штаби иккинчи бўлимни бошлиғининг муовинини шошилинч равишда йўқота бошлади. Янагита зарба кетидан зарба берарди. Харбин ва Сахалянда Қатъка-Гаров номи билан иш олиб борган разведкачимиз Люба Шелуновага ўлим таҳдид сола бошлади. Уни чекистлар деярли сиртмоқдан чиқариб олдилар ва чап соҳилга ўтказиб юбордилар. Поярков билан Шелунова ҳукумат мукофитига тақдим қилиндилар ва марказга жўнаб кетдилар.

«Бусидо-сароб» қарши операциясини ўтказиш жараёнида аниқланган япон жосуслик тармогини тугатиш бутун ўттиз тўққизинчи йил давомида олиб борилди. Чердимовкадаги зангори дарчали қаҳвахонанинг эгаси энг кейин қўлга олинди.

ЯНА БИТТА ХОТИМА, БУНИСИ — ЯПОН МАҲФИЙ ХИЗМАТИ ҚИССАСИ

Япониянинг бош ҳарбий жиноятчилари Тодзио Ҳидеки, Итагаки Сейсиро, Хирото Қоки, Мацуи Иване, Доихара Кенди, Қимура Хейтаро, Муто Акиро ишлари бўйича халқаро ҳарбий трибуналнинг ҳукми 1948 йилнинг 22 дан 23 декабрига ўтар кечаси Токио вақти билан ноль-нолу 0,30 орасида Токиодаги Сугамо турмаси ҳовлисида осиб ўлдириш орқали ижро этилди.

МУНДАРИЖА

Совет разведкаси тарихининг шонли са- хифаси. Л. Мелкумов	3
I ҚИСМ	
Оқ қүёшнинг қора кўланкаси. Биринчи иш. Сукут фитнаси	10
Иккинчи иш. Кутилмаган гувоҳ	63
II ҚИСМ	
«Бусидо — сароб». Учинчи иш. Модягулик меҳмон	167
Тўртинчи иш. Катта мухбир	232

На узбекском языке

Э. Арбенов, М. Писманик

**В ШЕСТЬ ТРИДЦАТЬ ПО ТОКИЙСКОМУ
ВРЕМЕНИ**

Роман-разоблачение

Перевод с издания Издательства литературы
и искусства имени Гафура Гуляма, Ташкент, 1975.

Консультант: полковник П. Черкашин.

Редакторлар: Х. Ниёзов, Х. Эргашев

Рассом В. Будаев

Расмлар редактори А. Вобров

Техн. редактор Т. Смирнова

Корректор Ш. Соатова

ИБ №-333.

Босмахонага берилди 23/III-1977 й. Босишта руҳ-
сат этилди 1/XI-1977 й. Формати 60×901/₁₆.
Босма л. 19,0. Нашр л. 20,28. Тиражи 60000.
Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат наш-
риёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома
№ 174—75.

Ўзбекистон Компартияси Марказий комитети наш-
риётининг Межнат Кизил Байроқ орденли босма-
хонасида № 3 ўзозга босилди. Тошкент, Правда
Востока кўчаси, 26. 1977 йил. Заказ № 645. Ба-
ҳоси 1 с. 30 т.